Mulk Raj Anand

CULII

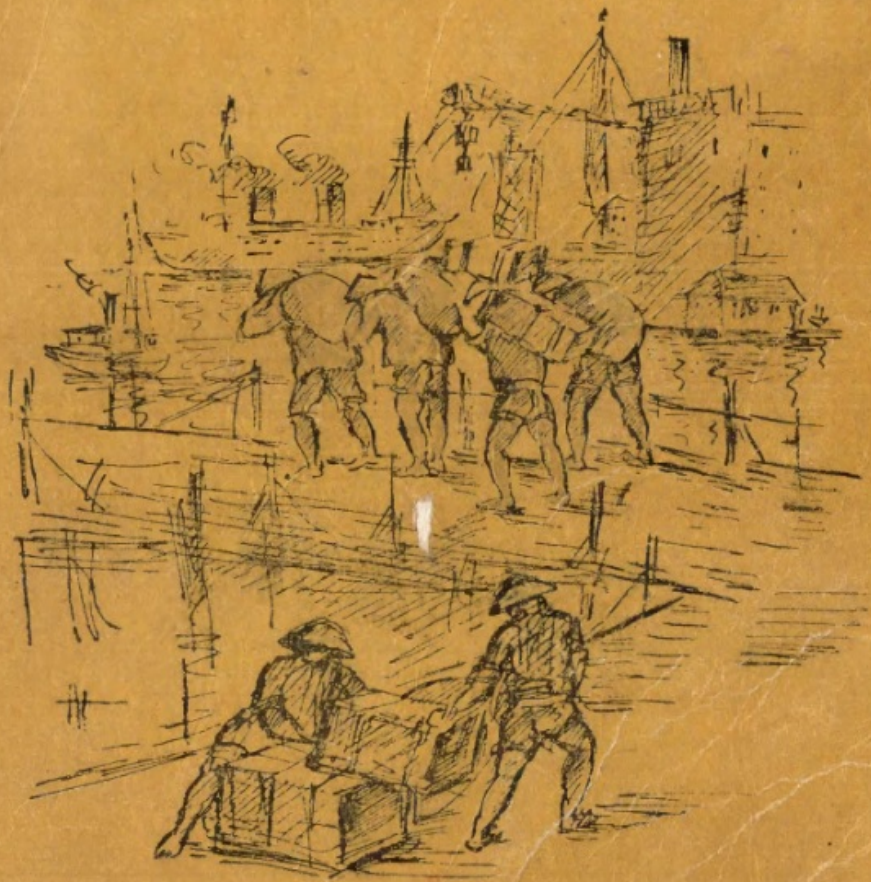

Editura de Stat

MULK RAJ ANAND

CULII

ROMAN

În romîneşte de OCTAVIAN NISTOR

Acest roman a fost tradus după versiunea în limba franceză *„Coolie”* de *Mulk Raj Anand,* tipărit de editura Nagel, Paris 1948

EDITURA DE STAT
19 5 0

Capitolul întîi 3
Capitolul doi 8
Capitolul trei 68
Capitolul patru 158
Capitolul cinci 274

Capitolul întîi

— Munu! Hei, Munu! strigă Gugri din pridvorul unei colibe de pămînt, joasă şi acoperită cu paie, aşezată pe creasta unei coline, la vreo sută de metri deasupra satului din vale.

Cercetă cu priviri de vultur poteca argintie ce şerpuia printre tufişuri sălbatice în bătaia nemiloasă a soarelui din Kangra, pînă dincolo de acoperişurile plate ale caselor din sat. Nu-l zări.

— Munu! Hei, Munu! *Oho,* Munu! În ce tufiş te-ai dus să-ți dai duhul? Fire-ai blestemat, să fii! Întoarce-te acasă! Unchiul tău e gata de plecare. Trebue să te duci la oraş.

Gugri continuă să strige cu glasul ei strident, răguşit. Privirile ei scotociră din nou totul, de la tufişurile de manglier pînă la linia de argint a rîului Beas. Plini de furie, ochii ei iscodiră verdeața ferigilor, ierburile înalte şi crîngul care se întindea pe ambele maluri ale rîului pînă la colinele joase, purpurii.

— Munu! Hei, Munu! strigă ea, scoasă din fire.

Vocea mînioasă, plină de ură, atinse tonul cel mai ascuțit cu putință.

— Unde eşti? Unde te-ai ascuns, orfan blestemat? Hai, vino înapoi şi pe urmă cară-te!

Sopranul ei pătrunzător străbătu valea şi ajunse la urechile lui Munu.

El o auzi, dar nu răspunse. Se răsuci numai în umbra arborelui sub care se ascundea ca să vadă cum dispare rochia stacojie în colibă. Îşi dusese turma la păscut pe rîpele din preajma rîului şi se pornise pe joacă de îndată ce bivolii ce îi avea în pază intrară în apele joase ale mlaştinii; acum se tăvăleau, rumegînd tihniți, în răcoarea care îi ferea de văpaia soarelui de dimineață.

— Te strigă mătuşa ta, spuse Sei Singh.

Sei Singh era fiul proprietarului satului. Avea obrazul şi hainele curate. Începu să lovească cu cotul în trupul gol al lui

Munu.

— N'auzi? Ce fel de apucături ai, sălbăticule? Mătuşa ta îşi scoate sufletul strigînd şi tu nu-i răspunzi!

Sei Singh era rivalul lui Munu la şefia băieților din sat: Bisciau, Bisciambar şi alții. Ştia că Munu trebuia să plece chiar în acea zi la oraş şi voia să se descotorosească de el cît mai repede cu putință.

— Nu pleca încă, spuse Bisciau cel rotofei, mătuşa ta vrea să te trimită după treburi.

Se întoarse apoi batjocoritor spre Sei Singh:

— Zici că e sălbatic pentru că nu aleargă acasă cînd îl strigă mătuşa sa, dar tu ce eşti, cînd îți ocărăşti mama ori de cîte ori te roagă să nu ieşi la amiază, pe arşiță? Tu, care nu vrei să te duci la şcoală, cu toate că tatăl tău îți dă de cheltuială doi annaşi[1] pe zi! Noi mergem la şcoală şi în timpul vacanțelor păzim vitele. Ce faci tu altceva decît să leneveşti, spune? Nici măcar nu ai curajul să şterpeleşti manghiere. Astea pe care le vezi aici, le-a strîns pe toate Munu. Lasă-l să sugă cîteva înainte de plecare.

— Eu nu fur manghiere, răspunse Sei Singh, eu le cumpăr. Apoi continuă, plin de înțelepciune: Eu spun că ar trebui să plece, pentru că mătuşa lui e aşa de grosolană încît ne va ocărî că l-am ținut aici. Trebue să se ducă la oraş cu unchiul său.

— E adevărat că te duci la oraş? întrebă nestăpînitul Bisciambar.

— Da, plec în dimineața asta, răspunse Munu, simțind cum îl străbate un fior.

— Dar n'ai decît patrusprezece ani! Şi nu eşti decît în clasa a cincia! strigă Bisciambar.

— Mătuşa mea vrea să încep să cîştig. Spune că ar vrea să aibă un copil al ei, răspunse Munu, şi unchiul zice că eu sunt destul de mare ca să mă descurc singur în viață. Mi-a găsit de lucru la un babu[2] de la banca unde lucrează el, la Sampur.

— Trebue să fie plăcut să trăieşti la Sampur, spuse Sei Singh, gelos de importanța pe care o lua Munu în ochii lui pentru că se ducea să trăiască la oraş unde sunt lucruri bune de mîncat, haine frumoase şi jucării minunate.

Munu surîse, iar surîsul lui părea să spună: „Măi, dacă nu ar fi astăzi ultima zi pe care o trăiesc aci, ți-aş trage un pumn

în fălci, de n'ai mai dori niciodată să ajungi şeful cetei noastre".

Căci Munu, deşi era tînăr, avea o idee destul de lămurită asupra răspunderii pe care tatăl lui Sei Singh o purta în legătură cu apropiatele lui suferinţe personale.

Aflase în ce fel pusese proprietarul mîna pe cele două acre[3] de pămînt ale tatălui său, cînd acesta nu putuse plăti dobînzile ipotecii care garanta chiria datorată. Ploile fuseseră rare şi recoltele proaste. Ştia că tatăl său se stinsese cu încetul, amărît şi desgustat. După moartea lui, maică-sa, care avea, în grijă un tînăr cumnat şi un copilaş, ajunsese o cerşetoare. Amintirea mamei rămăsese neştearsă în mintea lui Munu; o vedea măcinînd grăunţele cu o piatră ştirbă de moară pe care zi şi noapte o învîrtea, o tot învîrtea, cu un mîner de lemn, cînd cu mîna stîngă, cînd cu mîna dreaptă. Tot aşa i se întipărise în subconştient, cu toată greutatea demnităţii ei tragice şi a resemnării totale, imaginea mamei moarte, întinsă pe pămînt, cu o îngrozitoare expresie de jale.

— O să te mai întorci cîndva? întrebă Sei Singh cu stăruinţă.

— Nu, niciodată! Nicicînd nu o să doresc să mă întorc, răspunse Munu, pe care violenţa sa instinctivă îl făcea să mintă, deşi ştia că l-ar fi putut sîcîi şi mai mult pe Sei Singh, spunîndu-i adevărul.

Căci, deşi mătuşa sa îl ocăra fără încetare, deşi îl trimitea veşnic în dreapta şi în stînga, deşi îl punea să faca ba una, ba alta, şi îl bătea mai mult decît îşi batea vitele, Munu totuşi nu voia să plece la oraş. Sau, cel puţin, nu acum. Visase, bineînţeles, toate minunăţiile despre care vorbeau oamenii din sat, cînd se întorceau din oraşe, visase despre lala-şii şi babu-şii, sahibii[4] care trăiau dincolo de Apele Întunecate, despre bunătăţile cu care se hrăneau, despre vesmintele pe care le purtau, despre maşinile pe care le foloseau — îl interesau mai ales maşinile ale căror imagini le cercetase în cartea de clasa a patra — dar ar fi vrut să plece numai după ce şi-ar fi terminat şcoala şi ar fi fost pregătit să înveţe să facă el însuşi maşini. Pînă atunci era foarte plăcut să rămînă aici, cu tovarăşii săi, băieţi de aceeaşi vîrstă cu el. Dimineaţa, după ce şterpeleau destule fructe hoinărind cu cirezile, le mîncau în umbra

umedă şi cu mireasma dulce a smochinilor. În fiecare anotimp se pîrguia alt fruct. Primăvara, manghierele galbene şi coapte se desprindeau cu zecile din pomi şi puteai să le ascunzi cu uşurință în iarbă şi în fîn. Poamele giambosierului, roşii şi viorii, cădeau vara desgustător de multe. Puteai să le păstrezi pe frunze de bananier. Iarna, tăiai tulpina trestiei de zahăr, în timp ce grădinarul se odihnea încrezător, făcîndu-şi siesta. După toate astea, puteai să te joci de-a „să-nu-mă-prinzi-decît- în-aer, cînd nu sunt nici pe pămînt, nici pe creangă". Asta însemna să sari întruna dintr'un arbore într'altul. Munu era geniul cățărător al copacilor. Ştia să se salte uşor ca o maimuță pe trunchiul unui copac, să se cațere în patru labe pe crengi, să se legene pe ramurile cele mai subțiri, ca şi cînd ar fi dansat pe un trapez şi să se arunce apoi dintr'un copac într'altul, printr'un salt primejdios în gol. Şi pe urmă, adierea proaspătă a vîntului îi potolea oboseala fizică şi elibera din văzduhul arzător suflarea aceea ca de nea, care se înălța uneori aşa cum se întîmpla acum, frămîntînd salcîmii, în vreme ce greierii cîntau în tufişuri, broaştele orăcăiau în mlaştini, fluturii sburau pe florile sălbatice şi gîngăniile bîzîiau pe polenul plin de miere.

Inima lui Munu batea în ritmul acestei frumluseți, risipită pretutindeni, şi ar fi preferat ca toate maşinile să fi fost aduse aici, decît să fie smuls el de pe malurile nisipoase ale apei joase, liniştite, pe care se juca. Dar...

— Munu! Hei, Munu! Oho, Munu!

Glasul mătuşei ajunse din nou pînă la ei. Obrazul ei cu fălci aspre, cu ochi strălucitori, înroşiți pe la colțuri, cu nasul ascuțit, cu buze subțiri, toate acestea încadrate de un păr negru de vrăjitoare, trecură o clipă prin mintea lui Munu.

Se sculă. Copiii se ridicară şi ei în picioare.

Îşi adună cireada. Băieții îşi strigară bivolii.

Vitele ieşiră din apă, jigărite, scheletice, cu coarne lungi, bălăcindu-se în noroi, cu spuma mlaştinii picurînd de pe trupurile lor. Înaintau greoi în fața paznicilor plăpînzi, mergînd posomorîte sub loviturile şi ocările de care se foloseau aceştia, pentru a le îndemna spre casă astăzi, ceva mai repede decît altădată.

Capitolul doi

— Mişcă mai repede! Pui de lele! strigă Daia Ram, ciaprasi[5] la Banca Imperială a Indiilor, care, în tunica sa stacojie, brodată cu aur, cu turbanul alb înfăşurat cu îngrijire în jurul capului, înainta cu paşi mari de-a-lungul colinei, pe şoseaua circulară construită de sarcar angrezi[6], al cărui reprezentant se simțea acum, cînd îl certa cu asprime şi furie pe nepotul său Munu.

Acesta se aşezase jos, mîngîindu-şi picioarele dureroase, obosite de un drum de 10 mile[7]. Soarele dogorîse cu o putere istovitoare. Munu era transpirat leoarcă sub haina groasă de lînă pe care i-o dăruise unchiul său şi care pe el, părea o manta. La cotiturile mari, un praf roşiatic se ridica în urma carelor trase de bivoli nepăsători, îi pătrundea în nări şi îl supăra. Sîngele îi năvălise în obrazul măsliniu şi în ochii înconjurați de cearcăne. I se părea că tot sîngele din trupul lui mlădios se evaporase în sudoare, lăsîndu-l uscat.

— Vino mai repede, o să mă întîrzii de la slujbă! strigă Daia Ram din nou.

Bineînțeles, nu era vorba de a întîrzia sau nu de la slujbă, căci ciaprasi era în concediu, dorea însă să-şi impresioneze nepotul şi pe țăranii care treceau pe lîngă ei, arătîndu-le importanța postului pe care îl ocupa la sarcar angrezi.

Ochii lui Munu se umplură de lacrimi. Îşi privea țintă picioarele pline de băşici, înduioşîndu-se de propria sa stare.

— Mă dor picioarele, gemu el, drept răspuns la mustrările unchiului său.

— Vino, vino, strigă Daia Ram întărîtat, deşirîndu-şi trupul înalt şi osos, cu toate că ar fi vrut să fie mai blînd şi să-şi îmbuneze nepotul. Vino, o să-ți cumpăr o pereche de pantofi din prima ta leafă.

— Nu mai pot să merg, răspunse Munu, auzind scîrțîitul unei căruțe ce se oprise la cîțiva paşi în fața lor, în locul de unde şoseaua în spirală începea să coboare cu repeziciune la

vale. Erau la şapte sute de picioare{8} deasupra trecătorii prin care curgea rîul Beas.

— Căruţaşul o să mă ia cu el, dacă-i spui.

— Nu, nu, o să vrea bani ca să te ia în căruţă, spuse Daia Ram, destul de tare, ca să-l audă căruţaşul; era prea mîndru, în uniforma pe care o purta, pentru a cere de-a-dreptul un serviciu.

— Nu fii prea mîndru de livreaua ta şi urcă-l pe băiat la spatele meu, zise căruţaşul, văzînd ifosele lui Daia Ram. Urcă-te şi d-ta în căruţă, dacă vrei. Trebue să-ţi fie cald cu vesta asta de lînă roşie.

— Nu-ţi mai bate gura degeaba. Nu stau de vorbă cu tine. Vezi-ţi de drum sau te bag la ocnă. Nu vezi că sunt funcţionar guvernamental ?

— Aha! Dacă-i aşa, drum bun şi sileşte-l pe copilul acesta nenorocit să meargă desculţ pe jos, zise căruţaşul, dînd bici calului şi îndepărtîndu-se.

Munu se sculă, ştiind că ameninţările unchiului său erau întotdeauna însoţite de lovituri. Îşi şterse ochii cu dosul palmei şi-l urmă, blestemîndu-l în gînd.

Şoseaua cobora în serpentină, părăsind munţii sălbateci şi sterpi şi se întindea departe, pînă în cîmpiile nemărginite ale Ţărilor de Jos. După ce mai merse vreo sută de yarzi{9}, cu inima strînsă de frică şi capul plin de gînduri, picioarele lui Munu începură să îndure mai uşor contactul cu piatra fierbinte. Sări, ocolind bolovanii şi-si odihni tălpile, mergînd cîteva clipe în vîrful degetelor. Primi cu recunoştinţă umbra unui tunel sub care merse aproape o jumătate de milă şi fu de-a dreptul fericit văzînd, la poalele munţilor, nenumărate clădiri înalte, cu acoperişuri drepte, îngrămădite neregulat în jurul minaretelor de piatră roşie a moscheelor şi a turlelor aurite ale templelor. Cu gîndul că se apropie de sfîrşitul călătoriei, uită de toate necazurile drumului.

În timp ce Munu cobora pe colină, soarele îşi revărsa şuvoiul de lumină peste podiş, scăldîndu-l într'o limpezime orbitoare care scoase în relief o mulţime de forme noi şi felurite. Imaginea munţilor nemărginiţi se şterse din amintirea lui Munu. Era plin de interes şi de entuziasm pentru noul său mediu şi pentru tot ce-l înconjura.

Privea cu gura căscată, cu ochii sgîiți, trăsurile minunate de pe şosea: trăsuri cu două roți, căruțe semănînd cu o ladă de bambus, landouri şi automobile uriaşe, cu caroserii negre şi roți cauciucate, care alergau fără cai. Şi — minunea minunilor — zări un vehicul de metal, negru, cu două cocoaşe, ca cele ale animalelor din deşert, cu lanț de căsuțe castanii, cu ferestre de sticlă, care se repezea fioros, scoțînd nişte strigăte ascuțite, isterice. Un şuierat strident al monstrului, îngheță sîngele în vinele lui Munu.

— Ce fiară este aceasta? întrebă el repezindu-se spre unchiul său pentru a-şi potoli bătăile inimei şi a cîştiga încrederea pe care ți-o dă cunoştința.

— E trenul din gară, îi răspunse unchiul, mai binevoitor acum, cînd nu mai putea să-şi dea ifose de mare personaj, ca în fața țăranilor şi trebuia să redevină sluga funcționarilor Băncii Imperiale.

Copilul privea țintă la monstrul negru care se oprise cu un ultim şuierat strident de-a lungul platformei ce se afla în fața unei barăci solide. Din el cobora o mulțime de bărbați şi de femei, îmbrăcate în muselină subțire, în haine de lînă albe ca laptele, în mătăsuri de felurite culori, cum nu văzuse Munu în întreaga lui viață petrecută în munții din Kangra.

„Ce minunăție! îşi zise Munu, ce minunăție!"

— Unde sunt oare cirezile acestor oameni, unde sunt țarinile pe care muncesc? întrebă el întorcîndu-se spre Daia Ram.

— Nu sunt aici nici cirezi, nici holde, răspunde acesta înălțîndu-şi capul, spre a-şi redobîndi demnitatea. Numai țăranii din sate pasc vitele şi muncesc pămîntul.

— Atunci de unde au de mîncare ? întrebă Munu.

— Au bani, răspunse pompos Daia Ram. Au în Bancă, la mine, mormane de rupii. Cîştigă bani cumpărînd grîul de la țărani şi revînzînd făina la sarcar angrezi. Alții cumpără lînă din care fac haine pe care le vînd apoi cu cîştig. Unii sunt babu-şi care lucrează în birouri, cum este cel la care ai să fii tu servitor.

— Asta-i ciudat, spuse copilul.

Îşi încetini pasul, atras de nişte oale uriaşe care răspîndeau mirosul cel mai atrăgător pe care-l simțise vreodată Munu.

Piramidele de dulciuri, înnecate în siropuri, se ridicau în galantarele cofetăriilor pînă în bagdadie. Mingi de cauciuc, mici păpuşi roz, iepuraşi ciufuliți, împodobeau bazarurile. Un negustor striga: Înghețată! Rece! Înghețată rece! turnînd un fel de bile mici, conice, în cornete de frunze răsucite, pe care le dădea clienților aşezați în fața lui, pe bănci de lemn.

Munu ar fi vrut să guste şi el o bilă de acestea de înghețată, dar nu îndrăzni să-i ceară unchiului său aşa ceva. Atenția îi fu atrasă de sunetele metalice străine, ale unui cîntec ce ieşea dintr'o cutie deasupra căreia se învîrtea un disc. Zîmbi la auzul vocii care mormăia, se dădu înapoi cînd ea deveni aspră, apoi, recîştigîndu-şi încrederea se apropie din nou.

— Vino repede, vino repede, o să te pierzi.

Unchiul său îl chema.

— De unde vine cîntecul acesta? Cum poate un om să încapă într'o asemenea cutie şi să cînte?

Negustorul pufni în rîs, aruncîndu-i lui Munu o privire disprețuitoare.

— Vino mai repede, vino mai repede, neghiobule! strigă Daia Ram. E un fonograf. Nu este niciun om în cutie. Maşina vorbeşte.

Copilul nu îndrăzni să-l întrebe în ce fel poate maşina să vorbească. Se deslipi cu greu din fața acestei privelişti minunate şi îşi urmă unchiul. Nu merse nici măcar cîțiva metri şi fu oprit de priveliştea unui fenomen curios: nişte cîini mici, mecanici, pe care un bărbat îi punea să alerge pe şosea, făcînd nişte gesturi misterioase pe lîngă ei.

Ding, ding, ding! răsună deodată în spatele lui Munu. Înainte de a-şi putea da seama despre ce era vorba, o maşină de oțel pe două roți, se repezi spre el cu o iuțeală înspăimîntătoare.

— Păzea, nătărăule! strigă tînărul oare călărea pe maşină. Munu se aruncă într'o parte. Cît p'aci să cadă în rîu.

— Corcitură! Tîmpitule! O să te omoare!

Unchiul său care se întorsese repede, revărsă asupra lui un torent de înjurături. Negustorul de jucării se apropie şi îl smulse pe Munu afară din raza loviturilor, spunîndu-i:

— Voia să o ia înaintea cîinilor mei cu bicicleta, dar nu m'a vestit că a început cursa. Nu te necăji. Totul e în regulă. Nu s'a

întîmplat nimic. Singurul fel de a scăpa de ocări, este să le laşi să intre pe o ureche şi să iasă pe cealaltă!

Vorbele astea îl făcură pe băiat să surîdă.

— Umblă mai repede, derbedeule, altfel o să fii omlorît în curînd, îi strigă unchiul lui, arzîndu-i o palmă. Munu începu să plîngă şi îl urmă, gîndindu-se cît de mult îl ura. Văzu însă că tînărul cu calul său de oţel, din pricina căruia era pedepsit, suferise un accident. Se ciocnise de un viţel, care rătăcea prin mulţimea de bărbaţi şi de femei, aproape de fructărie, la încrucişarea drumurilor. Porni îmbărbătat în urma unchiului său, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire înapoi, pentru a zări dacă nu cumva apare vreun alt cal de oţel, sau mai degrabă o bicicletă, cum o numise negustorul ambulant, cel cu cîinii.

Ulițele strîmte, ticsite de prăvălioare, cu linia regulată a streşinilor întreruptă cînd de golul neaşteptat al unei ulicioare întunecoase, sau al unui pîrîu rău mirositor, cînd de fîşii orbitoare de lumină, îi păreau minunate, mai ales cînd trecea vreun bărbat îmbrăcat cu o tunică şi un dhoti{10}, cu încălţămintea încovoiată, brodată cu aur, sau cînd întîlnea vreun grup de femei care hoinăreau alene, legănîndu-şi braţele, mişcîndu-şi vălurile de mătase, roşii, verzi, sau purpurii. I se părea că se află, ca în vis, într'o lume feerică, în care totul e minunat şi aurit, lume atît de deosebită de cea a munţilor săi!

Dar cînd pătrunse mai adînc în inima oraşului şi zări oameni la fel cu dînsul, care semănau cu cei de la munte şi purtau sarcini grele în spinare, fu şi mai uimit.

Nu putea înţelege rostul acestei lumi.

Simţi în fundul inimii o nădejde arzătoare şi vibrantă la vederea unei clădiri mari de marmură, în faţa căreia unchiul său îl lăsase să aştepte.

— Salaam{11}, Per Din. Unchiul lui Munu pătrunse în vestibulul cu coloane înalte al Băncii Imperiale.

— Salaam, salaam, ai întîrziat. Sahib babu e furios că n'a fost nimeni care să-i aducă mîncarea la prînz, spuse Per Din. Tuşi astmatic, mîngîindu-şi barba cănită stacojiu, care se revărsa pe tunica roşie ce o purta şi el.

Munu bănui că acesta era şeful personalului despre care

unchiul lui vorbea adeseori.

— Babu e în birou? întrebă Daia Ram, cu ceva mai multă siguranță ca deobicei, ghicind că acesta avea nevoie de servitor şi că găsise un post pentru nepotul său.

— Da, da, e în birou, mormăi Per Din. Astăzi, sacii cu bani trebue să plece la cantonament şi e ziua curierului englez. Toți lala-şii vin astăzi pentru afacerile lor şi e bine să te grăbeşti.

— Bine, sahib, spuse Daia Ram, măgulindu-şi colegul cu acest titlu rezervat mahometanilor în castele superioare, apoi se întoarse înspre nepotul său.

Copilul îşi urmă unchiul într'o sală mare, răcoroasă. Trecu pe lîngă nişte tejghele de aramă în jurul cărora se înghesuiau o mulțime de bărbați, cu ochii şi urechile la pîndă pentru a vedea şi auzi clinchetul monetelor de argint şi foşnetul biletelor de bancă care se întrebuințau obişnuit. Intrară într'o altă cameră pe sub două aripi, care, atîrnate de o sîrmă în mijlocul tavanului, se învîrteau cu repeziciune. În dosul unei mese uriaşe şedea într'un fotoliu, mult prea mare pentru dînsul, un bărbat scund, cu obrazul palid şi neregulat. Avea trăsături delicate, afară de nasul prea mare, de barba albă şi de mustăcioara ce-i cădea peste buze, cu fiecare fir de păr stînd singur şi stingher, separat de celelalte.

— Fruntea mea se pleacă înaintea domniei voastre, domnule babu, zise Daia Ram, împreunîndu-şi mîinile şi ştergîndu-şi picioarele la intrare.

Babu îşi ridică ochii de pe hîrtiile care erau în fața lui, dar nu răspunse.

— Spune: fruntea mea se înclină în fața domniei voastre, sau: dumnezeu să vă hărăzească o viață lungă, şopti limpede, Daia Ram lui Munu.

Munu bîlbîi cele două formule de politeță, dar nu ridică privirea spre cel căruia îi erau adresate. Era buimăcit de imaginile pe care i le trezea în minte intrarea în sanctuarul monetelor sunătoare, a biletelor ce foşnesc, a contoarelor de aramă, a birourilor, a covoarelor, a fotoliilor, a evantaiurilor ce se învîrtesc atît de repede, sbîrnîind.

Urmă o tăcere neplăcută în timp ce pe buzele babu-lui un surîs uşor flutură, înainte de a deveni o strîmbătură de dispreț.

Munu îl observă şi plecă ochii, înfricoşat şi zăpăcit.

— Maharagiah{12} spuse slugarnic Daia Ram, adresîndu-se majestăţii din faţa lui, mi-am adus nepoţelul pentru a vă servi.

— Ah! Acesta este? întrebă babu-l, arătîndu-l pe Munu cu degetul.

— Da, gianab!... Împreunează-ţi mîinile în faţa babu-lui, ţărănoiule!

Munu privea cu luare aminte încălţămintea babu-lui, care se zărea de sub masă şi se întreba, înlemnit în atitudinea lui de umilinţă, cînd va putea să aibă şi el o asemenea pereche.

— Viaţă lungă zeilor! spuse el deodată, împreunîndu-şi mîinile, prea tîrziu însă pentru a mai fi văzut în această atitudine de respect, deoarece atenţia babu-lui fusese atrasă de o succesiune rapidă de sunete, scoase de o maşină neagră, aşezată pe colţul din dreapta al mesei.

— *Yes, sir, yes, sir, fot not de junction be Tehana,* vorbi babu-l într'un tub, ţinînd la urechea stîngă o scoică neagră de care atîrna un şnur de bumbac împletit.

Munu se întrebă dacă limba folosită de presupusul lui stăpîn nu era acea *angrezi* despre care învăţătorul spunea că trebue învăţată de toţi cei ce voiau să devină babu-şi. Se gîndi o clipă şi îşi zise apoi că era cu siguranţă angrezi.

După ce admiră cuvintele babu-lui, începu să-i admire îmbrăcămintea, gulerul alb, înalt şi tare, turbanul uriaş, înfăşurat în jurul unui kulah piramidal de catifea roşie, brodat cu fir de aur, vesta kaki, cu buzunare adînci ca nişte pungi, pantalonul larg de bumbac şi ghetele, nişte ghete negre!

— Dac'aş fi avut ghete ca astea, îşi zise Munu, aş fi umblat mai repede şi n'aş fi făcut băşici la picioare.

— Ia-l şi du-l, îl auzi spunînd pe babu, du-l acasă la mine şi lasă-l în grija lui Bibigi.

Daia Ram se înclină, cu mîinile împreunate drept omagiu faţă de babu, pe urmă îl smulse pe copil din contemplarea ghetelor negre şi trecînd prin sala mare a clădirii Băncii Imperiale, se îndreptă spre o stradă foarte înclinată, plină de cotituri.

Merseră pînă la o îngrămădire de clădiri fără ferestre, de cocioabe înghesuite unele într'altele fără niciun fel de ordine, dar nu fără pretenţii, la un fel de respectabilitate suburbană,

contrazisă totuşi de hîrburile, de tinichelele ruginite, de oalele sparte care zăceau ici şi colo împreună cu rămăşiţele de legume, cu hîrtii îngălbenite, sub mucegai, printre mormane de pietre şi cărămizi sfărîmate.

În capătul cel mai îndepărtat al acestei aglomerări de case se afla locuinţa babu-lui, o clădire pătrată, cu un singur etaj, în care se intra printr'o verandă. La poartă o placă occidentală făcea cunoscut civilizaţiei orientale, cu litere albe englezeşti, gloria *babu-lui Nathu Mal, contabil ajutor la Banca Imperială Şam Nagar.*

Vederea cîtorva bungalow-uri, vopsite în galben deschis, cocoţate ceva mai sus, pe marginea drumului ce şerpuia în continuare, îi deschise lui Munu o lume de mistere. Clădirile acestea erau adîncite în răcoarea unor arbori umbroşi, a ierbii tunse mărunt şi a unui belşug de flori multicolore. Munu se întrebă cine putea să locuiască acolo.

Atenţia sa plină de admiraţie îşi schimbă în curînd direcţia de la înălţimile spre care năzuise, în urma apariţiei unui bărbat, cu un obraz lat şi grăsuliu, umbrit de o ciudată pălărie kaki, în formă de coş răsturnat. Bărbatul acesta avea în jurul gîtului un guler tare ca cel al babu-lui şi purta o vestă minunată, deşi puţin ridicolă, — căci ea nu-i acoperea nici burta opulentă, nici dosul, pe care pantalonul kaki, întins peste măsură, îl expunea fără pic de ruşine — şi o pereche ciudată de cizme roşcate, înalte pînă la genunchi.

„E un angrez, fără îndoială, îşi zise Munu".

— Salaam, huzur, spuse Daia Ram, lipindu-şi brusc călcîile şi rămase ţeapăn şi nemişcat.

Munu nu îndrăznea să privească ce face această fantastică apariţie şi nu zări decît un baston pe care o mînă îl învîrtea, îşi îndreptă cu hotărîre privirile, departe la poalele colinei, spre acoperişurile plate ale caselor oraşului.

— Acesta e sahib Burra, de la Bancă, spuse Daia Ram, cu un gest în care se contopeau teama, umilinţa şi respectul, răspunzînd privirii întrebătoare a nepotului său cînd bărbatul care se îndepărtase, nu mai putea să-l audă. Apoi Daia Ram înaintă brusc şi bătu la poarta casei babu-lui.

Aşteptară cîteva clipe, apoi Daia Ram bătu din nou, scuturînd clanţa în zăvorul ei obosit pentru a obţine un ecou

mai sonor. Mai trecu o clipă, Daia Ram strigă:

— Bibigi, deschide poarta!

Dincolo de o uşă alăturată se ridică o perdeluță şi un chip de femeie se ivi. Fața ei imobilă nu avea altă expresie decît cea pe care i-o dădea surîsul obosit al buzelor subțiri.

Avea un nas ascuțit deasupra căruia se împreunau ochii căprui.

Trupul ei aspru, cu pieptul plat, era înfăşurat într'un sari{13} de muselină. Munu nu văzuse niciodată o femeie de la munte gătindu-se astfel, în afară de mama lui Sei Singh care venea de la oraş. Cumetrele din sat spuneau despre dînsa că nici nu este o femeie ci o colecție de găteli.

Munu aştepta cuprins de teamă, dîndu-şi seama de mirarea care se citea în ochii femeii. Un simțămînt ciudat îl stăpînea, simțămînt pricinuit nu numai de înfățişarea acestei femei ci şi de colțurile lustruite ale meselor, de fotolii, de tablourile pe care le descoperea privirea lui iscoditoare.

— Bibigi, spuse Daia Ram, împreunîndu-şi mîinile. Ți l-am adus pe nepoțelul meu ca să te servească. Iată-l.

Aruncă apoi o privire furioasă înspre Munu, zicîndu-i:

— Spune: mă arunc la picioarele tale, Bibigi.

Munu îşi împreună mîinile. Nici nu avu timp să-şi asculte unchiul: „mă arunc...” cînd un strigăt pătrunzător răsună dintr'o odaie. Bibigi se dădu înapoi, strigînd, cu glasul aspru şi răguşit: Oh! baby! Mă omori cu zile! Nu poți să stai liniştit nicio clipă cînd am treabă cu cineva? Nu crapi odată? Arde-te-ar focul! Piei din fața mea! Copil nenorocit! Ce este? Ce mai vrei acum?

Ar fi sporovăit tot aşa mai departe, căci avea o gură rea şi o răsuflare fără sfîrşit, dacă Daia Ram nu ar fi întrebat-o:

— Ei, ce zici? E bine? Pot să ți-l las?

Munu aştepta răspunsul, cuprins de teamă. Îi era frică de această femeie cu gîtul lung ca de găină.

— Nu, aşteaptă Daia Ram, strigă femeia întorcîndu-se din camera unde dispăruse, spre a-şi întări ocările cu o palmă trasă copilului, care începu să urle şi mai tare. L-ai prevenit pe babu?

— Da Bibigi. L-am dus mai întîi la birou, spuse Daia Ram, şi babu-l a zis să ți-l aduc şi să ți-l încredințez.

— Bine, răspunse dînsa. Îmi trebue legume din bazar{14} pentru masa de seară. Vrei...

Copilul din camera din fund, neputînd să atragă atenția prin urletele sale, începu să scoată acum un şir neîntrerupt de strigăte ascuțite. Bibigi plecă dînd frîu liber unui nou val de blesteme.

Munu simți un fel de stingherealâ şi un gol ciudat. Chipul mătuşii sale îi apăru în minte.

— Oricum, niciodată nu m'a ocărît şi blestemat aşa.

Inima lui Munu fu cuprinsă de un vaiet interior, de o melodie tristă, de o întrebare nedesluşită în legătură cu viața pe care o va petrece în casa aceasta, alături de o astfel de femeie.

— Vrei să te duci să-i spui babu-lui să cumpere legume, cînd va ieşi din birou şi să le trimită acasă cu băiatul? Vocea stăpînei ajunse deodată la urechile lui Munu.

Pentru o clipă n'o băgă în seamă. Era plin de tristețe şi de milă față de propria sa nenorocire. Drumul lung prin munți îi sleise puterile. Îi era foame. Nădăjduise că o să se poată odihni cînd va ajunge la capătul călătoriei şi că o să i se dea de mîncare, potrivit obiceiului care cere ca în toate casele indiene să se ofere mîncare oaspeților şi slugilor, la orice oră ar sosi. În loc de asta era pus să facă o treabă chiar din clipa sosirii. „În oraş sunt poate alte obiceiuri" îşi zise Munu, cu un simțămînt de prăbuşire în gol.

— Se face, Bibigi, răspunse Daia Ram nepăsător. Era prea învățat cu toanele stăpînilor şi nu mai simțea nicio ură față de dînşii ca nepotul său.

— Hai să mergem, Munu, spuse dînsul pornind. O să se ocupe de tine mai tîrziu. Vei avea aici mîncare după pofta inimii. Babu-l a spus că o să-ți dea trei rupii pe lună. Am să-ți arăt odaia mea de lîngă birou. O să vii să mă vezi în zilele tale de odihnă. Nu uita să faci totul cît mai bine şi să-i mulțumeşti pe stăpînii tăi, eşti servitorul lor şi sunt oameni cumsecade.

La aceste cuvinte, ochii lui Munu se umplură de lacrimi. Revăzu în gînd stîncile înalte, dealurile cenuşii de granit scăldate în văpaia soarelui şi firul de argint al rîului Beas, pe malurile căruia cirezile sale rătăciseră mile întregi în libertate, mugind provocator spre cer şi spre pămînt.

Toată noaptea Munu rămase culcat, ghemuit într'un colț al bucătăriei din casa babu-lui Nathu Ram. Avu o noapte agitată. Era frînt de oboseală şi somnul nu se prinde de cei prea obosiți. I se dăduse o pătură veche, sdrențuită, dar caldă, deşi aerul pătrundea prin găuri. Toată noaptea țînțarii îi sbîrnăiseră în urechi. Un roi de muşte sgomotoase îl turburaseră aşezîndu-i-se mereu pe obraz şi acum nu mai putea, ține ochii închişi. La țară se învățase să se scoale devreme. Degeaba suspinase dorind să adoarmă din nou şi zadarnic se silise să-şi țină ochii închişi. Se simțea străin în acest mediu nou. Îl auzi pe babu sforăind în camera lui, nu ştia bine în care, deoarece cînd se întorsese cu legumele din tîrg, Bibigi îl chemase în bucătărie, îi dăduse o clătită rece şi sleită, apoi îl pusese să curețe cartofi şi să o ajute la bucătărie. Prînzul fusese pregătit, dar cine îl mîncase ? Munu nu o ştia. Adormise obosit în colțul în care se ghemuise. Singurul lucru de care îşi amintea era glasul ascuțit al stăpînei sale care îi ajunsese la urechi după ce primise destule ghionturi în coaste.

— Pacoste a oamenilor! Halal servitor, care adoarme înainte de apusul soarelui! Ce nevoie avem de unul ca tine, dacă o să faci d'astea în fiecare zi? Hai! trezeşte-te, trezeşte-te nemernicule! Trezeşte-te şi serveşte masa babu-lui sau cel puțin mănîncă înainte de a adormi, chiar dacă o să adormi pentru veşnicie.

Munu privi în jurul său, cercetînd lucrurile împrăştiate într'o neorînduială desăvîrşită. Erau farfurii roşcate de aramă, cu fundurile înegrite, castroane de culoarea bronzului, ploşti de aluminiu alături de jucării pentru copii, sticle mari şi mici, flacoane de farmacie asemenea flacoanelor cu etichete pe care le văzuse Munu în prăvălioara doctorului din sat. Acestea erau însă murdare de praf în timp ce în prăvălia doctorului totul era curat şi pus la loc de către ajutorul-praparator. Mai erau saci de făină, saci de linte, lăzi uriaşe de lemn şi cutii de fier în care se găsea, Munu nu ştia ce. Mai erau două cămăşi murdare şi un veston de alpaga atîrnate într'un cuier. Pe perete se zăreau două tablouri uriaşe ascunse de nişte ghirlande de flori ofilite, o oglindă mare, spartă, acoperită de funingine, într'un colț erau aruncate cîteva lemne de foc iar pe o frînghie, întinsă de la un perete la celălalt atîrnau o mulțime de haine noi şi vechi,

de pături şi de plăpumi. Într'un raft izolat, pe o tavă aşezată într'un echilibru primejdios, erau nişte vase albe ca de cretă, ceşcuțe, o oală cu un cioc ca un rît de porc şi un ulcior. Munu nu ştia la ce folosesc toate aceste lucruri dar ceva din înfățişarea lor lustruită îl fermeca, ceva care îi promitea vag o surpriză mai bogată în înțelesuri decît mesajul imperios reflectat de strălucirea vie a uneltelor de bronz şi de aramă care îl provocau poruncindu-i: „în curînd va trebui să ne faci să strălucim!!"

Cu toată încîntarea pricinuită de tablouri şi de oglinzile somptuoase, tăcerea acestor vechituri îl neliniştea.

Se retrase în sine însuşi timp de o clipă, fără să-l supere lumina ce pătrundea cu încetul în cameră. Dori apoi să se scoale pentru a vedea ce se găseşte şi în celelalte părți ale casei.

I se aprinse în ochi curiozitatea drăcească ce îl împinsese întotdeauna să se cațere pe arbori, prin tufişuri, pe stînci, după ouă de pasări. Inima îi fu cuprinsă de palpitația dulce şi uşoară care o făcea să tresalte cînd pleca să şterpelească fructe prin grădini. Dorul de aventură îi furnică prin toate mădularele.

Sări în picioare printr'un salt brusc şi merse cu paşi de lup la uşa din față. Aruncă o privire prin gaura cheii. Văzu o cameră mică cu două paturi uriaşe, cu cîteva cufere şi un cărucior de copil. Pe unul din paturi era culcat babu-l, cu jumătate de obraz înfundat în pernă. Munu bănui că grămada colțuroasă ghemuită sub cearceaf în celălalt pat era Bibigi.

Ca şi cînd singurul fapt de a iprivi ar fi putut să-i trezească stăpînul şi stăpîna, Munu se îndepărtă pentru a arunca o privire prin deschizătura unei alte uşi, la dreapta sa.

În mijlocul camerei, pe un pat curat de campanie, era culcat un bărbat. Fața lui era aproape tot atît de albă ca cea a sahib-ului cu pălăria ca o coşniță, pe care unchiul său îl salutase aseară.

În această odaie se zăreau o mulțime de obiecte şi mai interesante: într'un colț era o masă mare şi nişte fotolii majestoase ca tronurile pe care le văzuse Munu în cartea de istorie. Mai erau calendare cu datele înscrise în negru pentru zilele obişnuite şi în roşu pentru duminici şi sărbători, figuri

colorate de pămînt ars, printre care domnea efigia lui Ganeşa, zeul cu cap de elefant, zeul înțelepciunii, al plăcerii şi al bogăției. Privirile lui Munu descopereau puterile civilizației. Ar mai fi zăbovit în contemplare dacă nu ar fi zărit bărbatul ce se întorcea de pe o parte pe alta mormăind în somn. Munu bănui că e tînărul frate al babu-lui căci o auzise pe Bibigi vorbind despre Prem *Ciota*[15].

— Ei, Munu, te-ai trezit?

Inima lui Munu începu să bată cu putere şi simți cum i se taie răsuflarea. Se întrebă dacă nu cumva sgomotul paşilor săi o trezise pe Bibigi.

— Da, Bibigi, zise el, potrivindu-şi accentul său de muntean cu pronunțarea celor de la şes.

— Bine, apucă-te atunci de lucru. Vocea se auzea nepăsătoare, monosilabică. Scutură cenuşa şi scoate-o din vatră, spală farfuriile de aseară. Ai adormit îndată, hoitule, şi nu le-ai mai spălat. Aprinde focul şi pune apă să fiarbă pentru ceaiul babu-lui. Mă scol şi eu îndată.

În clipa aceasta se auzi un suspin. Leila, fetița, se trezise probabil, dar adormi la loc deîndată. Munu se întreba unde putea fi oare fiica mai mare, Şeila. Se pare că plecase încă de ieri la o serbare împreună cu unchiul ei. Nu o zărise pînă acum.

Munu se simți stingher, neştiind de unde să înceapă treaba. La țară, cînd se trezea, alerga mai întîi pe cîmp pentru a-şi face nevoile, se spăla apoi la fîntînă şi se întorcea acasă ca să mănînce înainte de a se duce la şcoală sau de a mîna vitele pe malul rîului.

Astăzi nu ştia încotro s'o pornească pentru a se uşura. De jur împrejur erau case, bungalou-urile dominau dealul şi oamenii se auzeau trecînd pe stradă. Munu nu ştia unde îşi fac nevoile cei din oraş.

Se grăbi înspre poartă, dar nu văzu nicio latrină. Fu cuprins de panică. Simți că nu se mai poate controla, simți că o să-şi murdărească şorțul şi alergă înspre peretele exterior, aşezîndu-se pe vine.

— Unde eşti? Unde eşti, ticălosule? Hei? Munu!

Deabea se aşezase pe vine şi auzi vocea stăpînei sale. Fu cuprins deodată de teama că va veni şi-l va vedea, dar nu se

mai putea nici reține, nici ridica.

— Oh! Pacostea oamenilor! Oh! Nemernicule, neruşinatule! Porcule! Cîine!

Furtuna se deslănțui deasupra capului lui Munu. Neprimind niciun răspuns la strigătele ei, Bibigi ieşise pînă la poartă şi îl zărise.

— Oh! Ce ruşine, ce ruşine! Vită încălțată! Corabia existenței tale să nu mai plutească niciodată pe oceanul vieții. Mînca-te-ar viermii! Ce faci acolo? Dece nu m'ai întrebat unde să te duci? De ți-ai da duhul! Arde-te-ar focul! N'am ştiut că luăm în serviciul nostru o vită, o brută, un sălbatic! Ce o să creadă sahibii care trec în fiecare dimineață şi seară prin fața porții noastre? Ce o să zică babu care trebue să-şi păstreze prestigiul în fața tuturor sahibilor! Oh! Ce murdărie îngrozitoare a făcut în fața porții mele!

Treptat, glasul trecu de la surpriză la mînie şi la volubilitatea mecanică a blestemelor, pentru a atinge ultima notă a desnădejdii adevărate. Mintea lui Munu fu cuprinsă de beznă. Dori să dispară de îndată de pe pămînt. Pentru prima dată în viața lui se simți ruşinat că fusese văzut în timp ce îşi făcea nevoile în aer liber.

Bineînțeles, toată casa fu trezită.

Primul sosi Nathu Ram, cu umerii osoşi şi picioarele arcuite. Simțul său de proprietate, împins la extrem îl făcuse să creadă că un hoț pătrunsese în casă. Apăru apoi Babu Ciota, un tînăr bărbat bine legat, cu mersul liniştit şi nepăsător.

— Ce s'a întîmplat? Ce înseamnă aceste țipete?

Se arătă apoi şi fiica mai mare a babu-lui, Şeila, o fetiță sveltă de vreo zece ani, cu obrazul de fildeş, cu ochii căprui, şireți, care părea că se înveseleşte de asemenea incident ridicul.

— Țărănoiul ăsta neruşinat, reîncepu să strige Bibigi cu toată forța de care era în stare, s'a apucat să-şi facă nevoile în pragul bucătăriei mele. Dumnezeule! Închipuiți-vă aşa ceva! Pacoste a oamenilor! Mînca-te-ar viermii! Oh, oh!...

— Pentruce, pui de lele ce eşti, chelălăi babu-l Nathu Ram, ridicîndu-şi palma plăpîndă şi osoasă, pentru a-şi calma soția şi a-l amenința, în acelaş timp, pe Munu. Pentruce ai făcut

asta? Se strîmbă atît de tare în timp ce vorbea, încît sbîrciturile frunții i se uniră într'o contorsiune curioasă, iar buzele i se îndepărtară una de alta, descoperind gingiile roşii şi dinții mari. Repetă prosteşte:

— Pentruce ai făcut asta?

— Pentrucă nu voia să facă în pantaloni, spuse batjocoritor tînărul babu. Bibigi ar fi fost silită să-i spele. Nu-i nimic, faptul s'a consumat şi măturătorul va trece în curînd pe aici.

Şeila rîse înnăbuşit şi se agăță de piciorul unchiului ei.

— Pleacă, Şeila, n'ar trebui să fii aici, zise Nathu Ram, potolindu-şi mînia. Nu putea să se ducă la latrină? Dece nu i-ai spus unde e? îşi întrebă el nevasta.

— Oh! Nu cumva crezi că o să-l las să folosească closetele noastre? Îl răsfeți! O să mai am o belea cu care să-mi bat capul! Mai bine l-ar chema cineva pe măturător să curețe murdăria asta.

— Ei hai, zise babu Ciota, împăciuitor. Să nu-l înfricoşăm, altfel o să facă şi mai multă murdărie. Ce s'a întîmplat cu ceaiul? întrebă dînsul. Şeila, ce s'a întîmplat cu ceaiul? Crezi că mama ta e prea furioasă ca să ne dea ceaiul?

— Nu poți să aştepți puțin, Prem Ciand? exclamă Bibigi. Lasă-mă să mă ocup mai întîi de tîmpitul ăsta. Oh, strigă ea, plină de desgust, amintindu-şi ce văzuse, totuşi fără să manifeste vreo pornire de a vomita, mi-e rău la stomac, nu mă simt bine.

Auzi în spatele ei un foşnet şi îl văzu pe Munu în picioare în bucătărie. Se aruncă asupra lui, strigînd cu o voce ascuțită.

— Oh! Călău ce eşti! Unde te duci?

— Mă duc la pompă să mă spăl, răspunse Munu, cu inconştiența cea mai desăvîrşită.

— Cară-te! Şi ai grijă să te speli înainte de intri în bucătărie, spuse ea, împingîndu-l cu amîndouă mîinile. Piei din ochii mei, dobitocule.

Bibigi continuă să-l ocărască pe Munu multă vreme, chiar după ce băiatul n'o mai putea auzi.

— Credeam că o să mă pot odihni puțin după venirea acestui servitor. În loc de asta, muncesc ca şi înainte, ca o roabă. Ce nevoie avem de o asemenea vită în casă? O grijă în plus, nu un ajutor. Ce tîmpit! E desgustător! Oh! Țărănoii

ăştia!

— Nu-i vorbi de rău pe țărani, o batjocori cumnatul ei, şi tu eşti de la țară.

— Oh! Nu face glume, te rog! Trebue să ne menținem prestigiul. Aibi grijă cel puțin de aparențe în fața unui străin.

— Şeila, întrebă Prem Ciand cu voce tare, pentru a fi auzit de cumnata lui, îți aminteşti poemul închinat ceaiului, pe care l-ai citit pe afişele Companiei Imperiale, la stația de tramvai ?

— Vrei să spui, unchiule: ceaiul cald te răcoreşte... În mijlocul verii...

— Da, spune-i-o cu hotărîre lui Bibigi, adăugă el surîzînd răutăcios şi plecă să se culce din nou.

— Ceaiul cald te răcoreşte, începu să cînte Şeila.

— Bine, bine, strigă Bibigi, nu mă bateți la cap şi nu mă ocărîți degeaba. Pregătesc ceaiul. Iar tu, ticăloasă mică, nu trebue să-ți dai aere de memsahib{16} pentru că unchiul tău a ajuns sahib, învățînd medicina la universitate.

Munu freca tigăile cu cenuşă lîngă piatra care era şi jghiab şi lighian în acelaş timp, şi care răspundea, printr'o gaură năclăită, făcută în perete, într'o țeavă în jurul căreia zumzăiau gîngăniile şi mişunau viermii. Copilul simțea curentul de aer rece şi grețos ce venea din canal şi îi svînta Sudoarea de pe față. Se învîrti pe loc şi se aşeză cu spatele spre deschizătură. Acum însă se pomeni în fața unei uşi laterale prin care pătrundea un miros de latrină.

— Astea trebue să fie closetele, îşi zise Munu. Ce curios.

— Pot să-i ajut să frece crătițile? întrebă Şeila care se învîrtea prin bucătărie.

— Şterge-o de aici, urlă mama ei, şi lasă-l pe acest porc, pe acest nevrednic, să mai muncească puțin, în chip de variație.

Fetița plecă.

Bibigi apucă cratița cu apă clocotită, luă serviciul de ceai pe care îl văzuse Munu aşezat într'o poziție primejdioasă pe raft, şi pregăti ceaiul în oala mare cu rît de porc. Avu grijă să nu aşeze ceştile de porțelan prea aproape de zona rituală ce despărțea partea sacră a bucătăriei de restul odăii. Bibigi era o indiană ortodoxă şi ştia că prietenii mahometani ai soțului şi ai cumnatului ei băuseră ceaiul cu ceştile şi farfurioarele acestea. Munu privi cu interes fiecare din mişcările ei şi

observă grija cu care se ferea să nu spurce tingirile de aramă apropiindu-le de porțelanuri. Văzu totuşi cu coada ochiului cum apropie apa clocotită de ceainic. În timp ce vărsa apa din cratiță pentru a umple ceainicul, Bibigi băgă de seamă că Munu o privea. Se temu că a fost prinsă în flagrant delict de spurcare, dar nu era tocmai sigură, aşa că începu să-l ocărască pe Munu.

— Vezi-ți de treabă şi nu sta aici să mă spionezi cînd pregătesc ceaiul.

Înainte de a-şi întoarce privirile în altă parte, Munu văzu însă tocmai ceea ce Bibigi voia să ascundă. Împuşcase doi iepuri dintrodată: fiersese ouăle în apa de ceai, ceea ce era socotit nesănătos chiar la munte. Scoasă din sărite, pălind de furie, Bibigi mai avu şi necazul să o audă pe Leila pe care o lăsase dormind în patul ei, trezindu-se cu un țipăt ascuțit.

— Oh! S'a şi trezit Leila! Călăule! Nenorocire a vieții mele! Nu mă laşi nicio clipă să mă odihnesc sau să fac ceva!

Puse la prăjit pe cuptor două felii de pîine englezească şi mai tăie o alta. Copilul țipa din ce în ce mai tare.

— Oh! Aibi puțină răbdare! Oh! Ce stîrv eşti! Ce ți s'a întîmplat? Lua-te-ar ielele să te ia! Ce blestem a căzut pe capul tău de urli aşa ziulica întreagă? Degeaba am cumpărat eu o amuletă{17} de la fachir... Oh! dumnezeule, cînd o să am puțină pace? Mă învîrtesc, mă învîrtesc toată ziulica de parcă aş fi un titirez. N'am şi eu timp să mă îmibrac, să flecăresc puțin cu vecinele, sau să mă duc după cumpărături. Noaptea trecută m'am culcat la două. Am spălat, am curățat şi acum Şeila, stîrv ce eşti, aibi grije de sora ta mai mică în loc să alergi prin casă şi să faci sgomot.

Prem Ciand îl luă pe copil şi îl duse în salon, împreună cu Şeila. Dădu drumul gramofonului pentru a le înveseli.

Munu auzi muzica. Sfîrşise aproape de frecat vasele şi ieşi din bucătărie sub cuvînt că voia să curețe pompa.

Bibigi lăsase să se ardă pîinea de care uitase în timp ce striga. Începu să bolborosească tot felul de blesteme şi tăie alte bucăți de pîine punîndu-le la prăjit pe nişte frigărui.

Ritmul dureros al unui cîntec de dragoste umplu casa. O clipă sau două Bibigi uită aceste necazuri, făcîndu-şi tot felul de socoteli — dacă o să poată, merge sau nu în după amiaza

asta la funeraliile mamei lui babu Beli Ram.

Munu clăti în grabă tacîmurile şi se repezi, nu spre uşa bucătăriei ci, prin verandă, în salon.

— Spune măi, pui de ciuf, spuse babu Ciota, te-ai şters pe picioare înainte de a intra?

— Nu, babugi, răspunse Munu, stînd pe covor cu picioarele ude şi cu coşul de farfurii ce picurau sub braţ.

— Atunci, pentru numele lui dumnezeu, şterge-le pe rogojină, zice batjocoritor Ciota babu. Pentru asta e pusă, acolo, dacă îmi dai voie să-ţi spun.

Munu prinse curaj.

Oricum, se gîndi dînsul, Ciota babu nu m'a oprit să intru. Munu dorea să audă muzica, dorea să vadă şi să pipăe o maşină care cîntă asemenea celei ce îl încîntase aseară în bazar.

Ce noroc am că există o asemenea maşină minunată care cîntă chiar în casa în care am intrat în serviciu.

Se întoarse în bucătărie pentru a lăsa coşul ca să aibă mîinile libere, apoi plecă din nou sub cuvînt că aruncă murdăriile şi cenuşa la gunoi.

Din nenorocire muzica se opri tocmai în această clipă.

— Cum te chiamă? îl întrebă un băiat mare, care umplea nişte găleţi de aramă la pompă în timp ce alţi doi băieţi mai mici şedeau mai la o parte şi îl observau. Poţi să arunci cenuşa acolo, pe grămada aceia.

Munu deşertă cenuşa pe mormanul pe care i-l arătase băiatul cel mare.

— Şi tu eşti servitor? îl întrebă deodată Munu.

— Da, lucrez la babu Gopal Das, răspunse băiatul cel mare. E mai însemnat decît babu-l tău. Iar babu-şii celorlalţi doi sunt funcţionari la tribunal. Toţi trei suntem din Hoşiarpur.

— Eu sunt din Kangra, zise Munu. Vin din Kangra, şi le servi îndată o mulţime de informaţii despre unchiul său şi despre oamenii cei mai însemnaţi din sat, povestindu-le călătoria pe care o făcuse cu părinţii săi la Hoşiarpur cînd era mic. În cîteva clipe îşi făcuse toate mărturisirile în felul naiv şi deschis al indienilor din Nord.

Un cîntec vesel atrase deodată atenţia lui Munu înspre casă. Se întoarse în goană.

— Aşează-te pe labe, maimuță, strigă Ciota babu.

Munu se lăsă în patru labe ca o maimuță adevărată înveselindu-se deodată cu stăpînul său. Îşi frecă picioarele şi mîinile, apoi înaintă făcînd pe paiața şi începu să danseze aşa cum văzuse că făcea maimuța unui scamator pe care îl întîlnise la încrucişarea drumurilor, cînd se întorcea de la şcoală.

— Priveşte, unchiule, priveşte! pufni de rîs Leila, dansează ca o maimuță.

— Şanş! Şanş! strigă Ciota babu, intrînd şi el în joc şi luînd rolul scamatorului.

Micuța Leila bătea măsura, dînd din cap şi plesnind din palme.

— Eu o să fac pe ursul, zise Şeila. Munu era înflăcărat. Dansa cu gesturi stîngace şi caraghioase, se strîmba, îşi arăta dinții scoțînd strigăte scurte, ascuțite, ca o adevărată maimuță.

— Ce s'a întîmplat? Ce este hărmălaia asta? Cu ce drept a intrat în salon? Vocea lui Bibigi se auzi, aspră şi pătrunzătoare. Atmosfera îngheță. Se lăsă tăcere. — Cu ce drept ia parte la plăcerile mai marilor săi?

Munu se întoarse în grabă la bucătărie fără să se simtă însă pleoştit. Obrazul îi strălucea încă de veselia sălbatică, de exaltarea care era însăşi esența firii sale.

Fumul sobei o împiedica pe Bibigi, care şedea pe o rogojină continuînd să prăjească pîine, să vadă obrajii îmbujorați şi ochii strălucitori ai lui Munu, altfel băiatul ar fi avut de suportat un nou şir de ocări, aproape tot aşa de greu de îndurat ca înşiruirea sarcinilor pe care i le da.

— Locul tău e aici, în bucătărie. Nu trebue să te amesteci în jocurile lui Ciota babu cu copiii. Trebue să-ți isprăveşti treaba repede, nu-i timp de pierdut. Babugi trebue să fie la birou la ora zece. Şeila trebue să meargă la şcoală. Nu te-am angajat ca să încurci lucrurile, ci ca să ne ajuți. Îți dăm o leafă bună, mai mulți bani decît ai văzut tu vreodată în toată viața ta de pînă acum la sat, mai mult decît au văzut vreodată tatăl şi mama ta, aşa că s'ar cuveni să şi munceşti ceva în schimb. Te previn că nu trebue să-ți faci niciodată nevoile în fața casei. Cînd va veni măturătorul, spune-i să-ți arate latrinele servitorilor, de la

poalele dealului. Nu atinge nimic înainte de a te spăla pe mîini. Trupul tău e murdar, fereşte-te să-l atingi. Hainele tale sunt la fel de murdare şi am văzut că îţi ştergi mîinile de cămaşă. Ah! Bănuesc că după ce te-ai spălat ţi-ai şters şi trupul cu cămaşa. Dumnezeule! Dece nu mi-ai cerut un prosop? Vită ce eşti, ar trebui să-ţi fie ruşine! Şeila, Şeila, copila mea, caută un prosop în ladă şi dă-l sălbaticului acesta. Mă auzi? Nu trebue să pui mîna pe nimic înainte de a te fi spălat. Ai pus mîna pe ceva murdar după ce te-ai spălat?

— Nu, Bibigi, răspunse Munu, care dansa încă în gînd, fără să înţeleagă mare lucru din cele ce îi înşira Bibigi.

— Bine, însă ai frecat cratiţele.

— M'am spălat după aceea pe mîini, Bibigi, răspunse Munu.

— N'ai pus mîna pe nimic altceva?

— Nu.

— Nu? E chiar adevărat? Dar gunoiul?

— După ce am aruncat gunoiul m'am spălat pe mîini la pompă.

— N'ai pus mîna pe nimic altceva?

— Nu.

Munu mînţea. Era exasperat şi căuta să pună capăt acestui interogatoriu. Ştia bine că îşi frecase palmele de rogojină cînd dansase ca maimuţa şi era desigur murdar deoarece rogojina era folosită pentru ştersul picioarelor.

— Bine, atunci du ceaiul lui Ciota babu.

Munu nu ştia ce trebue să facă, să ia toată tava, sau să ducă pe rînd lucrurile ce se găseau pe dînsa. Nu făcuse niciodată o asemenea treabă la el acasă. Se gîndi că e mai bine să întrebe.

— Cum trebue să-l duc?

— Cum trebue să-l duci? Cum o să-l duci? Cît timp o să-mi trebuiască pentru a ţi le spune pe toate? Nu ştiam că Daia Ram o să ne aducă un asemenea prostănac. Noi...

Munu, care se uita la obiectele de porţelan aşezate pe tavă, întrebă, înainte ca Bibigi să-şi fi isprăvit tirada:

— Din ce sunt făcute?

— Ce obrăznicie, ce neruşinare! Îndrăzneşti să mă întrerupi cînd vorbesc. Vezi-ţi de treaba ta, se răceşte ceaiul. Sunt

din porțelan, vezi bine. Să nu-ți scape tava şi să nu spargi ceştile că îți frîng oasele.

De îndată ce primi răspunsul aşteptat, Munu ridică tava cu uşurință şi se îndepărtă cu o îndemînare surprinzătoare, în timp ce Bibigi îşi continua sporovăială şi îl amenința cu un şuvoi de cuvinte, întreținut de flecăreala ei aspră şi monotonă.

— Iată-l, copii! zise Prern bătînd din palme, iată ceaiul, puțin cam tîrziu, dar nu face nimic.

— Ceaiul, ceaiul, exclamă Şeila.

— Oon... aam... vreau să zic ceaiul, oftă Leila, care şedea pe masă şi îşi clătina capul în ritmul muzicii, în felul copilăresc şi caraghios ce o înveselea pe sora ei mai mare, pe unchiul şi pe tatăl ei, cînd acest bărbat vrednic nu avea alte preocupări şi venea să se joace cu copiii.

— Aşează tava aici, măi harapule, zise Prem cu o asprime prefăcută. Vorbea într'o hindustană stricată pe care ținea s'o folosească ori de cîte ori se afla în fața unui lucru atît de european cum ar fi o tavă de ceai, sau cînd, fiind îmbrăcat într'un costum englezesc, imita tonul pa care îl aveau englezii cînd vorbeau cu servitorii lor indigeni. — Pune tava pe masă, harapule care îți faci nevoile pe-afară.

— Babugi, vino la ceai. Şeila îşi striga tatăl care se culcase să tragă un pui de somn suplimentar în insula liniştită a refugiului său din mijlocul agitației demente ale celor trei camere ce alcătuiau locuința sa.

— Dece s'ar scula, îşi bătu joc Bibigi, de ce s'ar scula? Nu mînueşte toată ziulica în biroul său securea de tăiat arbori?

Babu-l Nathu Ram se trezi din toropeală. Intră în salon, palid, speriat, copleşit, surîzînd plin de teamă. Semăna cu un cocoş urmărit de găină şi dorea, înainte de orice, să nu dea ochii cu nevastă-sa dimineața.

Munu aşează tava în siguranță pe o măsuță, apoi se dădu înapoi pînă spre uşă. Stătea în picioare şi observa ritul pe care îl îndeplinea, cu o anumită gravitate, Ciota babu, turnînd întîi laptele din cana mare, apoi ceaiul din cana cu rît de porc şi adăugînd în urmă zahăr în ceştile înşirate în fața lui.

Ce curios, îşi zise Munu, ce idee ciudată să torni ceaiul dintr'o cană şi laptele dintr'alta. Mătuşa sa fierbea ceaiul, laptele, zahărul şi apa într'o cratiță şi turna totul, gata de

băut, în pahare de aramă. Şi apoi de ce trebuia să prăjeşti această pîine uriaşă, ciudată? Munu nu văzuse niciodată pîine englezească.

— Unde e smîntînă? Hei, măicuță mică, unde e smîntîna? întrebă Ciota babu, nerăbdător dar vesel. Du-te şi cere-i lui Bibigi smîntînă sau unt.

Cuvintele acestea îl treziră pe Munu din visare.

— Iată smîntîna şi untul, anunță Bibigi. Du-le ca ei să se îngraşe în timp ce eu mă istovesc ca o sclavă.

Munu aduse într'o clipă smîntînă şi untul şi rămase în salon, atras de calda bunăvoință pe care o răspîndea Ciota babu. Bura babu îl privea. Căscă şi îşi întinse brațele subțiri, asemenea unui cerşetor jigărit, apoi îşi aşează trupul uscat şi lipsit de grație într'un scaun în formă de lotus. Ciota babu părea să facă totul cu îndemînare, muşca din pîinea pe care o unsese cu unt şi sorbea una sau două înghițituri de ceai. Pentru Bura babu lucrul acesta părea să fie deosebit de greu. Se frămînta pe scaun, fărămiturile căzeau pe el şi pe covor, turna conținutul ceştii sale într'o farfurioară, suflînd cu băgare de seamă în lichidul fumegînd pe care îl sorbea sgomotos. Din cînd în cînd, plescăia cu limba lui galbenă şi murdară, umezind perii sbîrliți şi mustățile căzute peste buze.

— Hai, vino aici, putreziciune! Unde te-ai vîrît? strigă Bibigi, care prinse din nou viață auzind-o pe Şeila că îşi întreabă unchiul dacă poate să-i dea ceai lui Munu. Nu mai ai nimic de lucru? Crezi că dacă ai ridicat o tavă cu ceai şi ai dus-o în camera de alături, ți-ai cîştigat leafa?

Munu se retrase în bucătărie. Se compătimea pe sine însuşi, căci drăgălăşenia Şeilei îl mişcase adînc.

— Freacă cratițele cu cenuşă, leneşule, să nu rămînă nici urmă de grăsime sau de murdărie pe ele, răcni Bibigi. Cînd Munu se apucă de lucru, începu din nou să țipe :

— Oh! dumnezeule! Lasă-te de asta, lasă-te de asta! Nu eşti bun de nimic, o să trebuiască să fac totul singură! În casa asta nimeni nu face ceva cum trebue. Imbecilule, nu vezi că negreala asta trebue să dispară ? Uită-te la luciul cratițelor de pe poliță şi uită-te şi la vasele pe care le-ai curățat astăzi. Trebue să le faci să lucească la fel.

Din fericire pentru Munu, cineva din salon o chemă pe

Bibigi.

— Oh, mamă a fiicei mele, spuse Bura babu, după vechiul obicei al familiilor indiene, adu încă o ceaşcă. Babu Ram lal e aici... dă-mi şi apă caldă să mă bărbieresc. Trebue să-i faci apoi baie Şeilei şi s'o pregăteşti pentru şcoală, fetele lui Ram lai vor fi în curînd gata.

Bibigi luă încă o ceaşcă şi o farfurioară de pe raft şi le aduse în salon cu o umilință care contrazicea tonul ascuțit al vocii şi asprimea înfățişării sale.

Munu se bucură de o clipă de răgaz. Cînd stăpîna lui se întoarse din salon împreună cu Şeila şi cu Leila, îl trimise să-i ducă babu-lui apa caldă de care avea nevoie şi începu să se îngrijească de îmbrăcămintea fetelor.

— Ce otravă îngrozitoare e femeia asta, se gîndi Munu. Băiatul pîndi clipa potrivită ca să iasă din bucătărie şi se reîntoarse în salon, în lumea aceea plină de plăceri, unde Ciota babu cel vesel îşi bea ceaiul şi unde, după cum auzise Munu, venise şi un alt babu.

Munu fu răsplătit nu numai zărind un bărbat scund, binevoitor, ce recita versuri în Pungjabi, la fel cu cele pe care le auzise Munu de la cîntăreții din satul său, ci şi văzînd spectacolul, mult mai de mirare, al lui Ciota babu, care îşi freca obrajii săpuniți cu dinții unei maşini mici, de oțel strălucitor.

— Ce făcea oare? Munu îşi aminti de prăvălioara bărbierului din sat. „Se bărbiereşte" şopti dînsul. Urmări operația cu multă luare aminte. Din tot ce văzuse mai minunat, mai plin de taină, de la sosirea lui în oraş, această mică maşină cu dinți i se părea lucrul cel mai minunat, cel mai uimitor. La țară, bărbierul se folosea de un brici lung, ascuțit, o asemenea maşină nu văzuse niciodată. „Nu poate fi prea primejdioasă, se gîndi dînsul, de vreme ce babu-l îşi freacă fața cu ea aşa de repede, de sus în jos, de sus îp jos".

— La ce te uiți, pui de ciuf, spuse drăgăstos babu-l, băgînd de seamă aerul preocupat al lui Munu şi amintindu-şi cît îl uimise şi pe dînsul această privelişte cînd o văzuse întîia oară.

Munu surîse ruşinat.

— Babugi, îndrăzni el după o clipă, maşina asta costă multe parale ?

— Dece, spuse babu-l, bătîndu-şi uşor joc de dînsul, ai vrea să te razi pe cap ? Ai rămas orfan ?

— Sunt orfan, zise Munu întristîndu-se.

— Oh, glumi oaspele, nu eşti încă aşa de mare cît degetul meu mic şi vrei să ai o maşină de bărbierit ?

— *All right*,[18] spuse Ciota babu pe tonul lui şăgalnic obişnuit, dacă vrei să fii atît de bun şi să-mi aduci un prosop din camera mea o să-ți dăruesc o lamă ca să-ți tai beregata cînd ți-o veni cheful.

Munu alergă în căutarea unui prosop, plin de admirație pentru Ciota babu. Se simțea atras de acest băiat vesel. La întoarcere se găsi în fața unui nou miracol pe care îl îndeplinea babu-l. Învîrtea manivela mică a unei maşini strălucitoare în formă de ou. Munu se silea să priceapă ce se întîmplă şi, în clipa în care adună destul curaj pentru a-l întreba pe babu-l cel slab şi palid, ce face, mintea îl purtă la cureaua de piele pe care bărbierul satului îşi ascuțea bricele uriaşe.

— Asta, spuse dînsul impetuos pentru a împărți cu cei de față bucuria descoperirii sale, asta este, fără îndoială, o maşină de ascuțit.

— Călău păcătos! Ia te uită la el! Munu îşi dădu seama după schelălăit că Bibigi îl auzise vorbind cu babu-şii. Unde te-ai băgat? Cu treaba ce ai făcut? Nu ți-am spus că locul tău e la bucătărie? Îți intră asta în cap, ori trebue să-ți sucesc gîtul ca să înțelegi? Toată treaba trebue s'o fac eu. Vrăjitoarea asta trebue să meargă la şcoală, babu trebue să plece în curînd la birou. Cred că n'ai învățat în munții tăi să faci cocă pentru clătite. Şi apoi mîinile tale sunt murdare. Niciodată n'o să te las să te atingi de mîncarea noastră. Trebue să fac totul singură. La ce bun să mă las în nădejdea ta!

— Ce trebue să fac acum, Bibigi ?

— Poftim! Nu-mi bate capul! continuă să țipe Bibigi. Crezi că nu ai nimic de făcut ? Eşti chior sau eşti tîmpit ? Uită-te la vasele astea, la toate ceştile pe care trebue să le speli, la toate legumele pe care trebue să le cureți.

Munu începu să spele serviciul de ceai. Descoperi că porțelanul se curăță de îndată ce torni apă pe el. „Asta e practic", se gîndi dînsul şi clăti cu repeziciune cîteva ceşti pe care le puse la uscat.

— Ia te uită ! Ce faci acolo ?

Bibigi începu să scoată nişte ţipete ascuţite. Freacă ceştile cu cenuşă, la fel cum ai frecat şi alămurile. Curăţă-le cu grijă să nu rămînă nicio murdărie, nicio urmă de buze pe ele. N'am ajuns chiar aşa de rău ca sahibi, ca să mîncăm şi să bem din veselă murdară. Suntem nevoiţi să-i respectăm pe sahibi pentru că sunt ofiţeri, sahibii sunt însă murdari. Fac baie în căzi, în apa murdară ce s'a scurs de pe trupul lor şi rămîn în apă şi după ce s'au săpunit şi şi-au clătit slinul de pe dînşii. Servitoarea lui Mem sahib de la Bancă mi-a spus că mănîncă friptură de vacă la fel cu mahometanii, şi carne de porc, ca sikh-ii[19].

— Ştiţi, zise Prem Ciand cicălitor, aventurîndu-se pînă în bucătărie spre a vedea dacă masa de piatră nu era liberă ca să facă un duş, şi eu mănînc friptură de vacă şi de porc.

— Oh, te rog, nu spune aşa ceva, mi se întoarce stomacul pe dos, îl imploră Bibigi.

Munu se aşează, apucîndu-se să frece cratiţele cu cenuşă şi să le clătească. Nu prea avea multă tragere de inimă, mai ales pe la margini şi în fundul oalelor. Era un băiat cu o fire vioaie şi era prea tînăr pentru a-şi impune disciplina unei munci amănunţite. În ciuda urii haine şi tenace pe care o nutrea împotriva lui Munu, mătuşa acestuia făcea toate treburile în gospodărie, liniştită, neobosită, fără să bombăne vreodată. Munu îşi amintea cum, împins adesea de un elan de simpatie, voise să mătură pe jos, să cureţe podeaua cu baligă, şi să facă tot felul de treburi pentru dînsa. Neînţelegerea dintre mătuşa lui şi dînsul era pricinuită de împrejurarea că femeia aceasta nu putea avea copii şi îi era ruşine de sterilitatea ei. Munu îşi amintea că îl luase de nenumărate ori în braţe şi-l adormise, în vreme ce Bibigi părea să-l urască fără nicio pricină.

Băiatul şterse vasele cu o cîrpă murdară, nădăjduind că într'o zi Bibigi va înceta să-l mai hărţuiască, că o să se înveţe cu toate şi că nu o să se mai simtă atît de străin în această casă. Ciota babu era drăguţ, copiii se înveseliseră văzîndu-l cum dansează ca o maimuţă. Bura babu era suportabil (puteai să nu-l priveşti), dar Bibigi... Munu se opri să nu meargă mai departe pe calea unei critici prea violente, fiind sigur că, într'un fel sau într'altul, Bibigi îi va ghici pînă în cele din urmă

gîndul şi-l va prigoni şi pentru acest motiv. Îşi îndreptă gîndul înspre vesmintele frumoase de mătase, care atîrnau în sala comună şi se asemănau cu cele purtate de sahibii pe care îi văzuse în ajun. Îi trecu prin minte că i-ar plăcea să-l vadă pe Ciota babu îmbrăcat cu ele. Se sculă, zărindu-l pe acesta că se îndreaptă înspre dînsul.

— Domnia voastră a terminat de folosit jghiabul? Pot să fac un duş? îl întrebă Ciota Babu, cu un respect ironic.

— Da, babugi.

La auzul acestor cuvinte, Bibigi se năpusti asupra lui Munu ca un trăsnet.

— Ai terminat? Bine! Dacă ai terminat, unde pleci? Ce cauți în camera de alături?

— Eu... se sili Munu să găsească o desvinovățire.

— O să spui o minciună, zise Bibigi, amenințîndu-l cu pumnul. Ia asta şi şterge-o, babu-şii vor să facă duş, curăță legumele şi strînge pe aici! Nu ți-am spus de o mie de ori că nu ai voie să intri în odăi dacă nu ți se porunceşte? După ce toată lumea va fi plecat, o să bați covoarele şi o să faci paturile. Mă întreb cum o să te pricepi? Bănuesc că trebue să-ți arăt ce să faci. Singurul lucru pe care se pare că îl ştii este să-ți vîri nasul peste tot. Obraznic şi curios ce eşti! N'ai văzut de cînd eşti pe lume altceva decît dealurile tale şi ți se scurg ochii după minunățiile din casa noastră.

— Iată potopul deslănțuit, zise Prem, turnîndu-şi cu ulciorul apă în cap. Bagă de seamă neghiobule, o să te înneci nu numai într'un fluviu de vorbe dar şi în elementul lichid.

Munu îşi reținu un surîs, auzind gluma bună a babului şi mormăi un blestem pentru fluviul lui Bibigi. Aceasta se dusese să-i dea cîțiva bani de cheltuială Şeilei, care era gata de plecare la şcoală, altfel l-ar mai fi prins că greşeşte cu ceva. Munu era sigur că Bibigi va găsi întotdeauna vreo pricină ca să-l ocărască.

În timpul acestui scurt răgaz, gîndul lui Munu rătăci de la trupul frumos şi alb, al babu-lui, la vesmintele care aveau să-l împodobească, la hainele de mătase, minunat croite, şi îi apăru deodată, ca din senin, imaginea ghetelor, a ghetelor negre, strălucitoare, legate cu şnururi frumoase ale lui Bura babu.

— Şeila... Şeila. Şirul gîndurilor lui Munu fu turburat de o voce tinerească ce venea de afară.

— Da, viu, răspunse din cameră vocea ascuțită a Şeilei.

La uşa bucătăriei apăru o fetiță frumoasă, cu obrajii de culoarea grîului copt. Purta un văl trandafiriu, simplu dar grațios.

— Mamă a Şeilei, strigă dînsa, apoi scoase deodată un O! O! zărindu-l pe Munu.

— Dece fugi, vrăjitoare cu păr lung şi cu picioare strîmbe? o cicăli Ciota babu, intrînd în salon.

— Cansalia, ei, Cansalia, strigă Bibigi, nu-ți fie teamă de acest țărănoi, surioară. Nu ştii ce a făcut azi dimineață? S'a dus să-şi facă nevoile lîngă zid. Acolo! Afară! Uite, Şeila e gata, ia-o, du-te cu dînsa, copila mea.

— Trebue să fie nostim micul vostru servitor, spuse fetița, privind înăuntru, babu-l meu mi-a povestit că dansează ca o maimuță. Grăbeşte-te Şeila, vino repede, surorile mele ne aşteaptă şi o să întîrziem de la şcoală.

Munu se simți umilit. Cum o să mai poată da ochi cu lumea dacă li se spunea tuturor ce a făcut dînsul azi dimineață. Înțelese în fine care era locul său pe lume. Era un sclav, un servitor supus tuturor muncilor murdare, care poate fi oricînd ocărît şi chiar bătut, cu toate că pînă acum nu i sa întîmplat una ca asta! Era întristat şi se simțea singur.

Brusca apariție a lui Ciota babu, îmbrăcat cu o vestă de tussor{20}, cu un pantalon alb imaculat, cu dunga desăvîrşită, cu o pălărie moale şi purtînd o pereche minunată de ghete roşcate, îl exaltă pe Munu. Îl iubea pe omul acesta, îl admira, îl socotea drept idealul lui şi voia să fie iubit de dînsul.

— Spune-mi, unde e Bibigi, diavol fără coarne? întrebă babu-l.

Munu surîse ruşinat, dar fericit.

— Iată-mă, răspunse Bibigi de afară, ce doreşti?

— Doresc cinci din cele o sută cincizeci de rupii minunate de argint pe care le cîştigă fratele meu în fiecare lună la Banca Imperială a Indiilor. Mă duc să văd un bolnav la celălalt capăt al oraşului şi e o tactică bună să ai în buzunar o grămadă de monete sunătoare. Oamenii îți trimit toate rudele lor ca să le îngrijeşti. Banul trage la ban.

Față aspră a lui Bibigi se lumină puțin pentru a răspunde lui Ciota babu, care îi făcea cu ochiul, totuşi, ieşind din cameră, îi aruncă lui Munu o privire aspră pentru a-l opri să o urmeze spre caseta unde ținea ascunsă averea familiei. Privirea aceasta nu avu efectul aşteptat. Bibigi îl zări pe Munu privind pe furiş înspre ungherul către care se îndrepta dînsa. Se turbură şi începu să se învîrtească încoace şi încolo pentru ca sgomotul cheii în broască să treacă nebăgat în seamă.

— Vezi-ți de treabă, hoțule, şi nu mă urmări din ochi în toate părțile.

Scîrbit de această presupunere, Munu continuă să curețe cartofi. Îl auzi pe Ciota babu trîntind uşa salonului şi plecînd împreună cu fratele său mai mare.

— Apucă-te de treabă! Curăță odăile şi fă paturile, spuse Bibigi, cu o voce mai blîndă. O să pun zarzavaturile la foc şi o să plămădesc coca pentru ciapratis.

Stînd pe vine, Munu mătură covorul, extaziat de măreția vrăjită a salonului. Privirile sale mîngîiară mahonul lustruit al fotoliilor impunătoare ca nişte tronuri. Nu se putu împotrivi dorinței de a privi de două sau de trei ori îndeaproape tablourile. Cerceta fiecare lucru cu uimire şi dragoste încercînd să pătrundă înțelesul. „Ce scrie în cartea asta? Cum merge pendula asta mare? Cum se poate auzi vocea din cutie?”

— Să n’o trezeşti pe Leila, strigă Bibigi auzindu-l pe Munu cum împinge un fotoliu. Vin să te ajut la făcutul paturilor.

Bibigi sosi, ceva mai potolită, deşi îl ocărî din nou pe Munu, pentru că făcea treaba prea repede. După ce terminară de dereticat prin odăi, îl trimise la pompă să umple oalele cu apă. Mai tîrziu, îl puse să învețe să gătească. Unchiul lui Munu sosi ca să ia mîncarea de prînz pentru babu şi pentru Şeila.

— Îți place aici ?

Munu ar fi izbucnit în plîns la aceste vorbe, dacă Bibigi n’ar fi fost de față.

— Oh! da, îmi place foarte mult, răspunse dînsul.

Daia Ram ceru învoirea să-l ia cu el pentru a-i arăta drumul spre şcoală ca să poată merge după Şeila.

Munu hohoti în tot timpul drumului, plîngîndu-se de viața aspră pe care o ducea de la sosirea lui la oraş şi mai ales de veşnicile ocări îndurate de la Bibigi.

— Eşti servitorul lor, spuse Daia Ram. Trebue să faci ce se cuvine. Trebue să creşti şi să munceşti. Ai dus o viaţă prea uşoară acasă. Mama ta te răsfăţa, mătuşa ta era mult prea bună cu tine.

Munu îndură mustrarea, deşi afară, în mijlocul naturii, firea lui, puternică şi sălbatică, se răsvrătea. Şi-ar fi lovit cu plăcere unchiul.

Cînd se întoarse acasă, Bibigi îi dădu două plăcinte, o lingură de linte şi nişte zarzavaturi pe care trebui să le apuce cu mîna. Fiind dintr'o clasă socială prea joasă, nu i se putea da voie să mănînce din farfurii. Acest tratament umilitor îi sfîşie inima şi deabia putu să înghită mica porţie de mîncare pe care o primise. Îşi dădea însă bine seama acum că nu ajută la nimic să suferi.

După masa de prînz, Bibigi plecă la nişte vecine şi o luă şi pe Şeila cu dînsa.

Munu reîncepu să cureţe tacîmurile. După amiaza trecu înainte ca el să poată sfîrşi lucrul. Asuda de căldură şi de muncă. Obosise. Se culcă pe jos.

Şeila se întoarse împreună cu Cansalia, tînăra fată care privise prin uşă în dimineaţa aceea, şi cu încă alte două prietene. Fetele începură să danseze în salon. Munu ar fi vrut să se joace şi el. Se repezi înlăuntru şi începu dansul său de maimuţă. Asta le plăcea fetelor şi îl lăsară să joace, deşi spuseseră la început: „nu eşti decît un servitor, nu ai voie să te joci cu noi".

Ciota babu se întoarse însoţit de cîţiva babu-şi şi ceru ceai. O chemară pe Bibigi.

Munu îşi regăsi veselia în atmosfera de bunăvoinţă pe care o răspîndea Ciota babu în jurul său. Îi lăsa gura apă văzînd porţiile de rasgulas, de gulabgiaman[21] şi ciudatele dulciuri englezeşti pe care Ciota babu le adusese cu sine. Primi şi dînsul o porţie pe o farfurie.

Inima lui Munu se umplu de dragoste. Răspundea la cele mai mici dorinţe ale stăpînilor săi şi cînd Ciota babu plecă la plimbare, îl servi cu graba plină de bucurie pe care o arătau băieţii din satul său, cînd făceau ceva pentru dînsul.

În amurg, Bibigi începu din nou să-l dojenească de parcă ar fi acumulat rezerve de răsuflare toată după amiaza. Munu pisa

mirodenii într'o piuliță de piatră cu un pisălog de lemn. Din pricina energiei neînfrînate pe care o folosea în arta pisatului vărsă puțină zeamă. O vijelie furioasă se deslănțui. Un val de ocări se revărsă asupra lui, ori de cîte ori punea mîna pe vreo cratiță fără să se spele pe mîini. După ce pregăti cina, Munu se aşează jos, frînt de oboseală: ochii i se închiseră. Un adevărat uragan se abătu peste capul lui, dar băiatul se afundase prea adînc în uitarea somnului şi nu mai simți nici sfichiuirea ocărilor nici ghionturile furioase pe care le primea în coaste.

Viața lui Munu în casa babu-lui era o veşnică strădanie de a deveni un servitor îndemînatic. Nu fu uşor. Pasărea sălbatică se învață cu greu în colivie.

„Ce sunt eu, dar! se întrebă el, într'o dimineață pe cînd era încă înfăşurat în pătura sa. Eu sunt Munu, sluga lui babu Nathu Ram. Şi de ce sunt aici? Pentrucă m'a adus unchiul meu, ca să-mi cîştig traiul". Prin mintea lui rătăceau gînduri nedesluşite, gînduri ce voiau să iasă la lumină. „Aş fi putut, fără îndoială, să găsesc o slujbă la ciaprasi ca şi dînsul". Gîndul nedesluşit se lămuri deodată: „Sau să fi găsit de lucru la altcineva". Nu-i trecu prin minte să se întrebe dacă ar fi putut fi altceva decît slugă, nici de ce era slugă la babu Nathu Ram şi nici din ce pricină acesta era stăpîn. Legătura dintre babu-l care purta ghete lustruite şi dînsul, copil desculț, părea tot atît de imposibilă şi în afară de orice discuție, ca şi zorile şi amurgul. Pe neaşteptate, printr'o asociație ciudată, Munu îşi aminti de bunătățile pe care Ciota babu le aducea în fiecare după masă, dîndu-i şi lui cîte o bucățică, pe furiş, ca să nu-l vadă Bibigi. Gura îi lăsa apă. Dulciurile englezeşti erau mai delicioase decît orice rasgulas sau gulabgiaman, dar ca să le poți mînca trebue să fii babu sau sahib. Trebue să porți haine de mătase şi pălării de paie, trebue să ai şi ghete. Munu ar fi preferat să aibă ghetele negre ale lui Bura babu, nu pe cele galbene, cu cătărămi, ale lui Ciota babu, care se asemănau prea mult cu ghetele obişnuite pe care le vînd cizmarii din Sud țăranilor, pe stradă. Ciota babu avea în lăzile sale haine minunate, batiste de mătase şi costume călduroase de lînă. Erau neînchipuit de frumoase şi lui Munu i-ar fi plăcut să le pipăe. Cînd va fi destul de mare pentru a le purta, va putea

oare să-i ceară lui Ciota babu să-i dăruiască o vestă şi o cămaşă? Nu-i dăduse odată o lamă de ras? Ciota babu era bun, generos şi îndemînatic. Avea darul de a ghici ce se întîmplă în inima oamenilor şi de a spune ce boală îi chinue, cu ajutorul unui instrument cu tuburi de cauciuc pe care le ducea la urechi şi cu o pîlnie pe care o aşeza pe pieptul bolnavului. Mai avea şi alte instrumente într'o cutie căptuşită cu catifea.

„Mi-ar plăcea să le pot mînui, se gîndea Munu. Mi-ar plăcea foarte mult să fiu medic, cum e Ciota babu". Nici nu-i trecea prin gînd să fie funcţionar la Banca Imperială ca Bura babu, pe care toţi îl salutau, dar....

Aici se turbură. Gîndurile sale uimitor de naive şi excepţional de adînci, trecură de la propria sa persoană la cercul gospodăriei în care nu era decît sclavul celorlalţi. Eul său, format de legile şi obiceiurile societăţii în care se născuse — societate în care castele, clasele, formele, fuseseră determinate de egoismul celor puţini, al celor puternici, — dorea să aibă apanajele avuţiei, ale puterii, ale proprietăţii, aşa cum doriseră şi superiorii săi. Dacă gîndurile nelămurite ce se luptau să-şi deschidă drum pînă la nivelul înţelegerii lui, nu s'ar fi diluat într'o spumă nedesluşită, ele ar fi putut să-i descopere puterile virtuale ale propriei sale firi, care îi erau pînă atunci necunoscute.

Bucuria lui de viaţă s'ar fi stins şi ar fi descoperit deşertăciunea dorinţei de a fi asemenea superiorilor săi. Dar istoria satului său, a strămoşilor lui, a ţării sale, pe care o citise la şcoală, nu erau decît mărturisirea pasiunii de putere, de onoruri, a cîtorva aleşi. Ca toţi copiii, ca aproape toţi oamenii, Munu era prins de vraja măririlor, era orbit de strălucirea lor, încît uită că un sistem nedrept îl condamna să rămînă umil, abject, respingător. Totuşi, instinctul biologic, care îl îndemna să trăiască, împingea celulele multicolore ale trupului său să cucerească spaţiul înconjurător, chiar dacă acest spaţiu nu ar fi fost decît duhoarea greţoasă din bucătăria murdară a stăpînului său, ori numai o coajă de pîine. Munu îşi dădea nelămurit seama de nevoia de dragoste a inimii sale de orfan, dar pînă în prezent nu era decît „un pion fără însemnătate pe tabla de şah a destinului", ca toţi oamenii de

pe lume, aşa cum o spunea preotul din sat. Ros de ambiţii perverse, într'o lume pervertită, trebuia să rămînă slab pînă în clipa în care ar fi ajuns să-şi cunoască instinctele. Aceşti oameni erau superiorii săi, superiori tuturor locuitorilor de la munte, deşi se întreba dacă erau superiori şi faţă de Subedar-ul pensionar din sat, ori faţă de tatăl lui Sei Singh, proprietarul. Munu nu ştia în ce constă superioritatea lor. Purtau cu toţii haine bune şi aveau lucruri frumoase; aceasta era deajuns pentru a-l convinge că erau minunaţi, uimitori. Nu se întreba care puteau fi cauzele şi efectele, nu ştia că trufia şi înfumurarea, încrederea, fericirea, pe care le arătau, se sprijineau pe o temelie solidă: pe bani; că viaţa lor sigură, uşoară, privilegiată, ca şi sănătatea lor se datorau banilor.

Fiind astfel pe deplin încredinţat de inferioritatea sa, accepta situaţia de sclav, încercînd să se convingă de propria sa stare de abrutizare, pentru care stăpînă-sa îl dojenise de atîtea ori. Se legă din nou faţă de sine însuşi să fie un bun servitor, cel mai bun dintre servitori.

Din nefericire, drumul spre desăvîrşire e plin de capcane. Nu-i trebui mult timp pînă să se poticnească şi să-şi atragă veninul furiei stăpînei sale.

Se întîmplă ca d. W. P. England să ia ceaiul într'o după amiază, împreună cu babu-l Nathu Ram şi cu familia acestuia. D. England era casier şef la Şam Nagar, sucursala Băncii Imperiale a Indiilor unde babu Nathu Ram era contabil ajutor. Era englez. Era înalt şi ţinuta sa stîngace, şovăelnică, era accentuată de forma absurdă a picioarelor sale colţuroase, cu mişcări nedibace, pe care le ţinea întotdeauna într'un unghiu de patruzeci şi cinci de grade. Obrazul său prea mic, cu trăsături pronunţate, dar fără expresie, nu avea nimic caracteristic în afară de ochelarii cu lentile groase pe care îi purta în faţa ochilor săi înguşti de miop. Surîsul de pe buzele lui subţiri era destul de binevoitor. Acest surîs pricinuise întîlnirea.

Babu Nathu Ram îl zărise înflorind pe buzele d-lui England în fiecare dimineaţă cînd îi răspundea la salut. Fără îndoială că acest surîs binevoitor dovedea bunătatea inimii d-lui England, în acelaşi fel în care aerul posomorît al lui Robert Horn, Esq., directorul Băncii Imperiale a Indiilor, dovedea

caracterul său urît. D. England vorbea însă foarte puțin. Surîsul său ar fi putut fi numai un aer de condescendență, adoptat odată pentru totdeauna.

Era de mare însemnătate pentru planul lui Nathu Ram de a şti dacă acest zîmbet era autentic sau numai convențional, căci Nathu Ram avea nevoie de o recomandare care să sprijine cererea sa de mărire a salariului şi de avansare în funcția de contabil. Dorea acest grad de mult timp dar nu reuşise să-l obțină deoarece babu Afzulul Hap îl deținea de douăzeci de ani.

D. England era un funcționar nou. Nathu Ram trebuia să obțină de la dînsul o recomandare, înainte ca, influențat de ofițerii englezi de la club, d. England să înceapă să urască pe orice hindus, înainte ca surîsul său să devină batjocoritor sau disprețuitor din pricina climei care l-a înnăcrit. Babu-l nu aşteptă deci să-l cunoască mai bine pe d. England ca să-l invite la ceai. Cîteva dimineți de-a-rîndul încercă să adune destulă energie pentru a spune şi altceva decît obişnuitul „bună ziua, domnule". Nu părea însă să existe ceva care să poată fi folosit ca punct de plecare al unei convorbiri, nici măcar un dosar sau o scrisoare, căci se întîlneau dimineața cînd veneau la birou, înainte de deschiderea corespondenței, iar mai tîrziu erau mult prea multe lucruri de spus asupra dosarelor, pentru a putea să intervină aşa deodată un schimb de idei.

Babu-l Nathu Ram începea să fie exasperat de veşnicul surîs al d-lui England. Socotea, mai mult decît oricînd, că englezii aceştia, care te fixează fără a vorbi şi fără să te lase să vorbeşti, sunt de neînțeles şi te intimidează. În fine, un avocat dintre prietenii săi îi spuse că, după experiența pe care şi-o cîştigase în Anglia, singurul fel de a intra în vorbă cu un englez este să-i vorbeşti despre vreme.

— Bună ziua, domnule, spunea babu-l Nathu Ram în fiecare dimineață, fără să îndrăznească să folosească acest sfat prețios.

— Bună ziua, mormăia englezul, întotdeauna cu surîsul său binevoitor, puțin silit. Era uşor de văzut că babu-l era cu cel puțin douăzeci de ani mai vîrstnic decît dînsul şi respectul pe care i-l arăta nu era tocmai la locul lui. Mai mult încă,

England era bogat, poseda acțiuni ale Băncii *Allahabad* în valoare de patruzeci de mii de rupii, şi era desigur unul din cei mai serioşi susținători ai guvernului, care poseda cea mai mare parte a băncilor.

Era desigur prețuit şi stimat de majoritatea directorilor de bancă englezi, dar de ce nu ducea oare o viață potrivită rangului său?

— Horne are dreptate, se gîndea England, cînd zice că toți aceşti hinduşi sunt de o slugărnicie supărătoare. Dar nu-i trecea prin minte să se întrebe de ce sunt hinduşii slugarnici.

Într'o dimineață, în hol, Nathu Ram îl urma pe d. England docil ca o oaie. D. England, jenat, călca cu paşi mari în umbra răcoroasă a storurilor trase.

— Frumoasă dimineață, sir, minunată zi, anunță deodată Nathu Ram.

D. England îşi încetini pasul, şovăi, apoi se întoarse ca lovit de trăsnet, cu fața palidă de arțag, dar se stăpîni şi zise, cu un surîs ironic:

— Da! Întradevăr, foarte frumoasă, minunată.

Babu-l nu înțelesese sarcasmul răspunsului pe care i-l dăduse sahib-ul. Era foarte mulțumit de sine însuşi, mulțumit că îndrăznise să rupă ghiața, dar nu mai găsi de astădată curajul de a spune mai mult şi de a-l invita la ceai. Clipa potrivită sosi numai după o aşteptare şi o pîndă de zile întregi, în biroul său. Înainte de a pleca la masă, England, care dorea să înlăture tensiunea şi să-l vadă pe babu la largul său, se apropie de masa lui de lucru:

— Ce mai faci, Nathu Ram?

Nathu Ram scria, aplecat pe cartea mare. Se ridică brusc, luînd atitudinea contabilului ideal. Tocul pus după ureche, se legăna.

— Frumoasă vreme, sir!

— Oh! puțin prea frumoasă pentru gustul meu, răspunse England.

— Într'adevăr, spuse Nathu Ram, întrebîndu-se ce ar mai putea adăuga.

Urmă o clipă neplăcută de tăcere. England îl privea pe babu, babu îl privea pe England.

— Ei bine! mă duc la masă, spuse sahib-ul, deşi nu o să

pot mînca nimic pe căldura asta.

— Sir, spuse babu-l bucurîndu-se că s'a ivit această clipă priincioasă, ar trebui să încercați bucătăria hindusă. E foarte gustoasă.

Nu putea vorbi atît de repede pe cît ar fi vrut.

— Causanah-ul{22} de la club, găteşte cîteodată curry{23}. Nu-mi prea place. E prea pipărat.

— Sir, soția mea găteşte foarte bine curry, ar trebui să veniți într'o zi să gustați din mîncările noastre, îndrăzni să spună Nathu Ram bîlbîind.

— Nu, nu-mi place curry, îți mulțumesc totuşi, zise England cu surîsul său încîntător şi se pregăti să plece.

Simțea că devenise prea familiar cu indigenul, lucru de care camarazii săi de la club îi spuseseră să se ferească.

— Ați vrea totuşi să veniți într'o zi să-mi vedeți casa, îl rugă Nathu Ram, înfierbîntat, simțind cum îi bate inima. Soția mea va fi foarte onorată dacă ne-ați cinsti cu prezența dumneavoastră la ceai, sir, fratele meu, sir....

England, care începuse să clatine din cap în semn de refuz, îl aplecă pentru a-şi ascunde încurcătura.

— Da, sir, da, astăzi!

— Nu, răspunse England, nu, poate într'altă zi.

Drept urmare, Nathu Ram începu să urmărească pe England cu insistențele sale de cîte ori îl întîlnea dimineața, la prînz ori seara, rugîndu-l să-i acorde plăcerea şi să-i facă cinstea de a veni la dînsul la ceai. În cele din urmă, England primi să vină săptămîna următoare.

Pregătirile pentru această primire nu conteniră timp de o săptămînă şi Munu avu partea lui însemnată în această frămîntare. Covoarele fură scoase şi bătute şi deşi toate vechiturile: tablouri, vase, cărți, statuete, căldăruşe, jucării pentru copii, haine, rămaseră în aceeaşi neorînduială, de la început, fiecare obiect fu totuşi şters cu o cîrpă pentru a-l face curat şi lucitor.

Ştirea vizitei aşteptate de babu Nathu Ram se răspîndi în tot oraşul şi la toate casele învecinate fură atîrnați saci murdari pentru a feri pudoarea femenină împotriva privirilor străine.

England făcuse prostia să îmbrace în ziua aceea un costum

bleumarin cam gros. Se simțea cu desăvîrşire copleşit de căldură şi de plictiseală, în timp ce mergea, alături de Nathu Ram şi de doctorul Prem Ciand şi urmat de ciaprasiul Daia Ram, îmbrăcat în mare ținută. Îşi ştergea sudoarea de pe frunte cu o batistă, dar îl treceau mereu noi valuri de căldură pricinuite de manifestațiile de recunoştiință şi de linguşirile babu-lui. England se întreba ce-l mai aştepta în casa lui Nathu Ram. Era oare o casă ca cea a tatălui său din Brixton, un fel de vilă în parcelarea Hay Mill, pe care o cumpărase grație sistemului de închiriere-cumpărare, cu ajutorul lui Mr. Droge? Pe vremea cînd era funcționar la Midland Bank, înainte de a veni aici şi de a fi numit casier şef, England ocupa în casa aceasta odaia femeii de serviciu. Sau era poate o casă ca aceea a lui Abdul Iverim, hindusul din filmul american *The swami's curse*[24] cu fîntîni în sala mare de la intrare, în jurul cărora dansau nevestele babu-lui, pline de bijuterii strălucitoare, îmbrăcate în stofe ce li se lipeau pe trup ? Fu destul de buimăcit ajungînd în fața aglomerării de cocioabe cu acoperişul plat înşirate pe colina pe care babu-l i-o arăta cu degetul.

— Iată-l pe sahib! Iată-l pe sahib! strigătul acesta răsună pretutindeni, urmat de foşnetul femeilor ce se ascundeau în fugă în dosul perdelelor de saci.

— Mahometanii respectă un purdah[25] foarte strict, sir, explica Nathu Ram. Acestea sunt soțiile lui babu Afzul-ul Hag, care aleargă să se ascundă. „Soarta îmi este prielnică" se gîndi babu-l care avusese prilejul să strecoare această observație împotriva adversarului său. D. England întoarse capul surîzînd încurcat:

— Feriți-vă capul, strigă doctorul Prem Ciand. D. England era cît pe aci să se lovească cu capul de pragul de sus al uşii strîmte prin care se intra, trecînd printr'o mică verandă, în salonul babu-lui. Roşața obrajilor săi deveni purpurie.

Abia se putea mişca în această cameră, cu tavanul jos, lungă de şase picioare şi lată de zece, mai ales că Nathu Ram şi Daia se repeziseră să-i ofere un scaun. D. England, în picioare, privea cercetător îngrămădeala de obiecte din jurul său. În mijlocul acestei înghesuieli se simțea tot atît de important ca statuia lui Nelson. Nu putea deosebi mare lucru

dar se înfundă într'un fotoliu, mare cît un tron, şi se găsi faţă în faţă cu efigia din lut ars a lui Ganeşa, Zeul Elefant, împodobită cu nişte ghirlande de flori ofilite. I se păru sinistru, îngrozitor. Era unul din idolii aceia păgîni pe care fusese învăţat să-i urască în capela Wesley, unde se ducea adesea cu mama sa.

— Dumnezeul înţelepciunii, al Puterii şi al Bogăţiei, sir, zise babu-l cu emfază, mulţumit că pentru întîia dată în viaţă soţia sa îl auzea vorbind englezeşte, pe picior de egalitate, cu un sahib.

— Foarte interesant, mormăi England.

— Nădăjduesc să plec în Anglia să-mi desăvîrşesc studiile, spuse doctorul Prem Ciand, simţindu-se mai la largul său. Fiind medic practician, era independent şi nu era subordonat sahib-ului, ca fratele său mai mare.

— Da? Într'adevăr, spuse England, însufleţindu-se, cum obişnuesc să facă toţi englezii cînd îşi amintesc de patria lor.

— Presupun că aveţi acolo o locuinţă vastă? întrebă Prem Ciand. Puteţi, poate, să-mi daţi cîteva sfaturi în legătură cu studiile mele?

— Da, zise England, ruşinat că trebue să constate că, deşi avea faţă de indigeni atitudinea unei somităţi, nu avea în realitate un *home*{26} despre care să se poată vorbi. Casa din Brixton nu era încă plătită şi îşi aminti deasemenea că nu urmase niciodată vreo universitate şi că nu cunoştea în materie de programe de studii decît pe cel al şcolii de steno-dactilografie Pitman din Southampton, pe care o urmase timp de un an, înainte de a intra la Midland Bank.

Ar fi vrut să mărturisească toate acestea, pentru că era întradevăr cinstit, dar compatrioţii săi de la club îl învăţaseră că poate să se dea chiar drept fiul regelui George al V-lea, dacă ar fi nevoie. Conştiinţa sa încărcată mări şi mai mult încurcătura în care se găsea.

— Iată o fotografie de familie, făcută cu prilejul căsătoriei mele, sir, zise Nathu Ram, luînd de pe perete o ramă uriaşă şi grea cu atîta neîndemînare, încît trînti pe jos alte două fotografii. Munu, care stătea în pervazul uşii, adîncit în contemplarea englezului, se repezi să le salveze.

D. England îşi înălţă obrazul, cu destulă curiozitate. Babu-l

aduse tabloul, oarecum stînjenit de libertatea pe care şi-o luase, şi îl aşează pe genunchii sahib-ului. D. England luă tabloul şi îl apropie de ochi, pînă cînd fu cît pe ce să atingă sticla. Munu, cuprins de dorința instictivă de apropiere care suprima barierele între cei mari şi cei mici, se lipi de brațul sahib-ului pentru a privi şi el tabloul.

— Pleacă de-aici, nătărăule! îi şopti babu-l, împingîndu-l pe furiş, cu cotul său osos şi ascuțit.

D. England, care începea să se simtă mai la largul său, fu turburat. Nu ştia cine era Munu, dar ar fi putut fi fiul babu-lui. În orice caz, era o cruzime din partea lui Nathu Ram să-l gonească astfel. Era totuşi bucuros, pentru că s'ar fi putut foarte uşor ca acest ştrengar cu hainele murdare să aibă vreo boală de piele. Horne spunea că toți indigenii sunt purtători de microbi şi după numărul leproşilor pe care îi întîlneai pe stradă, părea să aibă dreptate.

— E micul nostru servitor, zise babu-l, cu un ton confidențial, plin de dispreț pentru a-şi justifica asprimea.

Sahib-ul îi aprobă cu o strîmbătură din buze, încrețindu-şi pleoapele în semn de dispreț.

— Iat-o pe soția mea, spuse Nathu Ram, arătînd o formă vagă, încărcată de haine şi bijuterii, aşezată într'un fotoliu în mijlocul grupului, cu picioarele bălăbănite şi cu obrazul complect acoperit cu un văl dublu.

Plin de curiozitate, d. England încercă să descopere obrazul de pe fotografie. Deşi nu putea să-l distingă din pricina miopiei sale, pretinse totuşi că prețueşte farmecul soției babu-lui şi spuse: „Drăguță, foarte drăguță". Cînd îşi ridică mîna, băgă de seamă că era plină de praful ce zăcea într'un strat gros pe dosul tabloului. Văzu deasemenea că îşi murdărise pantalonii, încruntă din sprîncene.

— Soția mea nu respectă purdah-ul, dar e foarte timidă, zise babu-l scuzîndu-se. Ea nu va veni cum obişnuesc femeile din țara dumneavoastră. Apoi, fără să mai răsufle, atrase din nou atenția oaspetului său asupra fotografiei:

— Iată şi umila mea persoană în chip de mire... eram tînăr pe atunci.

D. England zări o ființă cu un turban uriaş, un fel de in-arnație aproximativă a lui Nathu Ram, cu inele la urechi şi cu

ghirlande de flori în jurul gîtului, îmbrăcată în haine albe anglo-hinduse. Cu mîna stîngă, mirele mîngîia stîngaci marginea fotoliului pe care şedea mireasa, iar cu dreapta înfăţişa lumii un ceas european. Privirile d-lui England cercetară siluetele din fundul tabloului şi se opriră la doi băieţi, întinşi pe jos, sprijiniţi în cot, cu capetele apropiate, asemenea membrilor supicanţi dintr'o echipă de jucători de crichet, aşa cum puteau fi văzuţi în fotografiile erei victoriene.

Ain — Ain... o melopee guturală ieşi din pîlnia gramofonului pe care Prem Ciand îl pusese în mişcare.

Munu năvăli în odaie pentru a asculta vocea din cutia care cîntă, pretextînd că vine să anunţe că ceaiul e gata pregătit. Şeila, care se întorsese de la şcoală, se apropie şi ea.

— Aceasta este muzica noastră hindusă, sir, vorbi Nathu Ram cu mîndrie, e un gazal[27] cîntat de miss Sanchi Bai din Allahabad. Fiica mea mai mare, adăugă el, arătînd-o pe Şeila.

— Vino de-l salută pe sahib.

Copila, speriată, se încăpăţînă să rămînă în pragul uşii, surîzînd stîngaci. Turburarea d-lui England întrecea orice margine. Asuda îngrozitor. Sgomotul fonografului era de neîndurat. Urechile sale admiteau cel mult zig-zag-urile exotice ale charleston-ului şi ale rumbei sau ale cîntecelor din ţara lui. *Dragostea e ca o ţigară, Rose-Marie ie iubesc* şi Aş *vrea să fiu fericit, dar nu pot să fiu fericit pînă nu te-am făcut pe tine fericită.* Simţea privirile copiilor fixate asupra lui, dorea să se sfîşească odată toate acestea şi regreta că se lăsase convins să vie aici.

— Du-te după ceai, spuse Nathu Ram lui Munu. Copilul alergă, sprinten şi voios, Cît p'aci să se izbească de Daia Ram, care venea în salon, aducînd o sumedenie de prăjituri hinduse, de dulciuri siropoase, de plăcinte calde de porumb, pe care Bibigi le prăjise toată după amiaza într'un vas mare cu ulei de măsline.

Dacă n'ar fi fost într'una din zilele ei bune, Bibigi l-ar fi ocărît pe Munu pentru graba lui, aşa însă îi aruncă doar o privire furioasă, întinzîndu-i, în afară de hotarul bucătăriei, cîteva farfurii cu prăjituri englezeşti, pe care îi porunci să le ducă în salon.

Munu era plin de avînt şi mult prea exaltat ca să mai ia în

seamă sprîncenele încruntate ale lui Bibigi. Aşează prăjiturile pe un birou imens care era folosit de circumstanță drept masă de ceai şi rămase pe loc, privindu-l pe sahib.

Daia Ram începu să ofere din mîncări. Babu-l luă cîte o farfurie în fiecare mînă şi le vîrî sub nasul d-lui England.

— Iat-o, sir, faimoasa noastră plăcintă cu fructe, numele ei e gulabgiaman, iar ceastălaltă se chiamă rasgulas. Sunt făcute cu smîntînă proaspătă, sir. Au fost parfumate cu esență de trandafir. Le-am comandat anume la cofetar.

Mirosul ca şi vederea rasgulase-lor şi giamane-lor îi făcură lui England de-a-dreptul rău. Se dădu înapoi, murmurînd:

— Nu, mulțumesc.

— Dar, vă rog, sir, insistă babu-l.

Dacă cel puțin i s'ar fi oferit lui England o farfurie şi o furculiță, sau măcar o linguriță, ar fi acceptat poate vreunul din aceste dulciuri, dar cum să le ia cu degetele! Pentru un englez, care nu apucase în viața lui cu mîinile nici măcar un oscior de pui, era o imposibilitate în adevăratul înțeles al cuvîntului.

— Un pakora, atunci, sir, e o specialitate a soției mele.

Servitorul aduse farfuria cu plăcinte de porumb. Mirosul destul de acru al acestor prăjituri negricioase şi pline de ulei sfîrşi prin a scoate din fire pe calmul domn England. Le privi ca şi cînd ar fi fost otrăvite şi zise:

— Nu, nu, mulțumesc... deabia am mîncat.

— Dacă nu vă plac prăjiturile indiene, luați din cele englezeşti, spuse Nathu Ram, dezamăgit. Le-am comandat la Stiffles anume pentru dumneavoastră.

Şi aceste prăjituri erau învelite într'un strat gros de zahăr.

— Nu, într'adevăr, nu, vă mulțumesc. Nu pot să mănînc pe căldura asta, spuse englezul, încercînd să găsească o desvinovățire plauzibilă.

Nathu Ram era nenorocit că sahib-ul nu mînca şi nu-i rămînea îndatorat. Cum va putea să obțină vreodată recomandarea necesară?

— Sir, sir, protestă dînsul, vîrînd încă odată farfuriile sub nasul englezului, vă rog luați măcar ceva, o nimica toată.

— Nu, îți mulțumesc mult, Nathu Ram. Voi bea o ceaşcă de ceai şi apoi voi pleca, ştii doar că sunt un om foarte ocupat.

— Sir, spuse Nathu, cu buzele tremurătoare de emoție, nădăjduiam că veți primi ospitalitatea simplă pe care umilul dumneavoastră servitor v'o poate oferi. O să aveți îndată ceaiul... ceaiul, Munu, adu ceaiul.

Munu, care aducea ceaiul, se grăbi la strigătul stăpînului său, tava îi scăpă din mîini şi toate ceştile şi farfuriile de porțelan se răspîndiră în cioburi pe podeaua bucătăriei. Domnul England auzi sgomotul şi bănui că se întîmplase un dezastru.

Inima lui babu Nathu Ram încetă să bată. Cheltuise pentru acest ceai cinci din rupiile sale cîştigate cu trudă, şi acum totul se irosea.

Doctorul Prem Ciand se îndreptă hotărît spre bucătărie, o sili pe Bibigi să se stăpînească, vărsă restul de ceai şi de lapte într'o ceaşcă, şi îl aduse pe o farfurie curată, spunînd liniştit, cu un surîs poznaş:

— Munu, servitorul nostru, ştie că serviciile japoneze nu costă decît o rupie şi douăzeci de anaşi, aşa că nu ține seama de numărul farfuriilor şi ceştilor pe care le sparge.

Căldura îl făcea pe d. England să transpire. Se îngălbeni de ruşine şi de furie. Gura sa mică se contractă. Luă ceaşca şi începu să soarbă cu înghițituri mici. Ceaiul era fierbinte, îşi fripse buzele şi limba.

— Trebue să plec, spuse dînsul, şi se ridică părăsind poziția de cinste pe care o ocupase în fotoliul tron.

— Ne pare rău, sir, zise Nathu Ram cu umilință. Soția şi cu mine nădăjduim eă o să mai veniți pe la noi, şi îl urmă încurcat pe sahib, care se întoarse brusc şi plecă, tărşind picioarele sale stîngace.

— Atenție, feriți-vă capul, spuse doctorul Prem Ciand, prevenindu-l la timp pe sahib, care era cît p'aci să se lovească din nou de pragul de sus al uşii joase.

Mr. England surîse, apoi plecă, sever şi tăcut, urmat de babu Nathu Ram şi de Daia Ram, trecînd printre grupurile de bărbați şi copii curioşi.

Ceaiul dăduse greş.

Doctorul Prem Ciand se puse pe lucru. Tocmai se pregătea să se ospăteze, cînd cumnata lui începu să țipe împotriva lui Munu.

— Vai! Lua-te-ar dracii! De ți-ai rupe gîtul! Orbule, îți dai cel puțin seama ce-ai făcut? Putrezi-ți-ar oasele în iad! Ce soartă rea te-a adus aici, ca să nu ne faci decît rău! Acest serviciu de ceai ne-a costat atîția bani cîți cîştigi tu într'o lună.

— Englezului acestuia nu-i place nimic, zise Prem Ciand. Nici nu s'a atins de mîncare.

— Asta-i din pricina păcătosului ăstuia, lua-l-ar dracii, strigă Bibigi.

— Dece e dînsul răspunzător de lipsa de gust a acestui om, cu obrazul de maimuță? întrebă Prem Ciand. Dece e răspunzător de toată neorînduiala voastră care l-a plictisit fără îndoială pe sahib?

— Ah! Nu apăra pe lepădătura asta. Prem, casa noastră era la fel ca toate casele sahib-ilor înainte ca tîmpitul ăsta să fi venit din munții săi ca să strice totul. Ce minunat serviciu de ceai a spart! E o brută.

— Bine, bine... ascultă, se dă acum la bazar drept primă o pereche de ochelari negri pentru orice cumpărătură de marfă japoneză în valoare de patru anaşi, glumi Prem Ciand. O să avem cu toții ochelari, chiar dumneata Bibigi.

Munu nu ştia dacă trebue să rîdă sau să plîngă. Cînd îi scăpaseră porțelanurile din mînă, rămăsese mut, paralizat de groază. Gluma lui Ciota babu îl readuse la viață. Se trezi din toropeală şi zîmbi.

Bibigi se repezi din locul în care şedea şi îi arse o palmă seacă şi usturătoare.

— Tu risipeşti sarea casei noastre! strigă dînsa, înnebunită de furie. Ai atras nenorocirea asupra noastră, brută! Degeaba am încercat să te îndrept.

— Oh! Lasă-l în pace, zise Prem Ciand, nu e dînsul de vină.

Se apropie de copil.

— Să nu te aud plîngînd, măi, că te omor, neghiobule! spuse babu Nathu Ram, care se întorcea cu ochii plini de lacrimi.

Nu era pentru întîia oară că Munu adormea înnăbuşindu-şi strigătele şi hohotele de plîns.

Timp de mai multe zile, îşi văzu de lucru ca prin vis. Îşi îndeplinea mecanic treburile, dar gîndul îi era în altă parte. Ar fi vrut să fie departe de toate acestea şi aştepta cu nerăbdare

după amiaza sa liberă.

În dimineața zilei în care Munu era liber după amiază, Bibigi văzîndu-l posomorît, se hotărî să nu-l lase să plece. Ştia că în ziua aceea se ducea la unchiul său, şi nu voia să-i raporteze lui Daia Ram că îl bătuse. Dar în dimineața aceea dorința lui Munu de a scăpa din această atmosferă de ocări aspre, de învinuiri nesfîrşite şi de mustrări continui, fu sporită de o poftă nestăpînită de mîncările de acasă, de lintea şi de orezul pe care le fierbea unchiul lui şi din care îi dădea cîte o porție în zilele cînd îl vizita. Această poftă îl făcu să refuze resturile de curry cu napi, pe care Nathu Ram le lăsase în farfurie şi pe care Bibigi i le oferea. Le spuse că se duce la unchiul său.

— Ia te uită la el! Soarele se întunecă de ruşine! strigă Bibigi soțului ei. Ai auzit? Nu-i place hrana pe care o primeşte la noi. Dumnezeule! Şi vrea s'o pornească înainte de a freca cratițele şi de a spăla vasele, ca să mănînce la unchiul lui. Iar eu voi munci toată ziua ca o roabă. Dumnezeule bun! La ce ne trebue un servitor ca acesta?

— Spune-mi de ce? îl întrebă babu-l strîmbîndu-se de furie, de ce nu mănînci ce ți se dă? Eşti fiu de nabab ca să disprețueşti napii? N'avem ce face cu o slugă ca tine. Pleacă! Du-te de mănîncă orez şi linte împreună cu unchiul tău.

La acest simplu cuvînt: pleacă, Munu o şterse.

Coborînd colina, fu năpădit de amintirea ocărilor şi a umilințelor pe care le suferea. Făcu eforturi curajoase pentru a-şi reține lacrimile, dar îl trecură fiorii, din stomac şi pînă în obraz, fiori de milă față de marea sa mizerie. Un abur cald i se adună în ochi şi izbucni deodată în plîns.

După ce trecu de colțul băncii şi intră în pasajul care ducea spre camera unchiului său, în cartierul servitorilor, îşi şterse obrazul ca pulpana tunicii şi îşi suflă nasul cu degetele.

Daia Ram sforăia pe un pat de campanie în vizuina lui mică şi întunecoasă, de şase picioare pătrate, în care nu se găsea decît un cuptor de pămînt, cîteva crătiți şi tacîmuri şi o ladă de tinichea.

Munu intră în vîrfurile degetelor, se aplecă peste picioarele unchiului său, îl apucă de degetul cel mare de la piciorul drept şi începu să-l scuture ca să-l trezească.

— Ce s'a întîmplat? Ce vrei? bombăni Daia Ram, deschizînd ochii.

— A mai rămas ceva de mîncare? întrebă Munu.

— La ora asta vii să-mi ceri de mîncare? pui de lele ce eşti. Daia Ram şuera ca un şarpe, arătîndu-şi limba rozã. Babu-l nu ți-a dat nimic să mănînci?

— Atunci dă-mi cîțiva bani, să-mi cumpăr ceva la ospătăria din bazar.

Munu nu avusese niciodată bani. Babu-l dădea în fiecare lună leafa lui de trei rupii lui Daia Ram.

— Pui de lele. Daia Ram se ridică şi începu să strige: Cu ce să-ți plătesc hainele şi ghetele dacă îți cheltueşti banii pe care îi pun de o parte pentru tine?

— Nu mi-ai cumpărat niciodată haine. Port şi acum tunica ruptă pe care mi-a dat-o Bibigi. Nici ghete nu mi-ai cumpărat.

— Ce? Secătură fără ruşine! răcni Daia Ram, repezinau-se şi înhățîndu-l pe Munu de guler. Îndrăzneşti să-mi ceri socoteală, porcule! Iată răsplata pe care o primesc după ce te-am întreținut atîta vreme şi ți-am găsit de lucru. Bani! Toată vremea bani!

Sgîlțîia copilul cu sălbătecie, lovindu-l cu pumnii.

— Nu mă bate! Oh, nu mă bate, te rog unchiule, strigă Munu. Voiam doar să mănînc.

— Pe ce grămadă de gunoi te tăvăleai la vremea prînzului? țipă Daia Ram. De ce n'ai venit mai devreme dacă voiai să mănînci? Ce, nu capeți nimic de mîncare acolo?

— Bibigi m'a oprit la lucru, spuse plîngînd copilul. Dînsa n'ar fi vrut să viu deloc. Nu ştii cum mă bate, dacă ai şti, nu m'ai bate şi tu! Aveau napi şi mie nu-mi plac napii. Mie îmi place orezul şi lintea.

— Mincinosule, miorlăitule, porcule! Te plîngi tot timpul, urlă Daia Ram, lovind cu pumnii în copilul ce se lipise de perete

— Măicuță, oh! măicuță! oftă Munu.

Țipetele lui sfîşietoare păreau să nu aibă niciun efect asupra lui Daia Ram, pe care dragostea de bani, teama de sărăcie şi sentimentul de inferioritate pe care i-l dădea slujba sa de servitor la bancă, îl înrăiseră pînă la cruzime. Scrîşnind din dinți, cu ochii injectați de sînge, părea gata să-l omoare.

Urlă, privindu-l pe copil în ochi:

— Spune-mi adevărul. Pe unde ai hoinărit? Munu nu mai avea puterea să vorbească. Începu să plîngă mai tare.

— Unde ai fost? Răspunde? sbieră Daia Ram apropiin- duse de el.

— Am fost acasă, hohoti Munu.

— Minți, nemernicule, blestematule, şueră Daia Ram, te cunosc eu, umbli ca o haimana pe toate coclaurile, în loc să munceşti cinstit. Dacă te mai aud că te plîngi împotriva lor, te omor, nenorocitule! Le-ai spart vasele şi i-ai făcut de rîs față de sahib. Îl lovi încă odată, apoi începu din nou: răufăcăto- rule, încăpațînatule, îndărătnicule, îți închipui că munceşti din greu! Ai distrus prestigiul babu-lui față de sahib. Babu-l m'a ocărît din pricina ta. Eram socotit la bancă drept un servitor bun înainte de sosirea ta. A trebuit să muncesc ca să-mi cîştig existența. Mi-am făcut un renume bun, aducînd servicii stăpînilor mei, şi acum vii tu să te plîngi de felul în care eşti ținut în casa nobilului nostru babu? O să te întorci îndată şi o să rămîi acolo, altfel te omor! Şi desvață-te de obiceiul de-a citi şi de-a lenevi, porcule! Şterge-o şi du-te să-i ceri de mîncare lui Bibigi. N'o să găseşti la mine milă, nici mîncare.

Înşfacă pe copil şi îl dete afară.

Munu plecă grăbit de la bancă, şi se înfundă fără țintă pe uliți, ascunzîndu-şi obrazul umflat de plîns. Rămase cîteva clipe pe loc, fără să se gîndească la nimic.

— Ce unchi hain, murmură dînsul oftînd. Nemernicul. Îl urăsc.

Scrîşnea din dinți de furie, ca pentru a da mai multă forță gîndurilor de revoltă care îl stăpîneau. „Voi pleca, îşi spuse el, voi dispărea, mă voi duce departe de această femeie, departe de unchiul meu. Atunci mă vor căuta, vor bate toba cu pristavul în tot oraşul ca să mă găsească şi nu vor putea. Asta ar fi o răsplată meritată pentru ei, dar n'am bani, n'am nimic. Ce o să mănînc dacă plec? Iar dacă o să mă prindă cumva, o să mă duc înapoi şi o să mă bată şi mai rău".

Porumbeii din ulița țesătorilor gungureau dezaprobîndu-l. Capul îi era gol şi nici nu băga de seamă sgomotul jghiaburilor, pălăvrăgeala femeilor, care coseau în pragul

porților, foşnetul vîrtelnițelor, strigătele ascuțite ale copiilor ce se jucau în umbră de-a v'ați ascunselea. Simțea un gust amar pe limbă, se simțea nemulțumit, trădat, părăsit şi, în acelaş timp, era chinuit de o senzație sfîşietoare de foame.

Strîmbîndu-se ca şi cînd ar fi înghițit o doctorie, apucă grăbit drumul spre casă. Mergea fără să-şi dea seama, resemnat întru totul.

Bibigi era plecată, aşa încît putu să îmbuce ceva. Se culcă, încercînd să uite în somn de necazurile sale.

Gînduri sălbatice i se îngrămădeau în minte, gînduri de răzbunare ce atingeau aceeaşi culme a cruzimii, pe care unchiul său o întrebuințase față de dînsul. Îl voi jupui de viu în timp ce doarme, îşi spunea Munu, îl voi face bucățele, îl voi omorî. Umezeala pămîntului îi pătrundea în creier, îi absorbea toate puterile şi adormi. Părea mort, fără viață, deşi sufletul clocotea într'însul.

Totuşi, în cîteva zile, îşi recîştigă vechea sa nepăsare, vigoarea, dorul de viață, flacăra lui, acea flacără care-i țîşnea din tot trupul, în fața tuturor întîmplărilor, a tuturor frămîntărilor vieții.

În după amiaza aceasta, era plin de voie bună. Bibigi nu-l ocărîse toată dimineața.

— Ce mai face sfinția ta? zise Munu batjocoritor, adresîndu-se lui Varma, servitorul brahmin[28] al judecătorului supleant, care, fiind cel mai în vîrstă dintre micii servitori din vecinătate, monopoliza pompa municipală.

— Ține-ți fleanca, cioban murdar, spuse Varma, încreținduşi obrazul bestial. Era destul de fanfaron, deşi părea puternic şi avea înfățişarea cuvioasă. Cum se poartă acum stăpînă-ta cu tine? Tot te mai ocărăşte, sau îți dă să sugi sfîrcurile pieptului ei mare şi frumos, pentru ca să te îndulceşti cu sucul bunătății omeneşti?

— Termină cu vorbele astea, zise Munu roşind dintr'odată de indignare. Nu ți-e ruşine să vorbeşti astfel? Eu niciodată n'am spus nimic despre stăpînă-ta.

Era furios împotriva lui însuşi că a încercat să glumească cu Varma.

— De ce scoți foc pe nări, spuse acesta, asta e o dovadă că ți-a acordat favorurile ei şi că ți-a răpit inima. Înțeleg. Spune-

mi cu ce seamănă sub şorțul ei? Cu asta? Şi făcu un gest obscen.

— Oh! taci odată, strigă Munu, şi şterge-o de aici, trebue să-mi umplu ulciorul şi tu stai la pompă de cîteva ore.

— Ia te uită la mocofanul ăsta, spuse Varma lui Lehnu, un alt servitor, aproape de aceeaşi vîrstă cu el. Şi Lehnu era brahmin decăzut din casta lui ca şi amicul său. Avea buzele groase şi nasul ascuțit. Nu-i plac laudele pe care le aduc pieptului stăpînei sale, care, cu toate acestea, îl ocărăşte toată ziulica. Nu crezi că e îndrăgostit?

— Lasă-mă să iau apă, zise Munu, apropiindu-se de pompă.

— Trage-i cîteva, Varma, zise Lehnu, pare să fie mîndru de puterea lui, dar las'că ştiu eu de unde o are. Fură banii pe care îi dă stăpîna lui pentru cumpărături. L-am văzut mai dăunăzi mîncînd bomboane în prăvălia lui Bughu.

— Asta-i o minciună, spuse Munu, lasă-mă să iau apă şi să plec.

— Eşti grăbit să speli putina acum, aşa, deodată, după ce m'ai făcut mincinos? spuse Lehnu. Trage-i cîteva, Varma.

Munu îl privea pe Lehnu, furios de neputința sa. Varma îi dădu un ghiont care îl făcu să alunece în noroiul vîscos de lîngă pompă. Se ridică imediat şi, umflîndu-şi pieptul, se apropie de trupul gol, de culoarea chihlimbarului, al lui Varma. Dorul de răzbunare îi strălucea în ochi.

— Loveşte-mă în față acum, cîine de brahmin ce eşti!

— Ia te uită, ce aere îşi dă, zise Varma, aşezîndu-se lîngă pompă ca să o păzească.

— E pompa lui tată-tu, de nu laşi pe nimeni să se apropie de ea, ore întregi?

— Am să-i dau cea mai bună lecție din viața lui, zise Lehnu, repezindu-se şi prinzîndu-l pe Munu în brațe. Varma îi trînti un picior în spate. Munu se smulse din strînsoarea lui Lehnu, sări asupra lui Varma şi îl înşfăcă în brațe. Era să-l arunce peste marginea prăpăstiei, în mlaştină, dacă în ultima clipă nu i s'ar fi lămurit în minte imaginea morții pe care era cît p'aci s'o pricinuiască. Slăbi strînsoarea. Varma scăpînd din încleştare îi arse o palmă răsunătoare. Lehnu îi puse o piedică şi îl trînti cu capul de pămîntul pardosit cu cărămizi. Munu se

sculă în picioare, făcînd pe grozavul şi se pregăti de luptă, dar Varma avea acum în mînă bățul pe care îl folosise la bătutul hainelor, iar Lehnu se apropia şi el amenințător.

Cu o sălbăticie mărită de îndoita primejdie ce trebuia să o înfrunte, Munu se aruncă asupra lui Varma, îl înşfacă ridicîndu-l şi ducîndu-l vreo douăzeci de metri de la pompă, apoi îl aruncă fără brutalitate la pămînt. Cînd se întoarse, Lehnu nu mai era acolo. Puse gura strîmtă a urciorului său de aramă la pompă şi auzi cum gîlgîie apa ce cădea pe fundul acestuia, ca pe o tobă. Uitase cu desăvîrşire lupta furioasă de mai înainte socotind-o un fel de match, lipsit de orice intenție rea. Stătea pe loc, zîmbind. Cu paşi de lup Varma se apropie pe la spate şi îl lovi cu bastonul. Munu se întoarse păzindu-se de lovitură cu brațele ridicate deasupra umerilor. Varma lovi din nou şi de astă dată lovitura căzu de-a-curmezişul pe capul lui Munu. Acesta încercă să apuce bățul, dar Varma îl învîrtea încoace şi încolo. De cîte ori punea mîna pe el, îl scăpa. Munu se repezi la Varma şi-l apucă de smocul de păr pe care îl are orice brahman, pe creştet, pentru a-l sili să lase bățul din mînă. I-l smulse şi-l aruncă cît colo în mlaştină. Auzi acum gîlgîitul apei care se revărsa din urcior. Îl lăsă pe Varma şi fugi înspre verandă, cu fața plină de sînge.

— Du-te şi ascunde-te în poalele stăpîni-ti, strigă Varma.

— Iată-te, călău păcătos, spuse Bibigi, cînd îl văzu că intră în bucătărie. Ce-ai făcut? Cu cine te-ai bătut?

— Cu nimeni, zise Munu. Lăsă urciorul în bucătărie şi, trecînd pe lîngă Bibigi, se duse la sobă. Luă un pumn de cenuşe şi îl puse pe fruntea plină de sînge.

— Vai, vai! Ia să văd, Munu, strigă Bibigi speriată. Uită-te cît sînge îți curge pe obraz. Haimanaua de Varma te-a bătut. Nu ți-am spus de atîtea ori să nu stai de vorbă cu el? Vorbeşte urît şi ție îți place să-l asculți. Acum te bucuri de plăcerile prieteniei cu acest potlogar.

— Nu-i nimic, nu-i absolut nimic, e doar o sgîrietură! spuse Munu şi se depărtă, sărind într'un picior.

— Uită-te la el! Uite-te la el! spuse Bibigi intrînd în salon, unde cumnatul ei îşi călca gulerul. S'a bătut şi are o rană la cap.

— Vino încoace! Hei, Munu! strigă Ciota babu.

— Da, babuji, zise Munu, palid şi gata să-i vie rău, dar cu totul nepăsător de rana pe care o avea.

— Vino şi arată-mi capul, zise doctorul.

— Da, babuji, răspunse Munu, mi-am pus cenuşă şi totul merge bine acum.

Era convins de eficacitatea tratamentului rănilor cu pămînt sau cu cenuşă, recomandat de bărbierii din sat.

— Vino aici, neghiobule, strigă babu-l, rana ta o să se infecteze cu asemenea murdării. Hai, vino aici şi arată-mi ce ai.

Munu se supuse examenului.

Doctorul descoperi că era o rană primejdioasă, care aproape atingea craniul. Aprinse o maşină de spirt pentru a fierbe apă. Spălă apoi rana şi o pansă. Lui Munu îi veni amețeală, poate că dăduse prea multă atenție maşinei de spirt care mirosea a parafină şi pansamentului care mirosea a doctorie. Doctorul îl culcă în colțul său din bucătărie şi pe cînd somnul îi îngreuia pleoapele, Munu o auzi pe Bibigi blestemînd, de data asta însă nu pe el, ci pe Varma şi pe cei la care lucra.

— Criminalii, păcătoşii! Îşi ridică nasul pînă la cer. Cred că totul le este permis din cauza situației pe care o au. Noi nu avem lefuri aşa de mari ca dînşii, dar suntem cel puțin tot atît cît şi ei. N'au decît să fie personaje importante la ei acasă, cît li-o plăcea, ca şi noi acasă la noi ....

Soția judecătorului ieşi şi începu să ocărască pe Bibigi.

— Ce aere îşi dau babu-şii ăştia mici! Va veni soțul meu şi vă va arăta ce înseamnează să-ți insulți superiorii! Porcii! Cîinii ăştia se țin mîndri pentru că au un mocofan de la munte care să-i servească !

Sgomotul certei nu mai ajungea decît foarte încet şi de foarte departe la urechile lui Munu, care era cufundat într'un somn neliniştit. Numai răsuflarea lui uşoară şi regulată dovedea că trupul său mai era însuflețit.

În timpul zilelor de restrişte pe care le petrecu în ungherul său, Bibigi nu se ocupă prea mult de Munu. Ciota babu îi examina însă rana regulat în fiecare dimineață şi îi schimba pansamentul în timp ce Şeila, tăcută şi miloasă, urmărea operația cu privirea ei ciudată de copil.

După ce trecu primul acces de febră istovitoare şi rana atrase înspre ea tot sîngele din vine, Munu începu să aibă

dureri îngrozitoare. Gemetele lui, care se întețeau din ce în ce, deveniră strigăte pătrunzătoare. Totul părea că se întunecă întocmai ca cerul în timpul nopții. Numai cîteva gînduri, stele luminoase, licăreau slab în această întunecime. Şi tot timpul îi vuia în urechi bubuitul unui infinit gol. Îl scuturau frigurile, ghemuit cum era în ungherul său; trupul îi era nesimțitor la orice emoție şi timpul părea împietrit într'o clipă nesfîrşită.

Doctorul îi dădu un medicament care îl făcu să asude din belşug. Atunci începu să aibă cunoştința unui val de emoții aproape umane în adîncul pieptului. Cu încetul mintea lui începu din nou să cuprindă tot ce-l înconjura, ca şi înainte de boală, dar în timpul acestei treziri avea simțimîntul că îşi revine după veacuri şi veacuri de uitare. Părea că e cuprins de un val care înaintează şi spumegă împotriva curentului, se sparge de alte valuri care îl înfruntă şi dispare în timpul retragerii, se sfarmă, se transformă şi-şi împinge înainte creasta sa cenuşie, de oțel.

Zorile unei vieți noi îşi aruncau lumina pe ceea ce fusese viața lui de pînă acum în această casă. Îşi reaminti sfaturile unchiului său, simți din nou sentimentul de nesiguranță pe care-l avusese la sosirea lui aici. Îşi retrăia emoțiile.

Unchiul său înfrumusețase totul şi minimalizase greutățile, făcîndu-i promisiuni vagi. Ce greu fusese totul! Nu-l învățase nimeni cum trebue să lucreze în casă. Şi stăpîna lui era totdeauna mînioasă! Cît de furioasă fusese în ziua vizitei sahib-ului, cînd Munu scăpase din mîini serviciul de porțelan. Ciota babu era singura persoană binevoitoare din casă. Rîdea cu orice prilej. Munu îsi amintea ca prin vis că unchiul său nu venise demult să-l vadă, dar îşi ura unchiul. Ura pe toată lumea, afară de Ciota babu şi poate de Şeila. Şeila era drăguță cu toate că îl ocolea cu îndemînare. Avea un fel anumit de-a-şi bate joc de dînsul. „Vino aici, maimuță mică, vino să mănînci". Avea un ton drăguț şi familiar. Pentru asta o iubea. Îi plăcea de asemenea s'o privească. Păstra în minte chipul ei aşa cum o văzuse cînd se întorcea din baie după ce mama ei o frecase cu energie. Îşi amintea forma trupului, ghicit sub cioti-ul umed de muselină, de silueta ei de bronz albicios, lumina gingaşă a obrazului regulat şi mobil, lumină care părea cîteodată că izbucneşte într'un rîs fericit şi că se răspîndeşte în jurul

trupului ei, înconjurînd-o ca un nimb, cînd impetuos, cînd nepăsător.

Pe vremea cînd era copil, Munu fusese învățat să socotească orice femeie drept o mamă sau drept o soră. În gînd numea soră această amintire a Şeilei, dar cum chipul ei îi revenea în minte, fără întrerupere, iar dînsul dorea să se poată juca împreună cu dînsa, uita să-i dea numele de soră. Pleca numai capul, ruşinat, de fiecare dată cînd o vedea aevea sau în vis, aşa după cum, cu un surîs uşor pofticios pe buzele lui roşii, plecase capul odinioară, în sat, la începutul primăverii, în fața fructelor ce se pîrguiau în grădinile altora. Surîsul de dragoste, pe jumătate conştientă, care îi tremura pe buze, era acoperit de un alt gînd, de o altă dorință, care făcea să se nască presimțirea caracterului disperat al acestei iubiri. Banii sunt întradevăr totul, repeta Munu şi pentru întîia oară gîndul lui se opri asupra deosebirii care există între băiatul nenorocit şi stăpînul său, bogătaşul, asupra deosebirii dintre oamenii săraci din satul lui şi proprietarul lor, tatăl lui Sei Singh. Îşi aminti corpul de pergament, scheletic, al bătrînului Gangu, bunicul micuțului Bişau, care la şaptezeci de ani mai muncea pămîntul celor ce voiau să-i mai dea de lucru; îşi reamintea obrazul slăbit al mamei lui Bişcambar, care îngrijea de gospodăria proprietarului, îşi reamintea nedesluşit privirea ochilor înfundați ai tatălui său, ce se plecau, plini de dragoste, asupra lui, înainte de a se închide pentru totdeauna.

Mai simțea încă şi acum căldura poalei materne în care era cuibărit în timp ce dînsa învîrtea, învîrtea roata rîşniței, pînă la epuizare, pînă la moarte. Se simțea nenorocit, ca şi cînd această căldură ar fi fost un veşmînt fără de care trupul său nu putea exista. Dar, erau atîția oameni săraci în satul său, şi numai unul sau doi bogați. Se întrebă dacă toți aceşti oameni săraci mureau în acelaş fel ca părinții săi, lăsînd în urma lor simțămîntul de gol pe care îl avusese la moartea tatălui şi a mamei sale. Desigur, în oraş părea să fie mai mulți bogați decît săraci, dar se gîndi că existau sute şi sute de sate față de un singur oraş şi dacă în toate satele trăiau atîția săraci ca într'al său, atunci existau desigur pe lume mai mulți săraci decît bogați.

— La urma urmei, nu există decît două feluri de oameni, iar

casta nu are nicio însemnătate. Eu sunt cşatria şi sunt sărac iar Varma, care e brahmin, e servitor, mic servitor de condiție inferioară, pentru că e sărac. Nu, casta nu are decît puțină însemnătate. Babu-şii sunt la fel ca şi saihibii care nu sunt buni de nimic şi toți servitorii se aseamănă între ei. Nu pot exista decît două feluri de oameni pe lume : bogați şi săraci.

Îndatoririle de servitor puseră capăt acestor nelămuriri copilăreşti. Munu aţîţă focul suflînd în vreascurile aşezate între două cărămizi; lumina plină de înțelepciune a ochilor săi fu întunecată de valurile de fum care se ridicau din lemnele ce se încăpățînau să nu se aprindă. Ochii începură să-l usture. Strînse pleoapele pînă-i dădură lacrimile. Sufletul său meditativ fu cuprins de un simțimînt nedesluşit şi neguros. Părea că voința i-a fost destrămată de boală.

Totuşi, revenirea puterii îl aduse din nou în vîrtejul sbuciumat al îndeplinirii capriciilor stăpînei sale. În timpul acestei reîntoarceri la activitate, trupul lui Munu recîştigă o vitalitate activă, care se revărsă într'o frenezie sălbatică de mişcări înspre fiecare obiect, înspre fiecare senzație. Munu cînta, striga, sărea, sălta, cu avîntul nepotolit al vieții, încălecînd barierele ce îl despărțeau de superiorii săi, potrivit îndemnului umanității nemărginite al impulsiunilor şi fanteziei sale, ce nu învățase nimic din asprimea moralizatoare a stăpînei lui, fantezie pe care niciun rău fizic n'o putuse înfrîna şi care îi adusese întotdeauna supărări.

Acest avînt îi priciuni o neplăcere imediată.

Într'o după amiază, pe cînd curăța cartofi în bucătărie, o auzi pe Şeila întorcîndu-se de la şcoală şi intrînd, împreună cu prietenele ei, în salon. Bibigi plecase să flecăreaseă cu soțiile babu-şilor din vecini. Munu grăbi lucrul, nădăjduind că va putea să se joace şi dînsul cu copiii. În timp ce se spăla pe mîini, auzi vocea gramofonului. Iată — îi trecu lui prin minte — prilejul de a dansa ca maimuța pentru a le înveseli pe fete, ca să mă lase să mă joc cu ele. Fetele, ascultînd de sfaturile lui Bibigi, încetaseră în ultimul timp să se joace cu dînsul. Munu se repezi în salon, se aşează în patru labe şi începu să sară prin cameră punînd pe goană copilele speriate care tocmai repetau un balet clasic, învățat la şcoală.

— Oh! pleacă de aici, spuse cu timiditate Cansalia.

— Mama ne-a spus că nu ne dă voie să ne jucăm cu tine, adăugă Şeila.

În realitate, însă, Şeilei îi făcea plăcere să se joace cu Munu şi era amuzată de dansul său grotesc, dar porunca lui Bibigi ridicase o barieră artificială între cei doi copii. Şeilei îi plăcea totuşi să-l atingă pe Munu. Se apropie de dînsul şi îl apucă de o ureche, începînd să-l sgîlţîe încoace şi încolo. Munu se lăsă în voia ei. Fetiţele scoteau ţipete de bucurie. Şeila trase de ureche mai tare. Munu se întoarse, se repezi la Şeila, mormăind şi strîmbîndu-se ca o maimuţă adevărată şi, înainte de a-şi da seama ce face, o muşcă de obraz.

— Oh! Mamă, mamă, ţipă Şeila.

Mamă-sa nu o auzi, dar Cansalia se duse să o cheme.

— Vai, mamă a Şeilei, vai, mamă a Şeilei! Vino să vezi ce a făcut fetei tale sălbaticul ăsta de la munte.

Bibigi sosi alergînd. Văzînd-o pe Şeila cum îşi freacă obrazul, îngălbeni de furie.

Carnea, de culoarea fildeşului, se învineţise la locul unde o muşcase Munu.

— Ne-am jucat numai, Bibigi, zise Munu, aşteptînd vijelia pe care încerca zadarnic să o previe

— Vai! Criminal păcătos! De-ai crăpa odată! Barca existenţei tale să nu mai plutească niciodată pe oceanul vieţii! Să nu ai odihnă nici dincolo de mormînt! Nici tu, nici cei care te-au născut! Cum de ai îndrăsnit să te apropii de fiica mea. Doar nu eşti decît un copil! Taur desfrînat, venit de la munte! Cum de n'am ştiut că adăpostim aici un nemernic, un potlogar! Aşteaptă-l numai pe babugi! Ar trebui să te dăm pe mîna poliţiei. Nu ţi-e ruşine! Nu cunoşti niciun respect? Nu meriţi pîinea pe care o mănînci! Nu ţi-am spus de atîtea ori să nu te joci cu fetele mele? Ce condiţie socială ai de îţi permiţi să stai împreună cu copiii superiorilor tăi? De unde era să ştim că primim în casă un şarpe? Un şarpe trădător care se întoarce împotriva noastră, după ce l-am ţinut la sînul nostru! Aşteaptă numai să sosească unchiul tău, Daia Ram, copil criminal ce eşti! Nu ţi-am spus că copiii mei nu sunt din aceeaşi clasă cu tine? Ei sunt copiii unui mare babu, iar tu! tu! tu eşti născut pe nu ştiu ce grămadă de gunoi. Gîndeşte-te la renumele nostru, la prestigiul nostru! Am stat de veghe la

căpătîiul tău cînd erai bolnav, cînd ți-ai spart capul jucîndu-te cu brahminul acela mic. Mi-era milă de tine! Acum, va trebui să te dăm pe mîna poliției...

— Ce s'a întîmplat? Ce este? întrebă babu Nathu Ram care tocmai se întorcea, cu umerii lăsați, cu obrazul crispat într'o expresie de oboseală şi umilință.

— Ce s'a întîmplat? strigă Bibigi. Totul! S'a întîmplat totul! De-ar pieri odată acest călău păcătos. De-ar arde în focul Gheenei! De-ar...

— Oh!! Ce este? Ce s'a întîmplat? întrebă babu-l, pierzîndu-şi răbdarea.

— Acest nevrednic de pîinea pe care o primeşte, a muş- cato pe Şeila de obraz! A ajuns oare la vîrsta primejdioasă? Acest băiat deabia născut, atentează la cinstea copilului stăpînilor săi! Dumnezeule din cer!

— Ce? Tu, bastardule! urlă babu-l ridicîndu-şi sprîncenile pînă la încrețiturile adînci ale frunții şi descoperindu-şi dinții pînă la gingii. Ce ai de spus ?

Munu stătea în picioare, cu capul plecat, cu obrajii aprinşi. Nu răspunse nimic.

— Priviți-l, oh! Veniți cu toții şi priviți-l!

Bibigi reîncepu urletele.

Babu-l înaintă făcînd un gest ca să-şi liniştească soția şi să-l pălmuiască pe copil.

— Porcule! Dece nu răspunzi?

— Babugi, era numai în joacă, spuse Munu înfricoşat, ridicîndu-şi pe furiş privirea spre stăpînul său.

— În joacă? spuse babu. Cuvintele îi şuierau printre dinți. Cîine! Îl izbi pe copil drept în față cu mîna lui îngustă şi osoasă lovindu-l şi cu piciorul încălțat în ghetele-i negre şi lucitoare care fuseseră visul întregii vieți a lui Munu.

— Iartă-mă, babu! Iartă-mă! strigă Munu, clătinîndu-se.

— Să te iert! Da, o să te iert, cîine! Îl lovi din nou plin de sălbătăcie cu piciorul, apoi puse mîna pe un baston gros care se afla într'un colț al camerei.

Sufletul lui Munu se umplu de ură, de o ură a cărei violență nici nu o bănuia. Fremăta, dar nu îndrăznea să se revolte.

— Oh! babu, iartă-mă, te rog! Scotea nişte strigăte ascuțite şi se tîra pe parchet.

Munu se svîrcolea şi gemea de durere.

— Oh! Babugi, iartă-mă, îl implora dînsul.

— Da, cîine! spuse babu-l, ridicînd din nou bastonul, şi ochii săi luciră sălbatic.

— Lasă-l acum pe nevrednicul acesta, pe acest nerecunoscător, spuse Bibigi.

Plînsul lui Munu străbatea în întunericul ce îl cuprindea încetul cu încetul.

Un cîine bătut se ascunde într'un colţ, un om bătut încearcă să scape. Munu se furişă din casa babu-lui, pe înserate, de îndată ce familia se retrase în bucătărie, lăsîndu-l în părăsire.

Coborî colina pe aleea cu arbori mari şi trecu pe lîngă bancă, şi pe lîngă casele mari ale căror ornamentaţii le arătau bogăţia. Ajunse în bazarul vast şi plin de lume.

Îngrămădeala confuză de prăvălii mici şi mari era reflectată, în forme gigantice, de lămpile electrice, de lămpile cu petrol şi de pîlpîirea lumînărilor înfipte în oale de pămînt.

Lumina lămpilor lovea ochii umflaţi de lacrimi ai lui Munu.

Băiatul o luă pe nişte ulicioare laterale spre a-şi odihni ochii în blînda lor semi-obscuritate, dar alte lumini ce străluceau în ochii mulţimii care rătăcea încoace şi încolo, îl neliniştiră şi mai mult. Se feri să privească drept în faţă, fixîndu-şi atenţia asupra trupurilor oamenilor ce se agitau, vorbind tare, scuturînd capetele într'o frenezie de gesturi sălbatice, dezordonate.

Dorea liniştea, întunericul care să-l poată ascunde. Voia să fugă departe de această hoardă de fiinţe umane, cu turbane cărămizii, cu tichii negre şi albe, îmbrăcate în mătase roşie şi în muselină de culoarea trabucului, care se loveau unele de celelalte, înghesuindu-se.

Începu să colinde grăbit pe străzi, cînd cu pasul rar, cînd sărind de pe un picior pe altul, apoi o luă la fugă. Sudoarea îi curgea şiroaie pe trup.

Intră într'o alee pe marginea căreia erau nişte colibe acoperite cu coviltire peticite de cînepă şi cîteva prăvălioare închise, cufundate în beznă.

Mai încolo, un întuneric de nepătruns ascundea bolta arcuită pe sub care se intra într'o curte unde, din loc în loc, se

ardeau trupurile morților, pe grămezi mici de lemne. Acolo, totul era liniştit, nemişcat.

Cuprins de groază în mijlocul acestei tăceri, Mumi mormăi cîteva cuvinte pentru a-şi recîştiga curajul. Nişte cîini ce se învîrteau prin murdăriile jghiahului îl făcură să tresalte. Şuieratul ascuțit al unei locomotive din depou făcu să-i sară inima din loc.

Ajunse la capătul magaziilor căii ferate.

Începu să alerge, înnebunit, pe lîngă zidul curții crematoriului ce se învecina cu şantierul. Se strecură printre şinele de oțel, înfricoşat de gîndul că ar putea să fie urmărit de o stafie sau de unul dintre paznicii de noapte. Era leoarcă de sudoare, dar nici nu băgă de seamă. Ajunse acum în stația locomotivelor.

Îşi urma drumul prin rețeaua semnalelor de cale ferată care păreau că poartă o veste rapidă de moarte pe sub maşinile negre. Abia mai putea să răsufle.

Semnalele verzi şi roşii îi arătau drumul.

Într'un rînd se poticni, împiedicîndu-se de cîteva sîrme şi căzu sprijinindu-se în mîini. Crezu că o să fie omorît, cu toate că locomotiva cea mai apropiată se afla la două sute de metri depărtare şi nu era niciun vagon prin împrejurimi.

Şuieratul îndepărtat al locomotivelor îl făcea totuşi să tresară. Se aruncă cu capul înainte spre un lanț lung de vagoane care abia se vedeau în beznă, deosebindu-se numai în locurile unde se deschideau goluri largi între ele.

Se cățără pe scîndurile groase care erau folosite ca trepte, dar lumina unei lămpi cu pîlpîiri roşii şi verzi, purtată de o mînă nevăzută, îl îngrozi. Căzu, bombănind o înjurătură. Din fericire, lumina se îndepărtă.

Munu se sculă şi sări de-a-dreptul în deschizătura căscată a unei porți, aşa cum sare tigrul într'un adăpost întunecos de teama unui vînător tăcut.

Căzu pe o ladă de lemn şi îşi strivi o coastă. O durere cumplită îi cuprinse mădularele şi țeasta. Se simți amețit de lovitură, de fugă şi de căldura apăsătoare a compartimentului.

Aşezîndu-se jos începu să-şi fricționeze coapsa şi îşi şterse cu o mînecă sudoarea de pe obraz.

Niciodată nu se simțise atît de singur, atît de singur ca în

timpul acestei coborîri în infern.

Dar, în timp ce stătea culcat, cuprins de acest gol apăsător, şi îşi descheia tunica groasă şi doti-ul pentru a încerca în zadar să-si svînte trupul auzi în depărtare țîrîitul unui cărăbuş. Aerul din vagon era îngrozitor.

Auzi deodată sgomotul înnăbuşit al unui corp omenesc care pătrundea in vagon şi al unor bagaje grele ce cădeau în jurul lui. Se ghemui sub bancă, la adăpost, şi îşi sprijini capul pe podea, pentru a-şi răcori puțin fruntea înfierbîntată.

Sgomotul din jurul lui se preciza. Auzi : „Cum îți merge Ala Dad Chan?" „Ce ți s'a întîmplat Devi Singh?"

— Lala Ciurangi, te-ai aşezat?

Inima lui Munu începu să-şi recapete ritmul normal.

Era numai urechi; obrazul îi era plin de praf, trupul îi era înmuiat în sudoare. Simțea cum i se umflă vinele. Părea că se transformă într'o masă de plumb.

Trenul porni. Simți cum atmosfera încărcată de răsuflarea celor din vagon se primeneşte cu adierea răcoroasă a cîmpului.

Peste cîteva clipe respiră aer curat.

Nu ştia încotro pornise trenul, dar era bucuros că se găseşte într'un vehicul în mişcare.

Capitolul trei

— Ho... rup, bombăni Set Prabha Dial, aplecîndu-se pentru a-şi scoate geamantanul de sub banca unui vagon de clasa a treia, din trenul care aluneca încet, cu porniri şi opriri bruşte între Şam Nagar şi Daulatpur.

Set, un bărbat cu umerii largi, înalt şi osos, care venea din Kangra, semănînd mai degrabă cu un soldat decît cu un negustor, era pe jumătate adormit. Toată noaptea a stat ghemuit pe banca de lemn, înghesuit de ceilalți călători. Acum îl dureau oasele şi era gata pentru coborît, cu mult înainte de sosire.

Răsuflă greu, încercînd să-şi scoată sacul de sub bancă şi îşi sterse fruntea.

— Ho... rup. Acum se opinteşte din toată puterea şi pe jumătate uimit, pe jumătate speriat, trage din îngrămădeala de cufere, de lăzi de lemn, de pături împăturate şi de pachete de toate felurile, printre care fusese oploşit toată noaptea, dintre paturile de campanie demontate şi învelite în saltele, dintre coletele cu mîncare, lipsite de orice formă, dintre feluritele obiecte, împachetate în vrafuri de pînză, înnodate grosolan, trupul băieţelului adormit.

— Ram re ram, exclamă Set încetişor, cu un surîs larg pe fața sa cinstită şi palidă, împodobită de o mustață neagră bine periată.

— În onoarea cui rîzi aşa de dimineață? murmură Ganpat, tînărul asociat a lui Set, ce stătea culcat pe cîțiva saci cu mărfuri, unde încerca zadarnic să doarmă. Fața sa brăzdată amintea o capră.

— *La hol Wallah,* strigă un țăran mahometan, privindh-l pe Munu care zăcea acum la picioarele lui Prabha Dial. Oare cine să fie? Fiul lui Ablis?

— *Vah Guru... Vah Guru...* murmură uimit un țăran Sikh. Ciudate sunt căile lui Vah Guru.

— E mort sau trăieşte? întrebă o femeie care se aplecă

pentru a-l vedea mai bine, continuînd sa-şi alăpteze pruncul.

Ceilalți călători privesc printre gene şi sunt uimiți de un spectacol atît de neobişnuit. Ei întreabă: Cine este? De unde vine?

Munu nu poate să scoată nicio vorbă. E înlemnit de frică.

Cînd Prabha Dial îl trezise din somn, visa că nişte elefanți uriaşi îl loveau şi că nişte demoni încornorați şi siniştri îl biciuiau cu frenezie.

— Într'adevăr, ciudate sunt căile Domnului, murmură Prabha Dial ca pentru sine. Această, descoperire are fără îndoială un înțeles. Pare să fie din ținutul colinelor.

— Ei bine, ar trebui să fii mulțumit, spuse Ganpat în batjocură, ți-ai găsit un copil de-a-gata. Poți să nu mai duci ierburile pe care le căutai pentru soția ta... sau pentru tine însuți, cum îmi vine să cred, adăugă el cu răutate. Oare tu eşti neputincios sau soția ta e stearpă ?

— Cum te chiamă? De unde vii? Cine sunt părinții tăi? întrebă Prabha Dial în graiul colinelor pe care nu-l uitase, deşi îşi părăsise demult familia, trăind la Daulatpur şi deşi trecuse de la starea de culi de stradă, pînă la cea de proprietar al unei uzine de conserve şi aromate.

— Mi se spunea Munu la Bilatspur şi Mundu la Şam Nagar, începu Munu ca şi cînd accentul colinelor i-ar fi deslegat deodată limba. Tatăl şi mama mea sunt morți. Unchiul meu, Data Ram, care e ciaprasi la banca Şam Nagar, m'a băgat slugă la babu, ieri, babu-l m'a biciuit şi eu am fugit.

Spunînd acestea, Munu se simți cuprins de frică şi de milă pentru propria sa soartă, simțiminte care îl făcură să se strîmbe fără voie. Lacrămile începură să-i curgă pe obraji.

Îşi ascunse, ruşinat, fața în palme.

— E bithot thicsus, spuse un tînăr student hindus, care se făcea că vorbeşte cu accent englezesc, pentru a-i impresiona pe țăranii fără carte şi pentru a-şi justifica într'un fel oarecare, ciudatul echipament alcătuit din haine englezeşti şi indiene — o cravată spălăcită cu picățele, o haină de catifea, pantaloni kaki şi un turban strălucitor.

— Cred că am face bine să-l luăm cu noi, spuse Prabha asociatului său.

— Nu ştim cine e, răspunse Ganpat. Poate e o haimana sau

un hoț... E totuşi adevărat că ne trebue un băiat pentru a-i ajuta pe Tulsi şi pe Bonga la cumpărături şi la treburi. Cred că va fi foarte mulțumit să aibă mîncare şi nu va trebui să-l plătim.

— Vrei să vii cu noi, Munu? spuse Prabha, fără să mai țină seama de părerea asociatului său, mîngîind băiatul pe părul negru, ce cădea în plete prea lungi, umbrindu-i obrazul de culoarea grîului. Vrei să vii cu noi? Eu locuesc la Hamir- pur, lîngă Bilaspur. Ne vom îngriji de tine.

Munu dădu din cap în semn că primeşte, dar nu răspunse nimic căci era frămîntat de o îndoială. Era atît de absorbit de teama de a nu fi prins, încît nu se gîndise ce o să facă după ce va scăpa.

Set Prabha Dial îl bătu prieteneşte pe umăr şi adăugă :

— Ei, hai, vino, fii curajos. Şterge-ți lacrimile. O să avem grijă de tine... Iată-ne aproape ajunşi la Daulatpur.

Îi făcu loc băiatului pe bancă, încrucişîndu-şi picioarele şi îl aşează pe locul rămas liber.

Se simți înduioşat de copilul acesta. Simți că îl atrage, că e cuprins deodată de o părticică din dragostea, din afinitatea pe care ar fi avut-o pentru copilul pe care nu-l putuse dobîndi, încercă să se convingă că acest băiețel, cu desăvîrşire străin, ar putea să ție locul copilului său. Încercă să-şi închipue cum îi arătau părinții. Erau desigur săraci, se gîndi el, dar toți oamenii de la deal sunt săraci. Îşi aminti chipul propriilor lui părinți, care muriseră la Hamipur pe cînd el locuia la Daulatpur. Cîştigul de culi nu-i ajungea pentru a le asigura porția zilnică de orez. Cît de mult ar fi dorit să fi trăit părinții săi acum, ca să se poată bucura de veniturile sale !

Îndepărtă cu un oftat gîndul acesta imposibil. Părinții acestui copil, se gîndi el, au murit înainte ca fiul lor să-şi fi putut cîştiga pîinea. El nu e atît de vinovat cum eram eu. Apoi, copilul îi semăna întradevăr. Ar fi avut probabil aceleaşi sentimente ca şi dînsul, față de părinții săi. Aşa se întîmplă întotdeauna, în afară de copiii celor bogați, cum era de exemplu Ganpat, al cărui frate era un agent de bursă, bogat, care făcuse carieră şi îi dăduse bani, chiar cînd Ganpat îl făcuse de ruşine jucînd, bînd şi cheltuind cu femeile. E curios, se gîndi Prabha că un băiat ca Ganpat, care a avut tot ce-i

dorise inima, şi-a pierdut timpul, pe cînd eu, care am muncit întotdeauna pentru a cîştiga cît mai multe cunoştinţe cu putinţă, n'am avut niciodată norocul de a le căpăta. Cît despre acest copil, mă întreb dacă ştie să citească şi să scrie.

— Ai fost la şcoală, Munu? întrebă dînsul cu blîndeţe, întorcîndu-se înspre copil.

— Da, eram în clasa cincia cînd unchiul meu m'a dus la oraş pentru a-mi cîştiga pîinea.

— Va putea să ne ţină socotelile, rînji Ganpat, trezindu-se de-a-binelea.

— Fără îndoială, spuse Prabha, căruia îi plăcu această idee, o să-l facem ajutorul nostru.

— Nu-i da nas chiar de la început acestui „ibovnic al fetei sale", glumi Ganpat cu amar. Nu o să-şi mai încapă în piele cînd va afla dorinţa ta de a-l înfiia şi de a-i da drepturile unui munşi. Deabia ştii cine e acest mic hoinar. Ar putea fi un hoţ.

Prabha surîse, oarecum ruşinat, ca şi cînd i-ar fi fost teamă de asociatul său, dar nu se putu împiedica de a se purta părinteşte faţă de copil.

Trenul intră în mahalalele Daulatpurului. Munu privea cu atenţie pe fereastră. Turlele aurite ale unui templu, înconjurate de bananieri cu frunze late, îi trecură cu repeziciune prin faţa ochilor. Se aplecă în afară şi zări nişte oameni goi care scoteau apă dintr'un puţ şi îşi turnau apoi găleţile în cap. Alţii se ungeau unul pe altul cu ulei iar cîţiva se luptau pentru nişte smoală, dar scena trecu atît de repede încît nu avu timpul să o înţeleagă.

Se pregăti pentru scena următoare: o moschee cu patru minarete. Pe unul dintre minarete o siluetă îmbrăcată în alb, cu capul înfăşurat într'un turban, probabil un mulah[29], gîndi Munu, îşi chema credincioşii la rugăciune. Zări, dincolo de mulţimea de case cu acoperişurile plate şi de cîteva maghernițe şi barăci, o încrucişare de drumuri, unde un bărbat în uniformă albastră făcea semnale la trecerea trenului cu un steguleţ verde. În spatele lui, furnica o mulţime de orăşeni, care se frămîntau cumpărînd şi vînzînd diferite lucruri. Privirea naivă a lui Munu urmări apoi automobilele şi camioanele ce ridicau în urma lor nori de praf pe o şosea paralelă cu linia de tramvai. Fumul unei uzine ce acoperea

zidul unei construcții pe care era scris cu caractere groase indiene, *Soda Water Wisky,* îi purtă privirea de la camioanele fulger ale Societății *Burma Oil Company,* pînă în înaltul cerului, unde, spre deosebire de tot ceea ce văzuse pînă atunci, spre deosebire de tot ce şi-ar fi putut închipui, sbura o pasăre sbîrnăitoare, o ciudată pasăre de oțel, cu aripi înțepenite, lăsînd în urma ei o dîră de fum pe cerul albastru. Purtîndu-şi din nou privirea pe pămînt, urmări casele din Daulatpur, înşirate pe nenumărați kilometri, îşi concentră apoi gîndul asupra preocupărilor sale intime, vrăjit de minunățiile acestei lumi noi. Simțea un sentiment curios de turburare, ca atunci cînd zărise pentru prima oară Şam Nagar-ul: o teamă de necunoscut, şi nădejdea unei vieți mai bune în această lume nouă, în care avea să intre.

Munu şedea înghesuit între Ganpat şi Prabha, împreună cu alți patru bărbați, într'o trăsură mare de bambus, acoperită cu o pînză sdrențuită. Mergea de la gară spre casă, aşa încît nu văzu bazarurile din Daulatpur. Tot ceea ce văzu fură cele cîteva prăvălioare în fața căroa se opri trăsura la începutul străzii *Catkillers lane*[30], precum şi strada aceasta, un şanț strîmt şi scîrbos, plin de lături ce putrezeau în umbră, aproape de jghiaburile pline din fața caselor înalte, cu trei etaje.

Se simți prost cînd, urmîndu-i pe Prabha şi Ganpat, trecu prin fața unor femei, pe jumătate goale, care şedeau pe un fel de terasă deschisă, confecționînd din frunze uscate farfurii şi oale pe care hinduşii le întrebuințează la ceremonii, în locul veselei obişnuite şi pentru a cumpăra provizii la mesele cu lume multă.

După înfățişarea lor, aceste femei trebuiau să fie toate din ținutul colinelor — soții de culii, ce adăugau la mijloacele lor reduse un mic cîştig personal.

Îşi recîştigă încrederea cînd femeile îl salutară în graiul colinelor, pe protectorul lui, spunînd *giai devra srtgi?* „Te-ai întors mulțumit şi sănătos? Ai tăi sunt bine cu toții?".

Prabha răspunse, împreunîndu-şi mîinile: Cad la picioarele voastre.

Intrară, printr'o poartă mare, într'o casă a cărei curte centrală era înconjurată de cămăruțe întunecoase, în fața cărora alte femei fabricau oale din frunze.

Prabha şi Ganpat fură înconjurați de îndată de cîteva femei bătrîne şi fete tinere care îi primiră cu bucurie, cerîndu-le cadourile pe care le aduseseră cu dînşii din ținutul colinelor.

Munu fu cu desăvîrşire încurcat de faptul că Prabha îl arătă, spunînd surîzător, că era singurul cadou pe care îl adusese.

Urcară zece etaje pe nişte trepte late, ajungînd într'o cameră mare, cu vederea spre mare. Munu se găsi în fața unei femei modeste, cu talia elegantă, în ai cărei ochi se aprindea o dulce lumină jucăuşă. Bănui că era soția lui Prabha.

Părea să aibă o fire reținută, totuşi vioiciunea cu care se apropie de Munu, îmbrățişîndu-l şi mîngîindu-i fruntea, fără să-l întrebe cine e, îl făcu să se simtă de îndată la largul lui.

Simți, cum simțim cu toții în asemenea clipe, că un sentiment plin de căldură îl va apropia de dînsa.

— Cad la picioarele tale, cumnată, spuse Ganpat, în bătaie de joc.

— Să-ți fie hărăzită o viață lungă, răspunse Parbati grațios, apoi adăugă glumind:

— N'ai adus cumva vreo fată frumoasă de pe coline, ca s'o iei de nevastă?

—Nu, răspunse el ironic, în schimb ți-am adus un copil gata fabricat.

— Foarte bine, răspunse ea, ținîndu-l pe Munu îmbrățişat şi nu mai adăugă nimic asupra acestui subiect, dar se adresă soțului ei:

— Eu pregătesc masa, vrei să faci de îndată o baie pentru ca să te poți culca pe urmă, să te odihneşti după oboseala călătoriei ?

— Foarte bine, zise Prabha cu multă dragoste, dar fără prea mult elan, aşa cum îi şade bine unui adevărat hindus. Apoi puse mîna pe o saltea de cînepă, rezemată de zid, aruncă nişte pături peste ea, şi-l pofti pe Munu să se aşeze.

Băiețelul contemplă deosebirea dintre umbra răcoroasă a camerei şi soarele ce dogorea afară, în curte. Îşi şterse fruntea asudată şi se întrebă unde era fabrica. Stăpîna lui îl trezi din gînduri, oferindu-i o linguriță de şerbet.

Prabha îl duse la un jghiab de piatră, să se spele.

Se aşezară apoi la masă.

Era orez, şi dulce şi sărat, legume, măzăriche, fructe de tamarin zaharisite, toate mîncările hinduse care îi lipsiseră atît de mult, şi pe deasupra cîteva budinci cu lapte prins.

Aceasta era masa cea mai luxoasă pe care o mîncase Munu de la pomana pentru părinții săi, pe care o dăduse mătuşa sa cu vreo trei luni înainte de plecare.

Cu stomacul plin, cu trupul odihnit, Munu nici nu se întinse bine pe ciarpai{31} şi adormi de îndată.

Cînd se trezi, era după amiază.

— Coboară şi du-te de vezi fabrica, spuse Prabha, care fuma dintr'o narghilea din nucă de cocos. Iată intrarea, o să găseşti pe cineva care să te ajute să treci peste puț.

Munu privi printr'o ferăstruică, codindu-se. I se părea foarte primejdios să coboare în această fabrică ciudată, neagră şi lipsită de aer, care se afunda ca o fîntînă în măruntaiele pămîntului, printre casele înalte, chiar în inima oraşului.

Fereastra era aşezată deasupra unui puț şi lui Munu îi era frică să nu cadă într'însul.

Rămase totuşi pe loc, cercetînd totul cu entuziasmul naiv care îi era propriu, nebăgînd în seamă cît era de murdar totul. Nu se gîndea decît la norocul pe care îl avusese de a-l întîlni pe Prabha şi de a se bucura de ospitalitatea lui.

Sub umbra deasă a acoperişului de tablă ondulată, văzu gura a două caverne întunecate care se deschideau într'o curte strîmtă. Într'o parte a curții se zăreau trei cuptoare cu nişte cazane fumegînde, iar în cealaltă parte, sub o boltă susținută de nişte grămezi de lemne de foc, o platformă lungă, pe care se aflau o casă de fier cenuşie, cîteva registre gălbui, un tampon de carton şi o sticlă cu cerneală neagră.

În apropierea cuptoarelor şi a puțului se aflau nişte butoaie mari, pline cu oale de aramă, şi altele pline cu struguri uscați şi ghimber.

O trecere îngustă, cam de un metru, ducea la o uşă strîmtă de unde se mergea pe o alee pînă în fața biroului.

Contactul cu omul care îl ridică prin geam pentru a-l coborî în puț avea ceva grețos. Era o ființă pasivă, fără formă, cu un obraz bestial, muschiulos şi dur. Avea mîini lungi şi păroase şi nişte picioare cu vinele umflate roşietice, încălțat în saboți făcuți din coarne de vită. Munu se gîndi că trebue să fie bolnav

de lepră căci pielea lui era plină de pete albe, ciudate. Avea un aer absent.

Era îmbrăcat în bluza şi şorțul bărbaților puni, rezervată oamenilor cu mintea slabă.

De îndată ce bărbatul îl aşează pe platforma puțului, Munu se îndreptă cu vioiciune şi îl privi surîzător.

Îl auzi pe Ganpat spunînd:

— Oh! Maharagi... continuă-ți lucrul.

Munu îşi dădu seama că era un fel de a i se atrage atenția că trebue să se îndepărteze.

Se apropie de şanțuri, simțindu-se destul de ne la locul lui. Privirea bănuitoare a unui băiat bondoc, cu obrazul palid şi plin de noroi, cu ochii înroşiți, îmbrăcat numai cu un şorț, ce stătea în apropierea cuptoarelor, îl făcu să se simtă şi mai prost. Cînd băiatul începu să-l ghiontească, scoțînd nişte sunete ascuțite, Munu fu de-a-dreptul nenorocit

— Ronga te roagă să te aşezi, spuse Ganpat, care îşi fuma pipă pe platformă E surdo-mut.

După ce îşi recîştigă încrederea, Munu se îndreptă alene înspre cavernele ce se găseau în dosul cuptoarelor. Acolo, un băiat tînăr, bine legat, uşor pîrlit de soare, îmbrăcat cu o cămaşă de muselină şi cu un şort, cu părul pieptănat ca cel al babu-lui şi al sahibi-lor, golea o găleată mare cu apă fierbinte într'un şanț.

— Păzea, neghiobule, strigă el deodată către Munu, care alerga prin fața lui.

— Aoleu, aoleu, e mort, opărit, ars de viu! strigau femeile bătrîne, ale căror fețe sbîrcite şi forme nelămurite apăreau ca nişte fantome din fundul cavernelor unde curățau mere cu sîrguință.

— Şezi jos, nătărăule, ce te învîrteşti pe aici? strigă omul cu fața de capră. Tulsi, pregăteşte sticlele pentru esență! Vei duce apoi esența de Cheora clienților noştri şi-l vei lua cu tine ca să-i arăți prăvăliile unde va trebui să ducă mîine sticlele. Între timp, tu stai locului şi nu încurca treaba celorlalți. Înva- ță-te să stai liniştit. Dacă nu te-am fi luat cu noi aici, ai fi în mîinile poliției sau ai fi silit să rătăceşti singur şi înfometat prin oraş. N'ai venit aici ca să ne împiedicăm de tine...

Îi spuse lui Munu să se aşeze pe un scăunel cu patru

picioare, plin de pămînt uscat, care era folosit la curățatul noroiului de pe tălpi şi care era socotit ca un loc foarte potrivit pentru masa lucrătorilor.

Munu privi în jurul lui zidurile groase din care ieşeau înafară cîteva cărămizi, roase de umezeala anilor, doar acolo unde băligarul, fumul sau pămîntul nu refăcuseră tencuiala. Păianjenii torseseră pînze lungi şi diafane şi funinginea se închegase pe ele, iar liliecii atîrnau ca nişte cristale într'o peşteră.

Privirea hoinară a lui Munu întîlni ochii lui Ganpat. Privi apoi buştenii plini de păianjeni şi acoperişul de tinichea ondulată care apăsa curtea ca o greutate moartă. Limpezimea văzduhului părea să nu pătrundă niciodată aici decît strecurîndu-se prin găuri, prin deschizături, sau tîrîndu-se prin crăpături, ca un melc.

În timp ce privea astfel, un nor de aburi ieşi din apa clocotită pe care o vărsase Tulsi în şanț, şi îi întunecă vederea. Se simți mic şi neînsemnat în această lume subterană a căldărilor şi cazanelor înfundate în cavernele lungi, negre, dintre aceste ziduri roase de vreme, dar solide.

Se frecă la ochi şi zări pe cei trei muncitori din curte care îl priveau cu mirare.

— Cine eşti tu? De unde vii?

Se simți ca un străin nepoftit. O nelinişte puternică îl cuprinse.

Cazanele dogoreau şi dinlăuntrul cavernelor te izbea o duhoare acră ce acoperea oțelul cu rugină şi se împreuna cu aburii din aer, lăsînd pe piele un slin lipicios pe care muştele viclene îl căutau cu stăruință.

Dacă Munu ar fi avut aripi, şi-ar fi luat de îndată sborul, îndepărtîndu-se din acest loc, dar tocmai în această clipă sosi Prabha Dial, răspîndind în jurul lui o atmosferă de prietenie întăritoare.

— Unde eşti Munu? întrebă dînsul, căutîndu-l pe copil şi făcînd cîțiva paşi, spre a-şi învăța ochii, orbiți de lumina soarelui de afară, cu semiobscuritatea uzinei.

— Uite-l, răspunse Ganpat, arătîndu-l cu degetul pe Munu. Neghiobul ăsta era cît p'aci să fie opărit cu apa clocotită pe care o arunca Tulsi.

Munu se sculă şi se apropie de Prabha.

— Vino aici, îi spuse stăpînul surîzînd. Să mergem să-ţi arăt prăvăliile şi clienţii la care trebue să duci marfa. O să poţi vedea o mulţime de alte lucruri şi o să vii cu mine la templu.

— Vezi de nu-l strica şi pe ăsta, cum i-ai stricat şi pe ceilalţi, spuse Ganpat, cu un ton glacial.

Prabha surîse, luă un registru de conturi şi plecă. Munu îl urmă cu vioiciune.

Dacă oraşul Şam Nagar, aşezat la poalele colinelor, depăşea în diversitate tot ceea ce mintea lui Munu, copilul din Bilaspur putea concepe, cetatea feudală Daulatpur forma în schimb ceva confuz care uimea şi mai mult.

Cea dintîi grijă a lui Munu era să nu se piardă de Prabha şi să nu se rătăcească.

De abia ieşise din *Cat killers lane* şi deabia ajunse, călcînd pe urmele lui Prabha, în Misri Bazar, avînd în faţă intrarea bazarului Giatchian, a bazarului Sanbian şi cea a bazarului Ciabuscavaran, că nu mai ştiu din ce parte veniseră. Din dreapta sau din stînga? Un adevărat labirint.

Tot ce ştia Munu era că nu ar fi putut nici să se întoarcă înapoi, nici să regăsească drumul, prin propriile sale mijloace.

Alerga aşa dar prin străzile înguste şi neregulate, cu un ochi la stăpîn şi cu celălalt la prăvălii, lovindu-se de feluriţi oameni, unii cu obrazul oacheş, cu ochii strălucitori şi dinţi albi, iar alţii cu feţe palide, de o culoare uşor închisă, înghesuiţi de-a-valma, deosebindu-se numai prin culoarea şi forma veşmintelor pe care le purtau.

— Ei Seth Prabha Dial, te-ai întors? întrebă cineva şi Prabha se opri.

Munu se opri şi dînsul, purtîndu-şi ochii la dughenile de pe marginea străzii, ce se asemănau cu nişte grote întunecate, mai puţin adînci decît cele ale uzinei, pline cu felurite bomboane, sau cu lacăte de toate felurile cu putinţă, cu stofe de diferite modele, cu articole de piele, cu şei, cu hăţuri. Toate acestea erau înşirate sub streşini, pe nişte mese de lemn, sculptate, aşezate pe platforme joase folosite în acelaşi timp şi ca tejghea şi ca bănci pentru negustori, care erau totodată şi fabricanţi.

După o clipă de spaimă Munu observă că Prabha era la doi

metri de dînsul, lîngă o dughiană plină cu sticle de ulei, de parfumuri şi de esenţe. După cîte se vedea, era dughiana hachim{32}, căci o mulţime de oameni de toate vîrstele cu feţe palide acoperiţi de podoabe şi mătăsuri multicolore se înghesuiau în jurul ei.

— Iată-l pe noul meu băiat de prăvălie, care vă va aduce esenţele de aici înainte, zise Prabha, ridicîndu-l pe Munu pînă la înălţimea unui lal pîntecos, care se lăsă pe vine cu bunăvoinţă şi cu îndemînare, aşezîndu-se pe o perniţă unsuroasă de culoarea cozii de vacă.

— Aha, consimţi dînsul.

Prabha salută, mieros împreunîndu-şi mîinile, şi plecă mai departe. Munu îl urma ca un cîine care îşi urmează stăpînul.

Citi firmele mai multor dughene. Pe fiecare dughiană fără deosebire, erau două, dacă nu trei sau patru tăbliţe. Din această pricină, sau poate fiindcă era un cartier al doctorilor, Munu citi numele a cel puţin cincisprezece medici, scrise cu litere groase, englezeşti sau hinduse. Numele medicilor erau urmate de toate titlurile ce le aveau: *Doctor Hira Lal Soni M. B. B. S. (Pungiab) L. R. G. P. M.: R.: S. (Eng.) D. T. M. (Liverpool) D. O. M. S. (Bristol).* Aceasta era tăbliţa ce se putea vedea pe una dintre prăvălioare, care se deosebea de celelalte deoarece înlăuntrul ei se zăreau scaune şi mese. Munu citi numele şi titlurile cu voce tare, întrebîndu-se ce vor fi însemnînd.

Altă dughiană, în care ardeau fără ceară sau ulei nişte globuri de diferite culori, atîrnate de un fir magic, îl uimi de-a-binelea pe Munu. Se învăţase însă la Şam Nagar să numească „englezesc” tot ceea ce nu putea pricepe. Nu întrebă aşa dar nimic, ci merse mai departe privind cu ochii mari un grup de clădiri antice, la care etajul al doilea, deasupra prăvăliilor, era susţinut de nişte coloane sculptate şi pictate cu flori, ca în tabloul lui *Diwan i Khas:* Camera de consiliu a împăratului Şa Gehan, pe care îl văzuse în cartea sa de istorie Urdu{33}.

Privirile lui Munu fură atrase de o prăvălioară în care şedea un grup de croitori, oosînd nişte veşminte pline de podoabe, în timp ce unul dintr’înşii lucra la o maşină de cusut Singer. Zări mai apoi o altă dughiană în care nişte giuvaergii fixau pietre preţioase în ceară. Mai tîrziu, văzu o cofetărie şi în cele din urmă o fructărie în care portocalele şi frunzele de palmier,

bananele şi manghiarele răspîndeau din abundenţă culori şi miresme îmbătătoare. O fiinţă ascetică, cu părul vîlvoi, cu trupul uns cu cenuşă şi gol, avînd doar un şorţ mic, legat cu un lanţ de aramă pe care îl tîra după ea, trecu în fugă pe lîngă Munu, îp timp ce scutura nişte cleşte şi îşi agita coroana împodobită cu perle mari.

Mulţimea era din ce în ce mai înghesuită şi mai pestriţă. Se zăreau mahometani cu pantaloni bufanţi, hinduşi cu şorţuri din pînză de in şi babu-şi cu pantaloni lungi. Prabha îl luă pe Munu de mînă şi ocolind roţile unei căruţe cu boi, care se lovise de un faeton, îl duse într'o stradă îngustă în care chipurile diferiţilor zei erau aşezate pe nişte altare vopsite în roşu şi în negru, pline de ofrande unsuroase. Aceste altare se găseau în jurul mausoleului unui sfînt sikh şi se înşirau pînă în curtea unui vast templu medieval, templul Lotusului lui Vişnu, în faţa căreia se găsea un hîrdău sfinţit. Prabha cumpără un mănunchi de iasomie şi de crizanteme. O tobă începu să bată în această clipă în curte, sub scări. Mulţimea se îngrămădea să intre în hîrdău. Pînă în acea zi, Munu nu făcuse niciodată parte dintr'o mulţime atît de înghesuită ca cea care murmura acum rugăciuni către soare. Acesta părea să dea foc bazinului care îi oglindea ultimele raze de lumină înainte de a pieri în noapte.

Se îndepărtară în fine de locul acesta, îndreptîndu-şi paşii înspre intrarea templului, înfrumuseţată de albastrul întunecat al apusului. În templu, Prabha oferi ghirlanda unui preot scăldat în toată măreţia pe care veşmintele brodate în aur, mătăsurile şi pietrele scumpe cu care era împodobit i-o dădeau.

Munu privea, fără a scoate un cuvînt, ritul clopoţeilor, al imnurilor şi al strigătelor isterice: „Viaţă lungă zeilor".

Îşi urmă supus stăpînul într'o grădină umbroasă, plină cu coşuri de flori şi leagăne de verdeaţă, în care şedeau lîngă un rug funebru, asceţi goi, slăbiţi, înconjuraţi de credincioşi ce le aduceau drept daruri: carne, fructe şi flori. Aceşti mistici, îmbrăcaţi în galben, bine bărbieriţi, îşi fixau ochii întunecaţi asupra cuiva pe care oamenii îl numeau „dumnezeu", dar pe care Munu nu şi-l putea închipui nici înţelege pentru nimic în lume.

Întorcîndu-se spre casă, Munu se gîndea la zilele care se scurseseră şi la diversele întîmplări care avuseseră loc. Se simțea într'un mediu străin. „Casa stăpînului meu e plăcută, mă voi simți la largul meu în ea şi voi fi liber să mă plimb pe ori unde aş vrea. Uzina este destul de murdară ca să nu-ți fie teamă că o murdăreşti mai rău oriunde te-ai aşeza. Nu ştiu ce o să mi se mai dea de lucru, dar cineva se va îngriji de mine. Gîndul de a vizita bazarele era ademenitor. Erau atîtea lucruri de văzut, atîtea lucruri ciudate, mai ciudate decît cele pe care le văzuse la Şam Nagar.

Tot felul de lucruri; era întradevăr un oraş minunat. Îşi aduse aminte că se gîndise chiar în dimineața aceea, cînd se sfîrşise călătoria, că oraşul Daulatpur era pomenit în cartea lui de geografie ca unul dintre cele două oraşe mai vechi şi mai importante din India de Nord.

Îşi aminti că oraşul fusese întemeiat de către maharagiahul Daulat Sigh, regele Ragiput, care stăpînea, în acelaş timp la Oud, Rama, întemeietorul Ramaianei. Această localitate mai era însemnată prin numeroase lupte istorice. Fusese cucerită de către Mahmud Gazvani, iconoclastul, care jefuise comorile îngropate în templul din Somnath. Se întrebă dacă Mahmud nu furase cîteva pietre scumpe sau aur din templul pe care îl văzuse mai înainte, îşi aminti însă că Abhar, marele Mogol, dăruise bani preoților din acest oraş şi le sprijinise cultul. Sikhii îi bătuseră pe mongoli gonindu-i din cetate şi Daulat Sigh îşi lăsă vechile palate în seama sfetnicilor lui iubiți.

Dar Sarcar Angrezi cucerise oraşul înaintea răscoalei.

Figurile strălucitoare ale tuturor regilor Indiei, aşa cum apăreau pe paginile cărții sale de istorie, împodobiți cu coliere, cu pene la turban, cu pietre scumpe pe veşminte, îi trecură prin fața ochilor. „Acest oraş exista cu mult înaintea satului meu". Se simți turburat de moscheele şi de templele oraşului, de maghernițele lui vechi şi de prăvăliile noi.

Ar fi preferat să locuiască la marginea oraşului, unde erau parcul şi cartierul englezesc, atît de curate şi de simple. Se întreba de ce sarcar şi angrezi nu a dărîmat vechiul oraş durînd prăvălii şi case, la fel ca bungalow-urile, cu mese şi scaune.

„Dar, îşi spunea dînsul, sunt fericit că sunt aici. Unde aş fi

acum dacă Prabha nu m'ar fi luat cu el? Aş mai fi poate şi acum în tren, rătăcit şi înfometat".

Alergă după stăpînul său, în urma căruia tîndălea, şi-l luă de mînă.

— Munu, scoală-te! Hei Munu!

Munu auzi chemarea îndepărtată a lui Tulsi. Simți atunci că cineva îi răsucea degetul cel gros de la piciorul drept. Auzi din nou că era strigat de o voce limpede.

— Trezeşte-te, Munu, trezeşte-te!

Ochii săi se întredeschiseră sub pleoapele lipite şi începu să mormăie cu vocea adormită.

— Trezeşte-te şi scoală-te repede, altfel tînărul Seth va fi furios, spuse Tulsi.

Munu căscă şi se întinse, apoi îşi frecă ochii şi privi în jurul lui. Umbra nopții acoperea formele omeneşti învelite în cearceafuri, culcate pe acoperişurile plate ale caselor învecinate. Dar începutul zilei se apropia. Aerul avea gustul pe care îl aduc cu sine zorile, pe dealuri. Orizontul satului său, mărginit de stînci înalte, îi apăru lui Munu în fața ochilor, împreună cu cirezile de vaci ce înaintau înspre povîrnişurile munților sub cerul plin de păsări, care sburau neliniştit. Cînd era la Şam Nagar se gîndise foarte puțin la satul său natal, căci se scula mai tîrziu, cînd soarele era sus. Acum nu mai voia să se gîndească nici la satul lui, nici la casa babu-lui.

— Au observat desigur lipsa mea, îşi zise Munu. Oare ce vor face? Unchiul meu trebue să fie furios. O să-i scriu că sunt sănătos, dar că nu vreau să mă mai întorc acolo.

— Vino! Tulsi înfăşură într'un țol vechi o cămaşă murdară şi o pernă plină de jeg, care alcătuiau culcuşul său, şi le luă sub braț.

Munu îl urmă pe Tulsi, umblînd în vîrful picioarelor, printre oamenii adormiți, Scara neagră şi murdară duhnea a umezeală şi mucegai, căci nu fusese aerisită în timpul nopții. Fruntea i se acoperi de sudoare în timp ce cobora scara.

— O să te iau în brațe, spuse Tulsi, sărind de pe fereastră drept lîngă puț, dar Munu îl urmă cu repeziciunea cu care era obişnuit odinioară ca să se cațere pe copaci. Tulsi se apropie de firidă şi se apucă să sgîlțîe două grămezi mari de carne

omenească, strigînd cu grosolănie;

— Scoală-te, maharagiah, scoală-te Bonga !

Munu observă că nerodul cel uriaş şi surdomutul erau culcaţi unul lîngă altul. Îi privi, aplecîndu-se peste poloboace şi peste platforma puţului; „Aici dorm ei în fiecare noapte". Era fericit că dînsul e destul de favorizat şi poate dormi pe acoperiş, împreună cu stăpînul şi cu stăpîna sa, cu Ganpat şi cu Tulsi. Fu bucuros mai ales că avea un pat separat, chiar dacă era un pat foarte mic. Îşi dădea foarte bine seama cui trebue să-i fie recunoscător. Îi auzise pe Prabha şi pe Parbati spunînd, aseară, cînd adormise la masă, că ar fi bine să-l adopte. O iubea mult pe Parbati. Dînsa îl mîngîia şi îi dădea smîntînă cu pîine, ceea ce era ceva cu totul special. Şi cît era de calmă! Faţa ei palidă, măslinie, era totdeauna liniştită, în afară de clipele cînd surîdea; şi ce puţin vorbea! Lui Munu îi era teamă de dînsa, se simţea timid în faţa ei.

— Vino să cernem cenuşa, Munu, spuse Tulsi, pe şoptite dar cu hotărîre, punînd mîna pe o vergea de fier îndoită, şi începînd să sgîndărească jarul. Munu sări uşor jos şi începu să curețe cenuşa.

— Oh! Oh! Oh! strigă sărind repede înapoi, căci în mormanul de cenuşă de sub cuptor, atinsese un cărbune aprins.

— Tîmpitule! făcu Tulsi, care nu avusese grijă să-l prevină. Lasă, ai să te înveţi tu repede, adăugă el cu bunăvoinţă.

Munu se dădu înapoi, strîmbîndu-se de durere şi îşi strînse mîna rănită în care simţea junghiuri. Se aşează pentru o clipă, cuprins de descurajarea firilor încrezătoare ce se văd oprite chiar la începutul unui lucru nou.

— Hai, vino, spuse Tulsi, surîzînd. O să te descurci tu, trebue numai să fii atent. Ia o bucată de fier sau orice altceva pentru a alege cărbunii din cenuşă. Uite, ţine o bucată de fier.

Băieţelul ridică un triunghi de fier ruginit din dărîmăturile care zăceau lîngă poarta gangului ce se deschidea în faţa cuptoarelor şi se puse din nou pe lucru.

Munu scormonea uşor cu bucata de fier prin cenuşă, stînd cît se poate mai departe de grămada pe care Tulsi o scosese din cuptoare. Nu numai că-i era teamă de foc, fiindcă se fripsese, dar avea şi un curios sentiment de nelinişte cînd

atingea cu vergeaua de fier bucățile pietroase, tari şi neregulate, de cărbuni. Era aceeaşi impresie pe care o avusese odinioară cînd mergea pe nisip cu pantofii cu ținte ai unchiului său. Dar cînd sgura fu îngrămădită de o parte şi îşi înfundă mîna în cenuşa moale şi sură, avu o senzație voluptoasă, ca şi cînd o bucată de mătase i-ar fi alunecat printre degete.

Începu din nou lucrul, în timp ce se luptau într'însul cele două senzații.

— Nici nu ați aprins focul pînă acum? se auzi vocea lui Ganpat, care se ivi de îndată la fereastra puțului.

Era gol pînă la mijloc şi o expresie de supărare reținută îi strîmba obrazul de capră.

— Grăbeşte-te, Munu, murmură. Tulsi, potrivit obiceiului său de a transmite poruncile stăpînului celorlalți lucrători, metodă care îi asigurase un post de contra-maistru în uzină.

Munu începu să lucreze cu mai multă rîvnă, fără a privi însă, obrazul de capră de care începuse să-i fie teamă, ca şi de cel al soției babu-lui sau ca de acel al unchiului său.

— E întristător că norocul pe care l-am avut de a găsi imediat de lucru e întunecat de prezența acestui om crud. În schimb stăpînul e bun, iar soția lui mi-a dat aseară smîntînă.

— Pune pe grătar cărbunii pe care i-ai ales, spuse Tulsi, întrerupîndu-i visarea. Tulsi aşeza bucățile de lemn pe care le strînsese din adîncul întunecos al cavernei.

— Unde sunt Maharagi şi Bonga? întrebă Ganpat de la fereastră, căscînd; nici nu s'au sculat pînă acum?

— Scoală Maharagi! Bonga! strigă Tulsi pregătindu-se să se îndrepte spre intrarea şanțului unde se legăna ciocănelul de dat semnale.

— O să am eu grijă de ele, spuse Ganpat, sărind deodată prin fereastră. Am întîrziat în dimineața asta şi bădăranii ăştia nici nu s'au trezit încă! Nu ştiu ce s'a întîmplat în uzină în timpul lipsei noastre, totul a fost lăsat în părăsire. Desigur nu se poate avea nicio nădejde în simțul vostru de răspundere, corciturilor. V'ați pus pe odihnă în timp ce noi eram plecați!

— Sculați-vă păcătoşilor, urlă el, scuturînd pe cei doi țărani culcați pe platformă.

Bonga se ridică, frecîndu-se la ochi, dar Maharagi rămase

nemişcat.

— Scoală-te, elefantule, strigă Ganpat, scuturîndu-l.

— Da, stăpîne, răspunse din adîncul somnului uriaşa bucată de carne, dar nu se mişcă.

Clanța fu scuturată din nou.

— Vin acuma, Laci, aşteaptă puțin, urlă Ganpat şi începu să lovească servitorul cu o bucată de lemn pînă cînd ochii săi înroşiți de furie îi întîlniră pe cei ai slugii, înroşiți de oboseală.

— Scoală-te porcule, strigă Ganpat gîfîind, soarele a răsărit demult şi tu încă eşti culcat.

Maharagi se aşează şi căscă obosit. Nu părea să fie prea strivit de lovituri, decît dacă ai fi socotit lungile lui căscături drept vaiete. Privi în jur cu ochii săi de tîmpit, plini de lacrimi.

— Ca să trezeşti o asemenea bucată de lemn îți trebue o bîtă de lemn, zise Ganpat. O să-ți rup oasele dacă nu o să te scoli mai devreme dimineața şi dacă nu te apuci de lucru.

Bătăile în poartă erau acum şi mai puternice şi acest sgomot, ca şi gemetele băiatului pe care îl trezise cu lovituri, îl înfuriară pe Ganpat, care aruncă bastonul şi se duse să deschidă. Întîlni însă ochii plini de lacrimi ai lui Munu, care îl privea cu milă, pe furiş, pe Maharagi.

— Apucă-te de lucru, purcelule, şi nu-ți pierde vremea plîngîndu-i pe alții, altfel o să-ți trag şi ție cîteva. Vezi-ți de treabă, ca să nu rup bățul ăsta pe spatele tău.

Se auziră din nou bătăi în uşă.

— Aşteptați puțin, vrăjitoare bătrîne ce sunteți, zise Ganpat, deschizîndu-le uşa.

— Ce-ți trece prin cap? Te-ai apucat să-i bați pe bieții băieți dis-de-dimineață, cînd ar trebui să te rogi lui dumnezeu? spuse Laci, o femeie mică şi grasă, al cărei obraz se lumina de un surîs plin de cochetărie. Îl privea pe Ganpat cu ochi şireți, strălucitori. Pe gura ei sclipea o piatră roşie prețioasă, prinsă într'un inel mic de aramă.

— *Ram ram sthegi!* spuseră cele două femei bătrîne care o urmau pe Laci. Aveau părul alb şi erau gîrbovite de anii lungi de muncă ce stinseseră lucirea din privirea lor şi le brăzdaseră obrajii plini de sbîrcituri.

Îşi sumeseră fustele negre pînă deasupra genunchilor pentru a nu le murdări în trecere, îşi ridicară şorțurile sdren-

țuite şi porniră după Laci.

Ganpat se îmbună văzînd-o pe Laci şi îşi feri ochii, aşezîndu-se într'un colț al firidei ca să-şi fumeze pipa.

— Dă-ne puțin ulei pentru lămpi şi puțină lînă pentru fitiluri, Vay Tulsi, spuse Laci.

Lucrau în obscuritatea pivniților, luminate de strălucirea palidă şi neîndestulătoare a lămpilor mici de aramă, în formă de pahare.

Tulsi turnă puțin alcool pe cărbunii din cuptoare şi îi aprinse cu un chibrit. Flăcările începură să pîlpîe, dar cărbunii nu luară încă foc. Ganpat trebui să aştepte pentru a-şi aprinde narghileaua.

Munu era stînjenit de prezența lui.

— Scoate mai repede cenuşa de la celelalte două cuptoare, neam de cîine, spuse Ganpat, nerăbdător să-şi aprindă narghileaua.

— Lasă pe băiat în pace şi vino de numără merele, altfel o să mă învinueşti că le-am furat.

Ganpat intră în pivniță şi Laci dispăru în urma lui, cu o sticlă în mînă.

Maharagi scotea găleți de apă din fîntînă şi le vărsa pe butoiaşele pline cu fructe, cu regularitatea unui mecanism. Bonga, luptîndu-se cu toropeala somnului neisprăvit, începu să aşeze lemnele şi cărbunii în cuptoarele de care Tulsi nu se atinsese încă.

Munu se aşează, absorbit de flacăra ce se micşorase, a cărbunilor îmbibați de alcool din cuptorul de deasupra capului său. Creierul îi era gol, iar mîinile alegeau din cenuşă, fără prea multă rîvnă, bucățile de cărbuni.

Timp de cîteva clipe, fu tăcere.

Apoi un curent de aer ce aducea un miros de pămînt umed, de poame răscoapte, de legume murate, de mirodenii, de esență de trandafiri şi de tamarin, trecu pe lîngă dînsul, înghețîndu-i trupul sub tunică şi umplîndu-i pletele lungi cu cenuşă.

— Ce loc curios, îşi zise el, nădăjduesc că mă voi obişnui aici.... Toți oamenii aceştia sunt veniți de la deal şi nu seamănă cu babu, afară de Ganpat, care e de la oraş...

Gîndurile lui Munu fură oprite de norii de fum pe care aerul

din pivniță îi răspîndise în toată fabrica, înnăbuşind flăcările învălătucite care scăpau din cuptoare.

Munu îşi simți nările pline de acest fum acru. Simți un gust amar în gură. Apoi o gîdilitură în gît şi începu să tuşească. Scuipă o salivă groasă, cleioasă şi deşi i se părea că are urechile înfundate, auzi, printre norii de fum, o voce ascuțită, strigînd :

— Unde sunteți, unde sunteți, neamuri de porci? Unde sunteți? Vino Prabha, vino ibovnic al mamei tale, vino odată! Vocea păru că se stinge într'un acces de tusă astmatică sau mai degrabă că este prelungirea acestei tuse, căci, în clipa în care glasul amuțea, pornea tuşea, furioasă, pătrunzătoare, răguşită, în accese subite, semănînd cu trilurile soncre ale unui rîs fals.

Munu trase cu urechea: auzi o altă voce, care se deosebea de cealaltă prin timbrul ei mai clar: era vocea unei femei bătrîne.

— Călăi păcătoşi! Țărani soioşi de la deal! Lepădături! Gunoaie ce sunteți! Ce fum! Ce fum! *Fumul vostru!* A pătruns prin uşile şi ferestrele închise! Lua-te-ar dracul. De n'ai fi avut zile! Arde-v'ar focul cuptoarelor voastre! Casa mea e pierdută! Am spoit-o primăvara trecută... şi acum e cu totul neagră... hu... hu..., unde sunteți?

Munu se întrebă dacă nu cumva auzea vocea supărătoare a stăpînei sale din Şham Nagar, dar aceasta era mai puțin aspră şi mai răguşită.

Ridică privirea înspre Tulsi, pe care deabia îl zărea prin fum, şi era gata să-l întrebe: „Cine e?" „Sst!" murmură Tulsi, mai palid ca oricînd, suflînd să aţiţe focul.

Munu observă groaza ce se zărea pe obrazul contra-maistrului cînd acesta părăsise foalele şi se lungise la pămînt, suflînd din toate puterile pentru a reuşi să stîrnească cea mai mică flacără. Nu făcea însă altceva decît să înalțe nori groşi de fum înspre acoperiş.

— Unde sunteți? unde sunteți, Prabha? Ganpat? urlă Rai Babadur, Sir Todar Mal, B.A.L.L.B. Vakil, membru în comitetul municipal, îmbrăcat într'un veston de alpaga negru, cu o pijama de lînă albă, strînsă pe corp şi cu un turban mare deasupra obrazului său lung şi negru. În timp ce vorbea, lovea

nervos cu bastonul său gros pe platforma de cărămizi, ce se găsea înafara casei, pe uliță.

— Da, unde sunt? Unde sunt neghiobii aceştia care mănîncă viața stăpînilor lor? striga şi lady Todar Mal, îmbrăcată cu un dhoti care ascundea şi acoperea în acelaş timp pe jumătate formele sale negre şi uscate.

— De ce nu vii, de ce nu vii, cîine! urla Domnul Ram Nath, tînărul, închipuitul şi elegantul fiu al lui sir Todar Mal. Rai Babadur vrea să-ți vorbească. Trebue să ajungeți la o înțelegere cu noi, ori veți fi siliți să plecați de aici.

În uzină domnea tăcere în aşteptarea celor mai slabe desvinovățiri. Norii grei de fum se învălătuceau şi se desfăceau în aerul greu.

— Plecați! Plecați, spuse Ganpat ieşind în pasaj, sunteți poate *rai babadur* acasă la dumneavoastră, dar aici nu aveți ce căuta.

— Zău, spuse tînărul, nu avem ce căuta aici? Ieşi puțin pe uliță, corcitură, să-ți arăt eu ce treabă am cu tine !

— Nu te înjosi vorbind cu ei, copilul meu, îl întrerupse lady Todar Mal. Să mergem. Noi suntem oameni bine crescuți şi nu avem niciun mijloc de a parlamenta cu mocofanii de la deal.

Spunînd acestea, ea se retrase, mai ales că Sir Todar Mal trebuia să facă o plimbare cu trăsura împreună cu fiul său, dimineața, înainte de a se face prea tîrziu. Dar Ganpat alergă la uşă şi îl împinse pe Ram Nath în şanț.

— Ce neruşinare, urlă sir Todar Mal, lovind pămîntul cu bastonul său cel gros, şi luptîndu-se să-şi păstreze echilibrul amenințat de căderea fiului său.

— Ia te uită ce neruşinare! Uitați-vă la acest Ganpat, țipă lady Todar Mal.

Fiul ei se cățărase însă pînă la Ganpat şi începu să-l burduşească cu pumnii, potrivit regulilor de box, pe care le învățase la colegiu.

Munu, Tulsi şi Bonga alergară spre poartă, speriați de moarte.

Ganpat căzuse în pîrîu, dar îşi adună toate puterile, nădăjduind zadarnic să prindă pe inamic de talie. Primea loviturile drept în obraz. Începu să-i curgă sînge din nas.

— Oh! lasă-l, lasă-l, strigă sir Todar Mal, cu obrazul

contractat, tremurînd de enervare, dar stînd, prudent, în pragul casei sale.

— Brută! beţivule! haimana! parvenitule! vocifera lady Todar Mal, vărsînd un şuvoi de blesteme.

La ferestrele caselor învecinate, şi chiar mai departe, se strînseseră o mulţime de femei, care şuşoteau îngrozite.

Deodată Prabha apăru în pasaj, la spatele celor trei servitori ai lui. Strecurîndu-se pînă la luptători, îl apucă pe Ganpat de mijloc şi expunîndu-se loviturilor lui Ram Nath îl spuse: „Loveşte-mă pe mine, dacă vrei, babuji, dar cruţă-l pe el, e un idiot!"

— Lasă-l, fiule, lasă-l, îl rugă lady Todar, fire-ar de cap să le fie! Parveniţii ăştia mi-au amărît viaţa.

— Nu trebue să începi să te cerţi astfel, Ganpat, spuse Prabha, tîrîndu-şi asociatul pînă, în uzină. Aceasta îi priveşte pe proprietarii noştri şi acum iată, te-ai apucat să te baţi!Pha!

Bărbatul cu faţa de capră se retrase posomorît, împingîndu-şi cu asprime slugile, şi revărsîndu-şi furia neputincioasă pe proprii săi culii deoarece nu putea să se răzbune pe adversari.

— Şarti! Şarti! Nu trebue să te laşi stăpînit de furie, zise Prabha, cu umilinţa simplă care îi era naturală.

Munu fusese aruncat în noroi între două boloboace, iar Tulsi îşi sdrelise genunchiul şi Bonga căzuse pe platforma firidei.

Fiecare se furişă la locul lui şi se apucă de treabă. Munu se înapoia la cenuşă, Bonga îşi văzu de treabă, frecînd cu argilă fundul căldărilor şi Tulsi începu să umple un butoi cu petale de flori.

Maharagi, insensibil faţă de cataclism, continuă şi acum să scoată apă mai departe, umblînd ca un orb. Avea vinele albastre şi groase de la picioare, umflate, ca măruntaiele unui animal strivit.

— Umple căldarea asta cu apă, Maharagi, zise Tulsi.

Maharagi turnă apa în căldare, în loc să o toarne în butoiaşul cu fructe.

— Vino, Munu, e nevoie de tine acolo sus, zise Prabha.

Munu îşi privi stăpînul. Prabha mişcă buzele în semn că îl aşteaptă ceva foarte plăcut.

Prabha socotea că cearta cu vecinii săi îşi putea găsi o soluție în simplul fapt de a împreuna mîinile şi de a se umili. Aceasta nu era însă şi părerea lui sir Todar Mal care avea legături în sferele înalte.

Sir Todar Mal fusese timp de două zeci de ani, un as al baroului din Daulatpur şi era bine cunoscut pentru pledoariile sale elocvente, în favoarea celor umili. Guvernămîntul Indiei îi recunoscuse valoarea, numindu-l avocat general la Curte şi cu toate că nu demult fusese scos la pensie îşi păstra întregul prestigiu, căci îşi cîştigase mari merite în timpul războiului, vărsînd douăzeci de mii de rupii în tezaurul de război al vice-regelui. Drept răsplată pentru credința sa față de administrație, care avea sarcina grea de a menține ordinea şi de a impune legea în țară, obținuse titlul de *„rai babadur."* Pentru serviciile pe care le adusese în timpul războiului, fusese numit cavaler al Imperiului Indian, iar pentru meritele sale civile obținuse titlul de membru oficial al comitetului municipal din Daulatpur, ceea ce era destul pentru a-i convinge pe cetățenii Daulatpurului că aveau de a face cu un om mare, deşi n'aveau nicio idee despre ceea ce putea fi un „cavaler" sau un „membru al Comitetului".

Unii, din cauza ciudatei hotărîri pe care o luase în timpul ultimelor conflicte politice, de a se refugia împreună cu familia şi cu bunurile lui cele mai importante în fortul Daulatpur, îl numeau „trădător", însă tuturor le era teamă de dînsul şi chiar cei care nu aveau niciun respect față de el, îşi împreunau cu umilință mîinile şi îl numeau „rai babadur", ori de cîte ori trecea în trăsura lui uşoară, trasă de un cal plin de muşte, şi condusă de fiul său.

Sir Todar simțea oarecum adevăratele lor sentimente, ascunse sub o atitudine fals linguşitoare, şi ar fi plecat cu plăcere să locuiască înafara oraşului, într'unul din cele trei bungalow-uri pe care le poseda, dacă nu ar fi fost avantajos închiriate unor englezi. Mai mult, lady Todar, care nu ştia carte şi nu cunoştea felul de viață european, socotea că e greu să trăiască printre civilii englezi şi că s'ar lipsi de desele prilejuri de a pălăvrăgi (sau a se certa) cu femeile de pe stradă.

În ultimii ani, sir Todar şi lady Mal se gîndiseră de multe ori la posibilitatea de a se exila, spre a scăpa de fumul fabricii.

Dar vecinii, uitînd toate perfidiile lui sir Todar Mal, îngenunchiaseră la picioarele sale venerabile, glorificînd izat-ul lui cu sarcar angrezi, şi îl implorară să nu le retragă protecţia. Astfel fiind, sir Todar se resemnă să moară aşa cum trăise, aproape de fraţii săi.

E adevărat că încercase să-şi îndulcească traiul în vechea casă, cerînd proprietarilor, fraţii Dutt, să-i dea afară pe cei cu fabrica, dar fraţii Dutt nu văzură ce interes ar avea să renunţe la chiria unei clădiri pe care n'o puteau folosi în niciun alt fel. Sir Todar îi hărţuise pe toţi proprietarii succesivi ai fabricii pînă cînd ajunse la actualul conflict. Posibilitatea de a construi un coş nu-i venise niciodată în minte, cum de altfel nu-i venise nimănui în minte vreodată.

Se hotărî să-i scrie şefului salubrităţii publice, doctorul Edward Marjoribanks, prietenul şi colegul său din comitetul municipal.

Îi scrise următoarele :

Doctorului Edward Marjoribanks Esq. M.A.D.P.H.L.R.C. P.M-R-C.S. et F. (Oxon), adresată de către Rai Babadur, Sir Todar Mal B.A.L.L.B.K.C. L.E. avocat la Înalta Curte din Pungiab avocat general în retragere la Daulatpur.

Am simţit întotdeauna că sunt foarte vinovat de a nu vă fi oferit un tribut pornit din inimă sub forma unei scrisori prin care să vă exprim toată consideraţia pe care v'o datorez, de la om la om.

Mă simt atît de vinovat, încît deabia pot să invoc circumstanţe atenuante. Mă simt şi mai încurcat de faptul că mă prezint în faţa Domniei Voastre prin mijlocirea unei asemenea scrisori. Totuşi, vă rog să binevoiţi a-mi permite să vă transmit cordiala asigurare că numele Domniei Voastre este pentru totdeauna gravat în memoria mea ca cel al prietenului meu cel mai drag, înlăuntrul ca şi înafara comitetului municipal.

În prezent vă rog să binevoiţi a-mi face onoarea de a mă vizita în „Cat Killers Lane" care e înnecată de fumul cărbunilor ce ard în fabrica de fructe conservate, alăturată casei mele.

Aş fi foarte fericit dacă aţi da urmare acestei dorinţi, deoarece nu mult după răsăritul soarelui, în ziua de 25 a acestei luni, fiul meu, care se plîngea proprietarilor fabricii de fumul ce

ieşea din păcătoasele lor cuptoare, a fost atacat de un anume Ganpat. Şi, cu toate că fiul meu, Dl. Ram, Nath a însîngerat nasul acestui Ganpat, totuşi a fost şi el lovit în faţă, are încheieturile umflate şi degetele sdrelite de asprimea loviturilor.

Serviciile pe care le-am adus guvernului, Vă sunt cunoscute. Am vărsat două zeci mii de rupii în tezaurul de război al excelenței sale vice-regelui, primind ca recunoştință magnificul titlu de cavaler.

Nădăjduesc că în amintirea serviciilor pe care le-am adus Imperiului, veți binevoi a mă elibera de acest chin fumegător care ne pricinueşte atîta nelinişte, remuşcări şi supărări, atît mie cît şi alor mei.

Cu respectuoase salutări din partea soției mele pentru D-na Marjoribanks.

Rămîn al Domniei Voastre umil şi recunoscător servitor."

TODAR MAL

Din nefericire, şeful sănătății publice nu răspunse la această scrisoare.

În fața acestei nebăgări în seamă, sir Todar Mal deveni furios.

Aştepta cu nerăbdare adunarea generală a comitetului municipal, care trebuia să aibă loc la 1 Septembrie.

În dimineața aceea, se urcă, împreună cu groom-ul{34} său, în tonga cu care se ducea la ceremoniile oficiale. Făcu întîi o plimbare prin parcurile oraşului, apoi se îndreptă spre întrunirea care trebuia să aibă loc la primărie. Era atît de nerăbdător, încît ajunse la primărie cu un ceas înainte de întrunire. Arşița soarelui de septembrie şi păsul care-l frămînta, îl făceau să transpire. Străbatea coridoarele primăriei dintr'un capăt într'altul cu o furie plină de orgoliu, întreruptă din cînd în cînd de accese de tuse.

În fine, gongul de bronz al primăriei bătu ceasurile zece şi el intră în sala consiliului. Fu primul sosit şi timp de încă o oră rămase singur. Apoi, un argat veni să ia masa şi scaunele. După un sfert de ceas sosi secretarul, dl. Hem Ciand, B. A. (Cantab.), un tînăr cu ochelari care îl salută slugarnic pe sir Todar Mal. Avea obiceiul să salute slugarnic pe fiecare membru al consiliului, căci situația lui depindea de aceştia.

— E ora unsprezece şi un sfert, babu Hem Ciand, spuse sir Todar Mal, scoțînd ceasul său de aur, legat cu un lanț greu de buzunarul dinlăuntru al redingotei, şi nu a sosit încă nimeni ?

— Ştiți cum sunt aceşti lala, spuse dl. Hem Ciand, scuturînd scrumul țigării şi aşezîndu-se pentru a redacta procesul verbal al ultimului comitet, nu vor învăța niciodată să conducă personal guvernămîntul local dacă vor fi întotdeauna atît de puțin punctuali.

Era adevărat — şi sir Todar Mal o ştia foarte bine — că cei mai mulți membri ai comitetului erau mici negustori, fără ştiință de carte, care deabia erau în stare să-şi scrie numele şi trebuiau să pună degetul ori de cîte ori aveau de semnat vreun act. Nu înțelegeau o iotă din cele ce se discutau în consiliu. Fi-vor ei capabili să înțeleagă natura plîngerilor sale împotriva fraților Dutt, împotriva proprietarilor uzinei şi mai ales împotriva şefului sănătății publice, care îi nesocotise scrisoarea? Îşi pregătise o improvizație călduroasă pentru a cere consiliului revocarea lui Marjoribanks, dar frazele hinduse nu vor fi oare prea grele pentru aceşti lala-şi din Pundgiab?

— Oh! Sir Todar Mal, spuse deodată Hem Ciand, doctorul Marjoribanks mi-a arătat scrisoarea domniei voastre în legătură cu fumul uzinei. Îi este foarte greu să-şi facă timp pentru a vizita ulicioara, dar mi-a spus că ar fi fericit să vă întîlnească. Bine'nțeles legea 317, paragraful 10 din Actul Guvernămîntului personal local...

— Domnule Hem Ciand, spuse Sir Todar, aş vrea să înscrii pe ordinea de zi a acestei adunări o plîngere împotriva şefului sănătății publice.

— Oh! rai babadur, ştiți ce greu este de a discuta orice fel de chestiune în consiliul municipal. Cea mai mare parte din membrii consiliului se gudură în fața Guvernămîntului, care nu ştie nimic din cele ce interesează pe cetățeni. Lala Ciurangi se va scula şi va vorbi timp de trei ore; Şeic Ifticar îşi va vărsa veninul timp de o oră, Adar Garai Singh îşi va flutura barba şi propunerea dumneavoastră nu va fi votată niciodată, pentru că fiecare va vorbi despre altceva şi pentru că nimeni nu doreşte să revoce pe şeful sănătății publice, deoarece Guvernămîntul este mai mult decît dispus să retragă privilegiile Guvernămîntului personal local, dacă nu sunt

apărate în primul rînd interesele sale. Doctorul Marjoribanks se află la dînsul în birou. O să-l rog să meargă imediat cu dumneavoastră la uzină. Dumneavoastră ați fost întotdeauna în bune raporturi cu Guvernămîntul, de ce vreți să vă faceți duşmani, acum, la bătrînețe ?

— Foarte bine, foarte bine, spuse sir Todar, care întrevedea posibilitatea, de a avea greutăți dacă şi-ar fi spălat rufele murdare în familie, şi dimpotrivă, pe aceea a unei înțelegeri amiabile în afara tribunalului, dacă urma calea arătată de secretar.

Ideea de a străbate străzile oraşului său natal, alături de un englez, îi trecu prin minte ca un fulger, ca şi cea a prestigiului pe care îl putea cîştiga din această împrejurare. Căci, oricît de penibilă ar fi pentru hinduşi prezența englezilor la ei acasă, totuşi sunt plini de o admirație servilă pentru funcționarul local şi sunt încîntați de orice ocazie ce li se oferă de a avea legături cu dînsul.

— Foarte bine, consimți sir Todar.

Dl. Hem Ciand se duse după doctorul Marjoribanks.

Doctorul veni întradevăr. Era un bărbat scund, cu umerii lați, de vreo patruzeci de ani, chel şi destul de afectat, cu un surîs plăcut sub mustața-i blondă, îmbrăcat cu pantaloni bufanți, cu ghetre şi cu vestă. Ținea în mînă o caschetă de polo.

— Bună ziua, sir Todar Mal, îmi pare rău că nu am avut timp să răspund la scrisoarea dumneavoastră, dar am fost plecat, jucam cricket cu Gimcana din Lahore.

— Bună ziua, sahib, răspunse sir Todar, cu o umilință care contrasta ciudat cu importanța pe care o acorda demnității sale.

— Să mergem cu maşina mea, spuse Marjoribanks, cu un ton viu, a cărui bruscheță era datorită faptului că, urmînd pilda tuturor englezilor care trăiau în India, juca tenis, cricket şi polo, bea whisky şi încerca să rămînă tînăr, deoarece acesta era singurul mijloc de a păstra afecțiunea soției sale şi de a fi fericit.

— E un Ford nou pe care soția mea l-a adus nu demult din Anglia. Sunt sigur că o să vă placă, adăugă dînsul repe- zindu-se spre automobil, căci nu voia cu niciun preț să fie văzut în

trăsura lui sir Todar şi nu putea suferi să fie examinat şi salutat de către toți „aceşti negri”.

Sir Todar îşi văzu înşelat visul de a călători prin bazarurile oraşului alături de un sahib, într’o maşină deschisă.

— Foarte bine, sahib, spuse dînsul, cît mai grațios cu putință, urcîndu-se destul de neîndemînatic în automobil. Doctorul Marjoribanks se aşează alături de el.

— La locuința rai sahib-ului? întrebă Lacia Singh, şoferul sikh.

— Da, răspunse Marjoribanks.

În timp ce maşina aluneca, cu repeziciune, sir Todar, cu tot necazul pe care îl avea de a fi ascuns pentru ochii populației, găsea totuşi o mîngîiere în senzația de lux pe care i-o oferea fotoliul cu arcuri ce tresălta sub el.

Doctorul Marjoribanks nu ținuse seamă de faptul că dincolo de piața orologiului străzile erau prea strîmte şi maşina nu va putea urca direct pînă la „Cat Killers Lane”.

În timp ce trecea prin fața Bazarului *Mai Servam,* alături de şeful sănătății publice, sir Todar saluta pe toți negustorii şi pe acei care îl priveau cum trece, şi pe cei care erau prea ocupați pentru a-l zări.

Doctorul Marjoribanks nu era încă obişnuit cu ideea de a fi urmărit de o hoardă de ştrengari care cerşeau o monetă, cu tenacitate, cu neruşinare. Cînd ajunse la *Cat Killers Lane* era roşu de furie. Bărbații şi femeile, care îl priveau pe sub gene şi se sculau în picioare în prăvăliile lor spre a-l vedea trecînd, îl făceau să-şi plece capul, plin de o furie abia stăpînită.

Mormanele de baligă de vacă, de paie, de cîrpe, de hîrburi şi de alte murdării, care umpleau strada, îi întorceau stomacul pe dos. De altfel sir Todar Mal nu făcea decît să înrăutățească lucrurile.

— Sahib, măturătorii nu-şi fac datoria.

O gospodină aruncă tocmai atunci în rîu un pachet de murdării, care era aproape să cadă în capul şefului sănătății publice. Doctorul Marjoribanks strînse fălcile şi pumnii.

Dela etajul al doilea al unei case, o țeavă care nu avea scurgere în pămînt lăsă să curgă în stradă apa în care se îmbăiase un hindus pios. Doctorul Marjoribanks şi-ar fi frînt bucuros mîinile de desnădejde în fața acestui aspect al Indiei.

— Iată casa mea şi iată fabrica, sahib, spuse sir Todar.

— Le văd, răspunse Marjoribanks.

Nu ştia dacă trebue să continue a înfrunta primejdiile străzii umede şi lunecoase. Datoria îl obliga, nu mai putea da înapoi. Înaintă aşa dar şovăind.

— Ieşi acum! Ieşi, Prabha! striga lady Mal din pragul casei acoperindu-şi faţa cu şorţul.

Doctorul Marjoribanks intră în curtea fabricii.

— Bună ziua, spuse Munu, de la înălţimea firidei în care şedea, cu desăvîrşire gol, acoperit numai cu un şorţ. Învăţase de la babu din Şam Nagar diferite formule de salut englezeşti, pentru dimineaţă, după masă şi seară şi socotea că e potrivit să-şi folosească cunoştinţele.

— Bună Ziua, spuse Marjoribanks, puţin surprins. Privea curtea cu drumul ei noroios, cu butoaiele pline de fructe şi cu căldările aşezate pe cuptoare.

Transpira. Zăpuşeala era de neîndurat. Îşi scoase batista ştergîndu-şi sudoarea care îi picura de pe craniul chel, ferindu-se să-şi acopere ochii, deoarece auzea nişte paşi în spatele lui şi avea senzaţia înfricoşătoare (întărită de romanele populare ieftine pe care le citise în copilărie) că un negru uriaş ar putea să răsară deodată şi să-l înjunghie cu cuţitul. Cel care apăru fu însă Prabha, care îl salută pînă la pămînt în timp ce Marjoribanks căuta să se pună în siguranţă din pricina paşilor pe care îi auzise în spatele său.

— Dumneata stăpîn aici? întrebă dînsul într'o industană scîlciată, de englez.

— Da, Gienab, răspunse Prabha, palid, tremurînd speriat.

— Foarte bine, rai babadur, spuse doctorul Marjoribanks, voi vedea ce se poate face. Aş vrea să nu fie aici toţi oamenii care împiedică drumul pe colo... n'ai putea să-i împrăştii?

— Giao! strigă sir Todar, dîndu-şi în fine seama de stinghereala sahib-ului, vă scot eu de aici sahib, şi începu să învîrtească bastonul gros pe care îl avea în mînă ameninţînd gloata de bărbaţi, de femei şi de copii care se adunase în capătul străzii.

— Bună ziua sahib, şopti maliţios Munu, din pragul fabricii.

Marjoribanks se întoarse la sunetul vocii necunoscute, cu o

încreţire a sprîncenelor care se prefăcu, fără voia lui, în surîs, văzîndu-l pe acest copil arămiu, în sdrenţe, care vorbea englezeşte.

Prabha fu cuprins de panică. Credea că sahib-ul o să-l bage la închisoare. Intră alergînd în uzină şi umplu două oale de pămînt, una cu fructe conservate, cealaltă cu dulceaţă. I le dădu lui Munu şi îl conduse înspre lady Todar, care striga din holul locuinţei sale :

— Aşteptaţi acum, o să vedeţi numai ce o să păţiţi, voi care v'aţi ridicat capetele mai sus decît cerul!

Împreunîndu-şi mîinile, Prabha îngenunchie şi punîndu-şi capul pe picioarele lady-ei Todar, spuse : „Iartă-mă, mamă, iartă-ne toate greşelile. Iată un dar. Fii bună, primeşte-l şi iartă-ne".

— Ce caută aici această haimana, ce vrea? O să-l dau afară! strigă Todar, care se simţea plin de o putere nouă, injectată de orgoliul de a se fi arătat în văzul întregului univers ca prieten intim al unui englez.

— Iartă-l, iartă-l, spuse lady Todar. Să nu fim noi pricina pentru care ar putea fi vîrît la închisoare.

Pentru Munu totul fusese o glumă reuşită şi se lăudă apoi faţă de Tulsi şi de Bonga că îi cunoaşte în amănunţime pe englezi şi limba lor.

Cea mai mare parte dintre oameni nu iau cunoştinţă de ei înşişi decît cu prilejul necesităţilor lor exterioare, într'o succesiune de circumstanţe variate şi fără nicio legătură între ele.

Munu se obişnui foarte repede cu această fabrică primitivă.

Era o viaţă întunecată, obositoare.

Se scula în zori, înainte de a-şi fi făcut somnul, căci se culca cu mult după miezul nopţii.

Cobora la lucru, obosit, cu ochii grei de somn, şchiopătînd scuturat de friguri, ca şi cînd trupul i-ar fi fost golit de orice putere, ne mai rămînînd decît o umbră străvezie a lui însuşi. Învăţase însă să fie folositor. Prima lui însărcinare fu să cureţe cenuşa. Mai tîrziu îl ajută pe Tulsi să aprindă focurile, dar îi era mereu teamă de furia vecinilor. E adevărat că Prabha îi îmbunase dăruindu-le poame, fructe zaharisite şi esenţe, dar nu puteai să ştii cît timp îşi vor aminti de aceste daruri.

Bărbatul cu obrazul de capră îi ghiontea pe băieți şi se supăra întruna, dar de la cearta cu vecinii era mai înțelegător. Ba chiar se ducea în fiecare dimineață la templu, însoțindu-l pe Prabha.

Cum îmbăierea în apa sfințită şi plimbarea în jurul raclei se prelungeau pînă aproape de prînz, iar după amiezile dădea o raită prin bazar pentru a obține noi comenzi, cum seara se plimba pe noua lui bicicletă japoneză, obrazul său posomorît nu apărea decît arareori în fabrică.

Totuşi, ori de cîte ori venea şi găsea pe vreunul din băieți tîndălind, lucrurile se terminau prost. Munu nu prea înțelegea de ce era Ganpat întotdeauna furios, cu ochii aprinşi şi cu pumnul strîns, nici de ce era întotdeauna gata să tragă o înjurătură. El nu ştia că Ganpat era fiul unui bogătaş, că fusese crescut în lux şi că era nemulțumit de soartă, deoarece tatăl său îşi pierduse toată averea jucînd la bursă. Îşi lăsase fiul lefter, silindu-l să muncească pentru a trăi. Deşi fusese ajutat de Prabha şi trăia confortabil datorită bunătății asociatului său, îi era totuşi veşnic teamă că nu are destulă îndrăzneală sau că nu are îndestulă pricepere în meseria sa. Avea mereu sentimentul că este un simplu parazit. Pentru a înlătura posibilitatea unei înfrîngeri, îşi alcătuise o mască de duritate şi un fel de a fi brutal, care adăugate ambiției sale de a se îmbogăți şi de a parveni, se transformaseră în ură individuală şi în egoism pervers, defecte ce nu aveau alt efect decît acela de a-l îndepărta tocmai de la scopul pe care şi-l propusese. Ura care se citea în ochii săi injectați îl făceau neplăcut la vedere. Oamenii întorceau capul cînd îi întîlneau privirea răuvoitoare şi îi zăreau obrazul drăcesc, cu înfățişare de ucigaş.

Munu rîdea şi pălăvrăgea mai rar decît în casa babu-lui. Îi era veşnic teamă de omul cu obrazul de capră. Trecea adeseori prin crize de tristețe. Se scula dimineața mohorît, nemulțumit de sine, şi îşi exterioriza prin gesturi nervoase, neliniştite, sentimentul de depresiune ce îl apăsa. Dimineața i se părea că nu poate schimba vreun cuvînt cu cineva, nici chiar cu stăpînul sau stăpîna sa. Ar fi izbucnit în lacrimi dacă cineva i-ar fi spus vreun cuvînt drăgăstos sau l-ar fi privit cu duioşie.

În timpul acestor crize de depresiune, singura lui uşurare

era prietenia tăcută cu ceilalți culii.

Cînd Ganpat lipsea, băieții cîntau un cîntec din ținutul colinelor, în timp ce curățau cenușa, supravegheau esențele care clocoteau în căldări sau scoteau găleți cu apă din fîntînă. Cîntecul tînguitor își răspîndea în văzduh notele prelungite ale unui oftat îndurerat, urmat de accentele limpezi ale unui vers, care trecea sprinten într'un crescendo, şi cobora apoi din nou într'o gamă minoră repetînd acelaşi şuvoi de cuvinte, de la duioşia plină de ecouri a cîntecului pînă la disperarea finală.

Printre cîntecele triste care alinau suferința exilaților, culii mai cîntau şi cîte unul din cîntecele populare la modă, vioaie şi obscene. Munu îşi regăsea libertatea sălbatică a copilăriei. Rîdea înviorat, împreună cu ceilalți băieți, cicălind femeile bătrîne, ascunzîndu-le fructele, înveselindu-se pe socoteala lui Maharagi şi a lui Bonga.

Cîteodată se aşeza pentru cîteva clipe pe platforma din firidă, unde cu o oglindă ieftină şi cu un pieptene de celuloid pe care şi-l cumpărase, îşi pieptăna părul cu cărare, aşa cum văzuse că îl poartă Ciota babu. Dar pletele sale negre, lungi şi dese, nu se supuneau lesne legilor civilizației. Începu să-şi spele capul cu săpunul Pears pe care şi-l cumpărase Tulsi spre a-şi albi pielea. Îi fura şi briliantina şi îşi ungea părul cu ea. Pletele deveneau moi şi mlădioase şi Munu îşi putea alege cărarea cu uşurință. Ea dispărea însă de îndată ce sosea Ganpat, care îl bătuse într'una din zile pe Tulsi, învinuindu-l că vrea să-l imite, pieptănîndu-se cu cărare. Lui Munu i-ar fi plăcut să se bărbierească cu unul din bricele lungi şi ascuțite ale stăpînului său, ce se foloseau la ascuțitul creioanelor şi trebuiau să rămînă pe masa de scris. Dar nu avea niciun fir de păr, nici pe bărbie, nici pe obraji. Dorea să fie un bărbat adevărat, să se bucure de adevărata demnitate a bărbatului, în felul lui Ciota babu din Şam Nagar. Era puțin întristat că nu vede nicio schimbare nici în talia, nici în greutatea sa, de cînd îşi părăsise satul.

Era totuşi mulțumit că face destulă mişcare. Îi plăcea să ducă, de la fabrică la diversele prăvălii, pe creştetul capului urcioarele de aramă pline cu esență. Munca aceasta era de invidiat căci îi permitea să scape de tristețea fabricii, să pătrundă în lumea bărbaților şi a femeilor bine îmbrăcate şi să

intre în prăvălii minunate.

Din nenorocire însă, Ganpat, dacă era pe acolo, controla cu băgare de seamă durata acestor transporturi şi vai de cei ce erau prinşi mergînd alene şi admirînd mulţumiţi priveliştea bazarurilor. Aceştia erau pedepsiţi să nu iasă în oraş timp de o săptămînă şi trebuiau să transporte cincizeci de găleţi cu apă pe zi. Livrările la clienţi rămîneau atunci lui Maharagi, căruia îi era tot una dacă pleca în oraş sau dacă lucra în fabrică.

Aşa munceau ei, zi de zi, în aceste subsoluri negre, arşi de căldura puternică a furnalelor, înnăbuşiţi de duhoarea grea a mirodeniilor, a esenţelor şi a melasei. Picioarele lucrătorilor se înfundau în stratul gros de noroi în care se transformase praful şi cenuşa udate de sucul de fructe ce se revărsa din butoaie.

Alergau în dreapta şi în stînga, îmbrăcaţi numai cu un şorţ, vărsînd apa clocotită ce fierbea fără întrerupere în căldări, umplînd din nou căldările, punînd la receptacole tuburi de cositor pe care le lipeau cu noroi şi cu cîrpe vechi, răcind sticlele, transportîndu-le, spălînd fructele, dîndu-le femeilor, ajutîndu-le pe acestea să le curețe, pînă cînd vor fi gata alte sticle cu esență; scoțînd apă din fîntînă, ajutîndu-şi stăpînul în munca grea de a face conserve şi dulcețuri. Lucrau din zori şi pînă în noapte, atît de mecanic încît nu mai observau nici mişcările propriilor mîini, nici pe cele ale celorlalți lucrători. Numai sudoarea iritantă, care se prelingea pe trupul lor, îi făcea să simtă că îndeplinesc o muncă materială. Cînd se duceau cu schimbul în casă pentru a mînca orezul pe care li-l pregătea stăpîna la amiază, erau atît de obosiți şi de somnoroşi încît ar fi vrut să nu se mai înapoieze la muncă.

În iarnă, după ce trecu vara, Munu se simțea mult mai familiarizat cu fabrica. Acum, după ce le cercetase, colțurile întunecate ale cămărilor subterane i se păreau mai puțin înspăimîntătoare decît i se păruseră la venirea sa în Daulatpur. Începu să recunoască cutiile şi oalele cu conserve şi cu dulcețuri, îngrămădite în fundul cavernelor.

Nu-i mai apărea nici vedenia celor doi monştri, fără fălci, cu dinții strălucitori, care păreau că răsuflă o duhoare infectă, însoțită cîteodată de un mormăit, altădată de un şuierat lacom. Iarna nu mai trebuia să-i fie teamă de şerpi. Astă-vară

zărise chiar el un piton{35} monstruos, aciuit în colțul cel mai întunecat al grotei din fața cuptoarelor. Într'una din zile, Maharagi adusese stîrvurile reci a doi şerpi care muriseră, după cîte se părea, bătîndu-se unul cu altul. Iar Prabha descoperise sub o oală cu dulcețuri o reptilă moartă, avînd cîte un cap la fiecare din cele două extremități.

Venirea iernii izgonise căldura înnăbuşitoare a uzinei. Munu putea să şadă chiar în fața cuptoarelor, privind flăcările luminoase care lingeau cărbunii şi care-i aruncau o undă de căldură pe trup. Se aşeza aici în fiecare dimineață. Era îndrăgostit de flăcări. Privea cu bucurie cum se înviorează culoarea trupului său palid şi cea gălbuie a peretului de cărămizi. Flăcările dansau diabolic şi îi umpleau sufletul de căldura care îi lipsea atît de mult în umbra cenuşie, care părea să coboare din tabla de fier a tavanului, asemenea întunecimilor nopții ce atîrnau deasupra pămîntului, ca un acoperămînt de plumb.

Primăvara, Munu era întradevăr fericit. Atunci soseau în zorii zilei, cînd nici nu se făcuse încă lumină, manghiere verzi, la fel cu cele pe care le şterpelise în grădinile din satul său. Culii aduceau dimineața saci plini cu manghiere, pe care îi goleau în caverne unde Lacii şi babele le curățau pentru a le transforma în conserve şi dulcețuri.

În aceste dimineți, la vederea fructelor, inima lui Munu ca şi a celorlalți lucrători, bătea atît de tare, încît aproape să-i spargă pieptul. Pîndeau cu nerăbdare plecarea lui Ganpat, căci toți deabia aşteptau să guste manghierele.

Dar această lăcomie avea să-i pricinuiască necazuri lui Munu.

Nu poți să mănînci prea multe manghiere, chiar dacă sunt foarte coapte. O manghieră mare ajunge pentru o familie întreagă şi nu poți să sugi mai mult de cinci sau şase manghiere mici. Ca să potoleşti fierbințeala acestui suc galben şi mieros trebue să bei un pahar de băutură răcoritoarei. Cele verzi îți fac rău, chiar 'dacă nu ai mîncat decît una singură.

Munu alegea pe cea mai coaptă dintre manghierele verzi şi o ducea la gură cu mîna stîngă în timp ce lucra molatic cu dreapta. Manghierele nu erau însă destul de coapte, căci numai cele verzi erau bune pentru conserve.

Dinții lui Munu erau strepeziți de gustul acid al acestui fruct verde, dar lăcomia sa copilărească îl îndemna să mănînce din ce în ce mai multe, pînă cînd vedea negru în fața ochilor. Omul cu obrazul de capră nu putea avea o dovadă mai bună a furtului comis de copil decît ochii lui înroşiți. Într'o dimineață, cînd îl văzu cum şi-i freacă, îi trase la o parte pumnii de pe pleoapele înroşite şi îl lovi de cîteva ori cu furie.

Urletele lui Munu îl făcură pe Prabha să iasă din casă.

— Trebuia să fi vîrît manghierele cîteva zile în paie şi să nu le mănînci decît după ce se coceau, prostule, spuse Prabha, luînd copilul în brațe şi apărîndu-l de loviturile cu care îl amenința încă Ganpat.

Munu plîngea.

— Îl strici! O să faci din el un hoț! striga Ganpat.

— Vino, te voi duce la doctor, să-ți dea un medicament pentru ochi, zise Prabha trăgîndu-l pe Munu după el.

— Îl strici, Prabha, habar n'ai cum se conduce o afacere, tuna Ganpat. Porcul acesta mic nu lucrează nimic, leneveşte toată ziulica mîncînd fructe verzi. O să fim lipsiți cîteva zile de un lucrător, tocmai acum cînd este atît de mult de lucru, cînd nu putem pierde nicio clipă, mai ales că eu va trebui să plec în călătorie ca să aduc bani.

Prabha şi Munu şi ieşiseră în uliță...

În timpul lipsei lui Ganpat fu pe pămînt pace şi între oameni bună înțelegere.

Timp de cîteva zile, Munu avu fierbințeli şi dureri de ochi. Spre deosebire de cele întîmplate la Şam Nagar, boala lui fu uşurată de îngrijirile gingaşe ale stăpînei sale. Ea se aşeza pe pat şi îi alina durerile, mîngîindu-l încetişor pe cap. Îi fricționa trupul umflat şi îngreunat de febră şi cînd durerea din mădularele lui dispărea, cu o încetineală chinuitoare, îi calma agonia de neîndurat care urmează după exudație, şi frămîntarea corpului ce luptă pentru a-şi recăpăta sănătatea, cu cuvinte la fel cu cele pe care i le şoptea, deobicei, mama lui:

— Dacă aş putea să mă jertfesc pentru tine, să sufăr, în locul tău, să mor în locul tău.

Îmbărbătarea, căldura acestor cuvinte îi pătrundeau în suflet, aşa cum pătrunde aerul, pe nevăzute, în trupul nostru. Cuvintele acestea înflăcărate sburară prin văzduh ca un

curent prietenos şi vesel ce trece de la un cîntăreț inspirat la un public vag conştient. Magia acestor vorbe era moştenirea pe care o primise această femeie de-a-lungul veacurilor de maternitate.

Munu nu le uită niciodată. Le păstră cu dragoste în minte printre amintirile cele mai frumoase, mai dureroase şi mai delicioase ale copilăriei sale.

Cînd Munu se învîrtea şi se sucea, slab şi obosit, în pat, Prabati îl lua în brațe. El ațipea atunci amorțit de căldura care iradia din trupul ei, cuprins de minunata dragoste ce emana din toată ființa sa.

Şi aceasta fu o amintire de neuitat, pe care o păstră în toată prospețimea ei. O amintire deosebită de cea a sărutărilor mamei sale, asemănătoare cu ea, dar avînd un element în plus, un element care îl ducea pînă la marginile necunoscutului. O amintire care porneşte de la bucuria nevinovată a unei dragoste de copil, ce învață de la o femeie nevoia de a cunoaşte o altă femeie, o amintire care trece de la credință, la încredere, la duioşie, ajungînd, pe drumul dorinței, pînă la libertatea sălbatică a dragostei, care este o stare naturală ce cuprinde nevoile inimii, şi încearcă să se potolească, ca şi dorința animalelor, înşelînd subterfugiile religiei şi limitele moralei.

După ce fu vindecat grație nenumăratelor doze de pudră Serbat şi Anyar, pe care i le dăduse unul dintre clienții lui Prabha, un doctor care practica tot felul de tratamente ingenioase, după ce ochii — spălați de multe ori de mîinile delicate ale lui Prabati, cu decocții proaspete de antimoniu, nu mai fură roşii, — Munu coborî din nou în infernul fabricii.

Toată lumea fu foarte bună cu dînsul şi nu trebui să lucreze decît foarte puțin. Se simțea slăbit, gînditor şi calm.

Bărbatul cu obrazul de capră lipsi mai mult decît se crezuse. Pe de o parte aceasta era o binecuvîntare, deşi Prabha ar fi avut mare nevoie de banii pe care Ganpat plecase să-i aducă.

Făcu în aşa fel încît să primească împrumut de la Sir Todar Mal, care de cînd nu mai era avocat general, se mulțumea să-şi persecute semenii din viața civilă. Prabha, care fusese culi şi se ridicase pînă la rangul de mic burghez, proprietar de

fabrică, ajunse la un compromis cu sir Todar.

Îi semnă o poliță, obligîndu-se să-i plătească peste o lună cinci sute de rupii pentru banii încasați imediat, în proporție de patruzeci şi cinci la o sută. Mai semnase încă vreo două sau trei polițe de cîte o sută de rupii unor creditori din bazar, căci avea de achitat note de plată ce întreceau mijloacele sale băneşti. Ştia că firma lui era creditoare pentru vreo două mii de rupii şi că la întoarcerea lui Ganpat totul va merge bine.

Între timp, îşi împăcase într'o anumită măsură vecinii aşa că aceştia dacă nu-i făceau mai bine, îl suportau. Ştia foarte bine că erau prevenitori pentru că cîştigau bani de pe urma lui, dar simțea şi un fel de bunăvoință în relațiilor lor actuale. Socoti potrivit să pecetluiască această bunăvoință închiriind de la sir Todar o cameră mare, la parter, pentru a instala un grup nou de femei care să frămînte petalele de trandafir pentru dulceață. Banii ce intrau în buzunarul lui sir Todar erau pricina unei bune părți din bunăvoința lui.

— De ce eşti atît de palid, Prabha? întrebă lady Todar plină de bunătate. Prabha nu ştia însă dacă aceasta era în- tradevăr o manifestare de bunătate. Îşi împreuna mîinile în fața ei şi îi cerea iertare fără niciun motiv. Căci, fie că vecinii îi erau binevoitori sau nu, el îi venera totuşi, pentru că erau bătrîni şi bogați. Ar fi vrut să nu aibă nimic de-a-face cu ei şi ar mai fi dorit ca Ganpat să se reîntoarcă pentru a le putea înapoia ceea ce le datora. Dar Ganpat se lăsa aşteptat.

În fine se întoarse, dar gura lui răuvoitoare nu-i aduse decît neplăceri. Ghiontea pe culii, înjura femeile şi se arăta neîncrezător față de Prabha.

Munu, care simțea întotdeauna cu uşurință emoțiile celorlalți, deveni şi mai intuitiv după însănătoşirea sa.

Înțelese întrucîtva pricinile furiei lui Ganpat, după expresia pe care o căpăta obrazul său de capră de cîte ori îl privea pe Prabha, pe Laci, pe lucrători, casa de bani sau galbenele registre de socoteli.

Imediat după sosirea lui Ganpat îşi dădu seama că acesta era frămîntat de un gînd. Nu ştia prea bine despre ce putea fi vorba, dar socoti că Ganpat avea o conştiință încărcată.

De cîteva ori în timpul zilei Ganpat observă că Munu îl priveşte. Întîia oară îi aruncă o privire furioasă, a doua oară se

mulțumi să mormăie. A treia oară întoarse capul şi a patra oară, strigă:

— Vezi-ți de treabă, corcitură!

Munu nu-l mai privi pe Ganpat, dar se întrebă dacă aerul sau apa din oraşele de provincie îi făcuseră obrazul mai aspru, mai tras şi mai urît. Îl uită de altfel în curînd pe Ganpat, ajutîndu-l pe Prabha să umple nişte cutii de metal cu dulceață de trandafiri.

În schimb, lui Ganpat nu-i ieşiră din minte privirile bănuitoare ale lui Munu. Aştepta un prilej ca să-l bată spre a-l pedepsi pentru pătrunderea lui.

Prilejul se ivi de îndată.

Prabha îi dăduse lui Munu o oală cu dulceață de trandafiri pe care trebuia să o ducă lui lady Todar, drept ofrandă de împăcare, fiindcă suma de bani ce i se cuvenea avea să fie plătită cu o întîrziere de şapte zile.

Munu luă ulciorul şi alergă pe uliță, fericit că va pătrunde în casa în care îi plăcea să admire minunatele mobile englezeşti şi tablourile ce se aflau acolo. Ganpat, care îşi fuma narghileaua pe platformă, îl zări.

Supărarea lui Ganpat împotriva lui Munu se adăugă la ura pe care i-o purta de multă vreme bătrînei femei.

Păli de furie la gîndul că Prabha putuse stabili legături de prietenie cu aceşti oameni, al căror fiu îl lovise şi care îl aduseseră pe şeful sănătății publice pînă în ulicioara lor.

Cum îl auzi pe copil venind înapoi, îl înhăță de guler, strigînd: Cine ți-a poruncit să le duci dulceață?

— Marele Sethi mi-a poruncit, răspunse Munu înspăimîntat. Ne-a spus să-i dăm tot ce cere.

— Am înțeles, scrîşni Ganpat, aici la noi, ai vrea să fii copilul favorit, în schimb alergi, cu sufletul la gură, la duşmanii noştri ca să le duci esență şi dulceață.

Îi arse lui Munu o palmă răsunătoare pe obrazul drept. Munu ridică brațul pentru a-şi apăra fața. Vrînd să-l pălmuiască din nou, Ganpat se izbi de cotul lui Munu. Îşi sdreli degetele şi furia lui nu mai cunoscu margini.

Începu să-l lovească cu pumnii în coaste, odată, de două ori, de trei ori, de patru ori... pînă ce Munu căzu în noroi, plîngînd şi scoțînd strigăte ascuțite.

— Îți pierzi vremea alergînd pe uliță, porc de cîine ce eşti, strigă Ganpat. Încerca să-şi ascundă furia împotriva celui care făcea daruri şi împotriva celui ce le primea, chinuindu-l pe copil. Dacă te mai prind odată, îți rup oasele.

Prabha veni în fugă şi rămase împietrit îp fața lui Munu care plîngea cu capul în noroi. Privirea lui plină de milă se încrucişă cu cea a lui Ganpat, care avea ochii injectați, apoi se opri asupra lui lady Todar ce rămăsese înlemnită în pragul uşii. Dînsa recunoscu în privirea lui Ganpat, duşmănia la care se aştepta de la acesta şi ştia foarte bine că furia deslănțuită împotriva lui Munu nu era decît o manevră.

— Slugă duşmănoasă! Sgîrcitule! Îți pare rău după o oală cu dulceață! Şi noi care am fost atît de buni cu tine, cu toate că ne înnăbuşi cu fumul tău infect. Ți-am dat bani cînd îți lipseau! Ți-am dat chiar o parte din propria noastră casă pentru ca lucrătoarele tale puturoase să aibă unde munci... Nerecunoscătorule ! Nemernicule ! Ah ! Bine a zis cine a zis: „Dacă ai un prieten din ținutul colinelor, poți să fii sigur că o să vină, o să mănînce orez împreună cu tine şi apoi o s'o şteargă!"

— Oh! nu-mi bate capul! spuse Ganpat, sguduit de furtuna pe care o deslănțuise. Treaba asta nu vă priveşte pe voi! Cred că avem dreptul să ne pedepsim slugile, dacă aşa ne place!

— Slugă duşmănoasă! striga femeia, desvăluind adevărata lor neînțelegere. Obraz de capră. Tu porți vina neînțelegerilor noastre cu Prabha! Prabha e un om cumsecade, numai tu eşti o secătură, un parvenit! Şi tatăl tău, bancherul, era un parvenit. Te cunosc eu pe tine şi pe ai tăi! Tatăl tău şi-a alungat femeia ca să poată trăi cu o prostituată mahometană. Şi tu, tu eşti un beţivan şi un stricat. Tatăl tău a furat oamenii spunînd că face afaceri în numele lor. Tu îți înşeli asociatul. Observ asta numai uitîndu-mă la tine! Tu nu eşti făcut să locueşti în vecinătatea unor oameni respectabili, dacă în apropiere sunt fete tinere şi femei măritate, cîine ce eşti.

Munu coborî diapazonul şi îşi opri plînsul auzind pe soția vecinului cum îl acuză pe Ganpat. Simțea o plăcere îndreptățită auzind cum era ocărît omul cu obrazul de capră. Îi părea rău că plînsese căci ar fi vrut să nu piardă niciun cuvînt din cele ce se spuneau.

Dar acum vorbea Prabha.

— Oh! mamă, mamă, iartă-ne. Îmi împreunez mîinile în faţa ta, cad la picioarele tale, voi trage cu vîrful nasului o sută de linii pe pămînt! O să sufăr orice pedeapsă pe care o să mi-o dai, dar iartă-l! Pentru numele lui dumnezeu, iartă-l. A făcut o prostie, e nebun. O să-l dojenesc, dar pleacă, du-te de te odihneşte. Ştii bine că tu eşti mama noastră şi că noi suntem copiii tăi! Linişteşte-te! Iartă-ne!

Dar lady Todar nu putea fi oprită, ea se aplecă şi spuse, încet dar apăsat:

— Nu, de astă dată nu ne va fi milă. L-am iertat cînd a îndrăznit să se certe cu fiul meu. Trebue să-mi înapoiaţi cheile apartamentului meu de jos. În fine, v'aţi arătat aşa cum sunteţi. Plecaţi din casa mea şi daţi-ne banii!

Prabha simţea acum gravitatea situaţiei. Teama de a fi învins se adăuga umilinţei sale obişnuite. Împreună încă odată mîinile înspre lady Todar, încercînd o clipă să i se împotrivească.

— Mamă, mamă, iartă, spuse el pe un ton rece, omul acesta nu ştie cum trebue să se poarte cu vecinii, dar dumneavoastră trebue să aveţi această ştiinţă. Nu ne puteţi trata astfel!

Prabha nu era însă destul de puternic pentru a lupta cu dînsa.

— Nu veni să ne ceri îndurare, strigă ea. Văd că încerci să-l aperi. Ieşi din casa mea! Dă-ne banii înapoi! O să te scot şi din hangar.

— Oh! iartă-ne, mamă, iartă-ne, gemu Prabha, căutînd cuvintele cele mai obişnuite pentru a exprima umilinţa cea mai abjectă pe care o simţea.

Munu încetase de a mai plînge şi de a se mai văicări. Sufletul lui era plin de groază. Îi era teamă de cele ce i se puteau întîmpla stăpînului său.

Lucrătorii încetaseră şi ei lucrul. Vecinele se îngrămădeau în uliţă.

O clipă domni o tăcere desăvîrşită.

Apoi sentimentul că era înconjurată de public trezi snobismul lady-ei Todar şi dorinţa sa de a juca puţină dramă pentru a-şi dovedi cu mai multă evidenţă superioritatea. Bătu din picior şi strigă:

— Ieşi odată! De ce te ascunzi ca o femeie şi devii timid cînd eşti provocat?

— Ce este? o, o,.... ar! Ce este? bîlbîi sir Todar, care tocmai cobora scara, îmbrăcat pentru o plimbare cu trăsura.

— Slugile astea păcătoase! cotcodăci lady Todar, a cărei faţă se lumină cînd îşi văzu soţul, luînd apoi un aer de superioritate şi desgust. Ne-au murdărit proprietatea cu fumul lor şi noi am fost în schimb buni cu dînşii, le-am dat o cameră, le-am împrumutat bani, şi ei sunt atît de calici încît le pare rău după o oală cu dulceaţă de trandafiri!

— Avem noi bani destui să ne cumpărăm dulcețuri din bazar, spuse sir Todar. Ce ticăloşi!... o... o... ar... o... oi... Fu întrerupt de un acces de tuse.

— Rai babadur, iartă-ne, spuse Prabha, ridicîndu-şi mîinile împreunate pînă sub nasul lui sir Todar şi făcîndu-i temenelele cele mai abjecte, în timp ce acesta tuşea mereu.

— Ganpat e nebun! Ți-am trimis dulceaţa în dar. Ganpat nu ştia cui îi fusese trimisă. Sunt atîţia care vin la noi să ceară cadouri. Ganpat, nu ştia nimic!... e încăpăţînat şi violent...

— Mincinosule, încerci să-l aperi, urlă lady Todar.

— Aşteaptă, lasă-l să vorbească, spuse sir Todar, dîndu-şi nevasta la o parte.

— Dar neghiobul ăsta minte pentru a-l apăra pe acel nemernic, pe acel beţivan care umblă prin casele de prostituţie! strigă dînsa.

— Ştii, zise sir Todar, cu un aer detaşat şi judicios, (nu ridica vocea căci se temea de un nou acces de tuse) că e un semn mare de nerecunoştinţă să te caliceşti pentru puţină dulceaţă cînd eu v'am împrumutat bani, v'am închiriat o cameră şi am retras plîngerea pe care o înaintasem sahib- ului împotriva voastră.

Nu pomeni de această plîngere decît la sfîrşit, căci în realitate nu avusese niciun rezultat. Marjoribanks nu-i dăduse nicio urmare, mulţumindu-se să-i spună lui sir Todar, într'o zi, după întrunirea comitetului, că ar trebui să se construiască un coş pe acoperişul uzinei, prin care să se ridice fumul, dar dispăruse apoi, ducîndu-se să joace polo la Gimkana.

— Iartă-ne, rai sahib, iartă-ne încă odată. Nicicînd nu o să te mai supărăm. Tu eşti tatăl şi mama mea.

— Foarte bine, Prabha, foarte bine, spuse sir Todar, silindu-se să păstreze o față impasibilă şi să-şi ascundă bucuria pe care o încerca, văzînd cum se tăvăleşte un om în praf în fața sa. Împiedică-l pe porcul acesta de a mai fi şi altădată atît de tîmpit şi de sgîrcit.

— Nici măcar nu le e ruşine să mai păstreze cheile după ce m'au înfuriat, spuse lady Todar, plecînd şi ridicînd brațele spre cer, adresîndu-se cetei de femei şi de copii din uliță.

Prabha se dete tîrîş înapoi şi îl împinse pe Munu în şanț.

— Fă-i o baie, Mahargi, îi spuse el idiotului care scotea apă din puț, ca deobicei.

— Vino încoace, Munu! şi Mahargi îi aruncă pe neaşteptate o găleată cu apă în cap.

Munu era mîndru şi se bucura din toată inima că Ganpat fusese hulit de către toată lumea. Simțea că fiecare fusese condus de fatalitate pentru ca dînsul să fie răzbunat împotriva bărbatului cu obraz de capră. Se simțea foarte ruşinat de faptul că plînsese, şi nu îndrăznea să privească pe nimeni, cu atît mai puțin pe Ganpat; dar după ce isprăvi cu îmbăiatul, se apucă de lucru cu mai multă rîvnă decît oricînd.

— Nu faci bine că-i superi pe vecinii noştri în felul acesta, îi spuse cu frumosul Prabha tovarăşului său, după ce lucrurile se liniştiră. Ne-au ajutat împrumutîndu-ne bani pe cînd tu erai plecat.

— Ah! nu mă bate la cap, mugi Ganpat, o să dai de rîpă tot comerțul nostru cu obiceiul pe care îl ai de a face mereu cadouri. Ți-au cerut fără îndoială dobînzi mari.

— Dar nimeni nu ne-ar împrumuta bani fără să ne ceară dobînzi, spuse Prabha, încercînd să-l convingă. Nu mi-ai trimis nicio lețcae din banii pe care i-ai încasat. Am fost deci silit să mă împrumut. De fapt, scadența poliței a trecut de mai multe zile. Spune-mi acum, cîți bani ai adus. Am putea să-i înapoiem imediat suma împrumutată şi să achităm şi sumele pe care le-am împrumutat de la Devi Dial şi Ganşnan Das. Am scăpa astfel de datorii în vara aceasta. Am uitat să te întreb cît ai încasat?

— Vreo cincizeci de rupii, murmură Ganpat plecînd capul.

— Cincizeci de rupii! Dar ni se cuveneau vreo două mii cinci sute.

— Nu am ce face, spuse Ganpat, prins cu ocaua mică. Am strîns vreo trei sute de rupii, dar mi-am păstrat vreo două sute cincizeci pentru mine. Anul trecut nu mi-am încasat partea mea din cîştig.

— Asta e altceva, spuse Prabha. Am înmărmurit cînd am auzit de cincizeci de rupii.

— Nu mi-a trecut niciodată prin minte că ai să mă insulți în felul acesta, răspunse Ganpat, încercînd să-şi intimideze tovarăşul, dar vinovăția i se citea pe obrazul care pălise.

Prabha îl privi tocmai în clipa în care încerca să-şi schimbe expresia nesuferită a feței dîndu-şi un aer loial şi de bună credință.

Prabha avu deodată, fără voie, o mişcare de repulsie. Ultima privire pe care o surprinsese pe obrazul tovarăşului său, rupsese ceva într'însul. Uneori numai un cuvînt, o frază, un gest sunt deajuns pentru a pierde încrederea cea mai stabilă, cea mai scumpă şi cea mai oarbă.

Îşi dădu seama cît e de egoist Ganpat, îşi dădu seama (lucru pe care nu-l ştiuse sau îl uitase) de lipsa lui de sinceritate.

Ştia foarte bine că omul cu obrazul de capră avea ceva funest în ființa lui. Era lămurit asupra acestui lucru, rămăsese totuşi prietenos, plin de bună credință, voind să nu dea naştere la vreo neînțelegere.

— Ascultă-mă, spuse Prabha liniştit, împrumută firmei noastre două sute din cei două sute cincizeci de rupii, pe care i-ai păstrat pentru tine, ca să ne putem achita datoriile ce le avem la vecinii noştri şi la Devi Dial. Şi vecinii şi Devl Dial sunt oameni cu care te înțelegi greu. Mă voi duce la Lahore, săptămîna viitoare şi voi încasa cei cinci sute de rupii ce ni se datorează acolo şi pe care tu nu i-ai încasat. După aceea îți voi înapoia banii.

— N'am bani, răspunse Ganpat, alb ca varul. Îşi minți tovarăşul, pentru că în realitate încasase opt sute de rupii, sumă din care cea mai mare parte o cheltuise cu o curtezană din Lahore. Partea mea am cheltuit-o, adăuga dînsul cuprins de panică, şi la Lahore n'o să poți primi niciun ban mai mult. Am făcut tot ceea ce mi-a stat în putință, dar n'am putut încasa mare lucru de la clienții noştri.

Prabha deveni foarte bănuitor. Spuse, cu demnitatea de frate mai mare pe care şi-o asuma întotdeauna:

— Vino şi lămureşte-mi în amănunţime toate astea. O să facem socotelile să vedem cum putem face rost de bani şi să ieşim din încurcătură. Munu, hai cu noi. Ai să aduni cifrele pe care master{36} Ganpat ni le va dicta.

— Nu voi discuta socotelile noastre în faţa lucrătorilor, spuse Ganpat furios. Şi nu-l voi lăsa pe acest fecior de lele să se atingă de registre. L-ai stricat într'un chip ne mai auzit.

Munu, care umplea nişte cutii de conserve cu mirodenii, ascultase convorbirea de la început. Se spălă pe mîini pentru a putea scrie în registre.

— Copilul acesta e orfan, spuse Prabha. Trebue să fim buni cu dînsul, aşa ne porunceşte religia. Trebue să încercăm să-l obişnuim cu conturile şi cu alte lucruri asemănătoare. Poate să facă mai mult decît lucrul pe care îl îndeplineşte acum. E deştept. Să-i tratăm pe băieţii aceştia, ca şi cînd am alcătui o singură familie. Nu e niciun rău dacă ne facem socotelile în faţa lui Munu. Ceilalţi nu se pricep la asta.

— Nenorocitul acesta mic nu pricepe nici el mai mult. La şcoală îi învaţă să adune, nu şi să aplice regulile matematice. Nu-l lăsa să se apropie de mine, că-l omor.

Prabha nu răspunse, dar luă în mînă registrul de conturi. Munu rămase nehotărît, neştiind dacă trebue să se apropie de platformă sau nu.

Ganpat, în schimb, fu cuprins de panică. Înţelese că jocul cu minciuna şi cu amînatul socotelilor se isprăvise. Încercă totuşi să distragă atenţia asociatului său de la chestiunile băneşti.

— Dece ar fi corcitura asta mai bine tratată decît ceilalţi?

— E tratat la fel cu ceilalţi, spuse Prataha cu blîndeţe şi deschise registrul de conturi.

Ora fatală bătu pentru Ganpat, dar el încercă totuşi să, o întîrzie.

— Munu ne-a pricinuit adineaori toate necazurile, ducînd dulceaţă acestei otrepe.

— Nu începe din nou să ocărăşti lumea, spuse Prabha, pe un ton destul de rece, ştii doar că a trebuit să-mi cer iertare de la vecinii noştri din pricina grosolăniei tale. Eu le-am trimis

dulceața; nici copilul, nici ei nu au vreo vină. Am făcut-o ca să fiu în bune relații cu dînşii, pentru că nu le-am achitat întîia poliță la timp.

— Eu nu am încredere în această metodă a polițelor pe care le semnezi pentru a-ți mări capitalul, spuse omul cu obrazul de capră, trecînd de la o stratagemă la alta, spre a îndepărta furtuna. Aş prefera să împrumut bani fără să promit nimic, ca să nu pot fi urmărit, dacă nu pot plăti.

— Asta nu se obişnueşte în comerț. Trebue să fii cinstit, zise Prabha.

— Puțin îmi pasă dacă se obişnueşte sau nu. Dacă nu semnezi nicio chitanță, nu rişti să fii tîrît în fața justiției. Şi nu-mi spune că sunt necinstit, altfel îți ard una.

Ganpat se hotărîse să-l facă pe Prabha să se certe cu el.

— Nu am spus că eşti necinstit. Nu e nicio pricină de supărare. Linişteşte-te. Vom vorbi despre toate acestea, mîine.

Ganpat ştia că a doua zi, sau mai tîrziu, nu va putea evita ruptura. Menajamentele lui Prabha îl iritau mai mult decît ar fi putut-o face o reacțiune cît de violentă.

— Vrei să spui că am fost necinstit, strigă el. Şi crezi tot ce a spus femeia aceea, mai adineaori. Ei bine, nu mi-e teamă să-ți spun că am strîns opt sute de rupii şi că am cheltuit şapte sute cincizeci. Am întîlnit-o pe Amir Giam, care locuia odinioară la Daulatpur. Dar să nu-ți închipui cumva că nu aveam dreptul de a cheltui aceşti bani. Să nu-ți închipui că cele ce ți-am spus îți dau vreun drept asupra mea. Nu voi admite să fiu certat de tine. Nu sunt sclavul tău şi na vreau să mă las şantajat.

— Eu nu vreau să te şantajez, Ganpat, spuse Prabha, palid de furie, dar făcînd eforturi supraomeneşti să se stăpînească. E foarte bine. Eşti tînăr şi nu eşti căsătorit. Dece nu ți-ai face de cap, din cînd în cînd? Banii pe care i-ai cheltuit nu au nicio importanță. Sunt mulțumit că mi-ai spus adevărul. Vom încerca să găsim bani în altă parte, ca să plătim polițele şi totul va fi în ordine.

— Te înşeli dacă crezi că îmi impui cu blîndețea şi umilința ta, răspunse Ganpat. Crezi că nu văd ce se ascunde în dosul sfințeniei şi a vorbelor tale mieroase? Crezi că eşti foarte bun, nu-i aşa?

— Nu vorbi aşa, frate Ganpat, spuse Prabha, care deveni violent pentru întîia oară. Nu e drept. Ştii că nu ți-am vorbit niciodată de afacerile tale personale pentru că aş fi putut şi eu să fac acelaş lucru, în împrejurări asemănătoare. Poți să crezi ce vrei despre mine, dar eu, nu am nimic de spus asupra purtării tale. Am fost supărat cînd m'ai mințit în legătură cu banii pe care te-ai dus să îi iei de la Moga şi, îți aduci aminte, am fost foarte aspru cu tine. Acum însă nu sunt supărat.

— Eşti un mişel, şi un prefăcut.

— Te rog să nu fii nedrept cu mine. Mă acuzi fără să am vreo vină. Sunt un om din partea colinelor, simplu, grosolan. Am trăit şi am muncit din greu toată viața şi nu gîndesc la fel cu oamenii din oraş. Aş dori şi acum să fiu un culi şi să nu fiu amestecat în afaceri.

— Sărman nevinovat! Îți potriveşti de minune treburile cu nevinovăția ta. Eşti viclean şi mîrşav, mai viclean şi mai mîrşav decît toți pungaşii care au venit din partea colinelor, cîine înfumurat ce eşti.

— Poți să spui ce pofteşti, şi Prabha părăsi orice demnitate şi făcu un efort desnădăjduit pentru a-l readuce pe Ganpat pe calea tovărăşiei lor complexe, de prietenie şi de afaceri. Îşi dădea însă bine seama că între ei totul era definitiv pierdut. Sunt aşa cum sunt, un mare păcătos, cu toate silințele mele de a mă îndrepta.

— Am terminat cu tine, urlă Ganpat, ridicîndu-se deodată, eşti o secătură! Te crezi bun şi crezi că o să fii şi mai bun dacă faci pe vinovatul.

— Ei hai, judecă puțin, strigă Prabha, încercînd să pună mîna pe Ganpat şi să-l facă să se aşeze din nou, nu vezi că suntem asociați şi că interesele noastre sunt comune?

— O să rup tovărăşia noastră şi o să te fac să te tîrăşti în şanț, ca să te pedepsesc pentru toate insultele pe care mi le-ai adus de azi dimineață. M'ai trădat. Eşti un culi nenorocit şi o să rămîi toată viața un culi nenorocit.

Ganpat luă registrele şi punîndu-le pe umăr, vru să-şi ia pantofii, pentru a pleca.

— Oh, aşează-ți pantoful pe capul meu, spuse Prahha. Ridică pantofii şi îi dădu lui Ganpat cu o umilință desnădăjduită. Loveşte-mă în cap pînă o să chelesc, dar nu mă părăsi.

Am fost tovarăşi timp de doi ani şi am întemeiat această fabrică împreună. Ar fi îngrozitor pentru mine, la vîrsta mea, să port greutăți în spinare ca un culi.

— Puțin îmi pasă dacă te duci la dracu, corcitură mieroasă şi vicleană ce eşti, răspunse bărbatul cu obrazul de capră. Dă-mi pantoful. Poți să mănînci baligă şi să bei urină şi tot nu-mi pasă! Tatăl tău era culi şi tu tot culi eşti. Niciodată n'ar fi trebuit să mă întovărăşesc cu tine, porc de cîine! N'o să-mi pierd prestigiul îngenunchind în fața oricui, şi mai ales în fața unui culi ca tine!

— Oh! ocărăşte-mă cît vrei, dar nu mă părăsi. Linişteşte-te. Totul se va aranja. Mînia ta se va potoli.

— Pleacă, cîine ! urlă Ganpat, fugind înspre poartă.

Munu ascultase cearta, cu inima strînsă. Se repezi şi îl apucă pe Ganpat de haină, rugîndu-l

— Oh! stăpîne, nu pleca, nu pleca. Nu faci bine.

Tulsi, Bonga şi chiar Maharagi, alergară şi ei şi îşi împreunară mîinile.

— Pieriți din calea mea, porcilor! şi Ganpat îşi ridică pumnii, apucat de un acces de furie isterică lăsîndu-i să cadă, ca nişte ciocane, pe băieți, pînă cînd aceştia se strecurară pe platformă, plîngînd înspăimîntați.

— Ce grozăvie! gemu Prabha, proptindu-şi capul în mîini. Apoi se aruncă la picioarele lui Ganpat: Oh! Întoarce-te, întoarce-te.

— Pleacă, cîine venit din ținutul colinelor, urlă Ganpat, lovindu-l în față şi smulgîndu-i-se cu brutalitate din brațe.

Prabha se prăbuşi, gemînd.

— Taci, porcule, haimana infectă, şi Ganpat se întoarse din prag pentru a urla pentru ultima dată:

— Nu mai urla, cîine, şi nu te ține după mine. Ți-am spus că sunt hotărît. Nu vreau să mai am de a face cu o otreapă ca tine. Nu eşti de rangul meu, tu eşti un culi, vii de pe drumuri şi o să te întorci pe drumuri. Te scuip în față.

Scuipă şi o şterse.

Omul cu obrazul de capră, făcu ceea ce spusese. Deschise o fabrică de conserve şi de esențe de fructe, cu cei cincizeci de rupii care îi rămăseseră din banii pe care îi încasase pentru

fosta sa firmă.

Avu deajuns pentru a închiria localul şi pentru cele cîteva obiecte necesare. Obținu pe credit materiile prime, apoi se puse în legătură cu clienții lui Prabha, cărora le spuse că fusese, din nenorocire, părtaş la o firmă ce se ruinează, din pricina datoriilor mari făcute de Prabha, pe care acesta nu le va putea plăti niciodată.

Această greşită interpretare a faptelor avu drept urmare svonul că Prabha dă faliment. Afacerea era întradevăr aproape de faliment, cum se întîmplă întotdeauna cu firmele care au stocuri mari, aşa încît buna reputație a firmei se pierdu şi creditorii, cuprinşi de panică, alergară la fabrică, bătînd violent în poartă şi cerînd lui Prabha să-şi plătească datoriile pe loc:

— Ieşi, Prabha, strigau creditorii luîndu-se unul după celălalt, arată-te să te vedem la față. Dece te ascunzi după fustele soției tale? Arată-te şi fii bărbat.

Din nenorocire, după plecarea lui Ganpat, Prabha rămase cu o piatră pe inimă. Teama de a nu-şi putea plăti de îndată datoriile îl turburase atît de mult încît se îmbolnăvise şi avea febră.

Lucrătorii lui erau mult prea speriați şi nu deschiseră ferestrele fabricii. Creditorii bateau din ce în ce mai tare şi strigătele lor deveneau mai furioase, pe măsură ce timpul trecea: „Arată-te să te vedem, mama ta de parvenit!”

Prabha zăcea în colțul cel mai îndepărtat al camerei şi nu putea răspunde. Soția lui, care şedea lîngă dînsul, auzi larma, dar împinsă de un sentiment natural şi convențional de modestie, nu vru să înfrunte mulțimea. Intră în uzină şi îi strigă lui Tulsi:

— Du-te şi spune lala-şilor că stăpînul tău e bolnav şi că îi va primi mîine.

— Munu, spuse Tulsi, transmițînd ordinele ca deobicei, du-te şi spune-le că stăpînul zace bolnav. Munu se căță̆ră pînă în hol, trecînd pe lîngă Maharagi, care scotea mai departe apă din fîntînă. Se apropie de una din ferestrele mari care dădeau înspre uliță, şi spuse:

— Lala-şi, meşterul Prabha zace în pat cu febră, nu puteți reveni mîine?

— Bolnav? Spui că e bolnav? strigă unul dintre creditori,

un bărbat cu obrazul prelung, cred şi eu că e bolnav! Cum vrei să nu fie bolnav, cînd are atîția bani pe conştiință! Adu- ni-l afară sau mergem noi să punem; mîna pe nemernicul acesta.

— Lala-şi, e bolnav întradevăr, spuse din nou Munu, împreunîndu-şi mîinile în semn că îşi preia toată răspunderea. Fiți buni şi plecați! Mîine se va simți mai bine şi va veni el singur la voi.

— Du-te, du-te, ibovnic al soră-tii, du-te, adu-ni-l, spuse un negustor ce purta pe cap un turban uriaş, un şorț de muselină pe pîntecul rotofei şi era încălțat cu o pereche de pantofi brodați cu fir de aur.

Munu bătu în retragere.

În timpul acesta lady Todar spăla podeaua în bucătărie, aşa că nu auzi imediat cele ce se petreceau, altfel ar fi ieşit şi ea, de îndată. Auzi însă larma de jos, cînd veni să arunce apa murdară în rîu, de pe terasa sa de la catul al patrulea.

— Nu ți-e ruşine să ne torni apă murdară în cap? strigă corul creditorilor. Priveşte, ne-ai stricat hainele.

— Cine sunteți voi? întrebă lady Todar, cerîndu-şi iertare. De unde să ştiu că sunteți acolo? Ce vreți?

— Vrem să-l vedem pe Prabha, pe falitul acesta! zise unul dintre creditori.

— Da şi nici nu vrea să vie să discute cu noi.

— Oh! slugă păcătoasă! De te-ar lua dracu!

— Vedea-te-aş muşcat de un şarpe! Unde te-ai ascuns? Înapoiază întîi soțului meu cele cinci sute de rupii pe care ni le datorezi. Pe urmă, ceilalți vor putea să-şi împartă conservele tale. Ce să facem ca să ne recăpătăm banii?

— Aşa dar vă datorează şi dv. cinci sute de rupii? spuse bărbatul cu fața prelungă.

— Da, ce nemernic! A venit să ne spuie vorbe goale şi a contat pe firea generoasă a soțului meu. I-am împrumutat şi noi bani, cu toate că fumul fabricii lui ne-a stricat casa.

Îşi îndreptă apoi torentul năvalnic al vorbăriei spre casa lui Prabha.

— Ieşi! Deschide poarta! Unde te-ai ascuns? Unde eşti? Corabia vieții tale să nu mai plutească niciodată pe oceanul existenței!

Nu veni niciun răspuns, se auzea numai un plînset înnăbuşit. Prabati şi Munu plîngeau îmbrăţişaţi, lîngă patul în care dormea Prabha.

— Aşteptaţi, spuse lady Todar, fiul meu, n'a fost făcut degeaba thanedar. E sus în casă. Mă duc să-l chem.

Se repezi pe scări în sus.

Prabha fu trezit de hohotele de plîns ale soţiei sale.

— Ce s'a întîmplat? întrebă el.

— Creditorii strigă din uliţă, spuse Munu cu greu, vor să vă vadă.

Prabha se sculă imediat şi se apropie de fereastra ce dădea înspre uliţă. Era palid şi tremura uşor. Îşi împreună mîinile, îndreptîndu-se spre creditori şi vru să înceapă să vorbească. Creditorii începură să ţipe.

— Ah! Iată-l pe acest bastard. Ce cîine! Ce mizerabil! Hai coboară, vino de ne dă înapoi banii.

— Vă cer iertare, lala-şi. Voi plăti fiecăruia totul, voi da înapoi fiecare penny[37] pe care vi-l datorez, chiar dacă va trebui să mor ca să fac asta. Dar, vă rog, nu mă ocărîţi!

— Haide Prabha Dial, plăteşte chiria uzinei şi a camerei pe care ai ocupat-o, spuse un bărbat pretenţios, cu obrazul de maimuţă, plin de bube negre. Purta o jachetă de alpaca, o cămaşă albă cu gulerul răsfrînt, pantaloni de bumbac, beretă şi pantofi negri.

— Faceţi loc babu-lui Dev Duţ, spuse un glas de femeie din mulţimea îngrămădită la capătul uliţei.

— O să vă plătesc totul babugi, zise Prabha, întinzîndu-şi mîinile împreunate către proprietar. Îmi voi plăti chiria, chiar dacă voi muri.

Şi Prabha se repezi să ia cîteva mici bijuterii ale soţiei sale pentru a le oferi proprietarului, drept chirie.

În această clipă un poliţist sikh şi unul mahometan îmbrăcaţi în uniformă kaki, cu pantaloni scurţi şi cu turbane albastre, dădură năvală făcînd loc, cu bastoanele, unui ofiţer de poliţie englez, însoţit de fiul lui sir Todar, subinspector de poliţie, care înaintau solemni.

— Unde e Prabha, întrebă thanedarul.

— A tulit-o, sluga asta păcătoasă, spuse lady Todar, ascunzîndu-şi sînul în sari. Apoi se retrase în tinda casei şi

încercă să se înfățişeze inspectorului de poliție cu demnitatea modestă care se cuvenea lui lady Todar, mama unui thanedar.

— Duceți-vă de-l căutați şi aduceți-l aici, voi, Tega Singh şi Jar, ordonă thanedarul.

Poarta fabricii se dădu la o parte şi Prabha ieşi, urmat de lucrătorii săi, tocmai în clipa în care năvăleau polițiştii.

— Ieşi, porcule, ieşi cîine, strigară aceştia furioşi. Îl apucară pe Prabha de gît şi începură să-l lovească cu bastoanele.

După ce îl smulseră din brațele lui Munu, Tulsi şi Bonga, începură să-l îmbrîncească, lovindu-l cu picioarele, în timp ce creditorii strigau ca nişte fiare sălbatice.

— Luați-l pe acest porc de cîine, pe această otreapă! Scoateți-l afară!

— Duceți-l repede la postul de poliție, spuse inspectorul englez, privindu-l bănuitor pe Prabha.

— Da, este un ticălos de primul rang, spuse thanedarul, apoi se întoarse înspre mama lui şi vorbiră în limba lor maternă:

— Închide poarta uzinei, pînă mă întorc.

Şi adresîndu-se creditorilor:

— Veniți cu toții la cotvali mîine, o să depuneți mărturie. Pînă atunci întoarceți-vă la prăvăliile voastre. Avem noi grijă de el.

— Bine Genab, bine sahib thanedar, spuseră negustorii, împreunîndu-şi mîinile în fața acestui puternic simbol al lui sarchar angrezi de care le era teamă şi pe care îl respectau mai mult decît orice.

Tegia Singh şi Iar Muhammed îl tîrîră pe Prabha prin strada strîmtă şi întortochiată, trecînd prin mulțimea de curioşi care şopteau, fascinați de această desfăşurare de forță. Prabha, cu ochii scăldați în lacrămi, îşi întoarse capul înspre fereastra de la care soția sa îl privea cum pleacă şi hohotea.

— Uită-te înainte, porcule, şi mergi înspre cotvali! urlă thanedar-ul care venea împreună cu colegul său în urma polițiştilor.

Munu, Tulsi, Bonga şi Maharagi veneau şi ei. Munu plîngea, Tulsi era palid şi grav, Bonga arunca priviri furioase şi se silea să vorbească, Maharagi era mut şi îi curgeau balele.

Cortegiul străbatea *Cat Killers Lane,* cotind prin bazarul de

cărți prin care se ajunge la postul de poliție de sub Turnul Orologiului. Trecătorii şi negustorii se opriră pentru a-l privi. Unii încremeniră, alții începură să şuşotească sau să trăncănească. Cîțiva se apucară să ocărască şi să blesteme pe cel pe care altădată îl respectaseră ca pe un settigi.

Grupul ajunse în fața unui sergent mahometan, cu obrazul fraged şi nasul coroiat, care îşi fuma narghileaua, şezînd pe un ciarpai.

— Fă-l să-şi mărturisească nelegiuirea, Pande Chan, spuse thanedar-ul. E arestat ca insolvabil.

Sergentul luă poziția de drepți, îşi salută ofițerii şi plecă într'una din camerele din dosul verandei să caute un băț.

— Hai, mărturiseşte, ticălosule, spuse sergentul apropiindu-se de Prabha care era încă ținut de cei doi polițişti. Mărturiseşte! Unde ți-ai ascuns banii? Spune...

— Huzur, spuse Prabha, împreunîndu-şi mîinile, nu am bani ascunşi, dar am mărfuri. Te rog să mă ierți şi voi plăti tot ce datorez creditorilor mei.

— Minți, ibovnic al mumă-ti ce eşti tu, strigă Pande Chan. Mărturiseşte adevărul.

Îl lovi cu bastonul odată, de două ori, de trei ori.

— Am spus adevărul, gemu Prabha. Îți jur, huzur, că nu te mint.

— Lasă că nu eşti un înger, copil al lui Esblis, strigă sergentul, lovindu-l pe Prabha peste obraz.

— Am spus adevărul, Sardar, am spus adevărul, gemu Prabha, ridicîndu-şi mîinile prinse în cătuşe.

— Dacă-i aşa, atunci thanedar-ul e un mincinos, porcule, şi inspectorul la fel, scrîşni sergentul. Mărturiseşte, cîine, mărturiseşte. Şi sergentul lovi, lovi din nou, cuprins de un fel de furie nebunească, cu buzele strînse, cu fața crispată, dominînd cu trupul său masiv, silueta plăpîndă a lui Prabha.

— Oh! Nu-l bateți, nu-l bateți, Ganpat este de vină, strigară Munu şi Tulsi.

Sergentul se opri ca să răsufle.

— Loveşte-l, loveşte-l, aşa, strigă inspectorul de poliție, dînd un ghiont puternic sergentului pentru a-i arăta cum să facă. Apoi se întoarse spre băieții ce se țineau după dînsul, adînciți în contemplarea pielei sale albe şi îngroziți de suferințele

stăpînului lor.

— Giao! Ştergeţi-o de aici porcilor, urlă thanedar-ul cu o voce atît de aspră încît părea că-i rupe gîtlejul. Plecaţi, nu suntem la bîlci. Îi lovi cu bățul peste umeri şi peste picioarele goale.

— Oh! bate-mă, huzur, bate-mă, dar cruță-i pe aceşti copii.

— Ține-ți gura, porcule, spuse sergentul, învîrtind bățul în mînă. Gîndeşte-te la pielea ta şi nu face din locul acesta un bîlci. Ai văzut că am fost bătut pentru că te-am tratat cu prea multă blîndețe.

— Na, cîine, şi-l lovi din nou pe bătrîn, din ce în ce mai tare, pînă cînd văzduhul se umplu de şuieratul bastonului său.

Gemetele lui Prabha, se prefăcură într'un urlet prelung:

— Oh, doamne, dumnezeule, unde eşti?

Munu, Tulsi şi Bonga priveau acum, cînd la stăpînul lor, cînd sus spre cerul fără niciun nor. Inima le era îndureratã, dar nicio lacrimă nu le lucea în ochi. Nu puteau nici să-şi înnăbuşe, nici să-şi exprime durerea ce le apăsa sufletul.

Cînd se înapoiaseră la fabrică fu ca şi cînd cineva ar fi murit, ca şi cînd stăpînul lor ar fi fost mort. Camera lungă răsuna de ecoul surd al paşilor, de ecoul picioarelor goale care străbăteau, încoace şi încolo, drumul dintre curte şi locuință. Picioarele idiotului Maharagi şi picioarele plate ale lui Bonga călcau greu. Atmosfera era plină de spaima înfrigurată a plînsetelor stăpînei lor.

— Aşează-te Maharagi... şi tu Bonga, spuse Tulsi cu un tact care desvăluia sensibilitatea lui minunată de a prinde nuanțele tuturor necazurilor.

Munu începu să se apropie, mergînd în vîrful picioarelor, de fereastra care da spre stradă, unde zăcea, copleşită de durere, soția lui Prabha. Deabia ajunse în mijlocul camerei şi se opri. Obrazul i se întunecă. Suferința acestei femei era pentru dînsul o piedică. Se simțise atras de ea în mod spontan aşa cum alerga pe vremuri spre mama lui cînd se întorcea de la joacă şi o găsea plîngînd. Dar acum se schimbase ceva într'însul. Ieşise din inconştiența copilărească şi începea să-şi dea seama de calitatea emoțiilor pe care le încerca.

Nu se putu apropia de dînsa.

— O să mă duc să-l întreb pe Ustad Ganpat dacă vrea eă facă bine să vie şi să-l scoată pe Prabha din închisoare, îi spuse Tulsi lui Munu.

Munu, cu obrazul contractat, îşi ridică ochii şi-l privi pe Tulsi.

— Haideți să mergem, Maharagi şi Bonga, spuse Tulsi, îndreptîndu-se spre poartă. Haideți să mergem puțin la aer.

Le vorbea ca unor copii mici, neştiutori de ce se întîmplă pe lume. Se ridicară şi îl urmară posomorîți, copleşiți.

Munu rămase în cameră. Hohotele pe jumătate înnăbuşite ale lui Parbati umpleau odaia, făcîndu-l nesimțitor față de orice alt lucru.

Timp de o clipă fu tăcere — o tăcere desăvîrşită, suspendată în aşteptarea unui hohot, o tăcere încordată, densă, grea de amintiri dureroase.

Un foşnet, un singur foşnet, chiar delicat, i s'ar fi părut lui Munu o profanare.

Aruncă o privire în jurul lui: într'un colț zăceau nişte tingiri de aramă, mai încolo, două oale de pămînt cu înfloriturl ce-i părură curioase. Manghierele desenate pe o învelitoare care atîrna printre pături, cearşafuri şi plapome de puf îi atrăgeau privirile şi-l supărau.

Hohotul răsună, înfigîndu-se în inima copilului.

Se apropie de stăpîna lui.

— Scoală-te, scoală-te, îi spuse Munu, aplecîndu-se spre dînsa.

Dar Parbati plîngea fără să încerce să se stăpînească. Simpatia pe care o simțea venind spre dînsa îi uşura suferința.

Munu îngenunchie, încercînd să o ridice:

— Oh! scoală-te, te rog.

Plînsul ei era mai amar decît oricînd.

— Oh, nu ştiu unde să mă duc, copilaşul meu, nu ştiu ce să fac.

Şi îşi sprijini încetişor capul pe umărul lui Munu.

Căldura răsuflării ei pe gîtul lui, delicatețea obrazului sprijinit pe umărul gol, îi erau neplăcute copilului. Se simțea stingherit. Apoi, o uşoară mişcare a buzelor lui Parbati păru să-i trezească o amintire a unor emoții uitate, pe care le simțise în somn.

Îi privi obrazul de abanos. Pletele negre ce îi luceau pe frunte, deasupra liniei sprîncenelor, nu erau împodobite, de data aceasta, cu florile de aur, pe care le purta deobicei.

Umerii obrajilor ieşiți erau înroşiți de plîns şi lacrimile din ochii ei negri păreau nişte eleştee de lumină. Ovalul dulce şi ferm al obrazului îi încadra gura cu buzele întredeschise.

Munu îşi reaminti zilele de boală, în care Parbati îl îngrijise cu mîngîieri, cu sărutări pe frunte şi cu cîntecele nostalgice ale colinelor.

O strînse în braţe şi o simți înfiorîndu-se.

Se eliberă acum de sub povara frămîntărilor sufleteşti. Pentru o clipă se pierdu în căldura lui Parbati pînă într'atît, încît se cufundă în întuneric şi sîngele începu să-i clocotească de dragostea ce-l chinuia. Ochii i se umplură de lacrimi calde. Se simțea copleşit de cea mai sfîşietoare, mai pasionată durere pe care o resimțise vreodată.

— Oh! nu plînge, nu plînge, îi spunea Munu mereu.

— Nu plînge copilul meu, nu trebue să plîngi, îi spunea în acelaş timp Parbati.

Munu şi Parbati plîngeau fără întrerupere.

— Priveşte, Munu, stăpînul s'a întors, spuse Tulsi.

— Dece plîngeți, spuse Prabha, împiedicîndu-se de ciar- pai lîngă uşă. Credeați că am murit? Vocea lui era uşor iritată. Avea obrazul palid şi înspăimîntat. Se aşează, scuturat de friguri.

— Aşa dar, ți-au dat drumul, ustagi? întrebă Munu, impulsiv, alergînd spre dînsul.

— Da, nu mă puteau aresta, nu aveau mandat. Am dat faliment, desigur, dar voi încerca să plătesc creditorilor mei, cel puțin jumătate din sumele ce le datoresc. Poliția m'a bătut degeaba... hai! Mă dor oasele şi mi-e frig. Dă-mi o pătură... şi continuă să murmure cuvinte neînțelese. Delira.

Căzu pe spate, pierzîndu-şi cunoştința. Prin rupturile tunicii şi ale dhoti-ului său, se zăreau petele vinete ce-i apăruseră pe piele. Dîrele de sînge, care-i brăzdau trupul, răspîndeau o duhoare grea.

Parbati se repezi la căpătîiul lui Prabha şi îl îmbrățişă, încercînd să-şi oprească lacrimile.

Munu îşi înveli stăpînul cu pături, iar Tulsi se duse să

cheme medicul ce locuia în capătul de sus al străzii. După vizită, Munu şi Tulsi plecară împreună spre Bazarul Mare ca să cumpere doctoriile şi alifiile pe care le prescrisese acesta.

Păşeau tăcuți prin întunericul Bazarului de stofe, în unele locuri destul de mare, trecînd dincolo de o uliță îngustă care ducea într'o parte la Templul Sfîntului Sain Das, iar în cealaltă la Biserica Tuturor Sufletelor. Aici, o luară pe după turnul primăriei şi trecură pe lîngă Moscheea Şer Cau, ajungînd în bazarul principal unde, după prăvăliile în stil indian, urmau clădiri ce înfățişau o palidă imitație a caselor europene.

Amîndoi credeau că stăpînul lor nu va scăpa cu viață şi deaceea mergeau cu capetele plecate.

Totuşi, în timpul întoarcerii spre casă priviră doctoriile pe care le cumpăraseră de la Sarabgi, farmacistul pars, şi începură să nădăjduiască. Felul arătos în care erau împachetate îi făcu să fie mai puțin descurajați.

— Unde sunt Bonga şi Maharagi? întrebă Munu. Nu s'au întors cu tine?

— Master Ganpat i-a oprit în fabrica lui, spuse Tulsi. I-a ocărît la început, apoi le-a spus să lucreze la dînsul. Erau prea înfricați şi n'au îndrăznit să nu primească.

Munu ascultă această povestire în tăcere. Îl ura pe Ganpat dar întîmplările ce se desfăşuraseră, una după alta, în timpul acestei zile, îl obosiseră pînă într'atîta, încît nu mai putea să-şi exprime ura în niciun fel.

Păşeau semeți în întuneric, ca şi cînd ar fi plecat în căutarea uitării. Din cînd în cînd zăreau nedesluşit, la lumina unei pipe, trupul ghemuit al vreunui muncitor, care dormea pe pămînt sau pe treptele unei prăvălii împodobite cu flori, făcîndu-şi pernă din brațul îndoit sub cap, şi el se silea să vadă cine era.

— Ar trebui să dormim şi noi afară, în tîrgul de grîne, dacă vrem să găsim de lucru şi să-l ajutăm pe master Prabha, spuse Tulsi, ghicind gîndul micului său tovarăş.

Nu-şi mai vorbiră nimic.

După ce luă doctoria, stăpînul lor căzu într'un somn adînc. Era lac de sudoare şi răsufla regulat. Soția lui şedea lîngă dînsul. Băieții ştiau bine că va veghea toată noaptea. Plecară aşa dar să doarmă în tîrgul de grîne unde socoteau că vor

putea munci ca hamali.

Trecură prin strada *Cat Killers Lane* şi intrară în Papadum Bazar, care era plin, ziua ca şi noaptea, de un miros pătrunzător de mirodenii calde, de brînză şi de linte stricată. Străbătură marele Bambu Bazar şi intrară în bazarul de sare, unde se adunau toți boii din oraş ca să lingă droburile de sare, pe care hinduşii credincioşi le lăsau anume în fața dughenelor. Tîrgul de grîne era la vreo sută de metri depărtare. Ca să ajungi acolo trebuia s'o apuci prin strada Hamman.

Cei doi băieți înaintau orbeşte prin noaptea neagră şi grea, deabia luminată de luna înceţoşată. Pe jumătate adormiți, obosiți, frînți, cu trupurile grele, singura lor dorință era să se poată odihni. Dar sgomotele înspăimîntătoare ale nopților indiene, horcăitul brusc ieşit din gîtlejul ofticoşilor care îşi scuipau flegma de la ferestrele ciubaraselor sau de pe acoperişul caselor, sbîrnîitul ascuțit al gîzei numită calul dracului şi al lăcustelor ce cîntau în curtea vreunui templu, mieunatul sinistru al vreunei pisici fără noroc, speriată de un cîine înfometat, care fusese el însuşi trezit de rîgăiturile unui bou sfînt, toate aceste sgomote urmînd unele după altele ca bubuitul tunetului după fulger, această atmosferă încărcată şi penibilă, încărcată de duhul morților, care, după credința indienilor, vin noaptea la fostele lor locuințe, îi apăsau, cu toată povara lor, pe cei doi băieți.

Munu şi Tulsi, se poticniră acum în făgaşul plin de noroi de la capătul drumului. Intrarea strîmtă şi întortochiată a tîrgului grînelor le înfățişă un spectacol şi mai impresionant.

Curtea pătrată, înconjurată din toate părțile de dughene scunde şi murdare, de barăci uşoare şi de clădiri mari cu cinci caturi, cu arcadele, coloanele şi cupolele fațadelor înnegrite, gemea de căruțe grosolane de lemn, ce-şi înălțau hulubele spre cer ca nişte crucifixe; mulțime de boi cu coarne răsucite; de tauri şi viței preacuvioşi, plini de baligă, stăteau în picioare sau culcați, unii mestecînd paie, alții rumegînd ierburile pe care le mîncaseră cu cîteva ceasuri mai înainte.

Pe deasupra, curtea aceasta era ticsită cu trupuri de culii ce nu se deosebeau de culoarea pămîntului pe care erau culcați. Unii sforăiau, alții se adunaseră în cerc şi fumau din

narghilele, iar alții căutau un colț unde să se poată odihni.

Miasmele canalelor astupate, ale grînelor putrezite, ale baligii de vacă şi ale urinii, mirosul răsuflării oamenilor şi animalelor, duhoarea înțepătoare a brichetelor de cărbune, alcătuiau o atmosferă care îți dădea leşin, pînă ce te obişnuiai cu ea, sau pînă cînd atenția îți era atrasă de necesitatea de a ocoli trupurile ude de sudoare, întinse pe jos, goale sau învelite în cearşafuri, ca nişte strigoi, nădăjduind zadarnic că vor scăpa de muştele şi țînțarii ce sburau în beznă ca o plagă nevăzută.

Cum intrară în curte, Munu şi Tulsi începură să se lovească peste brațele pline de țînțari, blestemînd furioşi.

— Oh! Mama lor de țînțari!

— Pe cine înjurați? întrebă dintr'un grup, un glas aspru de culi.

Munu şi Tulsi se speriară. Nu-şi dăduseră seama că înjurau.

— Nu înjurăm pe nimeni, spuse Tulsi cu tact. Blestemăm doar țînțarii.

— Cine sunteți voi, întrebă un altul.

— Suntem nişte culii, răspunse Munu, arătîndu-se nepăsător, căci se temea că îmbrăcămintea de muselină a lui Tulsi să nu-i supere pe lucrători. Trupul lui gol, era, în schimb, o dovadă de simplicitate.

— Nu mai e loc aici pentru nimeni, murmură un culi al cărui trup gol lucea, parcă ar fi fost de abanos, căci şi-l ungea cu ulei pentru a goni țînțarii.

Întradevăr, nu era loc. Trupurile învelite în cearşafuri zăceau unele lîngă altele. Capetele se sprijineau pe scîndura tare a vreunei scări.

Munu şi Tulsi păşeau cu băgare de seamă printre vreo cincisprezece trupuri goale, îngrămădite în jurul unei căruțe. Merseră apoi printre sacii de grîu pînă cînd crezură că au găsit un loc liber.

— Cine este acolo? Dacă sunteți hoți, feriți-vă! strigă un paznic de noapte, care era culcat pe un pat de campanie şi ținea un baston de bambus în mînă.

— Suntem culii, răspunse Munu.

— Plecați de aici, nu stați în apropierea acestei prăvălii, lala

Toda Ram nu permite să doarmă culii aici. Are o casă de bani în prăvălie.

— Foarte bine, maharagi, spuse Tulsi, făcîndu-şi drum înspre miazănoapte cu gîndul că va găsi un loc, pe undeva, printre sutele de oameni ce se întorceau de pe o parte pe alta, vorbind pe şoptite, tuşind, oftînd, în căldura ce îi apăsa ca un zeu de argilă, răuvoitor şi încăpățînat.

Atitudinile ridicole ale culiilor, care nu puteau dormi şi care murmurau: „ram, ram" „sri crişhna" sau „har, har"! îl enervau pe Munu.

Ştiau că oamenii aceştia erau bătrîni, sau de vîrstă mijlocie şi erau credincioşi, iar Munu nu era tocmai mulțumit de Puterea Veşnică, după ce văzuse, nu demult, suferințele piosului Prabha.

Îl tîrî deci pe Tulsi către mijlocul curții unde era o grămadă de saci de grîu, acoperită cu o bucată mare de pînză. După ce dădu o raită, pe furiş, primprejur pentru a se asigura că niciun ciovcidar nu păzeşte marfa, încercă să găsească un loc unde să pună piciorul, spre a se cățăra pe acest zid de saci. Negăsind nimic, căută ceva cu care să se poată urca pînă în vîrf. Zări, nu prea departe, o scară pe vîrful căreia îşi făcuseră un cuib nişte porumbei. Munu alergă să se urce pe scară dar Tulsi îl opri.

— Poți să te sprijini pe umerii mei, pe urmă o să mă tragi tu pe mine pînă sus, spuse el, aplecîndu-se.

Munu se cățără cu vioiciune pe spatele lui Tulsi şi ajunse pe vîrful grămezii de saci. Apoi îi şi sprijini picioarele între saci, îşi şterse palmele şi întinzîndu-i lui Tulsi mîna dreaptă, îl trase pînă la el. Efortul pe care îl făcu îi întinse toți muşchii. Tocmai în acea clipă se ridică un vînt cald. Munu se aşeză. Adierea ce-i mîngîia trupul era odihnitoare. Privi neliniştit în jurul lui temîndu-se ca nu cumva să fi fost văzuți de către paznicul de noapte şi să fie siliți să coboare. Dar nu se zăreau prin împrejurimi decît trupuri lungite pe o parte, pe spate sau pe burtă, ghemuite în aşa fel încît să ocupe cît mai puțin loc cu putință, înghesuite în atitudini pline de teamă, aşteptînd cea mai mică părticică din darul cel mai minunat: somnul.

— Nu vrei să dormi? îl întrebă Tulsi, care era frînt de oboseala zilei.

— Ba da, spuse Munu, dar continuă să privească vag în întuneric, înregistrînd, fără să-şi dea seama, sgomotele ce îl înconjurau, suspinele însoţite de gîlgîitul apei într'o cişmea, şopoteala convorbirilor, ţîrîitul vreunui cărăbuş, orăcăitul răguşit al vreunei broaşte.

— La ce te uiţi? se întrebă el, şi se întinse pe spate. Sacii de grîu alcătuiau o saltea destul de bună.

Se uita spre cer, un cer albastru cenuşiu, cu secera lunii agăţată într'o parte, cu cîteva pete de sînge alburiu, răspîndite în chip de stele. Cerul nu-i oferea niciun alt înţeles.

Închise ochii şi îi apăru în minte imaginea acoperişului înţesat al casei stăpînului său — imaginea propriului său pat, înconjurat de alte paturi. „Şi eu sunt acum, îşi spunea Munu, departe de această casă. Prabha e culcat, bolnav, în camera mare de jos şi Ganpat e în altă parte a oraşului. Maharagi şi Bonga sunt poate culcaţi în noua uzină şi dorm adînc. Stăpîna se gîndeşte fără îndoială la noi! Poate plînge? Ar fi trebuit să rămînem lîngă stăpîn şi lîngă stăpînă. Poate a murit!".

Imaginea lui Prabha, mort în patul său, era de neîndurat. Închise ochii. Nu trecu nicio clipă şi adormi.

Avea un somn uşor, capricios, strîngea pumnii ca şi cînd s'ar fi agăţat de ultimul pai, ca să nu se înnece. Trupul lui se frîngea, sucindu-se şi răsucindu-se. Trăgea atîta aer în piept încît îl dureau nările. Gemu odată sau de două ori ca şi cînd sufletul i s'ar fi destins, scăpînd din strînsoarea în care se sbătuse în timpul acestei zile îngrozitoare.

Cînd căldura nopţii fu izgonită de răcoarea zorilor, febra lui Munu slăbi. Copilul se ghemui lîngă un sac pîntecos, ca lîngă trapul cald al unei femei. Nici cîntecul cocoşilor din casele de pe uliţa ţesătorului, nici ciripitul miilor de vrăbii, nici chiar croncănitul insistent al ciorilor, nu-l treziră, nici pe el, nici pe Tulsi cu toate că această larmă alungă somnul culii-lor, al boilor, al cîinilor şchiopi, şi al negustorilor cucernici.

Dar razele de oţel ale soarelui îi frigeau pielea goală şi se trezi, cu gura năclăită, cu pleoapele lipite, cu mîinile şi picioarele grele şi rău mirositoare. Îl scutură, fără vlagă, pe Tulsi.

Sub cerul galben şi roşu al dimineţii, tîrgul părea mai întunecat. Munu se simţea murdar şi suferea din pricină că nu

putuse să se spele.

— Vino, Tulsi, spuse Munu acru, frecîndu-şi ochii.

Tulsi se ridică de îndată. Munu privi împrejur. Nu ştia de unde să înceapă.

Între cele două căruţe încărcate şi prăvălie, cîţiva culii duceau nişte saci în spate. Alţii şedeau, fumau din narghilele, se spălau la pompă sau rămăseseră sleiţi de puteri, nepăsători la sgomotele dimprejur, cuprinşi de un somn adînc, asemănător cu moartea. Căci, în acest loc, viaţa, chiar înainte de a fi bătut ora muncii, era un flux de umanitate în stare de fierbere ce se rotea şi se sbătea într'un vîrtej colorat.

Se zăreau lala-şi, îmbrăcaţi în muselină răcoroasă şi în tussor minunat, ce mergeau din prăvălie în prăvălie, murmurînd: *ram, ram, ram, sri, sri, sri,* sau alte incantaţii către dumnezeu sau mamona, nimeni nu ştia prea bine cui îi erau adresate. Se mai zăreau oameni întunecaţi, cu pielea de culoarea arămii, aproape goi, îmbrăcaţi în sdrenţe murdare, care strigau, pălăvrăgeau, gîfîiau, sau şedeau nemişcaţi, cu desăvîrşire nemişcaţi, ca nişte statui.

Munu găsea toate acestea naturale, ca şi cînd ar fi fost obişnuit cu ele de la începutul vieţii sale.

Numai amestecul tipurilor îl interesa. Văzuse şi altădată mulţi hinduşi din ţinutul colinelor, dar nu întîlnise niciodată atîţia lucrători mahometani şi atîţia culii sikhi împreună. Se întreba dacă hinduşii nu se simţeau răniţi în convingerile lor religioase, în amestecul acesta cu mahometanii. Nădăjduia, pentru ei, că nu sufereau prea mult, căci îşi aminti, în taină, că odată, cînd mergea după trebile sale, cumpărase într'o dugheană mahometană o porţie de curry cu carne de miel şi pîine muiată în untură, pînă într'atîta îi lăsase gura apă, simţind mirosul aromat, ce ieşea din cuptor.

E adevărat că se furişase în dugheană spre a nu fi văzut de hinduşii care treceau şi care l-ar fi putut recunoaşte, dar nu avusese sentimentul că face ceva neobişnuit călcînd obiceiul. Singura lui vină era de a fi gustat o mîncare, pe care mahometanii o găteau mai bine decît hinduşii.

Pînă la urmă, religia nu părea să aibă o prea mare importanţă, căci acolo a văzut cu proprii lui ochi, pe un culi ragiput, primind o narghilea de la un mahometan.

Un asemenea gest era o dovadă, fără îndoială, că culii nu au religie. Avea sentimentul nedesluşit însă că ei nu ar fi primit de mîncare unii de la ceilalți. În ceea ce îl privea, nu dădea nicio însemnătate acestui lucru. Şi apoi esențialul pentru el, în această clipă, era să găsească de lucru. Soarele orbitor de dimineață începea să ardă şi nu se mişcaseră încă.

— Tulsi, Tulsi, strigă Munu, să ne grăbim şi să luăm şi noi loc în gloata care se înghesue în jurul prăvăliei ce se deschide acolo. Vino, repede!

Sări jos, de pe grămada de saci şi se îndreptă repede spre valul de mulțime, ce striga, îmbulzindu-se către o curte mare aflată în fața unei case cu patru etaje, colorată ridicol.

Tulsi îl urmă cu încetineală. Munu se apropie cu greutate, atît de violent se împingeau culii mai mari. Încercă să pătrundă, să se strecoare printre cei mari, sau să treacă printre picioarele lor, dar nu reuşi decît să se înfierbînte degeaba. Rămase în urmă, neputincios, ascultînd strigătele, blestemele, rugămințile, ce se auzeau în mulțime.

— Înapoi, porcilor, înapoi, striga negustorul aşezat în picioare pe casa sa de fier, ținînd un baston de bambus în mîna. Dați-vă înapoi, nemernicilor. Nimeni nu capătă de lucru dacă nu vă dați înapoi.

— Oh lalagi, oh lalagi, eu sunt Mohamet Butt. Mi-ai dat şi ieri de lucru, spuse un culi.

— Nimeni nu capătă de lucru dacă nu vă dați înapoi.

— Oh! Lalagi, sunt în stare să duc cu uşurință două sute ue livre în spinare. Dă-mi, rogu-te, de lucru.

— Dați-vă, înapoi, ticăloşilor, nu o să primiți de lucru dacă vă purtați astfel!

— Lala, Lala, o să-mi plăteşti numai cîte un anna de sac, numai un anna ca să duc un sac, de aici pînă unde vrei! îl imploră un al treilea culi.

— Du-te la o parte, porcule, că-ți frîng oasele.

— Oh! lalagi, lalagi.

Cîteva clipe Munu nu auzi decît aceste vorbe, care fură urmate apoi de şfichiuitul bastonului de bambus, care lovea oasele tari ale culii-lor. Se auziră voci mînioase şi tropotul oamenilor care se dădeau brusc înapoi, căutînd să scape, val după val, de lovituri.

— Se deschide prăvălia lui lala Tacur, strigă cineva. Mulțimea se înghesui, dezordonat, înspre o prăvălie mare, apărată de o poartă cu grilaj de fier.

Munu fu destul de deştept ca să-şi dea seama ca dacă rămîne pe loc poate avea norocul să fie angajat, căci toți culii părăsiseră piața.

Cînd Tulsi ieşi din rîndurile din față, printre care reuşise să se strecoare, şi îl chemă, Munu îi răspunse:

— Rămîi aici, toate oile astea au plecat. O să căpătăm de lucru.

Lucrurile se întîmplară după cum prevăzuse Munu. Nu le prevăzuse totuşi pe toate.

Rămaseră, amîndoi pe loc împreună cu alți doi culii, în timp ce restul mulțimii se înghesuia în fața prăvăliei lui lala Tacur Das.

— Hai, apropiați-vă, cîinilor, m'ați făcut să asud, spuse negustorul, lăsînd bastonul din mînă. Veniți să luați sacii din curte. O să-i încărcați în căruța cu boi a lui Rahmat, care se duce la gară.

Munu citi inscripția albastră, în limba hindustană, ce se vedea pe sacii de grîu. Era însă prea tînăr pentru a cunoaşte legile Economiei Politice, mai ales pe cele care reglementează exportul grînelor indiene în Anglia. Se mulțumea să soarbă cuvîntul „rali" spre a-i simți toată ciudățenia, aşa cum sorbise odinioară cuvintele ştiințifice elementare, pe care le învăța la şcoală.

Toți culii, împreună cu Tulsi, se aşezaseră ca să-şi pună pe umeri sacii de pe platformă. Se ridicau, unii după alții, unii dintre ei se clătinau, alții îşi regăseau echilibrul printr'o

mişcare bruscă a umărului, iar alții cu uşurință. Începură să meargă îndoiți de povara ce o purtau.

Munu aşteptă să vadă cum trebue să facă munca aceasta. Imită mişcările celorlalți, de la felul lor de a scuipa în palme, pentru a apuca sacii mai bine, pînă la felul în care îi săltau pe umăr. Din nefericire nu-l putu însă ridica. Crezu că i-a scăpat din vedere vreo mişcare misterioasă, căci deşi încerca în toate felurile cu putință să tragă, să împingă, să ridice sacul, pentru a nimeri taina ascunsă — totul fu zadarnic.

Ceilalți culi se întoarseră după a doua încărcătură. Munu era în acelaş loc, forțîndu-şi muşchii pentru a urni greutatea.

— Lasă asta, ibovnic al soră-tii ce eşti, îi spuse părinteşte unul dintre culi. O să te omori. Du-te mai bine să cari pachete mici în piața de legume.

Munu era însă hotărît să cîştige existența stăpînului şi stăpînei sale.

— Vino să-mi dai o mînă de ajutor, îi spuse el lui Tulsi.. Acesta ridică sacul şi i-l puse în spate.

Munu se ridică, cu picioarele tremurînd şi cu tot trupul încordat pentru a susține uriaşa greutate. Înainte, un pas, doi paşi, trei paşi. Acum mergea, împins înainte numai de greutatea sacului şi se menținea, deocamdată, în echilibru. Cînd trecu peste un mic şanț la capătul curții, picioarele i se împleticiră, dar îşi păstră echilibrul printr'un efort de voință. Trupul său suplu era ud de sudoare. Felul în care purta sarcina, jocul muşchilor săi întinşi şi grația mişcărilor sale echilibrate, fură minunate, timp de o clipă. Acum trebuia să treacă peste grinda dreptunghiulară a porții. Ridică piciorul stîng apoi înainte de a se hotărî dacă e mai bine să sară sau să facă un pas mare, ridică piciorul drept. Se împiedică şi căzu, lîngă sacul de grîu, lovindu-se cu capul de o mică ridicătură de pămînt, care îl răni.

— Oh! ibovnic al maică-ti ce eşti, strigă negustorul sărind jos de pe platforma prăvăliei, unde se aşezase pentru a-şi număra banii dintr'o pungă de culoarea pămîntului ars. Oh! corcitură, cine te-a pus să ridici sacul ăsta! Deabia ai ieşit din burta mumă-ti! Şterge-o de aici, nemernic mic ce eşti! Nu te-am zărit cînd ai luat sacul, altfel nu te lăsam să pui mîna pe el, porcule! Vrei să mă bagi la puşcărie pentru omor? Cîine!

Şterge-o de aici, ticălosule!

Munu se ridică dintr'un singur salt, şi fără să țină seama de rana pe care şi-o făcuse, alergă să se ascundă pe sub saci, aproape de locul unde dormise. Nădăjduia să găsească mai tîrziu de lucru, la o altă prăvălie.

Dar negustorul continuă să-l ocărască şi atrase atenția şi celorlalți negustori care îşi deschideau prăvăliile şi îndeplineau riturile de purificare, stropindu-şi casele de bani cu apă sfințită.

Se luară şi ei după tovarăşul lor şi începură să-l ocărască în cor pe Munu.

— Şterge-o, ticălosule, ibovnic al mamă-ti, şterge-o, strigau întruna negustorii, cu toate că nu aveau nicio pricină de a se plînge împotriva lui Munu. Făcură atîta sgomot în piață, ca şi cînd sărmanul copil ar fi fost un hoț ce trebuia urmărit.

Munu se repezi spre poartă şi fugi din curte, ca şi cînd şi-ar fi ținut viața strînsă în podul palmei.

După ce fugi vreo sută de metri, se opri. Îl durea capul şi broboane de sudoare îi curgeau pe față. Şi le şterse cu mîna, lăsînd o dîră de sînge. În colțul unde se întîlneau cele două bazare, sufla un vînt rece. Munu se opri la umbra unei case înalte pentru a simți adierea vîntului şi pentru a se odihni...

Se gîndea la Tulsi, care transporta saci de grîu. „Ce bine de Tulsi! Va cîştiga astăzi patru anna-şi. Eu nu o să pot să-i duc nimic lui Prabha. Şi eu sunt cel care a avut ideea. Dacă nu i-aş fi spus lui Tulsi să rămînă pe loc cînd lala îi punea pe culi pe fugă, n'ar fi primit de lucru. Cît aş fi vrut să fi fost destul de tare şi să fi putut transporta sacul".

Era furios împotriva lui însuşi şi nerăbdător: „Oh! cînd voi creşte oare şi cînd voi deveni un bărbat puternic?" Băgă de seamă că trecătorii îl priveau.

Un bărbat, care ieşise din tîrg pe poartă se aşezase să ia apă din jghiab şi-l privea fix.

„Trebue să plec, îşi spuse, trebue să mă întorc acasă, dar cum să mă înapoiez cu mîna geală, fără să fi cîştigat vreun ban...". Gîndul acest îl chinuia. Rămase o clipă pe loc. Inima îi bătea cu putere, îl durea capul şi avea fierbințeli. Apoi, trecu o căruță încărcată de saci, trasă de un bou mic, negru, cu ochii lipiți de nesomn, pe care îl biciuiau doi bărbați ce încercau să

conducă carul cu o trăgătoare de lemn. Munu trebui aă se dea la o parte căci pe uliță abia era loc pentru căruță. Umblă cîteva clipe fără nicio țintă, fără să-şi dea prea bine seama de ce face. Se opri apoi deodată, întrebîndu-se încotro merge.

„Am să mă duc la piața de legume, acolo unde mi-a spus bătrînul culi, că o să pot ridica pachete mici". Acest răspuns fu ca o dîră de lumină în întuneric. O porni.

„De ce sunt oare aşa? se întrebă dînsul? Ce mi se întîmplă atunci cînd mă simt deodată de parc'aş fi murit, cînd nu mai pot nici vedea nici simți, deşi trupul meu continuă să se mişte?... Şi pe urmă, deodată, pot înțelege şi recunoaşte totul. Sunt oare mort sau nu? Ard oare pînă cînd o să ajung un pumn de cenuşă şi o să mă evaporez cu desăvîrşire ? Ce este lucrul acesta care ființează înlăuntrul meu, în afară de lucrurile pe care le am în cap? Şi de unde vin aceste fîşii de lumină care îmi joacă în fața ochilor şi se leagănă ca nişte valuri, asemenea razelor de soare ce pătrund vara prin crăpăturile plăcilor de oțel din uzina lui master Prabha".

Întrebarea părea fără răspuns. Numai ciocanul creierului său bătea mai repede, căldura trupului şi imaginile microscopice ce se sbăteau în mintea lui, se divizau în elemente din ce în ce mai mici pînă ce dispărură în golul complect din care au purces. Atunci formele concrete ale oamenilor ce se ghionteau pe străzi, lucrurile din prăvălii, forma caselor, mari sau mici, şanțurile întunecate, îi umplură ochii.

— Unde e piața de legume, frate, îl întrebă el pe un culi. Acesta îl privi fix, buimăcit, apoi răspunse:

— Al doilea colț la dreapta, aproape de *Cioc Farid.*

Munu o luă la goană, fără măcar să-i mulțumească. Ardea de dorința de a cîştiga bani; îl cuprinse un fel de panică.

Tîrgul de legume era mai mult un bazar decît o piață şi era mai bogat în culori, mai însuflețit, căci afacerile începeau dis-de-dimineață. Fructele şi legumele trebuiau să fie vîndute înainte de a fi pălite de soare. Amestecul acesta de culori şi de felurite legume era o bucurie pentru ochi. Se puteau zări speciile cele mai diferite şi multicolore ce cresc prin grădinile hinduse — piper verde, castraveți verzi, napi albi, spanac verde, roşii, antilis gălbui, anghinare cenuşii, morcovi

portocalii şi pepeni de aur, manghiere cu obrajii roşii, banane de culoare arămii, toate aşezate în coşuri mici înşirate în faţa fiecărei prăvălii, de la pămînt pînă în bagdadie, pe ambele părţi ale străzii.

Pe uliţă treceau, fără întrerupere, valuri după valuri de băieţi rău îmbrăcaţi, de bărbaţi în sdrenţe, de văduve bătrîne cu pielea întunecată, ce îşi vindeau marfa. Treceau şi burgheze bogate, cu bluze împestriţate şi şorţuri de felurite culori, însoţindu-şi fetele sau nurorile, îmbrobodite cu mătăsuri brodate cu fir de aur şi cu coliere de pietre scumpe, tocmindu-se asupra preţului cartofilor cu negustorii care le aruncau priviri furioase.

Munu, buimăcit de sgomote, de culorile provocatoare, de simfonia mirosurilor, nu ştia în ce parte să o pornească. Privea fix grămezile de fructe ce îşi desfăşurau bogăţia pe culcuşul lor de frunze verzi. Respira mireasma coşurilor pline cu poamele cele mai delicate. Se apropie de o grămadă de mici manghiere, bine coapte şi ademenitoare, şi simţi cum îi lasă gura apă.

— Hei! ibovnic al soră-ti, vrei să duci o ladă pentru doi farthings?{38}

— Da, babagi, răspunse un cor de cinci voci.

Munu smulse coşul din mîna negustorului. Era uşor de dus.

— Dar numai doi farthings.

— Oh dumnezeule, ce scumpă e pîinea şi ce ieftine sunt carnea şi sîngele!

Munu recita proverbul descotorosindu-se de rivalii săi.

Începu să vină în fiecare zi în piaţa de legume, în timp ce Tulsi se ducea în tîrgul de grîne. Salariul lor total se urca la opt annaşi{39} pe zi, din care Tulsi cîştiga şase annaşi iar Munu numai doi. Erau sume foarte mici, dar le trebuia multă îndrăzneală şi mult noroc pentru a le cîştiga.

Culii mişunau în toate părţile. Împinşi de teama de a rămîne fără hrană, năvăleau cu sălbăticie spre dughene, împingîndu-se, ghiontindu-se, bătîndu-se, pentru a înlătura pe concurenţi, pînă cînd bastonul negustorului scotea dinţii vreunui ţăran din ţinutul colinelor sau făcea să ţîşnească sîngele din ţeasta vreunui caşmir.

Atunci, se dădeau înapoi, învinşi, temîndu-şi viaţa, lăsîndu-se în voia sorţii, care îi alegea, dîndu-le munca dorită pentru a cîştiga cîte un anna. Asta nu însemna că cei mai tari dintre ei ar fi fost aleşi deobicei. Soarta lor era hotărîtă de capriciul vreunui funcţionar al negustorilor şi îndemînarea lala-şilor şi făcea de multe ori să primească aceeaşi plată pentru o muncă de două ori mai mare. Totuşi, cîteodată, ajungeau să poată lucra, datorită şireteniei lor. Acesta era cazul şi cu Munu, care obţinu cele mai multe însărcinări tocmai prin viclenia lui.

Ştiind că în piaţa de legume întrecerea pentru a primi de lucru era foarte mare, Munu dădea tîrcoale prin ulițele alăturate şi luînd un aer de nevinovăţie oprea cîte o femeie ce părea că se îndreaptă spre tîrg.

— Mamă, îmi dai voie să-ţi duc coşurile cu cumpărături acasă?

— Bine, bine, răspundea femeia, poţi să-mi duci pachetele pentru un pice?{40}

— Vai! mamă, doi, te rog, insista dînsul, pronunţînd cuvîntul mamă cu o drăgălăşenie pe care şi-o pregătise tocmai pentru această împrejurare.

— Bine! Luate-ar dracu! spunea femeia.

Munu îi lua coşul şi îl purta, ca o dovadă a dreptului pe care şi-l cîştigase, pentru ca niciunul dintre ceilalţi culi să nu se apropie de această femeie.

Dar cînd ceilalţi băieţi începură să întrebuinţeze acelaşi şiretlic, Munu trebui să găsească ceva nou.

Încercă să-şi înşele tovarăşii făcîndu-i să creadă că a doua zi piaţa va fi îpchisă. Viclenia îi reuşi de două sau de trei ori, dar cei mai mulţi dintre ei nu se îndepărtau de primprejurul pieţei nici noaptea nici ziua, mîncau şi dormeau pe loc. Aceştia descoperiră în curînd că Munu era o lepădătură vicleană şi că nu trebuia să aibă niciun fel de încredere în el.

Fu silit să reia vechea sa metodă de a căra pachetele femeilor, deşi trebuia să întrebuinţeze cele mai felurite mijloace pentru a-şi atinge scopul.

În loc de a pleca din piaţă, el rămase pe loc. Spre deosebire de tovarăşii lui care se opreau să admire femeile tinere şi frumoase ce treceau prin bazar, el le pîndea pe cele mai

bătrîne, mai urîte şi mai caraghioase. Singura neplăcere a acestei metode era că femeile bătrîne se apucau să se tîrguiască cîteodată ore întregi, pentru a economisi un bănuț, pentru a-şi socoti şi răssocoti banii. Munu trebuia să le urmeze, pas cu pas, cărînd un coş plin, din dugheană în dugheană, cîte o jumătate de zi. Trebuia să umble apoi cîte două mile prin pîrîu, cu bucata de pîine rece şi lintea din ajun în stomac, ca să le ducă pînă acasă, şi să suporte ciorovăiala fără sfîrşit asupra celor doi bani pe care îi promiseseră.

Astfel, oricît îşi dădeau silința el şi Tulsi, nu puteau cîştiga decît opt annaşi pe zi şi această sumă deabia ajungea pentru a hrăni toată casa numai cu linte şi orez.

Între timp, lui Prabha îi trecuse febra şi i se vindecaseră şi rănile, dar avusese o revenire a bolii şi suferise o mare depresiune nervoasă, pricinuită de vinderea la mezat a mărfii din fabrica sa şi de dorința, întărită de teamă, de a-şi plăti toate datoriile.

Era neliniştit şi din cauza celor doi băieți, ştiind din experiență proprie, cît de grea e meseria de culi şi că nu e deloc uşor să cîştigi o sumă, oricît de mică, în fiecare zi.

Starea sănătății lui Prabha se înrăutăți pînă întratît încît doctorul îl sfătui să se reîntoarcă în regiunea dealurilor lui natale, dacă ține să-şi scape viața.

În cele din urmă, se lăsă convins să se reîntoarcă în satul lui, împreună cu soția sa. Tulsi trebuia să-i însoțească pînă la Pathenkot, să-i urce într'o căruță şi apoi să se reîntoarcă. Munu trebuia să rămînă la Daulatpur, fiindcă nu aveau destui bani ca să cumpere bilete de tren pentru tuspatru. Se înțeleseră însă că şi Munu va veni mai tîrziu la stăpînul şi stăpîna lui.

Fu o despărțire dureroasă. Prabha şi soția sa vărsau lacrimi amare. Munu nu văzuse niciodată un bărbat de vîrsta lui Prabha plîngînd. Bietul obraz, care îi surîdea odinioară cu atîta bunătate, era acum răvăşit de boală şi de suferință morală, părînd ridicol în această stare vrednică de milă.

Copilul nu putea să se apropie de dînsul, ca şi cînd ar fi pierdut orice urmă de sensibilitate. Îl privea de departe, mecanic, întrebîndu-se, cu vocea scăzută: „Ce am oare ?" „Dece nu mă pot apropia de el? A fost atît de bun cu mine"...

Totuşi, cu Prabati fu mai drăgăstos. Cînd Prabati îşi termină pregătirile şi se aşeză lîngă fereastră, Munu i se aruncă în braţe cu ochii plini de lacrimi, simţind cum îi bate inima ca cea a unei păsări, într'o noapte blîndă şi întunecoasă. Amintirea arzătoare a zilei cînd sosise la Daulatpur îi reveni în minte, luminînd obrazul plăcut al acestei femei, reînviind surîsul drăgăstos care îl făcuse să înţeleagă că se află acasă la dînsul, îşi aminti apoi cum îl îmbrăţişa cînd era bolnav. Simţea acum, în căldura ce îl înconjura, un farmec asemănător, dar nu voia să se lase învins de duioşie, aşa cum făcuse cînd era bolnav.

Ferindu-se din faţa ochilor ei, cu o mişcare de care nu-şi dădu seama, rămase nenorocit şi frînt, privind-o cum plînge.

Tulsi se înapoie şi le spuse că a găsit o căruţă de bambus, care îi aştepta la capătul uliţei, pentru a-i duce la gară. Tulsi era însoţit de doi prieteni. Se oferiseră prieteneşte să-l ajute la căratul bagajului.

Nici nu aveau bagaje, doar un cufăr şi un aşternut de pat.

Prabha se sculă, sprijinindu-se de umerii lui Tulsi şi ai lui Munu, şi îmbrăţişă cu privirea odaia goală, în care locuise în zilele frumoase cînd îi mersese bine. Privi cufărul şi bocceaua pe care o cărau băieţii şi îşi aminti că aceste două obiecte erau singurele pe care le adusese cu sine la venirea lui în această casă. Tot ce adunase între timp era de prisos.

„E foarte bine aşa, îşi spuse el, filosofînd. Omul vine pe lume gol şi nu-şi ia bogăţiile cu sine în mormînt. E mai bine să nu fii încărcat în timpul călătoriei".

Soarele palid de după amiază pătrundea printre gratiile de fier ale ferestrei. Casa, plină de o atmosferă de încîntare, părea asemenea unei mine de aur pur. Prabha însă întoarse încet spatele acestei feerii şi plecă gîrbovit, slab, bolnav, ajutat de cei doi protejaţi ai săi.

Soţia lui îl urmă, cu un şorţ pe cap, ascunzîndu-şi cu modestie suferinţa şi faţa ei frumoasă.

Vecinii se strînseseră în curte pentru a-şi lua rămas bun de la acela care fusese cel mai fericit şi era acum cel mai mizerabil dintre culii veniţi din ţinutul colinelor.

— Ram, ram, frate Prabha Dial, spuneau ei cu o voce sumbră încercînd să-l mîngîie; ram, ram, totul va fi pînă la

urmă bine. O să te întorci, după ce te vei însănătoşi.

— Dacă ruşinea, ruşinea de a fi falit, mă va lăsa să supraviețuesc, răspunse Prabha, strîmbîndu-se în chip de zeflemea. Se chinuia mereu, căci acceptase în mod naiv ideologia comerțului şi era absolut convins că violase legile societății, al cărei sclav umil rămăsese, cu toate loviturile îngrozitoare ce le primise.

Cu vocea spartă şi cu lacrimi în ochi şopti proverbul indian: *Un cîine prevăzător ar fi adulmecat pragul şi ar fi plecat.*

Căruța trecu prin *Cat Killers Lane,* sub privirile amuzate şi pline de simpatie ale oamenilor ieşiți în poartă în căutarea unui subiect senzațional pentru flecăreală.

Căruțaşul înjură furios, cînd află că cei care plecau nu erau nişte lalaşi bogați ci doar nişte mizerabili culi. Sub pretextul de a ajunge la timp la gară (de fapt pentru a mai face rost de o cursă mai bine plătită) biciui caii, care începură să alerge în galop, sdruncinînd căruța în aşa fel încît semăna cu căruțele comice din bîlciuri. Prabha era resemnat deşi i se întorsese stomacul pe dos.

— Mînă mai încet, şak sahib, spuse Munu, încercînd să-l linguşească pe căruțaş, pentru a-l îmblînzi. Stăpînul meu e bolnav.

— Eu nu sunt sluga tatălui tău, ca să-mi pierd timpul cu voi şi să-mi pierd şi clienții pentru trenul de Bombay, răspunse căruțaşul.

Munu era furios şi se întrebă cum poate fi cineva atît de crud cu un om blînd şi bun ca stăpînul său.

La gară se simți mai trist ca niciodată.

Trenul era tras căci pleca chiar din Daulatpur, dar călătorii de clasa treia erau adunați, ca nişte fiare, în cuşca de fier a sălii de aşteptare, închisă cu nişte porți de oțel ce se deschideau numai cu cinci minute înainte de plecarea trenului.

În timp ce şedeau jos, pe ciment, printre sutele de culi şi de călători, înconjurați de roiuri de muşte ce zumzăiau şi de o armată întreagă de țînțari, se rugau cu toții în taină lui dumnezeu să le ajute să găsească un loc în tren.

Munu se gîndea că numai o minune ar putea salva viața stăpînului său, cînd vor începe călătorii să se înghesue cu

sălbăticie. Îi veni în minte să caute o ieşire prin care să poată ajunge pînă la tren.

Un funcţionar, îmbrăcat într'o uniformă albă cu nasturi de nichel, se plimba încoace şi încolo căutînd mijlocul de a pune mîna pe cîteva bacşişuri.

— Doi annaşi, şopti funcţionarul şi vă duc pe toţi printr'o uşă laterală.

Doi annaşi erau jumătatea sumei economisită de Munu în cîteva zile. Îi strecură în mîna babu-lui. Era însă neliniştit şi se întreba dacă babul îşi va ţine cuvîntul după ce încasase banii.

Omul acesta era cinstit, dar era sărac şi primea bacşişuri. Nu se mulţumi doar să-i scoată printr'o uşă mică, dar îi şi aşeză într'un compartiment de clasa a treia.

Munu privea cu tristeţe pe stăpînul şi stăpîna lui ce şedeau lîngă Tulsi. Se simţea singur şi nenorocit, ca şi cînd s'ar fi despărţit de ei pentru totdeauna.

— Trebue să pleci acum, Munu, spuse Prabha, plecîndu-se pe fereastră şi strecurînd o rupie de argint în mîna copilului. Cumpără-ţi ceva de mîncare şi culcă-te în casă. Chiria e plătită pînă la sfîrşitul lunii.

— Giai deva, spuse Munu, împreunîndu-şi mîinile, plin de recunoştinţă şi dragoste pentru bătrîni.

— Dumnezeu să te ocrotească, copilul meu, suspină Prabati, mîngîindu-i părul.

— Îngenunchîez la picioarele tale, spuse Munu, ridicînd mîinile spre Prabati.

— Dumnezeu să te ocrotească, copilul meu, spuse Prabati, mîngîindu-i obrajii.

— Mă voi întoarce în două zile, frate Munu, spuse Tulsi.

— Aha, răspunse Munu şi se îndepărtă încurcat.

Se juca cu banul din palmă, fericit. Se întristă apoi la gîndul că Prabha, chiar cînd rămăsese fără nimic, fusese plin de bunătate cu dînsul.

„Desigur e un om foarte religios, îşi spunea Munu. Mă întreb dacă învaţă să fie bun în timpul orelor de rugăciune, la templu. Mă voi duce şi eu în curînd la templu. La altarul lui Baghat ar Das se împarte gratuit mîncare. Voi economisi banii în acest fel şi totodată voi deveni pios.

Meditaţiile sale fură turburate de înghesuiala furioasă a

călătorilor de clasa treia, care fuseseră eliberați din închisoarea lor şi se aruncau asupra trenului, socotind că acesta, fiind o maşină pe roate, o să plece, lăsîndu-i pe jos, dacă nu se urcau în vagoane chiar în aceeaşi clipă.

Munu scăpă din strîmtoare printr'o mişcare a trupului său suplu şi intră în curtea gării unde birjarii strigau cu furie.

— La turnul orologiului mare şi 1a templul lui Vişnu, la Lohari Gate, Dili Bazar, la Hira Mandi Dhamsal de Guric.

— Ei, ei, puştiule, vrei să duci geamantanul acesta la bungalow-ul doctorului sahib Singh, la spital? Îți dau doi annaşi. Înăuntru sunt mătăsuri pentru care trebue plătite impozite şi putem scăpa de vamă dacă nu merg cu trăsura. Nu sunt decît două sute de metri pînă acolo.

— Da. mamă, spuse Munu cu bucurie, gîndindu-se că decît să cîştige cîțiva bănuți cărînd legumele în tîrg, mai bine va veni la gară, să care bagajele călătorilor.

Acum era singur. După ce va duce geamantanul de la gară ia spital nu-i va mai rămîne altceva de făcut, decît să mănînce. Ştiind că poate cina gratuit, o porni înspre templul lui Vişnu, unde nu intrase decît o singură dată, cu Prabha, în ziua sosirii lui în oraş. De această dată, intră în templu prin porțile situate în apropierea minunatelor case ale negustorilor bogați din Bazarul Antic.

Lumina lăptoasă a lunii pline dădea acoperişului, în formă de cupolă, a acestui templu falie, aspectul unui lotus involt. O fîntînă arteziană strălucea în mijlocul bazinului.

O mulțime de oameni, îmbrăcați în haine de culoare deschisă, se plimbau încoace şi încolo, sub lumina aurită a lămpilor ce se întreceau cu lucirea argintie a clarului de lună. Munu se strecură prin mulțime şi se îndreptă înspre mausoleul lui Baghat ar Das, a cărui marmură lustruită lucea dincolo de bazin, pe un fond de piatră vulcanică, fărîmițată.

Era mai doritor de hrană, pămîntească decît de hrană spirituală şi era tocmai ora în care se împărțea, în bucătăriile templului, pîine şi linte pentru săraci. Chiorăiturile stomacului său îl împiedicară să cumpere flori pentru altar. Dorința nedesluşită de a-şi însuşi o anumită doză de evlavie dispăru cu desăvîrşire în timp ce mergea, privind umbrele mari ale cupolelor şi ale turnulețelor ce se înălțau în mijlocul

acoperişului. Arhitectura monumentală îl îngrozea, ca şi cînd duhul lui dumnezeu l-ar fi chinuit cu prezența sa nevăzută.

Grăbi pasul, simțind nevoia de a scăpa de duhul care plutea peste templu, şi îl apăsa. Mersul de melc al credincioşilor era insuportabil, dar Munu era meşter în arta de a se strecura printre pietonii ce umblau alene prin străzile din Daulatpur.

Ajunse, printr'un tunel ce ducea în curtea altarului lui Hor Das, pînă la masa unde un brahmin evlavios împărțea apa în căni de aramă. Această apă era chipurile pe gratis, dar Munu observă că toți cei care îşi potoleau setea, aruncau un mic ban de aramă la picioarele sfîntului, devenit slugă, fără a pierde din această pricină orgoliul puterii sale strămoşeşti. Gîtul lui Munu era uscat. Duse cana la buze dar nu aruncă bănuțul pentru cana ce o spurcase... Brahminul îl certă, murmurînd proverbul: *„Sgîrciții să piară".*

Dar Munu nu se temea de ocări. Se obişnuise demult cu blestemele şi nu mai credea în efectul lor magic.

Se pierdu în întuneric, pentru a cerceta posibilitățile milei. Nădăjduia că nu va fi pus să plătească şi pentru hrana gratuită. „Alimente din bucătăria lui dumnezeu", striga un om ce ținea o cratiță în mînă şi alerga, grăbit, dintr'o parte într'alta însoțit de un ajutor care ducea un coş.

Munu văzu cum se reped înspre acest bărbat tinerii cerşetori şi nevoiaşi de vîrstă mijlocie, întrecînd pe bătrînii asceți ce şchiopătau în urmă, înghiontindu-se unul pe altul cu cotul, în graba lor. Era, desigur, distribuitorul de hrană gratuită. Fu înconjurat, într'o clipă, de mulțimea de cerşetori.

Munu alergă şi întinse mîinile înspre distribuitorul de alimente cereşti:

— Unde ți-e farfuria? îptrebă bărbatul.

— N'am, maharagi, spuse Munu. Buzele lui tremurătoare cereau milă.

Între timp, ajutorul îi aruncase doi ciopatis, iar cel cu cratița îi turnase o lingură de linte pe pîine.

Erau înconjurați de o haită de cîini înfometați, ce implorau, într'un mod abject, puțină mîncare, înghesuindu-se în jurul celui ce o împărțea.

Munu era cît p'aci să-şi scape pîinea din mînă, încercînd să

iasă din această mulțime înghesuită.

Reuşi însă să-şi facă drum, datorită unei forțe ciudate pe care părea că o căpătase la simpla vedere a mîncării.

Străbătu curtea pînă la marginea unei fîntîni care țîşnea îp fața chioşcului grădinii. Din această grădină se răspîndea un amestec de miros de usturoi şi de flori de molsari. Se aşeză şi începu să mănînce.

Rămase o clipă pironit locului, gustînd plăcerea de a mînca linte, chiar aşa prost gătită cum era. După ce îşi potoli puțin foamea ce-l chinuia, privi în jurul lui.

Luna descoperea şi în acelaş timp ascundea pe jumătate liniile chioşcului, luminînd un *iogi*{41} voinic, cu capul ras, îmbrăcat într'o haină portocalie, ce privea neclintit fîntîna. Acest iogi şedea cu picioarele încrucişate, potrivit ritului, ținînd palmele deschise pe genunchi ca nişte flori de lotus proaspăt deschise. În fața lui şedea îngenunchiată o femeie bătrînă, îmbrăcată cu o fustă cenuşie şi un şorț de culoare închisă. Aproape de dînsa, o femeie tînără, într'o rochie strălucitoare de mireasă, aştepta şi ea să-şi termine iogi contemplarea.

Munu se ridică şi se apropie de sfînt. Bătrîna îl interpelă:

— Ce cauți aici, cînd iogi meditează asupra lucrurilor divine? Ar trebui să te joci cu copiii de vîrsta ta.

— Iogi, spune-mi, de ce stai aicea nemişcat, fără a clipi măcar din ochi?

— Şterge-o, nerodule, murmură bătrîna. *Şombi, şombi,* făcu iogi ridicîndu-şi mîna cu bunăvoința şi aerul inspirat pe care îl vădea surîsul buzelor lui strînse.

— Este o vestire bună, mamă. Înfățişează chipul copilului pe care îl va naşte nora ta! Dumnezeu a ascultat rugăciunile mele şi ale tale. Niciodată nu trebue să îndepărtezi pe vestitorul lui dumnezeu.

— Şi eu îl caut pe dumnezeu, iogiji, spuse Munu cu vioiciune. Învață-mă să-l caut pe dumnezeu. Vreau să umblu pe drum{42}.

— Nu eşti încă decît un copil, spuse iogi, dar vino, vom face din tine un învățăcel şi poți să ajungi sfînt, dacă-l serveşti bine pe *Guru.*

— Caut un maestru, spuse copilul privind fructele dăruite,

îngrămădite în jurul lui iogi.

— Atunci vino, ia toate aceste lucruri şi urmează-mă, spuse iogi. Apoi se aplecă înspre bătrînă şi murmură: „Luna plină e favorabilă seminței. Urmează pe acest copil împreună cu nora ta la cîțiva paşi în spatele meu. Vino în şurabara{43} mea dincolo de tinda templului lui Har Das. Nu mă urma prea îndeaproape, căci ochii sunt bănuitori, nu-i aşa, mamă? Mă înțelegi?

Apoi, adresîndu-se lui Munu: „urmează-mă de departe şi condu aceste doamne pînă la mine, prin poarta din dos. Nu mă pierde din vedere şi nu-ți pierde drumul, învățăcelule".

Munu nu ştia ce înțelegea iogi prin aceste cuvinte, dar el tot nu avea ce face... şi apoi fructele pe care le adulmeca păreau dulci şi gustoase. Îi lăsa gura apă numai privind strugurii, bananele arămii şi manghierele coapte. Făcu întocmai cum îi spuse iogi.

Micul grup trecu la marginea grădinii liniştite ca şi frunzişul gros care alcătuia o uliță pînă în tinda de marmură a templului.

Munu se temu că a pierdut urma lui iogi cînd acesta coti grăbit pe lîngă prăvălioarele de flori, închise cu gratii de fier, apucînd-o pe o uliță întunecată. Îl zări apoi, făcîndu-i semn la fereastra catului întîi al unei case de la încrucişarea drumurilor. Munu aşteptă femeile care îşi încetiniseră pasul, şi se aşeză în fața unui negustor de tutun şi de frunze de betel. O oglindă mare reflecta imaginile fugare de la încrucişarea celor patru drumuri. Munu ar fi dorit să cumpere o frunză de betel pentru mestecat, lux pe care nu-l cunoscuse niciodată, să fumeze o țigară şi să cumpere tabac pentru tras pe nas.

Dar femeile se apropiară şi Munu le conduse în ulicioară.

Iogi coborî cu o lampă în mînă, pentru a le întîmpina. O luă înainte pînă ajunseră în capătul scării înguste şi le pofti într'o cameră, ce i se păru lui Munu un palat, din cauza perdelelor albe, a pernițelor ca nişte cozi de vacă şi a narghilelelor cu tuburi lungi.

— Acum plec, spuse bătrîna, şi voi reveni mîine în zori, Maharagi.

— Bine, încuviință, însuflețit iogi. Femeia plecă.

Munu, nedumerit, privi în jurul lui cu vioiciune.

— Viața mea, ridică cel puțin pînza de pe fața ta şi spune-mi un cuvînt, zise iogi, apropiindu-se de tînăra femeie şi strîngînd-o în brațe.

Munu îl privea încremenit. În mintea lui se făcea lumină şi înțelese că sfîntul e doar un căutător de plăceri. De ruşine, inima începu să-i bată cu putere. Ieşi repede pentru a alerga după bătrînă spre a-i spune cele ce văzuse.

În nevinovăția lui, credea că şi ea va fi revoltată la fel ca dînsul. Nu ştia că acea femeie servea zilnic drept intermediar între iogi şi soțiile negustorilor care doreau să aibă un *fiu al lui dumnezeu.*

Munu dormi toată noaptea aceea pe treptele unei prăvălii închise din *Cat Killers Lane,* neîndrăznind să intre în casa lui Prabha, de teamă de a nu fi luat drept un hoț sau de a nu întîlni cumva vreo stafie. Dimineața, se îndreptă spre gară, socotind că va putea cîştiga destui bani pentru nevoile sale de o zi, ducînd vreun pachet de la tren pînă în cartierul civil, aşa cum făcuse în ajun.

Era înspre amiază cînd ajunse la gară. Trenul din Lahore aduse sute de călători bogați, care închiriau faetoane sau *tongas*[44], de călători din clasa mijlocie, care se tocmeau cu glasul ascuțit cu vizitii pentru locuri în căruțele de bambus, şi de țărani, care o porniseră spre oraş pe şoselele pline de praf, purtîndu-şi bagajele pe umeri.

Munu privi în jurul lui mulțimea nervoasă ce se frămînta : „vrei să-ți duc pachetul, lalagi? Pot să te ajut, maigi?”

Încercă să se convingă că numai nenorociții cărora nu le dădea mîna să plătească un loc într'o căruță îl vor lua să le ducă bagajele, sau cei care mergeau pînă în cartierul civil, foarte aproape de gară.

Ştia însă că un loc în trăsură nu costa decît un anna şi ajunse deci la concluzia că cel mai mizerabil dintre călători l-ar fi dat, sau ar fi mers pe jos ducîndu-şi singur cuierele.

— Culi! Culi! strigau nişte bărbați în uniforme albastre. Munu văzu doi din aceşti bărbați primind pachete şi cufere pe care le puneau pe cap şi se îndepărtau.

Începu să strige şi el: „Culi, Culi”.

— Vino aici, strigă o voce din sala de aşteptare. Alergă îndată acolo frigîndu-şi picioarele goale de nisipul fierbinte al

curții. Pe obraz îi curgeau broboane de sudoare. Se trezi deodată în fața unui ofițer de poliție, în uniformă albastră.

— Unde ți-e permisul, corcitură? strigă polițistul apucîndu-l pe neaşteptate de guler.

Munu rămase mut, cu inima svîcnindu-i în piept.

— Răspunde-mi porcule, unde ți-e permisul? repetă polițistul, urcînd tonul pînă aproape de țipăt şi ridicîndu-şi bastonul.

— Sarcar, îndrăzni Munu, cu fața descompusă, eu...

— N'ai permis! Porc de cîine! Îți băteai joc de mine. Iată o lună de cînd te văd cum porți pachete sub nasul meu, tîmpitule.

— Nu, Huzur, n'am fost aici decît o singură dată, spuse Munu speriat, gata să plîngă căci polițistul îl strîngea cu brutalitate.

— Aşa dar crezi că mint, cînd îți spun că te-am văzut de o lună dînd tîrcoale pe aici? spuse polițistul cu o umilință prefăcută.

— Ai văzut desigur pe altcineva. Pe cineva care îmi seamănă. Noi, culii, ne asemănăm toți unul cu altul.

— Mincinosule, drojdie a societății! tună polițistul. Porcule! Mişelule! O să te bag în puşcărie...

— Oh, nu, nu sahib, se rugă Munu căruia cuvîntul *închisoare* îi amintea acel cotvali unde fusese bătut Prabha.

— Pleacă de aci! urlă polițistul, lovindu-l cu bastonul peste spate, şterge-o, ibovnic al soră-ti, acestea sunt ordinele guvernului: niciun culi nu are dreptul de a intra aici fără permis.

Munu se repezi în stradă, atît de repede cît îl puteau duce picioarele. Nu se întoarse decît o singură dată pentru a-l zări pe polițist potrivindu-şi uniforma şi îndreptîndu-şi trupul, înainte de a reîncepe rondul.

După ce îi trecu groaza, sentimentele pe care le provocase în el ordinul polițistului începură să iasă la iveală din subconştient. „Cine e el ca să mă gonească din gară? Ce porc! Se crede un dumnezeu, pentru că poartă uniformă! Şi unchiul meu este servitor a lui sarcar angrezi şi nu e singurul. Eu nu sunt ca Prabha care se lasă bătut. Aş muri mai degrabă decît să mă las bătut. Voi rămîne demn de neamul meu!".

Privi înapoi, instinctiv, pentru a-şi măsura forța gîndului ca şi cînd acest simplu act de voință ar fi fost îndestulător pentru a-l nimici pe polițist, dar îl văzu apropiindu-se de poartă, începu să alerge pînă ce ajunse pe Mali Road, în cartierul civil, care are pe ambele laturi prăvălii europene.

Lumea aceasta modernă era îngrozitoare. Mergînd printre terenurile largi din jurul vilelor engleze, uimitor de goale față de înghesuiala în care trăia deobicei, Munu se simți întradevăr paria[45], după cum era. Îi plăcu însă frumusețea şi răcoarea acestui loc, vilele acestea minunate, pe jumătate ascunse după gardurile lor de frunze, dar care se puteau zări totuşi prin somptuoasele verande în stil gotic, ce le încununau. În clădirile acestea solide, singure şi bine construite, împodobite cu uşi mari de cristal, căldura era oprită de perdelele de perle sau de bambus, care lăsau, totuşi, aerul să pătrundă înlăuntru.

Privirea lui, neobişnuită, se minuna de felul în care erau aşezate globurile de sticlă, pline de apă colorată, de sticlele, bine împachetate şi etichetate, de pufurile de pudră de orez, de săpunurile şi de briciurile din vitrina unei farmacii.

Dar mai minunată era încă materia strălucitoare şi dură ce împiedica putința atingerii cu degetele chiar numai în închipuire.

Privi, fermecat, un şir de fotografii mărite ale minunatelor femei din sarcar angrezi împreună cu copiii lor şi ale unor oameni, în uniformă, fotografii ce atîrnau, prinse de nişte plăci de aramă lucitoare sub o poartă. Îl cuprinse deodată o dorință nestăpînită de a-şi vedea propriul său chip, la fel ca cel al tînărului sahib, îmbrăcat într'un costum închis, cu guler alb şi cu o pălărie de paie pe cap. Dar contrastul dintre îmbrăcămintea îngrijită a tînărului sahib şi sdrențele pe care le purta el, îi luă orice curaj.

Trecu pe lîngă doi hinduşi îmbrăcați ca nişte englezi, şi se întrebă dacă trebue să ai bani sau educație pentru a ajunge sahib. Primi răspuns la întrebarea sa cînd zări un lala înalt, cu un smoc de păr în creştetul capului, atît de nepotrivit cu uniforma sa englezească de tussor alb. Lala îşi aştepta clienții în prăvălie, şezînd în dosul vitrinei încărcată de farfurii, de servicii de ceai, de oale şi de tăvi mari de argint.

Acum, Munu păşea încîntat printre casele vesele, bine clădite, printre automobilele lucioase, negre, albastre sau castanii, printre trăsurile uşoare şi faetoanele ce alunecau pe drumul de metal, fără a ridica praf în urma lor, cu o repeziciune ce îi dădea iluzia că el însuşi merge mai repede.

— Uită-te unde mergi, arapule, îi strigă cineva, cu o voce ascuțită, în timp ce Munu privea ulcelele cu bomboane englezeşti din vitrina lui Mrts. Jenkin. O femeie cu obrazul alb-trandafiriu, plină de pistrui, se ivi în fața lui, goală (după regulile hinduse), căci rochia de mătase îi descoperea, fără pic de modestie, brațele slabe, picioarele subțiri şi pieptul plat.

— Uită-te unde mergi! exclamă femeia, înălțînd capul şi strîmbînd din nas, cu o mişcare de desgust uşor de văzut.

Munu nu pricepu tocmai bine ceea ce spusese femeia într'o industană stîlcită, dar ghici, din felul în care se ferea de orice apropiere de el, că îl socotea inferior, nu se ştie din ce cauză. Totuşi nu se simți defel insultat. Avea un complex de inferioritate față de albi, datorită unchiului său şi a discursurilor despre respectul ce trebue să-l ai față de sahibi, pe care le auzise la babu-l din Şam Nagar. Fu dimpotrivă mulțumit că Memsahib{46} îi vorbise şi simți dorința şi nădejdea de a ajunge cîndva demn să umble pe străzi, alături de oameni ca dînsa. Alergă pînă la calea ferată ce desparte lumea mahalalei de oraşul localnicilor.

Nu voia să fie confundat cu leproşii ce se văicăreau „dă-mi un bănuț" şi îşi descopereau rănile, nici cu cerşetorii orbi, care cîntau încetinel, dînd din cap. Simțea că face parte dintr'o lume superioară, deoarece avusese norocul să trăiască în această lume. „Am muncit pînă în clasa a cincia, îşi zicea el, pentru a-şi întări sentimentul de superioritate, şi am servit în casa unui babu la care a venit, într'una din zile, un sahib în vizită". Umbrele negre ale experienței sale trecute întunecau fîşiile de lumină ale acestor două subiecte de glorie, dar Munu le îndepărtă din minte, voind să uite toate amintirile vieții sale trecute, în afară de cele din şcoală şi de amintirea vizitei sahib-ului la Şam Nagar.

Fu copleşit de sgomotul neîntrerupt al maşinilor ce stăteau în fața caravanseraiului şi de feluritele privelişti minunate ce i se înfățişau.

Țăranii bărboşi, osoşi, arşi de soare, ce aşteptau plecarea unei cotigi cu desagii de cumpărături în spate, fatanii cu obrajii roşii şi aspectul sălbatic, care dădeau tîrcoale prin împrejurimi, îmbrăcați în veste roşii, brodate cu fir de aur, cu pantalonii bufanți şi cu turbane împletite, vînzînd cuțite şi ierburi, hinduşii plăpînzi cu hainele pline de pete de grăsime care vindeau prăjituri pe nişte tăvi de aramă; vacile şi boii ce rumegau, caii ce nechezau şi sforăiau, toate acestea erau cunoscute pentru el şi prea puțin demne de interes. Putea să se amestece cu uşurință în această mulțime. Adevăratul hindus socoteşte cu uşurință drept nebun pe cel ce se uită la soare sau spune vorbe urîte, pe un ascet sau pe un european cu vestă şi pantaloni dungați, ce îşi ascunde goliciunea sub ținuta rigidă a unei haine civilizate.

Lui Munu îi părea rău că nu este englez, dar se bucură de îndată că nu este decît un mic culi, desculț şi cu tunica murdară.

Singura problemă pe care şi-o punea, era aceea de a găsi ceva de lucru. Nu ținea prea mult să se întoarcă în piața de legume şi nici nu voia să se ducă acasă atîta vreme cît lipsea Tulsi. Oricum, tot trebuiau să părăsească, la sfîrşitul lunii, locuința lui Prabha. Şi atunci? „Tulsi poate să-şi cîştige traiul în tîrgul de grîne, el nu are nicio grijă, îşi zicea Munu, dar eu nu pot!... Ce să fac? Unde să mă duc? Să mă reîntorc la Şam Nagar? Niciodată...” Îşi aminti că nu scrisese niciodată unchiului său. Daia Ram era mort pentru dînsul şi era hotărît să fie şi el mort pentru Daia Ram.

Mergea cu capul plecat, furat de gînduri. Auzi deodată sunetul unei tobe: dum! dum! Ridică privirea şi văzu un toboşar oprit la încrucişarea drumurilor, în fața lui Temperance Hall, înconjurat de un grup de bărbați ce purtau, în față şi pe spate, nişte afişe mari, colorate. Unul dintre afişe înfățişa o femeie, îmbrăcată ca un sahib, decorată cu numeroase medalii, amenințînd cu biciul un grup de lei furioşi, de tigri şi de elefanți. Un alt afiş o înfățişa ridicînd o piatră uriaşă, iar un altul, împingînd cu capul o trăsură plină cu oameni.

— Miss Tara Bai, Miss Tara Bai! striga toboşarul. Miss Tara Bai! Uriaşa! Stăpîna celui mai minunat circ de pe lume, începe

ultima sa reprezentație la Daulatpur. Execută minunate tururi de forță necunoscute pînă la dînsa. Tururi de forță prin care a binemeritat trofeele ce i-au fost oferite de regii şi reginele din Europa. Domesticeşte fiarele sălbatice. E regina artiştilor. Folosiți-vă de acest ultim prilej pentru a o vedea, căci în această seară pleacă la Bombay, de unde se duce în Anglia şi nu se mai întoarce decît peste cîțiva ani. Miss Tara Bai! Miss Tara Bai! Minunea minunilor!

Toboşarul începu din nou: dum, dum, dum, dri, dri, dum, apoi se îndepărtă.

„Trebue să mă duc la circ, hotărî Munu, cu ochii strălucind de bucurie nebună. Şi voi merge la Bombay".

Luă un afiş de la cei ce împărțeau, mergînd după toboşar. Citi:

În fața Teatrului Mohan Lal lîngă Hall Gate

MISS TARA BAI
Femeia Hercule

SPECTACOLUL CEL MAI MINUNAT
CEL MAI INTERESANT DIN LUMEA ÎNTREAGĂ !

Hall Gate se găsea la vreo cincizeci de metri depărtare, cu cărămizile sale roşii lucind orbitor sub bătaia razelor de soare, iar la vreo sută de metri mai departe, umbrit de arhitectura impunătoare a teatrului Mohan Lai, se afla vastul cort al circului.

Bombay, Bom, Bom, Bombay, cuvîntul acesta părea că răsună în urechile lui Munu ca bătăile ceasului din Town Hall. Îşi aminti tot ce auzise despre Bombay, ca şi cînd răsunetul acestei note ar fi cristalizat toate elementele vieții sale într'un ecou adînc.

În tîrgul de grîne, un culi, al cărui frate plecase să găsească de lucru la Bombay, povestise că acolo puteai să cîştigi de la cincisprezece pînă la treizeci de rupii pe lună în uzine şi că e întradevăr un oraş minunat, pe care trebue să-l vezi înainte de a muri. Acel culi, spunea că fratele său îl făcuse să promită că va economisi de pe acum banii de tren şi că va lucra, zi şi

noapte, pentru a putea veni la Bombay. Odată ajuns acolo, găseai de lucru cît voiai. Vapoarele soseau şi plecau din Bombay pe apele negre. În această insulă a fericirii în care trăiau bogaţii Parsi şi locuitorii din Sud, creşteau palmieri şi cocotieri nenumăraţi.

„E o insulă, fără îndoială, e o insulă". Munu îşi aminti că citise în geografia sa că Bombay era o insulă pe coasta Malabar. *Bombay, Bom, Bom, Bom.* Era hotărît.

Trecu peste un pîrîu noroios, aproape de o grădină în spatele căreia se afla marele circ al lui Miss Tara Bai. Văzuse pe program că cel mai ieftin loc costa opt anna-şi şi se hotărî să pătrundă în circ fără să plătească. „N'aş vrea să cheltuesc banii pe care mi i-a dat Prabha pentru astfel de distracţii nefolositoare", îşi zicea dînsul, pipăind moneta de argint, ascunsă în căptuşeala şorţului.

Uşurinţa sa obişnuită i se păru o îndrăzneală prea mare, căci conştiinţa îi inspira respect faţă de bunătatea stăpînului său, aşa încît ocoli intrarea principală a circului.

Un cal murg, o iapă albă şi un poney cu nasul cîrn tropăiau şi nechezau, păscînd cîte un smoc de iarbă, alături de cîţiva poney bălţaţi. Munu zări un bărbat elegant, cu mustaţa răsucită semănînd cu Seragi, farmacistul pars, cu toate că purta pantaloni de călărie, în timp ce amestecătorul de doctorii avea întotdeauna pantaloni de bumbac şi o vestă de alpaga.

Se strecură sub un mic cort unde mirosea rău şi aşteptă cîtva timp. Privi apoi spre dreapta şi zări un elefant care intra fără sgomot pe uşa cortului, urmat de un grup de băieţaşi. Un conducător negru călărea pe capul animalului, ascunzîndu-şi picioarele după urechile animalului.

— Ştii, elefantul dansează, se urcă pe scară şi cîntă din armonică, spuse unul dintre băieţi, tovarăşului său.

Munu alergă spre grupul de copii.

Unul dintre băieţi socoti săritura lui Munu drept o provocare. Smulse turbanul învechit al lui Munu şi îl aruncă spre trompa elefantului. Jumbo salută graţios şi îl înghiţi ca pe un pai.

Munu răspunse politeţei băieţaşului apucîndu-i scufia şi aruncînd-o elefantului.

Înainte de a şi da seama ce se petrece, băiatul îl apucă de

gît. Munu se învîrtoşă şi-l aruncă pe agresor cu o lovitură de picior drept în pîrîu, de unde ieşi plin de noroi, în rîsetele copiilor care scoteau strigăte de bucurie.

Elefantul făcu o săritură. Conducătorul îl lovi cu o chingă de piele, ocărîndu-l pe Munu.

Copiii o luară la fugă, țipînd. Munu crezu că îi sosise sfîrşitul, dar Jumbo se mulțumi să-i sufle puternic pe cap şi îşi văzu de drum.

— Nu mi-e teamă, spuse copilul.

— Bine, răspunse conducătorul, du-te şi chiamă băiatul pe care îl vezi în mijlocul drumului cu un coş de ierburi pe cap.

Munu era mai mult decît bucuros să-l servească, ştiind că dacă se întoarce cu omul cu ierburi, va putea să intre liber pe terenul rezervat circului unde nimeni nu putea pătrunde fără învoire.

Alergă după omul cu ierburi şi găsindu-l la intrarea grajdurilor teatrului, îl aduse.

— Aş vrea să văd şi eu *tamasa*[47] spuse el conducătorului de elefanți, cu un glas plin de umilință.

— Şterge-o, şterge-o de aici, răspunse nepăsător conducătorul.

— Nu vezi, ți-am făcut un serviciu, insistă Munu.

Omul se îndreptă înspre fundul cortului.

— Ți-am făcut un serviciu, repetă el, după ce ajunseră la spatele cortului.

— Nu mă bate la cap, rămîi aici şi uită-te printr'o gaură a pînzei. Şi se îndepărtă.

Munu căută o gaură, în pînză. Deocamdată nu găsi niciuna. Încercă să ridice cortul într'o parte.

— Nu fă asta, o să cadă totul jos. Vino aci, spuse scurt conducătorul, şi îşi puse degetul pe o spărtură în fața căreia Munu se aşează imediat.

Reprezentația începuse demult. Circul era plin de scaune aşezate unele în spatele celorlalte.

În partea în care şedea Munu o orchestră cînta cîntece europene. Sub cort, un grup de acrobați îndeplineau la trapez un sbor minunat de la un capăt la altul al circului. La sfîrşit, corpurile lor suple rămaseră nemişcate, apoi părăsiră pista

Inima lui Munu începu să bată puternic la auzul

aclamațiilor ce urmară. Se linişti însă cînd o aplaudară pe Miss Tara Bai, care, se gîndi Munu, înainta legănîndu-se aproape ca elefantul ce îi înghiţise turbanul.

Nu putea să vadă trăsăturile lui Miss Bai prin crăpătura cortului, dar îşi dete seama că se arunca la pămînt cu iuțeala fulgerului şi că rămînea liniştită în timp ce doi bărbați îi aşezau o piatră mare pe stomac şi o loveau cu nişte ciocane de fierar, aşa cum văzuse Munu pe culii, care sfărîmau pietrele pentru noile şosele.

Miss Tara salută publicul şi se auziră ropote de aplauze.

Munu rămase împietrit.

Atenția lui fu însă atrasă de un sgomot de galop, înspre o altă intrare a circului, la vreo douăzeci de metri de el. Un cal alb se repezi în arenă.

Munu privi cu atenție şi văzu că îl urma un tînăr îmbrăcat în nişte pantaloni, ce i se părură foarte lipiți de pulpe, şi cu o manta lungă, împodobită cu ciucuri.

Omul părea de cauciuc după felul în care sări pe spatele calului ce alerga în galop, rămase o clipă în picioare, făcu o tumbă, căzînd din nou pe capul calului, cu picioarele în sus, sări apoi jos pe pămînt ținîndu-se de coada animalului cu tot atîta uşurință ca şi cînd ar fi scoborît o scară de marmură.

Munu sgîi ochii, plin de admirație. Mintea lui lucra cu o iuțeală foarte mare.

„Mi-ar place să fac şi eu aşa", îşi zise el, deabia ținîndu-şi firea. Dar artistul acesta desăvîrşit, care sărea pe spatele calului şi se îndepărta, îi părea cu neputință de imitat. „O să plece la Velayat, dincolo de mări, de unde vin lemne de construcție pentru sahibi" se gîndi. „Eu nu pot să ajung acolo în niciun chip, nu sunt decît un culi. Dar mă voi duce la Bombay. Fără îndoială că voi cîştiga destul acolo pentru ca să pot merge mai departe de apele întunecate."

O pereche de clovni păreau să se fi ivit dintr'un tunet de aplauze. Erau îmbrăcați cu nişte pantaloni bufanți plini de fluturi de aur şi aveau deasupra obrajilor albi, roşii şi, negri nişte pălării ascuțite. Începură să se joace cu o minge, pe care o aruncau de la unul la altul, cu vîrful nasului, apoi începură să-i maimuțărească pe trapezişti, la început cu mişcări nehotîrîte care deveniră desăvîrşite la sfîrşit, creînd exact

impresia pe care urmăreau să o producă.

Se apropia cuşca leilor. Dar Munu fu chemat de conducătorul de elefanți care trecu pe lîngă dînsul.

— Vino să lucrezi, băiatule, ajută-mă să car aceste găleți cu apă. Ai văzut destul deocamdată.

Era deajuns de greu să te desparți de spectacol, dar Munu înțelese că toată această bucurie i-o datora conducătorului şi nu putu să refuze de a-l ajuta. Se ridică, şchiopătînd, din colțul în care era ghemuit şi îşi urmă tovarăşul.

— Un elefant, bea desigur mai mult decît o găleată de apă? întrebă Munu, temîndu-se că o să trebuiască să care nenumărate găleți.

— Da, dar vreau numai să-i spăl crupa, spuse conducătorul.

Munu luă două găleți, le umplu la pompă şi le duse aproape de Jumbo care mînca iarba adusă de conducător.

„Oricine poate vedea că sunt un culi, gîndea Munu, puțin descurajat de ideea că niciodată nu va putea călători dincolo de mări, la fel ca tînărul cu calul alb. Voi merge poate la Bombay", îşi spuse el, pentru a se mîngîia.

Dar efortul pe care îl făcu purtînd cele două găleți de apă îi dete o senzație fizică de plenitudine. După ce merse de trei ori la pompă se simți uşor şi suplu.

„O să-l întreb pe omul acesta dacă nu vrea să mă ia cu el la Bombay" se gîndi Munu, ştergîndu-şi fruntea asudată.

— N'ai putea să mă iei ca ajutor şi să mă duci la Bombay cu tine?

— Nu pot să-ți dau de lucru pentru că trebue foarte mult timp să înveți meseria şi noi plecăm în curînd dincolo de apele negre, spuse conducătorul. Dar nu este niciun motiv să nu te ascunzi undeva în trenul cu care vom pleca la Bombay. Eu însumi am furat cîteva călătorii cu trenurile lor, umblînd prin tot Sudul peninsulei, cînd eram de vîrsta ta.

— Adevărat? întrebă Munu pentru a-l face să-şi precizeze această vagă promisiune.

— Da, spuse conducătorul, rămîi aici şi ajută-ne să împachetăm. Voi face să fii plătit pentru munca ta, iar noaptea te voi ascunde pe undeva în tren.

— Cît de bun eşti, strigă Munu, cum să-ți mulțumesc?

— Ține-ți gura, spuse conducătorul, puțin mai rece, ar putea să ne audă cineva. Du-te de caută iarbă pentru Jumbo.

Capitolul patru

Locomotiva trenului special al circului scoase un şuierat ascuțit şi porni.

Inima lui Munu bătu de frică şi emoție la gîndul că părăseşte Dualatpur. Era culcat pe burtă, lîngă un cufăr deschis, înfăşurat în îndoiturile groase ale unui cort strîns şi privea, din fundul redutei sale întunecoase, stelele.

Îşi aminti momentele neplăcute ale fugii sale din Şam Nagar. Acum însă nu asuda aşa de tare ca atunci, şi nu se simțea atît de vinovat îşi cîştigase întradevăr prețul călătoriei muncind toată ziua, cărînd arcurile grele şi groase de fier ce susțineau cortul, pînă la căruțele care le duceau la tren.

Se simțea mai puțin singur, deoarece conducătorul elefantului se afla pe aproape, într'un compartiment rezervat servitorilor. Şuieratul locomotivei avea însă acelaşi sunet impresionant care îl îngrozise cu un an în urmă, dar pornea din lumea veche, aşezată într'o direcție opusă celei înspre care se îndrepta acum, pornea dintr'o lume întunecată şi îndepărtată chiar şi de Baulatpur, o lume pe care o lăsase demult în urmă , după cum o simțea prea bine.

Nu voia să-şi amintească nici de Sam Nagar, nici de Daulatpur. În amîndouă locurile îi mersese mult prea rău.

Se îndrepta înspre o lume nouă, înspre lumea minunată a unui oraş mare, cu automobile şi vapoare, cu case mari şi grădini frumoase şi, îşi închipuia Munu, cu oameni bogați care îşi aruncau banii culilor de pe străzi.

Trenul înainta lin, trecînd pe lîngă cisternele societății Burma Oil Company. Munu ar fi vrut să meargă mai repede. Deşi era în siguranță, îi era teamă să nu dea cineva peste el şi să-l dea jos. Atunci va fi silit să se reîntoarcă în piața de legume.

„Nu, îşi spunea dînsul, mai bine mă omor decît să mă reîntorc, prefer să mor decît să muncesc acolo".

Asemenea multora dintre cei cu fire voluntară care îşi fixează un scop, socotea că prăbuşirea planurilor pe care şi le stabilise era mai rea decît moartea.

Locomotiva îşi mărea viteza. Sgomotul roților făcea acum parte dintr'o mişcare uniformă spre înainte. Casele înalte, cu cinci caturi, din Daulatpur fură lăsate în urmă şi lătratul cîinilor fu acoperit de mugetul locomotivei. Sufla un vîntuleț cald. Munu se aşează pe cort şi privi în jur. Nu se mai putea deosebi, între cer şi pămînt, decît frunzişul întunecat şi des al arborilor fructiferi. Întunericul înghiţise acoperişurile caselor, minaretele, cupolele, zidurile inegale din Daulatpur.

Se culcă din nou, pentru a retrăi în amintire timpul petrecut în acest oraş. Încercă să doarmă şi îşi înnecă amintirile în uitare.

Trenul nu se opri decît o singură dată, în amurg, şi somnul lui Munu fu întrerupt de strigătele şi paşii călătorilor şi de larma trenului de pe linia alăturată. „Mă întreb ce gară poate să fie asta" îşi spuse Munu, aţipit cum era, dar nu se sili să deschidă ochii. Printre glasurile negustorilor ambulanți care strigau :

— Bomboane hinduse, pîine mahometană, ceai cald, apă rece, urla cineva „Gara Ambala, Ambala City. Se schimbă trenul pentru direcția Calea".

Zumzetul ritmic al unui cărăbuş se confunda cu sgomotul trenului. Adierea răcoroasă a înserării îi potoli durerea de cap. Lumea dispăru

Se trezi în gara centrală din Delhi. Acoperişul ei de cositor nu-i îngăduia să vadă splendoarea capitalei Indiilor, aşa cum şi-o închipuia Munu, după cele citite în cărți.

Deodată, privi afară şi zări o mulțime de bărbați, de femei şi de copii ce încercau să intre într'un compartiment ticsit...

Munu se folosi de această forfoteală, sări din vagon şi se duse să se uşureze lîngă o pompă, la încrucişarea liniilor. Se întoarse apoi, ca să se culce din nou.

— Vino, trebue să-ți caut loc într'un vagon închis. O să fie foarte cald peste zi. Ți-am adus şi puțină mîncare, spuse vocea conducătorului.

Munu sări jos şi îşi urmă protectorul într'un vagon în care erau îngrămădite sute de nuiele de bambus.

— Ține mîncarea, o să viu la Ratlam să văd cum îți merge.

Munu se aşează pe nuielele de bambus, fără să se îngrijoreze că va trebui să rămînă aici toată ziua.

Începea să mănînce, cînd trenul plecă din gară.

Mestecînd o bucată gustoasă de pîine prăjită şi nişte conserve de morcov, se gîndi la generozitatea conducătorului de elefanți.

„De ce, îşi zicea dînsul, există oameni buni şi oameni răi? Unii ca Prabha şi ca acesta, iar alții ca Ganpat şi ca polițistul care m'a bătut la gară?" Privi apoi cetățile în ruină, castelele, templele, altarele, mausoleurile, care îşi înfig călcîile în pămîntul sterp, printre rădăcinile noduroase ale arborilor, cactuşilor şi mărăcinilor sălbatici, fumegînd fără foc, sub razele vrednice de ură ale soarelui care arde totul.

Copilul se gîndi la legenda despre care auzise vorbindu-se, după care Delhi ar fi fost întemeiat de o dinastie de regi care se trăgeau din soare.

„Poate că soarele, tatăl regilor ragiputi, care au fost detronați de către mahometani, se răzbună acum pe musulmani, arzîndu-le morții şi mausoleele", îşi spuse el cu naivitate.

În această clipă, i se înfățişară înaintea ochilor, înşiruite pe kilometri întregi, casele cu țigle roşii din noul Delhi, construite de Sir Edwins Lutyens şi aşezate ca scăpărătorile într'un joc de artificii. Priveliştea aceasta păru să-i întărească impresiile, dar era îndoielnic că soarele pîrjolea şi casele clădite de sargar angrezi căci îşi reaminti fraza din cărțile sale de istorie : *Soarele nu apune niciodată în Imperiul Britanic.*

Reveni pe pămînt cînd zări pe întinsul cîmpului doi țărani tineri, sărăcăcioşi, mergînd în urma carului lor grosolan şi îmboldindu-şi boii ce trăgeau din greu pe pămîntul plin de noroi şi de nisip. Se gîndi la viața acestor ființe ce cultivă deşertul, încercînd zadarnic să-şi cîştige traiul.

Lumea îi fu ascunsă o clipă de ivirea bruscă a unui grup de coline, acoperite de un strat de argilă roşie şi de pietre sfărîmate de vreme. Cînd şesul apăru din nou, mintea lui Munu era pustie. Privi nemişcat monotonia nisipului ce se întindea, leghe după leghe, sub lumina metalică a soarelui, cu desăvîrşire gol, în afară de cîteva tufişuri de spini, presărate

din loc în loc.

Se porni deodată un vîrtej care strînse praful şi nisipul în mijlocul său şi se rostogoli ca o minge pînă dispăru într'o văgăună.

Munu îşi spuse că trebue să fie fantoma vreunui războinic ragiput, căci după o credinţă răspîndită în India, duhul morţilor revine pe pămînt sub forma unor trombe de nisip. Se simţi însă la adăpost în tren, ca şi cînd ar fi călătorit înfruntînd întinderea fără sfîrşit a pămîntului, înfruntînd cerul şi mai întins, înfruntînd chiar şi soarele de care nu te poţi apropia, soarele ce pîrjoleşte totul cu focul lui răufăcător, „Trenul este întradevăr un lucru minunat, se gîndi dînsul. Dacă nu ar fi existat trenuri, n'aş fi putut să scap niciodată din Şam Nagar şi nu aş fi ajuns nicicînd, nicicînd, la Bombay, căci nu poţi merge aşa departe pe jos".

„Dar, îşi spuse Munu deodată, acum, dacă voi ajunge la Bombay, de ce o să mă apuc? Nu cunosc pe nimeni acolo. Şi cum voi putea găsi munca, pentru care se plăteşte treizeci de rupii pe lună, despre care vorbea acel culi din piaţa de legume? Ar fi îngrozitor să cerşesc pe străzi ca Bicanerii".

Gîndul de a bate străzile Bombay-ului, văicărindu-se pentru a primi un gologan, îi apăru în toată mizeria înjositoare ce o implica.

„Am o monetă de argint în şorţ, se gîndi dînsul, pentru a-şi recîştiga încrederea, şi acel culi din piaţă îmi spunea că se găseşte foarte uşor de lucru la Bombay".

Încercă să-şi închipue străzile din Bombay. Fără îndoială că se puteau vedea clădiri mari, la fel cu casele de piatră albă, frumos cioplită, din cartierul civil al Daulatpur-ului. Închipuirea lui Munu nu trecea dincolo de aceste case şi de străzile largi.

Căldura din vagonul închis şi legănatul trenului îl oboseau şi îl adormeau. Încercă să se împotrivească somnului, privind din nou deşertul. Dar din pricina valurilor de căldură, creierul îi fu cuprins de un fel de moleşeală, plină de fiori de teamă. Ochii i se închiseră împotriva voinţei sale, şi îl cuprinse uitarea.

După amiază, fu trezit de oprirea bruscă a trenului şi putu citi numele *Kota Junction* scris pe o placă cu litere albe

englezeşti şi indiene. Continuă totuşi să doarmă pe nuielele de bambus, scăldat în sudoare şi înţepenit.

— Ţi-am adus nişte dulciuri şi lapte, spuse conducătorul. Uite şi un sac pe care să te culci la noapte. Nu cred că e bine să te culci într'un vagon deschis, căci sahibii parsi ai companiei se plimbă seara pe platformă. Îmi dai mai multă bătaie de cap decît elefantul meu, dar sunt mulţumit că te pot ajuta, pentru că şi eu am fost ajutat să călătoresc gratuit de la Calcutta la Madras, cînd eram de vîrsta ta. Vezi, bagă de seamă să nu cazi.

— Aha, spuse Munu privind cu lăcomie prăjiturile cu cremă, prunele zaharisite şi ceaşca de pămînt, plină cu lapte.

Trenul străbătea din nou imensele întinderi ale deşertului, tras de locomotiva curajoasă, ce fluiera cîteodată ascuţit anunţîndu-şi prezenţa sa celorlalte trenuri pe lîngă care trecea cu iuţeala fulgerului şi cu un sgomot de tunet.

Sub bătaia soarelui, pustiul exercita un fel de farmec subtil. Părea, să prindă viaţă odată cu mirajele nisipului şi cu şirurile răslețe de cămile, prinse lanţ una cu capul de coada celeilalte, care mergeau în urma oamenilor gravi ce se luptau împotriva foamei şi a setei.

Cîteodată se zărea un cort sau un pavilion în ruine care îi aminteau lui Munu caravanseraiurile văzute în mahalalele din Şam Nagar. Încerca să-şi închipue viaţa grea a acestor neguţători de cai şi a acestor hoţi de boi. Dar orizontul era nesfîrşit şi pe copil îl dureau ochii din pricina aerului proaspăt care îl lovea tot atît de aspru ca şi cînd ar fi ţîşnit dintr'un cuptor.

Spre seară, şesul făcu deodată loc unor coline şi unei cîmpii. Culorile vii ale zilei se înfrăţiau drăgăstos pe tufişurile de salcîm şi pe crîngurile scunde, unde păşteau caprele sau îşi înălţau cămilele gîturile lungi. Apoi, dincolo de albiile secate ale pîraielor noroioase, se iviră mici grupuri de barăci. Bărbaţii, cu capetele plecate peste ierburi, salutau trenul, femeile, purtînd pe cap căni de lapte, îşi ascundeau faţa cu timiditate, iar copiii, cu desăvîrşire goi şi lipsiţi de ruşine, sgîiau nişte ochi mari, plini de uimire, ţinînd degetul în gură.

Munu îşi aminti de zilele copilăriei sale petrecute printre coline, unde se juca de multe ori pe drumul mare cu Bisau cel

pîntecos, cu Bişambar cel înalt, şi cu remarcabilul Sei Singh. Dar colinele purpurii din Kangara erau prea apropiate şi pe acolo nu se zărea niciun drum de fier. „La urma urmei, cu toată suferința pe care am avut-o, e bine că m'am despărțit de lumea aceea, îşi spunea Munu. O să ajung la Bombay unde sunt atîtea lucruri uimitoare, mult mai multe decît lucrurile uimitoare din satul meu sau din Daulatpur".

În timp ce se gîndea astfel, trenul lăsa în urmă pajiştile acoperite cu iarbă brună, pline de flori sălbatice, de mici tufişuri, şi intra într'o vale verde cuprinsă între două şiruri de munți de culoare gălbuie. Vechiul fort Ciiton trebue să fie printre aceste coline, se gîndi Munu. Aci s'a luptat Padmini cu Ala-ud-Din, regele sclav din Delhi, aici au jucat vitejii din Mevar, îmbrăcați în rochii galbene, rolul lui Giohur, şi tot aici s'au omorît femeile, împreună cu regina lor, pentru a nu cădea în mîinile învingătorilor. „Aş vrea să văd toate astea, să mă duc acolo, dar nu pot să găsesc de lucru în părțile acelea. Mă duc la Bombay — mă duc să lucrez la Bombay! Cît mai e oare pînă voi ajunge acolo?".

Locomotiva fluieră cînd trecu prin Ratlam şi deodată se înseră.

Timpul părea că aleargă cu repeziciune de-a lungul firelor de telegraf, în văzduhul vioriu al înserării. Lui Munu i se păru că aleargă şi mai repede după ce conducătorul de elefanți îi aduse încă odată de mîncare; şi încetă cu desăvîrşire să existe, în clipa în care noaptea îşi atîrna lanternele pe nisipul dunelor şi pe coamele dealurilor.

Cerul, acum liliachiu, era presărat de luminițe argintii şi lumea părea cuprinsă de o temere ciudată ce făcea umbrele să tremure şi îl învălui pe Munu într'o tăcere înspăimîntătoare, asemenea celei ce însoțeşte apariția fantomelor. Munu adormi, răcorit de adierea serii, pe sacul care înmuia puțin asprimea tulpinilor de bambus.

Se trezi la Baroda, într'o lume plină de palmieri şi de stejari, cu cîmpii întinse, bine cultivate. Atenția lui Munu fu reținută de trenul special al Maharagiahului, vopsit în alb şi atît de strălucitor încît întuneca totul în jurul lui, şi de cîteva personaje îmbrăcate în pantaloni albi şi haine de alpaga, cu şepci aurite şi pantofi negri, ca babu-l din Şam Nagar.

„Pînă acum nu am putut vreodată să am ghete ca acestea, se gîndi dînsul, dar dacă găsesc de lucru la Bombay am să-mi cumpăr, înainte de orice, o asemenea pereche". Cîmpiile înverzite şi rodnice, ce se întindeau pe distanțe de sute de mile, presărate cu stînci ascuțite, temple uriaşe şi construcții mari, din coşurile cărora ieşea un fum negru, îl umplură de teamă. Simțea că se apropie de ținta călătoriei sale şi se întreba dacă va găsi de lucru.

Deodată, inima i se umplu de bucurie, zărind o linie de argint ce strălucea la orizont şi părea fără sfîrşit. Linia se spărgea într'o mulțime de steluțe ; Munu vedea marea pentru prima oară. În curînd, apa ajunse pînă sub picioarele sale, sub podul de cale ferată, şi inima băiatului bătu şi mai tare.

Enervarea pricinuită de această nouă bucurie fu însoțită de un sentiment de teamă pe care încercase o clipă să-l izgonească din minte. Se scutură brusc, încercînd să înlăture greutatea îngrozitoare ce îl apăsa. Briza mării îi răcorea obrazul lăsînd în urma ei un strat uşor de sudoare. Munu o şterse cu pulpana tunicii sale pline de praf. Îşi trecu degetele prin păr şi scoase din el bucăți mici de cărbune. Îi venea să strige de enervare. Se simțea singur şi lipsit de orice siguranță. Se reculese însă, se resemnă, şi începu să privească din nou peisajul vrăjit, cîmpiile verzi, scăldate de soare şi de roua strălucitoare a mării.

„De îndată ce voi sosi, voi încerca să găsesc un om din Nord. Dar cum poți găsi ceva într'un oraş atît de mare ?"

Văzu că era întradevăr la Bombay, citind afişele de pe pereții uzinelor, afişe ce anunțau cu litere romane şi cu hieroglifele unei limbi ce i se păru curioase, nume grele de rostit ca: Rustamji, Tamsetji, Karimbhoy, şi în fine: *Bombay.* Niciodată, în tot timpul lungii sale călătorii de două sute de mile de la Nord la Sud, nu văzuse mahalalele vreunui oraş, întinzîndu-se atît de departe, ca cele ale lumii colosale în care intra.

Trenul alerga printre pîlcuri de palmieri şi curmali, lăsînd în urmă cupolele aurite ale templelor, minaretele înalte ale moscheelor, clopotnițele bisericilor, fațadele împodobite ale caselor, morile, şantierele, cimitirele. Trecu dincolo de lanțul de munți, de hangarele unde se usca peşte, de vopsitoriile

unde se zăreau mătăsuri şi pînzeturi proaspăt colorate, înşiruite pe distanțe de mile întregi; dincolo de turmele de oi şi de capre, de cirezile de vaci şi de boi, dincolo de mulțimea de oameni îmbrăcați în veşminte de forme şi culori dintre cele mai variate şi mai uimitoare.

Panica de care era cuprins creştea. Era enervat, rupt de oboseală, plin de teamă.

În sfîrşit, după ce trecu ca un fulger prin stațiile suburbanelor, trenul şuieră prelung pentru ultima oară, frînă, scoțînd un geamăt, şi rămase nemişcat pe una din liniile gării Victoria, pufăind, vărsînd fum, oftînd răguşit, ca şi cînd şi-ar fi dat sufletul.

Munu privi cu teamă vagoanele goale ale unui tren de marfă, oprit lîngă trenul său. Trebuia să-şi aştepte protectorul sau să alerge spre magazia unde cîțiva culi cărau baloturi cu marfă către nişte porți mari pe unde ar fi putut, fără îndoială, să treacă şi el?

— Vino, frate, ai ajuns pe pămîntul dorit, zise conducătorul cu fața oacheşă, ciupită de vărsat. Trenul va pleca acum spre Podul Ballard de unde ne vom urca pe vaporul ce ne va duce peste apele negre, la Villaya. Ți-am adus ceva de mîncare. Vino, am să-ți arăt un loc pe unde te poți furişa, ieşind din gară, fără să fii văzut.

Munu sări jos. Acum, cînd se găsea față în față cu omul care fusese atît de bun cu dînsul, nici nu putea măcar să-i mulțumească. Se simți încurcat şi vru să-l părăsească cît mai repede cu putință. Conducătorul îl urmă:

— Cu cît este oraşul mai mare, cu atît mai cruzi sunt fiii lui Adam, spuse conducătorul, trecînd pe sub tampoanele unui tren. Trebue să plăteşti chiar şi aerul pe care îl respiri. Tu eşti însă un băiat curajos.

Ajunseră la hambar.

— Intră ca şi cînd ai fi un călător obişnuit. Domnul fie cu tine.

Munu îl privi. Fața lui îngrozitoare semăna cu o mască. Munu intră aşa cum i se spusese, cu inima strînsă de recunoştință şi de teamă. Cînd privi în jur, observă că intrase într'un squar[48].

Munu ieşi din gara Victoria. În fața lui: Bombay, ciudat,

hibrid, complex, cosmopolit. Pe străzile sale, europenii cu obrajii îmbujorați, cu haine imaculate şi pălării de paie, se amestecau cu parsi, cu nasul lung, îmbrăcați în jachete, pantaloni, albi, şi purtînd pe cap căciuli în formă de cupole. Ceva mai departe mahometanii cu ochi de vultur, îmbrăcați în tunici lungi, pantaloni bufanți şi fesuri, se încrucişau cu hinduşii svelți, în cămăşi de muselină şi cu pălării negre. Sariurile femeilor parse se luau la întrecere cu podoabele grele şi colorate ale bogatelor femei hinduse, umilind vălurile albe, simple, ale femeilor purdah, şi rochiile suple, cu înfățişare bărbătească, ale europencelor. Claxoanele automobilelor sunau şi clopotele tramvaielor băteau... Tinga... tinga... ting...

Rase pe care Munu le cunoştea destul de vag: chinezi, arabi, persani, se înghesuiau pe uliți vorbind limbi din care nu înțelegea niciun cuvînt. Toate sgomotele acestea îl buimăciră.

Privi amestecul confuz de forme şi de culori, ascultă sonoritățile acestea variate şi simți mirosul acela atît de deosebit de toate mirosurile ce le simțise pînă acum, miros de umezeală marină şi de sudoare, de praf şi de căldură, de mosc şi de usturoi, de tămîie şi de baligă de cal. Simți că nu mai păşea cum trebue, că îi lipsea voința de a mai înainta.

Alergă înspre o stradă liniştită, apoi se reîntoarse pentru a-şi măsura puterile cu lumea.

Cupolele înalte şi minaretele marii clădiri a poştei, din dreapta lui Munu, cupolele şi minaretele gării din stînga sa, cupolele şi minaretele universității şi ale Palatului de Justiție, aflate la spatele lui, se întreceau în a dovedi înălțimea la care ajunsese arhitectura mongolo-gotică, silindu-l să aleagă între aceste splendori, fără să țină seama, în vanitatea lor, că Munu nu era decît un biet copil din ținutul colinelor, gata să găsească frumoasă orice clădire importantă, gata să fie vrăjit cu uşurință de asemenea splendori, şi să se socotească pe sine însuşi mic şi neînsemnat.

Munu, abătut, străbătu squar-ul pînă găsi o bancă la picioarele unei statui de marmură, înfățişînd pe scunda, plina şi spătoasa regină Victoria, cu coroana pe cap şi ținînd în mînă un pergament. Un corb negru-albastru care îşi făcuse tocmai nevoile pe ea, croncănea disprețuitor.

Munu, luîndu-şi ochii de la lumea ce se înghesuia ca să se

urce într'un tramvai ciudat, pe roate, care mergea fără să fie tras de nimic, se aşează pe o margine a băncii şi încercă să-şi refacă puterile, gustînd din bunătăţile ce i le dăduse prietenul său, conducătorul.

Deschise pachetul cu dulciuri şi privi întîi galbenul bondiselor, culoarea de şocolată a rasgulas-ului şi albeaţa prăjiturilor cu cremă. Îi lăsă gura apă. Erau minunate. Începu să mănînce, înghiţind pe nemestecate, fără să aibă timp să le simtă gustul. Nu putea să înghită atît de repede cît ar fi vrut.

Cînd nu-i mai rămăsese decît o singură prăjitură în punga pe care o ţinea în mînă, i se făcu sete şi se uită în toate părţile să vadă o pompă de unde să poată bea. Deabia îşi întoarse însă privirile şi corbul, care stătea pe capul reginei Victoria, se repezi, îi smulse punga din mîini, şi o aruncă pe caldarîm. Munu, supărat dar şi înveselit, îl înjură: „neam de hoţi!". În clipa aceasta un cîrd de corbi ce croncăneau furioşi, începu să se rotească deasupra capului lui Munu şi se repeziră la bomboanele ce căzuseră din pungă şi se răsfiraseră pe caldarîm. Corbii îşi luară apoi din nou sborul, căutînd adăpost pe capul, pe braţele şi chiar pe rotunjimile reginei.

Munu se ridică zăpăcit, îndepărtîndu-se, pentru a nu atrage atenţia asupra lui, şi se gîndi: „Hoţul acesta ştia bine că nu aş fi ridicat mîncarea de pe caldarîmul pe care au călcat atîţia. De altfel a şi aşteptat clipa în care tocmai nu mă uitam. Ce pungaş viclean!".

Merse, merse, întîlnind la fiecare pas pe cineva. Un astrolog bătrîn cu barbă albă purtînd pe frunte semnele încolăcite ale preoţiei, îmbrăcat în haine lungi de muselină, ghicea viitorul unui preot gueraji. Un bărbier mahometan, avînd în faţa lui brice şi alte unelte, îşi fuma narghileaua în aşteptarea muşteriilor, privindu-se în oglinda unei mese de toaletă. Ceva mai departe, un precupeţ vindea cărţi şi reviste cu fotografiile unor europene încîntătoare, şi broşuri ce desvăluiau misterele şi secretele sexuale, în termenii slobozi ai limbii hinduse. Mai încolo, se zăreau un negustor de fructe, apoi un negustor de bomboane. Pe marginea unei poteci, un culi, culcat, cu capul pe braţ, dormea atît de ghemuit ca şi cînd i-ar fi fost teamă să nu ocupe prea mult loc.

Munu simţi o strîngere de inimă văzîndu-l: „Aşa dar şi la

Bombay culi dorm pe străzi". Amintirea cuvintelor acelui culi care spuneau că lumea aruncă banii pe străzi la Bombay îi suna acum fals în urechi. Gîtlejul lui Munu era uscat şi picioarele îi tremurau. Gîndul că e singur, fără niciun prieten, îl înspăimîntă, mai ales cînd îşi aminti de noaptea ce urma. Încercă să înlăture această teamă; mintea i se părea goală.

Ajunse la încrucişarea a patru străzi, cu case mari, urîte, masive, cu opt etaje, asemănătoare cu cele din bazarul din cartierul civil al Daulatpur-ului, cu singura deosebire că păreau să se întindă pe o lungime de mai multe mile.

Munu rămase o clipă pironit locului, neştiind încotro să o apuce şi neîndrăznind să traverseze bulevardele civilizate. Văzu apoi o mulțime de lume care străbatea străzile în mod foarte firesc. Văzu şi nişte culi cu tunici şi mai murdare decît a sa. Porni din nou la drum. Grăbi pasul, zărind un polițist cu brațele ridicate. Avea o uniformă de culoare albastră cu galben, diferită de cea a polițiştilor din Țara de Sus şi purta chipiul hoțeşte, pe o parte. Inima lui Munu începu să bată cu putere şi îşi încetini pasul în fața plăcilor de aramă de pe porți sau de pe gardurile marilor clădiri. Pe una din plăci era gravat cu litere englezeşti: *Cox and Co* şi Munu fu bucuros de legătura ciudată ce părea să se stabilească între el şi lumea sahib-ilor.

Îşi aduse totuşi aminte de felul obraznic în care îi vorbise englezoaica la Daulatpur şi stătu în cumpănă dacă trebue să meargă mai departe sau nu, dar pe străzi văzu mai mulți hinduşi decît albi. Se hotărî deci să-şi urmeze drumul. Suferea însă mai mult decît oricînd de sete şi cerceta cu privirea toate bazarurile pentru a zări vreo fîntînă a milei, asemănătoare cu cele din Daulatpur. După geamurile mari ale prăvăliilor, urmau intrările largi ale birourilor sau scările tainice ale vreunei bănci, dar nu se zăreau nici puțuri, nici fîntîni şi nicio pompă la care să-şi poată potoli setea.

Văzu în fine un cort mare de pînză şi în spatele unor uşi de sticlă rînduri întregi de sticle de sifon, colorate. În dosul geamului şedeau, pe scaune englezeşti, în fața unor mese de marmură, nişte oameni care beau şi mîncau, pălăvrăgind. Munu mai băuse un pahar ale sifon, odată, cînd fusese trimis după treburi, în prăvălia lui Bali, vînzătorul de înghețată.

Acum avea întradevăr poftă să bea o sticlă întreagă. Dar hainele oamenilor aşezaţi la mese erau curate. Păreau să fie negustori sau babu-şi bogaţi, iar dînsul nu era decît un culi murdar. „Totuşi o sticlă de sifon nu costă decît un anna, iar eu am o rupie. Pot să-mi cumpăr o sticlă", îşi spuse el.

Cînd intră, cu picioarele grele dar cu inima uşoară, se împiedică de prag. Era cît pe aci să cadă. Orbit şi şovăitor încercă să-şi cîştige stăpînirea de sine, dar toată lumea din restaurant îl privea. Se aşeză pe un scaun, în faţa unei mese libere, din dreapta lui. I se părea că pluteşte, atît de repede îi lucra mintea. Îşi şterse fruntea cu mîneca şi încercă să privească cu siguranţă lumea din jurul lui, care turna ceaiul din ceşti în farfurioare bîndu-l cu sorbituri mici. Deabia îşi luă privirea de la aceşti oameni ciudaţi, şi un bărbat înalt şi puternic, îmbrăcat în muselină şi cu părul pomădat despărţit la mijloc printr'o cărare, se apropie de dînsul.

— Culi?

— Da, mărturisi Munu, cu respiraţia întretăiată.

— Aşează-te pe jos, aici. Ce vrei? spuse bărbatul.

Munu se sculă şchiopătînd, şi se aşeză pe podeaua de ciment, îngrozit şi fără să scoată o vorbă :

— Ce vrei? întrebă din nou omul.

— O sticlă de sifon, răspunse Munu.

Cîţiva din cei ce îşi sorbeau ceaiul din farfurioare, îl priveau ca pe un lepros şi băiatul de prăvălie făcu un semn cu ochiul, în care era batjocură dar şi dispreţ, pentru acest culi, care îşi permitea să ceară o sticlă de sifon.

Munu, înnebunit de furie, încercă să se potolească, reamintindu-şi superioritatea acestor oameni bogaţi şi bine îmbrăcaţi, pe care fusese obişnuit să-i respecte. Simţind toţi ochii aţintiţi asupra lui, îşi îndreptă privirile spre fereastră, uitîndu-se pe stradă.

— Dă-mi banii, doi anna, strigă deodată chelnerul. Munu tresări, apoi, cu capul plecat, desfăcu capătul înnodat al şorţului şi întinse rupia. Acesta aduse un pahar verde, cu sifon luat de pe o tejghea înaltă, şi îl dădu băiatului. Îi puse apoi restul în mînă: patrusprezece anna.

Gustul pătrunzător, rece şi dulce al sifonului, pişcă limba lui Munu, căruia îi dădură lacrimile.

I-ar fi plăcut să bea încet, sorbind liniştit băutura. Era însă nervos şi se simțea vinovat de a fi intrat, ca un intrus, în această lume de oameni bogați. Bău sifonul cît putu mai repede, apoi aşează paharul gol într'un colț şi dădu să plece. Lichidul gazos avu însă un efect instantaneu şi Munu scăpă o rîgîitură.

— Pleacă de aici! strigă băiatul de prăvălie în urma lui.

Munu o luă la fugă, ca şi cînd ar fi fost în primejdie de moarte.

După ce alergă vreo sută de metri, privi înapoi. Băiatul nu-l urmărea, dar Munu era mort de frică. Începu să meargă, aruncînd pe furiş priviri la dreapta şi la stînga. Îi părea rău că intrase într'o asemenea prăvălie. Îşi cheltuise banii şi răutatea acestui om îi lăsase o mare amărăciune: „Eram însetat, îşi spuse dînsul, pentru a se mîngîia. Acum nu mai îmi este sete". Apa gazoasă îşi făcu încă odată efectul şi Munu pufni în rîs.

„M'aş fi apărat dacă ar fi îndrăznit să mă dea afară sau să mă ocărască. Am lăsat să mă pună la locul meu de culi, dar mi-am plătit paharul de sifon şi nu sunt un lepros. Sunt un hindus, şatria, un ragiput, un războinic".

Se simți puternic şi fericit şi îşi regăsi demnitatea, gîndindu-se că se trage din neamul războinicilor. Pomi din nou la drum, vesel şi fără griji, oprindu-şi privirea tinerească asupra unui afiş colorat ce o înfățişa pe Marlene Dietrich, ai cărei ochi mari, cu gene lungi, puneau o întrebare mută şi seducătoare, şi al cărei trup, alb ca laptele, era gol, în afară doar de o corseletă împodobită cu perle şi un şorț, brodat deasemenea cu perle.

Temîndu-se că plăcerea de a contempla o privelişte atît de strălucită este şi ea interzisă pentru un culi, Munu îşi îndreptă în altă parte privirile înfocate, se asigură că nimeni nu-l observă şi îşi alese un loc de unde putea privi mai în amănunt chipul ce îl scotea din fire. Auzi deodată sunetul strident al claxoanelor, tam-tamul clopotelor tramvaielor şi strigătele furioase ale conducătorilor de faetoane. „Tîmpitule! Arapule! Unde te duci?" Se opri deodată, înspăimîntat că o luase pe partea carosabilă a drumului, dar, întorcîndu-se brusc, văzu că era viu şi nevătămat. Zări însă, pe cealaltă parte a străzii, un bărbat scund, oacheş, prost îmbrăcat, cu părul alb şi cu

picioarele strîmbe, încărcat de pachete, trăgînd de mînă o femeie, împovărată şi ea cu tot felul de lucruri. Femeia trăgea şi ea de mînă un băieţel, în timp ce o fetiţă plîngea, înspăimîntată, în mijlocul drumului.

Împins de una din impulsiunile brusce, ce îl stăpîneau adeseori, Munu se repezi spre locul unde mişcarea primejdioasă a circulaţiei prinsese pe fetiţă, o ridică în braţe şi alergă înspre familia care murmura blesteme şi se ruga lui dumenezeu.

— Oh! Domnul să-ţi dea viaţă lungă, copilul meu, spuse femeia, împreunîndu-şi mîinile în faţa lui Munu şi strîngînd fetiţa lîngă ea.

Apoi, îi spuse soţului ei:

— Unde ne-ai adus?

— Taci femeie, era să-mi omori copilul, răspunse soţul.

— Ar fi trebuit să ţii tu copiii... Ne-ai lăsat pe noi în mijlocul drumului şi tu ai traversat strada, ca să scapi de orice primejdie: Of, ce fel de tată mai eşti şi tu !

— Ai răbdare, mamă, linişteşte-te, spuse Munu, care îşi luă deocamdată un aer filial.

— Frate, spuse bărbatul, bătîndu-l pe Munu pe umăr şi împreunîndu-şi mîinile în faţa lui, cu recunoştinţă, vrăjitoarea asta mică ar fi fost ucisă dacă n'ai fi sărit în ajutorul ei. Maşinile astea aleargă ca dracul.

— Eşti aşa de încărcat, spuse Munu. Unde te duci? Pot să te ajut.

— Lucram la fabrica de bumbac a lui *sir Giabite* (sir George White) acum şase luni, cînd am plecat la ţară să-mi aduc familia, răspunse bătrînul. Mă voi duce mîine dimineaţă la fabrică să cer de lucru. Acum mă duc în oraş să caut adăpost lîngă o prăvălie închisă, unde să putem dormi la noapte. Suntem săraci. Plecăm acum mai departe. Ram, Ram.

— Frate, spuse grăbit Munu. Abia acum am venit la Bombay. Caut şi eu de lucru. Crezi că pot să mă prezint şi eu la fabrica de care vorbeşti? Sunt culi. Viu de la ţară.

— Fără îndoială, vino cu noi, frate, spuse sărmanul om. Dacă rămîi cu noi peste noapte, putem merge mîine dimineaţă, împreună la fabrică. O să te prezint Marelui Mistri sahib. Putem găsi o cabană în apropiere de Meel şi o să poţi locui

împreună cu noi.

— Bine, frate, tocmai asta doresc şi eu, spuse Munu, încercînd să vorbească cu toată gravitatea de care era în stare.

Merseră împreună, lăsînd în urmă clădirile uriaşe ale magazinelor şi drumurile splendide, cu umbre impresionante, din partea de apus a oraşului. Trecură printr'un teren rezervat pentru jocuri şi intrară, îndreptîndu-se spre răsărit, în lumea colorată a cartierului Girgavir.

Munu o ducea pe fetiţă pe un umăr şi pe băieţel pe celălalt. Semăna puţin cu zeul Hanuman, zeul Maimuţă, despre care se spune că îi purtase pe Rama şi pe Sita, eroul şi eroina Ramaianei[49] din Ceylan pînă la Oudh. Acum, după ce întîlnise nişte tovarăşi, Munu se regăsi pe sine şi entuziasmul său sburdalnic apăru din nou.

— Frate, spuse dînsul, alergînd pînă la bătrînul care mergea în capul cetei, care e numele tău?

— Mi se spune Hari, frate, Hari Har, spuse bărbatul, oprindu-se ca să-şi şteargă sudoarea ce îi curgea pe fruntea arsă de soare, pe ochii duioşi şi pe mustaţa lui neagră şi groasă. Răsuflă adînc şi îşi odihni umerii, sprijinindu-şi o clipă sarcina din spate de gratiile de fier din jurul unui arbore.

— Pînă unde mergem? spuse Munu, văzînd, cu părere de rău oboseala bătrînului şi cea a celor doi copii ce aţipeau pe umerii săi.

— Mergem la Cianpati şi nu mai avem decît o bucăţică de drum, prin Bhendi Bazar, răspunse Hari nepăsător. Apoi îi spuse nevestei sale, care se oprise ceva mai în urmă:

— Ei, mamă a lui Moţi, aşează-te şi odihneşte-te puţin.

Femeia dădu modest din capul înfăşurat bine în năframă şi schimbă dintr'o mînă într'alta mica ladă de cositor pe care o purta.

— Umbrele nopţii încep să se lase şi copiii au şi adormit, spuse Munu, arătîndu-se prevăzător. Să ne grăbim !

— Să chemăm în ajutor pe dumnezeu şi să pornim înainte, spuse Hari. Cunosc un drum mai scurt, pe care putem ajunge la Cianpati.

Trecură printr'o ulicioară ale cărei case cu jaluzele şi ferestre înguste, ce se deschideau în balcoane decolorate de soare, se atingeau aproape una de alta, deasupra capului

trecătorilor.

Numai cu greu puteai să-ți faci drum prin mulțimea ce hoinărea, îmbrăcată în vesminte de culori foarte felurite, datorite vopselelor germane ieftine, şi de forme atît de pretențioase cît se putea obține amestecînd stilurile a o sută de rase deosebite.

„Aici nu e nimic deosebit de Daulatpur sau de Şam Nagar, e doar mai multă zăpăceală, îşi zise Munu şi continuă să meargă, concentrat asupra lui însuşi, fără să țină seama de culorile verzi, portocalii, argintii, albastre, roşii ca focul ale hainelor împopoțonate ale arabilor, hinduşilor, mahometanilor, parşilor, evreilor şi englezilor.

Acest caleidoscop devenea în ochii săi o culoare albă, uniformă. Orgia aceasta de culori fu însă lumintă deodată de lămpile electrice, atîrnate la fiecare galantar, magherniță sau dugheană şi strălucirea stacojie, galbenă şi verde deveneau de nesuportat pentru privirile lui Munu. Era stingherit de amestecul acesta bizar de popoare, de larma ciudată a celor aproape patruzeci de graiuri şi simțea cum îi freamătă sîngele de om din Nord, în timp ce îşi urma cu umilință drumul, purtînd o povară mare pe umeri, prin mulțimea care înțesa acum străzile.

Îl atrăgeau lucrurile expuse în vitrine, mai ales jucăriile de metal şi manghierele uriaşe, cele mai mari manghiere pe care le văzuse vreodată. Dar dughenele erau pline de oameni bogați ce se tocmeau cu voce tare, aşa că Munu fu nevoit să treacă mai departe.

Pe marginea drumului, un bărbat jigărit, paralitic, se tîra pe jos, mult prea aproape de roțile trăsurilor ce treceau pe stradă şi cerşea cu un glas plîngăreț, metalic:

— Oh, omule, dă-mi un bănuț.

— Şterge-o, şterge-o de aici, strigă un pars, stăpînul unei dughene, amenințîndu-l cu un baston de bambus, pe care îl smulse din pămînt.

Ceva mai departe, un orb cu părul cărunt se sprijinea de brațul fiicei sale şi de un baston pe care îl ținea în mîna lui osoasă. Fata avea trăsături regulate ce fuseseră desigur frumoase odinioară, dar care nu mai exprimau acum nimic în afară de o umilință desgustătoare. Un biet surîs îi flutura pe

buze şi privirile îi luceau pline de durere, cînd îşi împreună mîinile, să ceară milă.

— Pleacă, pleacă, lasă-ne în pace, strigă un hindus, care şedea în prăvălia sa, omorînd muşte. Rubinele din cerceii pe care acesta îi purta aruncau asupra obrazului îndurerat al tinerei fete o strălucire plină de vanitate şi cruzime.

„După cum se vede nu curg banii gîrlă pe străzile din Bombay, se gîndi Munu. Sunt şi săraci pe aici". Privi cerul apăsător de un albastru adînc, plin de stele, simțindu-şi inima deosebit de grea.

Grăbi pasul, pentru a-l ajunge din urmă pe Hari, care păşea foarte repede, în ciuda celor cincizeci de ani ai săi....

— Nu-ți poți trage sufletul aci, frate Hari, spuse Munu. Să mergem mai repede.

— Unde este mama lui Moți? întrebă deodată Hari. O uitase cu desăvîrşire, ca şi Munu.

Bătrînul se întoarse înapoi, cuprins de teamă. Mulțimea pe care fu nevoit s'o împingă ca să-şi caute femeia, îl înjură. Din fericire o găsi, în fine, cumpărînd banane într'o dugheană.

— O să te rătăceşti, bombăni dînsul. Nu suntem într'un sat unde poți să te întorci acasă, aici n'avem nicio casă.

Femeia grăbi puțin pasul, urmîndu-l. Ar fi vrut să aibă toate brățările, toate tacîmurile şi vasele de bucătărie, toate obiectele de fildeş şi toate podoabele de aur şi argint pe care le zărea pe drum. Nu se mai putu ține şi-i spuse soțului ei, renunțînd la ținuta modestă:

— Mi-ar face plăcere să viu să fac cumpărături aici, cînd ne vom găsi casă.

Hari o sgîlții, furios, nu împotriva ei, ci împotriva lui însuşi:

— Hai, ia-o înainte, cățea ce eşti! Nu ai nici culcuş unde să-ți odihneşti capul în noaptea asta şi clădeşti castele în văzduh ca Șaic Cili.

În răstimpul acesta, Munu privea cearta dintre doi birjari, care, fără să țină seamă de regulile de circulație, se luaseră !a întrecere şi băgaseră spaima în două femei parse. Hari şi soția lui îl ajunseră.

Părăsiră apoi bazarul, luînd-o pe o stradă locuită de burghezi. Casele aveau fațadele împodobite cu desene ce înfățişau flori şi arabescuri{50} în relief. Clădirile albe, tencuite

şi văruite, imitau stilul european. Aspectul civilizat era întărit de afişele mari, iluminate cu lămpi colorate, ale unui cinematograf.

— Ce ar fi să dormim aici, frate, spuse Munu.

— Nu, răspunse Hari, nu putem dormi în apropierea caselor celor bogaţi. Se întîmplă de multe ori furturi, şi am fi arestaţi şi băgaţi la închisoare odată cu hoţii. Trebue să mergem pe străzile unde prăvăliile se închid devreme şi unde scîndurile sunt libere.

Făcură încă douăzeci de paşi, apoi cotiră cu greutate. Deodată Hari se opri. Munu grăbea pasul spre o stradă largă, acoperită de umbrele caselor peste care cobora vălul întunecat al nopţii. Cît p'aci să scape copiii pe jos, lovindu-se de bătrîn.

— Ai uitat drumul? întrebă băiatul văzînd că Hari se oprise.

— Nu, spuse Hari, dînd din cap descurajat. E tîrziu şi va fi greu să găsim un loc aici. Strada asta e plină de lume. Trebue să aşteptăm pînă cînd se vor închide prăvăliile din bazarul prin care am trecut, dacă nu cumva o să găsim toate adăposturile ocupate de culii ce lucrează prin apropiere.

Munu privi în urma lui, şi zări pe soţia lui Hari, în picioare, nemişcată, cu năframa pe cap, şi, în depărtare, afişele luminoase ale cinematografului ce răspîndeau o atmosferă de veselie. Cercetă apoi cu privirea strada din faţa lui, la lumina lămpilor de gaz, slabe şi rare, ce o luminau. O mulţime de culi, cu hainele murdare, erau culcaţi pe jos. Unii erau ghemuiţi, alţii cu capul ascuns în braţe; cîţiva erau întinşi pe burtă, cu desagii sub cap, alţii, în fine, stăteau de vorbă într'un colţ, unde erau culcaţi pe treptele unei prăvălii închise, sprijinindu-se unul de altul.

— Dacă am merge mai departe, poate am, găsi loc, spuse Munu, simţind răcoarea brizei. Briza venea, ca un şarpe ce se strecoară din întuneric, din dreapta sa. Băiatul se aşeză cu curaj în capul coloanei.

Deabia înaintă trei yarzi şi se poticni de o grămadă de sdrenţe ce acopereau pe jumătate carnea putredă a unui lepros care-şi ţinea întinse braţele şi picioarele legate în cîrpe, pentru a-i înduioşa pe trecători.

Munu se dădu repede înapoi, lovit de desgust şi de milă şi cuprins totodată de teamă. O cerşetoare, ce îşi păzea fetiţa

culcată lîngă ea, privind în beznă cu ochii de tigroaică, scoase un geamăt.

Munu, zăpăcit, se reîntoarse la Hari şi îl privi pe bătrîn, surîzînd nervos.

— Umblă cu băgare de seamă, fiule, să nu turburăm somnul celorlalți. O să-ți arăt drumul.

Munu îl lăsă pe bătrîn să treacă înaintea lui şi îl urmă cu băgare de seamă, purtîndu-şi mereu povara pe umeri.

Se întreba cum de putea soția lui Hari să meargă în întuneric cu năframa pe cap şi dorea să-i ceară să-şi descopere fața. Dacă ar fi fost de vîrsta soțului ei, ar fi avut toată libertatea să o facă, căci putea să-i fie chiar mamă, el neavînd decît patrusprezece ani.

Privi în jurul lui pentru a vedea dacă nu poate intra în vorbă cu dînsa, cînd auzi deodată un strigăt ascuțit. La zece paşi mai încolo văzu un culi alungat cu lovituri de picioare, de către un servitor ce voia fără îndoială să închidă poarta de fier care apăra casa stăpînului său de hoți.

Se auziră cîteva murmure slabe, cîteva mormăituri şi oftaturi înnăbuşite. Cîțiva culi se ridicară din colțurile unde se aciuiseră de teamă să nu li se întîmple şi lor ceva asemănător.

Trupurile întinse pe caldarîm se frămîntară, se desveliră, de cearşafurile sdrențăroase cu care erau acoperite, întinzîn- du-şi membrele brune în întuneric, sau, învingînd toropeala şi oboseala, se ridicară să pronunțe incantații pline de dulceață, ca şi cînd formule magice ar fi putut să-i apere de toate nenorocirile.

Munu alungă orice teamă, cînd îl auzi pe Hari, care se întorsese spre dînsul, spunîndu-i:

— Vino, zăresc un loc liber pe drum.

Copilul îl urmă, gîndindu-se ce deosebite erau trupurile culii-lor din fața lui de cele pe care le văzuse în tîrgul de grîne din Daulatpur, în noaptea aceea în care Prabha fusese lovit de ofițerul de poliție. Oamenii din ținutul colinelor şi caşmirii{51} din miazănoapte erau greoi, descărnați, cu oase grele, pe cînd aceştia păreau slabi şi încovoiați. Cu toate acestea deosebirea dintre ei era mică.

Culii din Țările de Sus se temeau în aceeaşi măsură de proprietarii de case ca şi cei din Bombay. Munu îşi aminti

groaza de care fusese cuprins cînd se cățărase în vîrful sacilor de grîu şi teama pe care o avea de bastonul lung al ciavchicarului.

Într'adevăr pe partea cealaltă a străzii, era loc gol, aproape de poarta unei case, un fel de podea de lemn, lungă de vreo trei metri, care era folosită, de bună seamă de negustori, pentru a-şi pune încălțămintea pe ea în timpul zilei. De ce era însă neocupată, asta nu o înțelegea nimeni dintre ei. Rămaseră acolo, bucurîndu-se de foloasele ce le oferea acest loc.

O femeie, pe jumătate goală, ținîndu-şi capul în mîini, ca şi cînd ar fi fost pradă celei mai crunte dureri, îi privea, şi le spuse cu un glas, întretăiat de suspine:

— Soțul meu a murit noaptea trecută.

— A ajuns pe tărîmul unde domneşte pacea, spuse Hari; noi ne vom odihni aici.

Munu se simți amenințat de teama morții. În fața ochilor, îi apăru chipul zeului acela uriaş, îngrozitor, demonic, care oprea sufletele celor răi, ce încercau să plutească pe un ocean de sînge. Era o litografie pe care o văzuse într'o prăvălie din Daulatpur.

I se păru că sîngele îi înghiață în vine. Simți însă pe gît răsuflarea caldă a celor doi copii, şi îl auzi pe Hari spunînd:

— Nouă nu ni-e frică de strigoi.

Din fericire, soția lui Hari nu auzise cele spuse de văduvă, căci rămăsese în urmă, frîntă de povara ce o purta în spate.

— Vino să te odihneşti aici, Lacşami, spuse Hari, cînd femeia, se apropie, şi începu să desfacă păturile pe care le căra. Lacşami ascultă pe domnul şi stăpînul ei.

— Ne vom culca pe caldarîm, spuse Hari, bătîndu-l prieteneşte pe umăr pe Munu. Copiii vor putea să se odihnească pe podea, împreună cu mama lor.

Munu îl culcă pe băiețel pe păturile pe care le desfăcuse Hari şi le întinsese pe podea. Se aşeză apoi pe jos, sprijinindu-se de peretele casei.

Pietrele pe care şedea mai păstrau căldura primită de la soare în timpul zilei. Văzu totuşi o mulțime de siluete învelite în cearşafuri, dormind pe caldarîm. „Trebue să te înveți, îşi spuse dînsul, o să mă obişnuesc repede, dar deocamdată sunt aici de prea puțin timp".

Privi în jurul lui, într'o parte şi în cealaltă a străzii, şi îşi dete seama de ce i se par aici toate lucrurile aşa de ciudate. Casele din Daulatpur erau destul de joase şi culii se asemănau ca furnicile dintr'un furnicar; aici însă proporţiile uriaşe ale clădirilor de piatră, ce se ridicau deasupra bazarurilor înguste, dădeau impresia că trupurile culilor sunt disproporţionate. Şi apoi cerul jos şi atmosfera sumbră, densă şi înnăbuşitoare, erau atît de apăsătoare în locul acesta! Totul părea nemişcat, oprit pe loc de aripa morţii!

Munu se simţi cu desăvîrşire singur.

Fu izbit deodată în faţă de o undă de aer greu, încărcat de o duhoare ce-ţi făcea greaţă: un miros de grăsime de bivol, de lemn de santal, de urină, de lapte acru, de peşte stricat şi de fructe putrezite.

Privi în partea din care venea mirosul. Nu auzi decît o respiraţie, ce era aproape un geamăt, un suspin şi mişcarea unui om ce arunca pătura de pe el.

Privi şi în altă parte: şi acolo era un culi care se întorcea de pe o parte pe cealaltă, mormăind. Îşi dete apoi seama că ceva mai departe, un trup gol se frămînta îngrozit şi blestema lovindu-şi genunchii cu mîinile.

Munu privi mai departe, dincolo de acest om, de partea cealaltă a drumului, dincolo de Hari, care se culcase la dreapta lui, şi de văduva care îşi mai ţinea şi acum capul în mîini. Trupurile erau înşirate, unele după altele, în tot lungul caldarîmului. Dacă oamenii aceştia, pe jumătate morţi, ţi-ar putea ţine de urît, ai putea socoti că Munu nu era singur. Simţea însă cum îl cuprinde groaza, groaza aceasta a somnului, a tuturor trupurilor vii doar pe jumătate, ce puteau în fiecare clipă să înceapă să sforăe, să-şi deschidă ochii roşii, să murmure, să geamă, sau să rămînă nemişcate, într'o nemişcare lugubră, absolută.

Îşi întinse picioarele, grăbit, fără să facă sgomot, şi închise ochii, făcîndu-se că doarme. Încerca să creadă că toate aceste trupuri ce-l înconjurau nu erau stafii ci fiinţe omeneşti la fel cu dînsul. „Au venit fără îndoială din miazănoapte după lucru, ca şi mine! Mă întreb dacă şi-au plătit biletele de tren ?... Conducătorul de elefanţi pluteşte acum pe apele negre ... Ce om bun era! Dar Prabha?... Aş vrea să ştie şi ei că am găsit

prieteni şi că mîine voi căpăta de lucru... Amîndoi mi-au spus că sunt un băiat curajos! E adevărat că pînă la urmă pot şi eu să fac cîte ceva. Dar ce s'ar alege de mine, dacă toţi oamenii ar fi la fel cu Ganpat, la fel cu poliţistul acela?... sau cu băiatul de prăvălie de adineaori. .. Mă întreb la ce se gîndeşte oare Hari? Obrazul lui oacheş e nemişcat. O să-l rog mîine să-mi povestească viaţa lui. Soţia lui Hari e şi acum îmbrobodită. As vrea să-i zăresc faţa.

La gîndul acesta, îl trecură năduşelile. Se simţi scuturat de friguri. Somn... somn... vino, îşi spuse dînsul.

Fu cuprins de o nelinişte ciudată. Gîndurile ce-i alergau nebune prin minte, păreau că se izbesc de ţeasta capului.

„Oh! ce-aş mai dormi... ce-aş mai dormi..." îşi spuse Munu, strîngînd pleoapele. Era însă prea obosit şi nu putea adormi. Îl lua cu frig şi asuda, răsuflînd greu. Se întoarse pe partea cealaltă şi-l zări pe Hari dormind adînc. Încercă să se ghemuiască la fel cu dînsul, crezînd că dacă se face că doarme, va izbuti să aţipească mai uşor. O clipă rămase nemişcat, ca un actor; îi apăru apoi chipul îmbrobodit al soţiei lui Hari. Deschise ochii. Totul era zadarnic. Ar fi trebuit să se scoale şi să alerge cît mai departe, să fugă din strada asta pînă într'un loc unde să poată răsufla în voie. Îi era însă teamă să nu dea peste oamenii culcaţi ce înţesau strada şi să provoace un incident. Se frămînta pe patul lui de pietre, întorcîndu-se cînd pe o parte, cînd pe cealaltă, pînă simţi că îl dor toate oasele de atîta frecat pe caldarîm. În cele din urmă, îşi sprijini capul în mîini şi se întoarse pe burtă. Un întuneric înnăbuşitor se lăsă peste el.

În zori, sufla un vîntuleţ răcoros. Boarea străbătu pînă la trupurile culii-lor, ale leproşilor, cerşetorilor şi nevoiaşilor, pătrunzînd prin găurile şi sfîşieturile cearşafelor cu care erau înveliţi.

Tremurau de frig şi se sbăteau greoi, înghesuindu-se unii într'alţii, ducîndu-şi genunchii la gură sau numai întorcîn- du-se pe partea cealaltă.

Încă o răbufnire a vîntului.

Leproşii goi începură să geamă. Ceilalţi îşi strîngeau sdrenţele pe trup sau, trezindu-se deodată din somnul dulce

de dimineață, cu toată nenorocirea în care se aflau, mulțumeau lui dumnezeu, murmurînd :

— Ram, ram, sri, sri.

Briza mării se schimbă în curînd în vînt puternic.

Invocările deveniră mai dese pe buzele acestor nenorociți. Potrivit ritului, în India fiecare acces de tusă, fiecare strănutat, fiecare horcăit, este un prilej de a pomeni numele lui dumnezeu.

Cei care nu fuseseră treziți de tusea bolnavilor, care scuipau, îşi suflau nasul sau chemau în ajutor pe dumnezeu, numindu-l cu denumirile cele mai felurite, fură sculați de omul legii, venit cu bățul în mînă să descotorosească de obidiți trotoarul din apropiere de Cianpati. Munu fu printre aceştia din urmă. Hari era sculat.

— Ram, ram, frate, îi spuse el lui Munu. Ar fi trebuit să fim în drum spre fabrică.

— Copiii s'au trezit? întrebă Munu, sprinten şi plin de entuziasm. Dacă nu, o să-i duc eu în brațe.

— L-am supăra pe dumnezeu, spuse Sari. Să se învețe să se scoale devreme. Trebue să ajungă la fabrică înainte de a se crăpa de ziuă, în fiecare dimineață. Deaceea am plecat acum patru luni atît de departe de Bombay, ca să-i aduc să învețe şi ei să-şi cîştige viața, cum fac copiii celorlalți oameni... Numai în felul acesta o vom putea scoate la capăt.

Privi apoi spre locul unde soția lui veghiase toată noaptea lîngă copiii adormiți.

— Lacşami, s'au trezit copiii?

Mama începu să-i scuture încetişor, dar ei se mulțumiră să scîncească şi să rămînă lipiți locului.

Hari se îndreptă amenințător, spre dînşii.

— Am să-i ridic eu, să nu le stricăm somnul, spuse Lacşami, aplecîndu-se peste ei pentru a-i apăra de amenințare.

— Nu se poate să duci în brațe copii de opt şi de nouă ani, îi răspunse Hari, apucîndu-i pe copii de mînă şi scuturîndu-i. Capetele lor micuțe atîrnau într'o parte. Plîngeau, cu ochii închişi, neputînd să scape de povara somnului ce le înmuia trupurile.

— O să-l iau eu pe unul dintre ei în brațe, aşa cum am făcut şi aseară, frate Hari, spuse Munu, temîndu-se să nu

izbucnească o ceartă între soți.

Hari ridică lada de tinichea, iar Munu îl luă în brațe pe băiețelul voinic cu pielea albăstruie. În timp ce Lacşami o luă pe fetiță, Hari strînse păturile şi mica ceată o porni la drum.

Orașul se trezea. Bărbați albi, oacheşi, negri, îmbrăcați cu şorțuri sau cu pantaloni scurți, se loveau unii de alții. Grupuri de şcolari, băieți şi fete în uniforme, mergeau pe stradă, unii alene şi cu părere de rău, alții cu vioiciune. Minunăția plină de vanitate a feluritelor stiluri îşi arăta deşertăciunea orgoliului ei stupid, sub bătaia şuvoiului de lumină, care cădea din cer.

La început Munu nesocotea larma uriaşă din jurul lui. Apoi începu să ia în serios orașul Bombay cu toate că întunericul din spatele uşilor şi ferestrelor, din inima caselor, îi ațița curiozitatea. Casele păreau să fie locuite de o mulțime de bărbați şi de femei, îngrămădiți unii peste alții, în adevăratul înțeles al cuvîntului, etaj peste etaj, într'un fel de morman. Oamenii nu-şi dădeau binețe cînd ieşeau sau cînd intrau în case.

„Ce curios, îşi spunea Munu, ce ciudați sunt oamenii din Sud". Nu îşi dădea bine seama cît de străini erau unii de alții.

Mergeau încet, duşi pe gînduri, ca şi cînd nu s'ar fi deşteptat încă de-a-binelea.

Munu grăbi de cîteva ori pasul mînat de îndemnul acela brusc ce-l stăpînea cîteodată. Dar gîndurile îi erau împrăştiate şi trupul obosit şi moale.

Îl privi pe Hari. Bătrînul se mişca mecanic. Picioarele lui păreau că pierduseră orice urmă de energie nervoasă. Singurul rezultat la care ajungea, cu prețul celor mai mari silințe, era o mişcare automată, ce nu scotea la iveală niciun fel de grabă.

Greutatea fetiței, fusta groasă, încrețită ca o armonică, şi slăbiciunea naturală a sexului din care făcea parte, puneau parcă piedici soției lui Hari.

„Aş vrea s'o pot scuti de povara copilului" îşi spuse Munu, simțind un val de căldură ce cobora pe şira spinării, cu violența unei izbituri.

În spatele lor, deasupra acoperişurilor caselor din Bombay, se ridicase soarele, trecînd peste orizont. Razele lui svîntau plămînii lui Munu şi îi uscau gura, sorbindu-i puterea. Coborîtul unui povîrniş fu o adevărată luptă. I se umflară

vinele, dar făcînd apel la un fel de energie nervoasă, o porni şi mai repede.

Ceaţa dimineţii începu să se ridice. Din loc în loc, apăreau pe orizontul scăldat în soare, puţuri adînci sau movilițe cu cîţiva palmieri împrăştiaţi, al căror frunziş verde era îngălbenit, într'un fel cu totul neobişnuit, de aurul incandescent al soarelui.

Din pricina depărtării, priveliştea aceasta părea fermecătoare. Pe povîrnişul ce mărginea platoul, se zăreau şanţurile de scurgere ale unei ferme, alături de care erau întinse sute de piei argăsite şi uscate cu băligar de către colonia de argăsitori ce locuiau în nişte colibe de pămînt. Spre dreapta se vedea un şir întreg de ferme cenuşii, la poalele cărora erau sute de colibe acoperite cu paie, cu găurile din pereţi acoperite cu cearşafuri vechi, sfîşiate. Totul era înnecat în norul de fum răspîndit de cuptoarele mari ale nenumăratelor mori.

— Nu mai avem mult, spuse Hari gîfîind. Nu mai e decît o milă.

— Mi se pare însă că milele voastre, aici în Sud, sunt mai lungi decît ale noastre, spuse Munu roşind.

— Vom locui într'una din aceste case mari, sau în colibele acestea acoperite cu paie? întrebă soţia lui Hari, care mergea încet, legănîndu-şi şoldurile la fiecare pas.

— Ai răbdare. Bine ar fi dacă am găsi întîi de lucru, răspunse răstit Hari. Oboseala şi perspectiva unei întrevederi cu contramaistrul sahib îl făcea nesuferit şi gata de ceartă.

Mergeau pe un drum pietruit, plin de praf. Trecură pe lîngă nişte hangare mici şi pe lîngă nişte colibe acoperite cu paie, răspîndite pe o întindere de două-trei sute de yarzi, alcătuind grupuri mici sau ferme întinse.

Clădirile înalte, cu cîte patru etaje, erau destul de simple şi lipsite de stil. Partea dinafară a zidurilor era fărîmiţată şi tencuiala nouă apărea pe faţada înnegrită de funingine a clădirilor principale ca nişte pete de lepră. Ajunseră la ţintă.

— Iată filatura lui Siriabite, la care mergem, spuse Hari, arătînd cu degetul un coş mai înalt decît celelalte, din care se înălţau rotocoale de fum către cer spre răsărit, spre marile întinderi necunoscute ale Indiei.

Munu se uită în direcția arătată de Hari, dar privirea i se pierdu printre acoperişurile fabricilor care se suprapuneau ca nişte coline pînă în vîrful ascuțit al coşurilor conice.

Un cîrd de corbi sbură croncănind deasupra aleei dintre colibele acoperite cu paie, în apropierea cărora cîteva femei şi cîțiva bărbați, pe jumătate goi, se rugau, după cîte se înțelegea din mişcările pe care le făcuseră mai înainte. Munu se întreba unde se îmbăiaseră aceşti oameni, deoarece în apropiere nu se zărea niciun puț şi nicio pompă. Privi în jurul lui şi zări, ceva mai departe, un eleşteu plin de apă verde şi murdară. Pe fața apei plutea un nămol vîscos. Corbi numeroşi se învîrteau în cercuri şi veneau să ciugulească baligile vacilor şi ale bivolilor, care şedeau culcați în apă sau păşteau lîngă mlaştinile infecte din jurul bazinului. Munu fu vrăjit de săriturile comice ale copiilor ce se sbenguiau prin împrejurimi, şi îşi aminti zilele copilăriei sale, cînd se îmbăia şi el în apele puțin adînci ale rîului Beas, din satul său.

Fu cuprins de dorința de neînvins de a se desbrăca şi de a sări în apă.

— O să facem şi noi baie în eleşteu? îl întrebă dînsul pe Hari, aprig, grăbit, fără să țină seamă, în entuziasmul său, de mirosul desgustător al lacului.

— Nu, frate, acum trebue să ne grăbim. O să putem face baie aici în fiecare zi, dacă o să găsim o locuință aproape de pod.

Munu primi acest sfat înțelept, cu atît mai uşor cu cît zări, după ce merse cîțiva paşi, o grămadă de gunoi (cărămizi, hîrtii, sticle sparte) ivindu-se din apa mocirloasă.

„Nu mai avem decît o milă, spuse Hari, pentru a-i încuraja".

Această milă nu era de fapt decît vreo cinci sute de yarzi din drumul pe care îl străbătuseră pe jumătate. Dar aceste cinci sute de yarzi păreau de două ori mai lungi pe cărarea plină de făgaşuri, ce se sfîrşea în umbra unui zid acoperit cu sticlă pisată, care răsfrîngea ziua razele soarelui, iar noaptea împiedica hoții să pătrundă înăuntru.

Cîmpul, tăiat în două de şinele unei căi ferate înguste, era plin de şine ruginite, de grămezi de cărbuni arşi şi de felurite deşeuri ale fabricii. Printre aceste resturi şi în mijlocul gropilor noroioase în care picioarele rămîneau afundate, se odihneau

cîțiva oameni. Unde nu erau mlaştini, putrezea baliga de vacă, răspîndind un miros de nesuferit.

Inima lui Munu se strînse ca şi cînd un instinct tainic ar fi apărat-o împotriva acestei atmosfere înjositoare, ajutîndu-l să nu i se facă rău.

Deasupra unui gard de fier se putea citi inscripția „Filatura de bumbac a lui sir George White", scrisă cu litere de o şchioapă.

— Opriți-vă, strigă un pathan{52} înalt, lovind în pămînt cu patul puştii cu două țevi. Două cartuşiere i se încrucişau peste piept, de la umeri la centură. Sub haina de catifea roşie, brodată cu fir de aur, purta pantaloni bufanți, şi o tunică lungă. În picioare avea ghete solide. Cele două capete ale turbanului său de mătase albastră se înnodau în jurul culahului brodat, ceea ce făcea ca obrazul lui să pară de o culoare mai închisă decît cea a hinduşilor din Nord.

Lacşami o luă la fugă, înspăimîntată. Dacă ar fi fost grea, ar fi lepădat, atît era de îngrozită.

Munu îşi dete seama că se află față în față cu autoritatea — nu a lui sarcar angrezi, căci bărbatul acesta nu purta uniformă, ci față în față cu autoritatea fabricii — deoarece, după cîte se putea vedea prin gardul de fier în interiorul curții, totul părea să fie în ordine, începînd de la fațada regulată a clădirii şi pînă la umbrele regulate pe care le arunca asupra magaziilor.

Hari părea să-l cunoască pe păzitorul acestor fruntarii.

— *Salaam, chan sahib,* vorbi dînsul, ridicînd pînă în slava cerului înalta demnitate a sahibului, prin cuvintele mult mai respectoase decît o cereau linguşirile convenționale.

— Eu sunt Hari, acel culi ce lucra aici acum patru luni, şi care a plecat să-şi aducă familia. Aş vrea să-l văd pe contramaistru, pe sahib Ciimta.

— Aha! spuse Nadir chan, îngăduitor. Se întoarse spre un pars tînăr, însărcinat cu alergăturile, îmbrăcat ca un englez, care şedea lîngă ghereta sentinelei:

„Lalcaha, du-te spune-i lui Ciimta sahib că a venit un culi bătrîn care cere de lucru".

Băiețelul pe care îl purta Munu în brațe, se trezi. Se trezi deasemenea şi fetița din brațele lui Lacşami.

Copiii se tîrau prin praful şoselei, nepăsători față de cele ce se petreceau în jurul lor.

Munu se aşezase pe o piatră kilometrică, cu fața întoarsă înspre movilele de gunoaie, înspre cărbuni, şinele rupte şi gropile pline de murdării ce se aflau pe cîmpul lăsat în urmă. Scenele ciudate pe care le văzuse, varietatea lor, îi reveniră în minte, deşi credea că sunt înfundate în cine ştie ce ungher al memoriei. Se simți atît de singur şi de îndurerat, încît fu cuprins de dorința de a alerga, ca un scos din minți, pînă la colinele din Kangra sau pînă în ulițele înguste din Şam Na- gar — ori pînă în lumea nedesluşită dar familiară din Dau- latpur.

Privi însă spre fabrici şi înfățişarea lor simplă, deschisă, îl vrăji. Se simți ca acasă.

În fabricile acestea era o viață superioară, tainică. Coşurile i se părură adevărate minuni de arhitectură. Se întrebă cum vor fi arătînd maşinile dinlăuntrul clădirii, care sunt puse în mişcare de căldura unor cuptoare, mult mai mari decît cuptoarele pe care le curățase el de cenuşă, la Daulatpur. Dacă Prabha ar fi clădit un coş ca acesta, ar fi scăpat de certurile cu soția lui Dai Babadur şi nu ar fi fost bătut la Cotvali, din ordinul fiului acestuia. Gîndul unui coş înalt, de cărămizi, ridicat în mijlocul unui oraş ca Daulatpur, i se păru însă fără rost.

— Oraş vechi, murmură dînsul cu dispreț. Bombay nu e un oraş vechi şi mic ca Daulatpur. Eu un oraş frumos. Aşa mi-a spus şi acel culi din piața de legume. Fără îpdoială, în aceste filaturi se plătesc lefurile mari de care vorbea dînsul.

Se întrebă dacă ar putea să locuiască într'una din casele mari, cu ferestre nenumărate, pe lîngă care trecuse mai adineaori.

— Sahib-ul e foarte binevoitor, spuse Hari, pentru a-l linişti pe Munu, după ce aşteptară în tăcere vreo douăzeci de minute.

Munu era cu atît mai nerăbdător, cu cît perspectiva unei întîlniri interesante cu acest englez îl umplu de bucurie.

Îşi aminti de obrazul mic al lui Mr. England pe care îl văzuse la babu-l din Şam Nagar, şi revăzu creştetul lucitor al sahib-ului care venise cu sir Todar la Daulatpur.

Lacşami îşi privea soțul ca şi cînd ar fi vrut să-i spună ceva. Şi ei îi bătea inima la gîndul că va vedea pe unul din aceşti

oameni cu fața trandafirie, pe care nu-i zărise decît de departe, prin vălul cu care îşi acoperea fața. Îşi ascunse însă bucuria şi se ținu mai la o parte. Îi îndemnase pe copii să se joace cu pietricelele de pe drum, ca să-i facă să uite de dejunul pe care ar fi putut să-l ceară.

— Nu aruncați cu pietre! strigă Nadir Chan, bătînd cu patul puştii în pămînt pentru a stăvili rîsul sincer şi nestăvilit al copiilor.

Ei alergară de îndată să se ascundă în fustele mamei. Hari îi certă, Lacşami îi strînse în brațe, iar Munu zîmbi. În această clipă apăru Jimmie Thomas, fost mecanic într'o filatură din Lancashire şi, de vreo cincisprezece ani contra- maistru într'una din cele mai mari filaturi ale Indiei. Era un om puternic, cu fața de buldog, roşie, şi cu o mustață pomădată. Purta o cămaşă slinoasă, o pereche de pantaloni slinoşi şi un polo slinos atîrnat cu o curea de piele de grumazul său cărnos.

— Salaam, huzur Ciimta sahib, spuse Hari, înclinîndu-se pînă la pămînt şi ducîndu-şi mîna la frunte.

— Uite-l pe Hari, spuse Jimmie Thomas! Te-ai întors?

— Da huzur... eu m'am ... spuse Hari, îndreptîndu-şi mîinile, mi-am adus femeia şi copiii cu mine, ca să lucreze. Am adus şi pe un tînăr din Nord.

— Dece nu ți-ai adus tot satul, cîine ce eşti? spuse Jimmie Thomas, care deprinsese, în afară de accentul hindus, şi înjurăturile din India.

— Pot să le scriu oamenilor de acolo, dacă aveți nevoie de lucrători, răspunse naiv Hari, neînțelegînd batjocura contramaistrului.

— Bivol tîmpit, spuse Jimmie Thomas mîniat, nu avem nevoie de lucrători. Poate să fie ceva pentru băiatul acesta, continuă el, măsurîndu-l pe Munu, cu privirea, dar sunt foarte puține locuri.

— Totuşi, huzur, se scuză Hari apropiindu-se şi împreunîndu-şi mîinile cu o umilință scîrboasă, tu eşti apărătorul celor sărmani, eşti tatăl şi mama mea! Poți să ne dai de lucru dacă vrei.

— Aha, aha! Treizeci de rupii pe lună pentru voi toți, spuse Jimmie Thomas, ridicîndu-şi brațele în aer şi lăsînd să se vadă tigrii, şerpii şi femeile goale pe care le avea tatuate pe brațe.

Zece pentru tine, zece pentru băiat, cinci pentru soția ta şi cîte doi rupi şi jumătate pentru fiecare dintre copii.

— Huzur, spuse Hari! plecîndu-se spre pantofii lustruiți ai contramaistrului pînă cînd atinse pielea de vițel cu fruntea, fii bun! Gîndeşte-te că trebue să închiriem o cameră şi că mîncarea e scumpă.

— Ce-ai făcut pentru mine ca să trebue să-mi amintesc de asta? Obrazul contramaistrului deveni roşu ca focul. Începu să-şi răsucească mustața, spre a-şi ascunde încurcătura. Ce mi-ai adus din sat? Ce cadou ai pentru soția mea? Nu ne-ai oferit niciodată măcar un coş cu fructe de Crăciun! Dacă te mulțumeşte leafa, primeşte-o, dacă nu, şterge-o!

Se făcu că se îndepărtează.

— Oh! Huzur, se văicări Hari, alergînd după sahib, te vom mulțumi, dar fi bun cu noi. Înainte, cînd lucram aici, aveam cincisprezece rupii pe lună.

— Tîmpitule, crezi, aşa dar, că poți să pleci cînd îți trăsneşte, să te întorci cînd pofteşti, şi să capeți aceeaşi leafă? spuse cu brutalitate contramaistrul. Bura sahib mi-a poruncit să nu mai primesc la lucru pe culii care au plecat. Nu vrea să aibă oameni bătrîni şi obosiți. Îți fac un hatîr, miorlăitule!

— Oh! huzur, stărui bătrînul, împreunîndu-şi mîinile, te rog, fie-ți milă de aceşti copii.

— Da, vă place să vă culcați împreună, tîmpiților, să vă înmulțiți ca şoarecii, iar eu trebue să fiu bun cu toți negrii care îşi fac nevoile pe jos.

— Huzur sahib, interveni Munu, am auzit spunîndu-se la Dualatpur că cel mai mic salariu într'o filatură este de tre- zeci de rupii.

— Minți, cîine, urlă Jimmie Thomas, şi ar fi ținut-o tot aşa mai departe dacă Lalcaha nu l-ar fi întrerupt, dîndu-i un registru la semnat.

— Să încercăm în altă parte, şopti Munu, lovindu-l cu cotul pe Hari.

Hari nu avea multă nădejde în celelalte filaturi şi stătea resemnat.

— Aha! Vorbeşte: primeşti sau nu? spuse Jimmie Thomas, cu un glas ce trebuia să încheie discuția, răsucindu-şi încă odată mustața. Nu vei găsi de lucru niciunde. Sute de culii

stau degeaba în Bombay. Vreau să te iau pentru că ai experienţă şi pentru că băiatul pare vînjos.

— Oh! Huzur, spuse Hari, vrem să lucrăm pentru tine, dar fii bun cu noi, după cum vezi, suntem numeroşi. Orezul e aşa de scump!

— Aha! aha! Fiecare din voi va avea cincisprezece rupii pe lună, spuse contramaistrul, dînd din mîini într'un chip înspăimîntător. Mi-e milă de astădată de voi. Dar să ştii că nu ai făcut nimic pentru a-mi părea mai plăcut, de cînd lucrezi aici. Sunt bun cu voi, după cum vezi. Zîmbi trecînd la lucrurile practice:

— Presupun că nu aveţi bani. Ei bine, vă avansez zece rupii, cu o dobîndă de patru anna pentru fiecare rupie. Suma asta o să o adaug la comisionul lunar pe care o să mi-l daţi. Aţi înţeles? Mă duc să aduc banii. Şi se îndepărtă.

— Eu vă împrumut c;i o dobîndă mai mică, spuse Nadir Chan, cîte doi anna pentru fiecare rupie.

— Am căzut la înţelegere cu sahib-ul, răspunse Hari, plin de teama de a nu-l nemulţumi pe Nadir Chan.

Munu se folosi de lipsa sahibului şi de împrejurarea că Nadir Chan intră pentru o clipă în ghereta sentinelei, şi-i făcu din nou semn lui Hari, spunîndu-i, pe şoptite, că e o adevărată tîmpenie să plătească un comision contramais- trului, în afară de dobînda peste măsură de mare, ce trebuia să i-o dea pentru avansul ce primea.

Hari ridică din umeri.

— N'are a face. În toate părţile e la fel. E o chestiune de prevedere să plăteşti un comision contramaistrului. E omul cel mai însemnat din filatură.

„Fără îndoială, se gîndi Munu, sahib-ul este poate o persoană însemnată, dar are hainele slinoase". Munu nu ştia că bărbatul acesta, atît de puţin îngrijit, era de fapt stăpînul fabricii, datorită numeroaselor funcţii pe care le avea. Nu ştia că era însărcinat de patron cu angajarea muncitorilor, că era dumnezeul de care atîrna siguranţa lucrătorilor, că era răspunzător de randamentul acestora, că era şef mecanic, şi îngrijea de buna funcţionare a maşinilor, că era educatorul tehnic al lucrărilor şi că făcea legătura dintre patron şi lucrător (căci prin mijlocirea lui patronul făcea cunoscut

lucrătorilor toate schimbările pe care le dorea). Nu ştia că din toate aceste pricini, contramaistrul lua de la fiecare lucrător din fabrică, ca dar de primire în serviciu, cîte o sumă de bani, care creştea cu cît numărul muncitorilor lipsiți de lucru era mai mare față de numărul locurilor vacante, şi că făcea, pe lîngă toate acestea, şi un mic comerț de împrumut cu dobîndă şi, în fine, că era proprietarul a vreo sută de colibe, acoperite cu paie, pe care le închiria culiilor, cu cîştig.

Se reîntoarse cu banii, vorbind în calitate de proprietar:

— Am o colibă, la capătul lui *Sahib's Lane*[53]. Chiria e de cinci rupii pe lună. Ți-o las la trei rupii.

— Huzur, eşti bun, eşti tatăl şi mama mea, spuse Hari, salutîndu-l din nou.

— Bine, bine, vedeți de veniți mîine dimineața, la întîiul fluierat al sirenei, spuse Jimmie Thomas, mîngîindu-şi mustața şi boțindu-şi buzele într'un zîmbet ce-i încrețea obrazul moale, cărnos şi umflat.

Mica ceată o luă înapoi, pe drumul pe care venise.

— Iată Sahib's Lane, spuse Hari, cînd trecură drumul şi intrară într'o fundătură plină de măruntaie de animale putrezite şi de cloace murdare. Aceia trebue să fie coliba pe care ne-a închiriat-o sahib-ul. Nu spunea că e la capătul de sus al străzii? Hari arăta pe cea mai apropiată dintre numeroasele colibe, lungi de vreo cinci picioare şi late de vreo şase, aşezate în linii paralele la poalele fermelor înguste, cenuşii, înşirate orizontal la vreo sută de yarzi mai încolo. Bătrînul părea să cunoască cea mai neînsemnată bucățică de pămînt, deoarece lucrase aici timp de un an, înainte de a se fi reîntors în satul, său ca să se odihnească de oboseala muncii de fiecare zi şi să-şi aducă familia.

Se apropie de hangarul aşezat la capătul uliței, ridică pînza de sac ce atîrna în fața uşii scunde, se aplecă şi îi conduse pe ceilalți într'o odaie cu înfățişare de pivniță.

Acoperişul, făcut din straturi neregulate de paie, atîrna primejdios peste bîrnele putrede ce îl sprijineau şi care erau aşa de joase, încît nici Munu nici Lacşami nu puteau sta în picioare. Hari nu se lovea cu capul de tavan, fiind adus de spate. Podeauna de humă era aşezată mai jos decît cărarea acoperită cu iarbă din jurul colibei.

Coliba nu avea nicio fereastră şi niciun coş prin care să intre aerul sau să iasă fumul. În schimb, avea drept uşă o pînză de sac solidă, pe cînd cele mai multe dintre colibele vecine nu aveau decît nişte saci sdrenţuiţi de iută, tulpini de trestie rupte, cîrpe vechi sau alte lucruri asemănătoare, pentru a le feri de lumea din afară.

— Să ne aşezăm bulendrele şi să ne odihnim, spuse Hari, privind lucrurile ca un filosof. Lacşami, dă-ne mîncarea ce a mai rămas de pe drum.

Visurile lui Munu erau sfărîmate. Privi cu tristeţe acest mormînt în care trebuia să stea frînt de la mijloc şi respiră aerul umed, puturos, ce năvălea din toate părţile.

Nădăjduise să locuiască într'una din fermele impunătoare şi să poată îmbrăţişa cu privirea lumea înconjurătoare, de la etajele de sus ale acestei înălţimi supreme.

Se simţi deodată slab şi cu capul greu, în atmosfera înnăbuşitoare ce-l înconjura. Zîmbi şi se aşeză pe jos ca să nu leşine.

Lacşami, care tocmai împărţise pîinea rece, scoasă din cufăraş, alergă la dînsul.

După ce îi trecu răul pricinuit de oboseala lungii sale călătorii cu trenul, de noaptea petrecută sub cerul liber şi de emoţia pe care o simţise în noul său mediu, Munu îl însoţi pe Hari la bazarul din Mill Land{54}, pentru a face cîteva cumpărături.

Acest bazar, situat la vreo jumătate de milă de drumul mare ce trece pe lîngă filatura lui sir George White şi pe lîngă manufacturile Gianasetgi Covazi, nu era bazar decît cu numele, căci cuprindea doar cîteva maghernițe şi prăvălii pline cu ţoale de toate culorile, cu imitaţii de perle, cu jucării de fier, cu pantofi de bumbac, cu brice, cuţite, parfumuri şi toate produsele strălucitoare prin care Europa cucerise inima Asiei. Totuşi existau şi cîteva prăvălii clasice: una de băuturi, ţinută de un pars{55}, alta cu frunze de betel şi ţigări, ocupată mai ales de o oglindă mare, alta, cu mîncări, ţinută de un mahometan unsuros, o alta de croitorie, în care cosea un bărbat la o maşină de cusut Singer. Mai era, în fine, o băcănie, ţinută de un patron sikh, slăbuţ şi cu barba încărunţită. Avea un turban curat, un guler alb, pantaloni strîmţi de pînză şi pantofi de

piele şi învîrtea în mînă o balanță în care cîntărea linte, orez, făină, zahăr, aşezate în coşuri sprijinite pe un talger de lemn, în timp ce pe celălalt talger punea greutăți de fier.

— *Salaam Sarvarji,* spuse Hari, cu ochii plini de umilință.

Munu se simți deodată străin, şi se aşează la distanță de cîțiva paşi, pe o grămadă de cărămizi, privind spre ceata de culii cu bluzele strînse pe corp, cu şorțuri şi turbane, care stăteau, ceva mai departe, în semicerc, în fața unei prăvălii unde un bărbat cu turban alb, cu un veston alb şi cu o centură de piele, desfăşura un cerşaf.

— *Eca, eca, dua, dua,* cînta sikh-ul, cîntărind orez, fără să țină în niciun fel seama de onoarea ce i se făcea.

— Cînd te-ai întors Hari? întrebă un culi, care veni să se sprijine de stîlpii prăvăliei, cu cîte o găină sub fiecare braț.

— Ieri, spuse Hari, împreunîndu-şi mîinile, pentru a saluta un vechi tovarăş.

— Şi ce fac soția şi copiii tăi?

— Sunt bine. Au venit şi ei cu mine.

— *Eca, eca, eca*, nu vorbiți aşa tare, strigă sikh-ul, sunteți la mine în prăvălie sau într'un loc unde puteți trăncăni? Şi apoi plecați de aici, duceți-vă, lăsați-mi puțin aer şi puțină lumină. Ați cuprins tot locul cu ciolanele voastre mari, ce-şi aruncă umbra blestemată peste toate mărfurile mele.

Culii tăcură din gură şi zîmbiră, umiliți ca nişte oi. Se uitară unul la altul, îşi lăsară capetele în jos şi rămaseră nemişcați în înserarea ce cădea repede.

. . . *Eca, dua, tria, eca, dua, tria,* cîntă sikh-ul în liniştea ce urmă, pentru a-şi aminti cîte legume cîntărise.

— Ce mai doreşte Ciimta sahib ? întrebă negustorul golind a şaptea măsură din cele şapte mărfuri pe care le cîntărise pînă atunci, într'un colț al cerşafului pe care trimisul contramaistrului îl lega cu o sfoară de iută.

— *Do double roti,* spuse hamalul, douăsprezece ouă şi doi pui de găină.

— Iată *double roti,* spuse sikh-ul, întinzîndu-i două bucăți de pîine albă, din cele pe care le mănîncă sahibii. Mai ține, unu, două, trei, iată douăsprezece ouă, cît despre puii de găină...

Şi ațintindu-şi privirea asupra acelui culi ce ținea păsările

în mînă...

— Măi, fiu de bufniță, cît ceri pe astea două?

Şambu se apropie, poticnindu-se de grăbit ce era.

— Pipăe-le, sardargi, pipăe-le, strigă dînsul întinzîndu-i cînd una, cînd cealaltă din cele două păsări, ce cotcodăceau sub brațul său, dînd din aripi.

— Hm, spuse sardar-ul, pipăind puiul de găină, şi boțindu-şi buzele, într'un surîs batjocoritor, făcînd în acelaş timp cu ochiul hamalului, ăsta e un cocoş bătrîn, iar celălalt e uşor ca o pană. Niciun pic de carne, numai oase. Cît ceri?

— Sarcar sahib, tu eşti stăpînul, tu eşti tatăl şi mama mea, spuse culi-ul. Dă-mi te rog un preț bun. Sunt cocoşi tineri, graşi, hrăniți cu coajă de pîine, în timp ce noi posteam.

— Ține-i, prinde-i, Bardh Din, spuse sikh-ul, întinzînd păsările băiatului trimis de contramaistru. Îi făcu cu ochiul ca să priceapă că nu trebue să vorbească nimic despre preț în fața omului de la care le cumpăra. Le voi trece în contul sahib-ului. Iată şi un mic dar pentru memsahib, adăugă dînsul, dîndu-i un pumn de bomboane englezeşti, colorate. Vino într'una din zilele viitoare, după masă, să facem socoteala.

Hamalul luă pasările sub brațul stîng, băgă bomboanele în buzunar şi o porni cu pasul semeț, foarte caracteristic pentru servitorii albilor.

— Ohe, şambu! vrei bani sau vrei orez în schimbul puilor tăi? întrebă sikh-ul.

— Pe jumătate bani şi pe jumătate orez, spuse sfios şambu.

— Aha, iată patru anna în bani, şi am să-ți cîntăresc acum şi un seer de orez, spuse sardar-ul, punînd mîna pe balanță.

— Sarvari, spuse şambu, împreunîndu-şi mîinile şi îngenunchind rugător, numai unul din cocoşi face o rupie. Femeia mea i-a hrănit atît de bine, încît am fi putut mînca opt zile din ei, nici nu voiam să-i vînd, dar nu avem bani. Sarvagi, fii drept şi plăteşte-ne cinstit.

— Crezi că nu te plătesc cinstit, porcule? urlă sarcar-ul, cu obrazul roşu de furie. Sahib-ul n'o să-mi plătească cocoşii. E un dar pe care i-l dau ca să mă lase să-mi fac negustoria. Nu cîştig nimic din afacerea asta.

— Tu şi sahib-ul, sunteți amîndoi stăpînii mei, spuse şambu, sunteți bogați şi vă dă mîna să faceți daruri. Aş vrea şi

eu să-ți dăruesc o pasăre peste cîtva timp. Dar cocoşii aceştia, sarvagi, sunt tot ce am eu pe lume. Sunt înglodat în datorii. Tot ce aveam, toată leafa mea a fost confiscată pentru hainele pe care le-am stricat şi pentru datorii. Femeia şi copilul meu n'au nimic de mîncare. Un seer de orez nu va ține decît o zi, şi ce pot să cumpăr în Bombay cu patru anna? Fii bun, te rog, şi dă-mi un preț cinstit.

— Iar spui că nu te plătesc cinstit? urlă sikh-ul înfuriindu-se; că sunt necinstit! Mă învinueşti de necinste! Pe mine care îl venerez pe Guru Gromth! Îmi strici renumele! Iată încă doi anna şi orezul. Şterge-o şi să nu te mai întorci să faci gălăgie. Am alți muşterii de servit.

— Sir, spuse şambu, silindu-se să i se vadă pe obrajii scofîlpiți şi în ochii spălăciți, toată blîndețea şi umilința de care era în stare. Fii bun, ai milă de mine şi de ai mei. Dă-mi un preț cinstit pentru cocoşii mei.

— Piei din ochii mei, cîine plîngăreț! urlă Chalsa, scos din minți. Se ridică deodată şi îl lovi pe şambu cu o lingură mare de lemn. Cară-te, sclifositule.

Şambu se dete înapoi, dar primi totuşi lovitura peste gură. Începu să plîngă ca un copil, cu sughițuri ridicole, isterice.

Munu nu se clinti din locul unde şedea. Privea în jurul lui, dus pe gînduri, ca şi cînd cearta nu l-ar fi privit în niciun fel. Îl trecură fiorii cînd şambu primi lovitura, dar deveni dur şi fără milă cînd omul se dădu înapoi.

Hari şi ceilalți îl ajutară pe Şambu să se ridice.

— Hai, vino, fii bărbat! spuneau culii, spre a-şi ascunde simpatia față de tovarăşul lor, căci depindeau de toanele sardar-lui şi nu îndrăzneau să i se împotrivească.

— Iată încă un anna şi orezul ce i se cuvine porcului ăsta, spuse sikh-ul, luați-l din fața mea, pentru numele lui Guru.

Ceilalți culii îl ajutară pe Şambu să se ridice. Acesta îşi şterse sîngele ce i se prelingea din gură pe bărbie, apucă banii şi cornetul cu orez, şi gemu, împreunîndu-şi mîinile înspre sardar:

— Iartă-mă, sardagi, iartă-mă! Apoi se făcu nevăzut în întuneric.

— Voi ce vreți? întrebă sardarul pe ceilalți culii.

— Nimic, sardagi, răspunse unul dintre ei, aşteptăm doar

să ne spui dacă ai pachete de cărat.

— Nu, astăzi nu am nimic de transportat, răspunse sardar-ul înțepat. Se întoarse apoi înspre Munu:

— Şi tu, tu ce vrei?

— Mă însoțește pe mine, spuse Hari, e un nou lucrător al filaturii, poate îți aminteşti de supusul tău Hari? Am fost culi aici, anul trecut.

— Dobînda e mai mare decît anul trecut, Hari.

— N'am venit să mă împrumut, sardagi, dar ți-aş fi recunoscător dacă mi-ai da pe veresie două rupii de orez şi o rupie de măzăriche. Celelalte cumpărături o să le plătesc cu bani peşin.

— Dobînda pentru cumpărăturile pe credit este de un anna pentru fiecare rupie.

— Cum vrei stăpîne, nu mă împotrivesc.

— Desfăşoară-ți atunci pînza şi spune ce lucruri doreşti.

— Cît costă făina, sardagi?

— Un seer de făină costă o rupie, un seer de orez opt anna, ulei de cea mai bună calitate pentru gătit o rupie seer-ul, un seer de măzăriche opt anna, seer-ul de zahăr englezesc opt anna... sikh-ul înşira prețurile, grăbit, cu o voce uscată, certăreață. Hai, grăbeşte-te, am altă treabă.

Hari ceru zece seer-i de făină, cinci seer-i de orez, cinci seer-i de măzăriche, un seer de untdelemn de gătit, un seer de zahăr indigen.

Nu socoti cîți bani avea de plătit la sfîrşitul lunii, pentru că nici nu ştia să socotească.

Munu nu dădea nicio însemnătate banilor cheltuiți căci era cuprins de un fel de beție de nespus la gîndul că e plătit cu cincisprezece rupii pe lună.

Şuieratul ascuțit al filaturii străbătu văzduhul uşor şi rece al zorilor.

Lacşami era sculată. Pe jumătate îmbrăcată, pregătea orezul rece şi măzărichea pentru mica sa familie. Aplecată pe tigăița nouă de pămînt, răzuia boabele de orez ce se lipiseră de fund. Broboane mici de sudoare îi curgeau pe frunte, totuşi nu părea deloc iritată. Obrazul ei era ca al unei fete tinere şi cu toate că avea doi copii, păstra o prospețime tinerească,

mulțumită vieții în aer liber pe care o dusese. Fie din pricină că nu cunoaştea suferința, fie că moştenise o sănătate de fier de la părinți, în ochii ei căprui şi sfioşi lucea o lumină jucăuşă, ce se potrivea de minune cu culoarea oacheşă a obrajilor, înfrumusețați de inelul de aur ce lucea în întuneric, atîrnat de nasul ei mic.

Un surîs naiv, lipsit de orice teamă, îi flutura pe buzele întredeschise şi cîteodată o gropiță i se ivea pe bărbie.

Auzind şuieratul strident al filaturii, tresări ca o ciută la mugetul tigrului în junglă. Simți fiorul de ghiață al unei primejdii îndepărtate: rîse de turburarea ce-i încrețea, pe furiş, pielea, şi se sculă pentru a scăpa de teamă trecînd-o soțului ei, ca un copil care în clipele de teamă se apropie de părinți. Apucă degetul cel mare de la piciorul drept al lui Hari, şi îl scutură cît se poate de politicos.

— *Bum, hon, ho!* sbieră Hari, tresărind şi deschizînd deodată ochii.

— Trebue să mergem la lucru, spuse cu blîndețe Lacşami, chiar acum s'a auzit şuieratul fabricii. Începu să-i trezească pe copii, ştergîndu-le ochii lipiți cu marginea înmuiată în apă a sari-ului ei de bumbac.

— Trezeşte-te frate, strigă Hari, scuturîndu-l pe Munu de umăr.

Băiatul deschise ochii încet, căscă, întoarse capul, întinse brațele, se răsuci, se întinse şi se sculă, privind obrazul fără văl al lui Lacşami. Mai văzuse el cîteodată, dimineața, pe malurile rîului Beas, fete tinere de aceeaşi vîrstă, cu aceeaşi statură, şi cu aceeaşi înfățişare. Se simți întărit de senzația plăcută pe care ți-o dă prezența unor ființe frumoase.

— Aveți puțină apă, ca să mă spăl pe față? întrebă Munu cu modestie, fără să i se adreseze direct lui Lacşami. Ea îl privi, apoi îşi întoarse ochii cu un surîs larg, turnă apă din cană într'o oală mică de aramă şi o aşeză în colțul cel mai îndepărtat al colibei, unde se afla o lespede înclinată de la care pornea un şanț pînă la gaura de scurgere a apei.

— Nu o să avem timp să mîncăm, dacă vrem să ne spălăm la pod, înainte de a merge la lucru, spuse Hari, văzînd că soția lui pregăteşte mîncarea. Începînd de mîine trebue să ne sculăm înainte de a se auzi întîiul şuierat.

Împotriva poruncilor soțului ei, Lacşami încerca să-i îndemne pe copii să mănînce. Dar aceştia erau supărăcioşi, pentru că nu-şi făcuseră somnul şi nu voiau să mănînce.

— Haideți, haideți, spuse Hari, gata de plecare, după ce aruncă la o parte cearşaful cu care fusese învelit în timpul somnului. Ieşi cel dintîi din colibă.

Munu îl urmă, ştergîndu-şi fața cu tunica. Se simți împrospătat cu toate că nu se spălase pe dinți de cîteva zile.

Lacşami mai întîrzie pînă îşi aranjă copiii, pînă îi termină de îmbrăcat şi mai puse cîteva lucruri la locul lor. Nu ieşi din colibă decît atunci cînd Hari îi porunci aspru:

— Vino odată, cățea! O să întîrziem. Toată lumea a pornit-o la drum.

Lacşami ieşi trăgîndu-şi copiii de mînă. Ajunşi la mlaştină, se răspîndiră pentru a împlini legile naturii, împreună cu ceilați bărbați şi femei, care îşi făceau nevoile la cîțiva paşi unii de alții.

Al doilea şuierat al sirenei, ascuțit şi puternic, îi făcu să se grăbească. Îşi terminară toaleta, stropindu-se cu apă rece, luată în pumni din apa noroiasă a mlaştinei.

Al treilea şi ultimul şuierat al fabricii îi prinse la oarecare depărtare de filatură, în timp ce mergeau cu paşi nesiguri pe cîmpul plin de rouă, împreună cu ceilalți culi, alunecînd pe cărarea noroioasă, nepietruită. Din cînd în cînd, cîte un lucrător care călcase în vreo groapă plină de apă murdară trăgea o înjurătură grosolană. Un culi pios murmura în chip de salut: „Ram, ram", iar unul dintre băieți lovea cu cotul un tovarăş neîndemînatic. Mica ceată înainta încet, foarte încet.

Munu observă că ceasul filaturii arăta orele 6 fix.

Îl urmă pe Hari şi intră, trecînd pe lîngă Nadir Char, în- tr'o curte neorînduită, plină de murdării şi de baloturi de bumbac comprimat, aşezate în dosul unor camioane.

Filatura era alcătuită dintr'un grup de clădiri înghesuite pe o întindere în care deabia ar fi putut încăpea jumătate din ele.

Lucrătorii nu păreau să ia în seamă ciudățenia acestor locuri, în afară poate de soția lui Hari şi copiii care se opriră cu degetul în gură.

Ceilalți culii continuară să treacă prin fața clădirilor, ca şi cînd ar fi fost obişnuiți să trăiască, să mănînce, să doarmă

acolo, fie pentru că le era cunoscută înfățișarea locurilor, fie pentru că le comparaseră cu hangarele în care locuiau ei şi preferau, fățiş, luxul relativ al acestor clădiri princiare.

Lui Munu îi plăcea mai cu seamă înfățişarea unui bungalow, despre care află mai tîrziu că era casa lui Ciimta sahib. Singură, aşezată pe un teren în apropierea biroului directorului, spre stînga, clădirea aceasta era împodobită din belşug cu crizanteme, nalbă şi caputine. La uşa hangarului prin care intrai în fabrică stătea Jimmie Thomas. Pe măsură ce grupurile de lucrători îl vedeau netezindu-şi mustața, ridicau mîinile, îl salutau şi o luau la fugă înspre uzină, ca nişte pui de găină speriați. Dar cum intrarea nu era destul de largă pentru a permite lucrătorilor să se îmbulzească, sahib-ul avu prilejul să facă întîia demonstrație, dintr'o serie întreagă de demonstrații prin care voia să arate „negrilor" cît de minunate sunt metodele filaturii.

— Cîinilor! Acuma fugiți? Dacă ați fi venit mai devreme nu ar mai fi trebuit să alergați pentru a cîştiga timpul pierdut! Luați-o unul după altul, în monom, strigă sahib-ul în graiul lui anglo-hindus.

— Saalam, sahib, spuse Hari, care, pentru a se apropia de dînsul, aşteptă liniştit să intre toți ceilalți culii în hangar.

— Voi, culiii ăştia noi, veniți încoace, spuse Jimmie Thomas, ştergîndu-şi fruntea cu batista murdară. Veniți să vă duc la locul unde o să lucrați.

— Bine, huzur, spuse Hari, urmîndu-l de îndată.

Hangarul de reparații era la parter la vreo zece paşi de uşița prin care se intra în filatură.

Ciimta sahib se opri în pragul ce nu putea fi trecut decît plecînd capul.

— Femei, copii intrați pe aici. Întrebați-o pe matroană, să vă spună ce aveți de făcut, spuse el în hindusă, limbă pe care o vorbea cu uşurință, dar puțin cam stîlcit. Matroană! Lacşami nu putea înțelege ce a spus. Rămase o clipă pe loc, mută cu broboada strînsă pe cap, acoperindu-i cu dăsăvîrşire fața.

— Cialo! Cialo, repede, repede! strigă Jimmie Thomas, roşu de furie sau din pricina căldurii din galerie, lovind cu piciorul în pămînt.

Speriat de moarte, Hari fugi tremurînd spre nevasta lui, şi o

împinse ca să intre mai repede în hambar, aşa că femeia deabia îşi mai putea trage copiii de mînă.

— Apropie-te, femeie, apropie-te. Nu e niciun şarpe care să te muşte pe aici! spuse matroana, ieşindu-i în întîmpinare.

Munu, văzînd felul în care se poartă Ciimta sahib, înțelese că acum îi venea rîndul său şi al lui Hari. Se strecură deci cu grijă de-a lungul galeriei, pe nişte scări circulare, strîmte, hotărît să nu facă nicio greşeală. Bineînțeles, greşi tocmai din pricina prea marii precauții. Umbla cu paşi prea mici.

— Gialdi cialo! strigă contramaistrul de la etaj unde ajunsese repede şi cu uşurință în ciuda trupului său greoi. Sunt oare sluga voastră de trebue să vă aştept toată ziua?

Munu se grăbi, temîndu-se să nu cadă de pe scări şi să-şi frîngă oasele sau să-şi spargă capul, lovindu-se de grilajul de fier al scărilor. Era îngrozit. Ajunse deasupra peretului întunecat de la stînga sa şi nu ştia încotro să o apuce. Se găsea deasupra unor camere ce semănau cu nişte cutii, în care se părea că nu se poate intra decît prin poarta hangarului, unde fusese Ciimta sahib. Nu îl zărea pe Hari care intrase de la început, cunoscînd, fără îndoială, locurile.

— Cialo, porcule, strigă sahib-ul, întrecînd vuietul uzinei, îl apucă pe Munu de guler şi îl aşează pe un scăunel de lemn liber între Hari şi un bărbat bondoc de vreo treizeci de ani, cu un obraz minunat, rotund, şi cu urechile rupte, ca cele ale unui luptător.

— Aceşti culii îți vor arăta ce trebue să faci, continuă Ciimta sahib, apoi plecă, spre bucuria lui Munu căruia i se luă o piatră de pe inimă.

Munu privi în jurul lui. Fețele negre, fără nicio expresie, ale culii-lor, păreau de nepătruns. Îşi ridică privirile înspre formele orizontale, circulare, cilindrice, octogonale, diagonale, ale diferitelor părți ale maşinii. Primul contact cu maşina era fascinant. Fu asurzit apoi de mişcările brusce a sute de butoane şi țevi. Zărind însă sub el stîlpii de lemn, răspîndiți din centrul acestei monstruoase alcătuiri pînă la plăcile de fier ale tavanului scund, nu-i mai fu aşa frică. E tot atît de adevărat că ceva mai tîrziu aceşti stîlpi îi dădură impresia că e închis într'o colivie.

Privi în jurul lui, silindu-se să învingă această senzație.

Zidurile groase, acoperite cu un strat de funingine şi cu fire de bumbac păreau că îi trimit privirile înapoi. Întîlni în fine fîşiile de lumină ce se furişau prin două mici ventilatoare, aşezate sus de tot, în pereții laterali.

Aerul era înnăbuşitor. Un miros ciudat de bumbac şi de ulei îi îngreuna respirația. Sudoarea îi curgea pe obraz şi cămaşa i se lipise de spate. Se simțea îngrozitor de singur. Zgomotul îl înnebunea.

— Aşează-te acolo, băiatule, şi mişcă cureaua asta cu mîna dreaptă, aşa cum fac şi eu, spuse Hari. Dacă se rupe firul, înnoadă-l repede.

Treaba asta i se păru uşoară lui Munu. Se apucă de îndată de lucru. La început mîna i se mişcă încet ca şi cînd i-ar fi fost teamă.

— Puțin mai repede, frate, spuse Hari.

Acum Munu învîrtea cureaua puțin prea repede. Firul se rupse şi nu ştiu cum să-l înnoade.

Bărbatul ce şedea la dreapta lui îi vorbi.

— Uite cum trebue să faci. Rupse firul şi începu să-l înnoade.

Munu îi imită mişcările şi reuşi. Era mîndru că învață meseria. Putea acum să învîrtească cureaua cu iuțeală potrivită. Era o muncă simplă şi uşoară. Maşina părea că face singură toată treaba. Munu trebuia numai să pună în mişcare cureaua, iar maşina trăgea firul şi îl țesea după un model aflat ceva mai departe. Munca aceasta era deosebită de ceea ce făcuse pînă acum Munu. Era un lucru destul de delicat, nu trebuia să slăbeşti firul din ochi. Toată băgarea de seamă trebuia pusă în joc, dar noutatea muncii îl interesa. În curînd, simți că mîna venea în ajutorul maşinii, tocmai la timpul potrivit, şi că poate să înnoade cu uşurință firele rupte. Totuşi, atmosfera, această atmosferă grea, sgomotul asurzitor al maşinilor, zig-zig, zig-zag-ul pistoanelor, mişcarea furioasă a curelei late de transmisie de pe roți, scrîşnetul lanțurilor, şi mai ales căldura pricinuită de toate astea, mirosul greu, gras, de ulei amestecat cu fire de bumbac proaspăt — un miros nu prea deosebit, dar de care te cuprindea greața ca şi cînd ai fi avut fierea în gură — din toate acestea părea că se ridică o umbră neagră, nevăzută dar puternică, ce te strînge de gît.

Munu îşi aminti că mai avusese aceeaşi senzaţie în hangarele întunecoase ale tăbăcarilor din satul său, şi în cavernele negre unde se făcea ulei şi unde bivolul înhămat la oişte, avînd ochii acoperiţi de ochelari de piele, se învîrtea fără istov.

Locul acesta nu se deosebea prea mult, nici de moara din Daulatpur, urde cărase cereale pentru plictisitoarele femei bătrîne cărora le plăcea grîul proaspăt.

Se apropia amiaza şi deosebirea dintre iadul acesta şi cele văzute pînă acum, începu să se şteargă. Dogoarea soarelui de iunie nu pătrundea numai prin ventilatorul din peretele dinspre răsărit, ce lăsa să treacă un mănunchi pătrat de raze în care juca deasupra maşinii praful bumbacului asemenea culorilor dintr'un caleidoscop, ci şi prin plăcile de oţel ale acoperişului.

Către amiază, Munu simţi cum i se coboară sudoarea de pe creştetul capului pe obraz şi cum se răspîndeşte de pe umeri pe tot trupul. Era atît de cufundat în treaba pe care o făcea, încît nu se putea şterge şi încercă să se obişnuiască cu ea socotind-o ca pe o otravă, de care e bine să te scapi prin transpiraţie. Era totuşi un simţimînt foarte neplăcut, şi Munu privi în jurul lui pentru a vedea ce fac ceilalţi culii ca să poată îndura această căldură lipicioasă. Cei mai mulţi dintre ei îşi scoseseră tunica şi trupurile lor goale erau înnecate în sudoare. Munu ar fi vrut să-şi scoată şi el cămaşa, dar nu ştia cum s'o facă, deoarece avea amîndouă mîinile ocupate.

Se auzi un fluierat şi curelele ţinute de culii se opriră, cu toate că roţile din părţile principale ale maşinilor se învîrteau mai departe, scîrţîind.

Toţi culiii se sculară. Munu se apropie de poartă pentru a respira şi începu să-şi scoată cămaşa, ridicînd braţele şi încercînd s'o tragă peste cap. Pînza murdară şi uzată se opri însă la gît, căci uitase să descheie nasturii din faţă. Munu începu să se sbată pentru a se descurca. Tunica alunecă pe braţul stîng şi îi descoperi ochii, dar se mai împiedica încă de braţul drept.

Un curent puternic de aer cald, pornit de la roata curelei de transmisie, prinse marginea pînzei şi o sfîşie în mii de bucăţi, căci roata se învîrtea cu douăzeci de mile pe oră. Munu,

desnădăjduit, vru să alerge după ea, dar culi-ul cel cu urechile rupte îi tăie drumul hotărît, ocărîndu-l:

— Eşti nebun, băiatule! o să mori dacă faci aşa ceva!

Hari, speriat, veni repede şi îl scoase pe Munu afară din cameră. În timp ce ieşeau, lui Munu i se păru că maşina cu o sută de braţe înarmate, rîdea pe înfundate de festa pe care i-o jucase, furîndu-i cămaşa.

După ce ajunse în curte, îi mai trecu supărarea. Cei mai mulţi culii erau pe jumătate goi. Pe feţele lor se deosebeau oasele fălcilor, brazdele adînci ale sbîrciturilor, gropile din obraji. Părul, începînd de la gît pînă la şuviţa rituală, sprîncenele, genele şi pleoapele le erau pline de scamă de bumbac.

— Acum e tiffin[56], spuse Hari, părînd cu desăvîrşire caraghios cînd pronunţă cuvintele englezeşti care denumeau masa de prînz, de cînd venise Jimmie Thomas la filatură şi adoptase numele anglo-indian pentru prînzul său; era de fapt o clipă de răgaz în timpul căreia culiii mîncau, răsuflau şi se odihneau.

Nu exista, pentru culiii care lucrau în fabrică, decît un singur loc unde se puteau spăla: o pompă aşezată pe terenul din fund, printre butoaie de ulei şi baloturi de bumbac, în jurul căreia se înghesuiau vreo sută de oameni ca să bea apă.

Pentru masa de prînz nu era nimic organizat: nici cantină, nici bucătărie, nici măcar o plăcintărie. Doar în faţa fabricii, afară, era un bărbat cu două coşuri, unul plin cu gram[57] prăjit şi altul cu zaharicale ieftine. Dar femeile prevăzătoare ale culiilor aduseseră de mîncare pentru soţii şi copiii lor şi cea mai mare parte dintre lucrători se aşezaseră la umbra rară a palmierilor, frămîntînd în mîini cocoloaşele mari de orez pe care le înghiţeau fără nicio ceremonie, ceea ce Munu nu pomenise niciodată în Nord.

— Unde o fi soţia mea, se întrebă Hari, privind la ceilalţi culii care mîncau cu poftă. Alergă în hangar să o caute.

Munu, întristat, se aşează la umbra sgîrcită a unui tufiş, rumegîndu-şi dezamăgirea şi aşteptîndu-l nerăbdător pe Hari.

Dar la sunetul fluierului, după ce intrară şi cei din urmă culii, copilul se întoarse la lucru, trecînd mai întîi pe lîngă pompa ce scîrţîia în bătaia necruţătoare a soarelui.

De cum intră, tîmplele începură să-i svîcnească din pricina căldurii necruțătoare a după amiezii, ca şi cînd ar fi fost lovite de o descărcare electrică. Urechile, ochii săi, păreau nişte puncte din care porneau curenți de foc. Capul congestionat şi-l simțea gol şi greu. Picioarele îl dureau îngrozitor, foamea îi lua puterile şi era cuprins de o spaimă superstițioasă.

Ciimta sahib trimisese un alt culii în locul ocupat mai înainte de Hari.

Munu nu ştia ce se întîmplase. Punea cureaua în mişcare, mecanic, cu inima strînsă de teamă.

În fine, Hari apăru, gîfîind şi spuse că băiețelul său îşi jupuise pielea pe braț, atingînd, din nebăgare de seamă, cureaua unei maşini din hangarul filaturii. Munu rămase nepăsător şi dur. Privea fața desnădăjduită a lui Hari, fără să scoată niciun cuvînt, ca şi cînd inima i-ar fi fost de piatră.

— Nu l-ai dus la doctor? întrebă lucrătorul cu urechile rupte.

— Nu, frate, nu l-am dus încă, răspunse Hari tremurînd, nu există *doftor* în filatură, dar Ciimta sahib mi-a dat voie să-l duc la spital. Acum însă îmi voi pierde pîinea. Sahib-ul e foarte supărat că am întîrziat, chiar în ziua sosirii mele aici. Se îndepărtă, frînt, epuizat, simțindu-se desnădăjduit de singur şi nenorocit că nu putea fi la înălțimea multiplelor lui răspunderi. Se întoarse apoi, ca şi cînd ar fi uitat ceva, şi îi spuse lui Munu:

— Frate, cînd o să ieşi, condu pe mama fiului meu acasă. Dînsa nu, va nimeri drumul singură.

După ce plecă Hari, Munu simți un val de simpatie pentru el.

Se gîndi că ar trebui să ducă el copilul în spate pînă la spital, căci bătrînul va obosi pe drumurile nesfîrşite dintre filatură şi oraş. Îl vedea cum umblă, cum trece peste şinele de cale ferată, pe lîngă grămezile de lemne şi pe lîngă grinzile ruginite de oțel, îngrămădite pe cîmp. Îl vedea trecînd pe lîngă mlaştină, unde bivolii şi vacile se cufundau pînă la gît în apa verde şi puturoasă. Îl vedea cum aruncă o privire înspre casa lor cu acoperiş de paie şi cu perdea de iută, cum se pierde apoi în noroiul alunecos al mahalalelor oraşului, de sub platoul plin cu piei argăsite.

Munu nu ştia unde e spitalul şi nu-l putea urma pe Hari decît în cîmpul pustiu, ceţos, de la marginea oraşului. Ce s'ar fi întîmplat dacă micuţul ar fi murit pe umerii lui Hari, înainte ca acesta să fi ajuns la spital?

Munu simţi că de se va întîmpla nenorocirea aceasta, i-ar fi cu neputinţă să mai locuiască împreună cu Hari şi cu soţia acestuia, căci ei desigur vor face o legătură între întîlnirea cu dînsul şi accident.

Din fericire nu ştiau că Munu era orfan, căci ar fi crezut fără îndoială că le-a adus nenoroc.

„Aduc eu întradevăr nenoroc? se întrebă dînsul. Tatăl meu a murit cînd m'am născut eu, mama mea a murit deasemenea, am adus apoi nenoroc lui Prabha — poate şi lui Hari? Dacă aduc celorlalţi nenorocire, de ce nu mor? Moartea mea ar scăpa lumea de o fiinţă aducătoare de nenoroc. Aş vrea să mor, aş ajunge într'un loc mai bun decît oraşul acesta în care lucrurile merg rău. Căldura de aici e îngrozitoare şi coliba din strada Sahibului umedă".

Se simţea foarte singur fără Hari şi fără niciun prieten printre ceilalţi culii.

Mugetul fără sfîrşit al maşinii îl enerva. Se simţea strivit, rupt de oboseală, şi foamea îi muşca măruntaiele ca un şobolan uriaş, care îl umplea de scîrbă, numai cînd se gîndea la el. O armată de demoni, pe care îi simţea în el şi în jurul lui, i se adunau deasupra capului, risipindu-i gîndurile ca valurile ce se izbesc şi împrăştie apa în părticele irizate de spumă. Luntrişoara plăpîndă a sufletului său tremura pe coama acestei spume, pe care soarele aprindea fluturaşi de aur, ca şi cînd ar fi fost prins pe neaşteptate de o furtună ameninţătoare de moarte şi ar fi luptat, în van, să treacă un rîu.

Imaginea bazarului vesel, plin de un amestec de sahibi, neguţători bogaţi şi oameni săraci, imaginile caselor gigantice, minunate, ale caselor din oraş, ale caselor mari din colonia muncitorească, şi chiar cea a filaturii unde se găsea, toate aceste privelişti erau pentru Munu pline de vraja necunoscutului. Această iluzie creştea la gîndul banilor pe care Ciimte sahib îi fixase drept leafă; cea mai mare leafă pe care o cîştigase vreodată. Creştea deasemenea şi la gîndul că îşi va putea cumpăra orice lucru ar fi dorit: ghete negre, un

ceas cu lanț, o beretă de polo, pantaloni scurți, o tunică şi toate accesoriile unui adevărat sahib.

Dar toate aceste dorințe, fiind dintre cele ce se țin ascunse, nu trebuia să fie stricate printr'o realizare imediată.

— Da, da! îşi spunea Munu, pentru a se convinge de certitudinea proiectelor sale şi simțea din nou că trăieşte, simțea bucuria de a fi viu, bucurie ce îl făcea să întrevadă limpede hieroglifele numeroaselor sale dorinți. Vreau să trăiesc, vreau să învăț, vreau să muncesc, să muncesc la această maşină. Vreau să cresc, să devin bărbat, un bărbat puternic ca acest luptător... Privi înspre luptător şi, ca şi cînd gîndurile lui ar fi fost ghicite de culi-ul cu urechile rupte, acesta îi spuse:

— Mă numesc Ratan. Sunt din Pungab. Tu pari să fii din ținutul colinelor.

— Sunt din ținutul colinelor, dar am lucrat la şes la Şam Nagar şi Daulatpur.

— Atunci suntem compatrioți, cum te chiamă?

— Munu, răspunse copilul, admirînd privirea sinceră şi deschisă a vecinului său. Nu se mai simțea singur. Începu să se simtă mai la largul său, dar se auzi fluieratul sirenei şi maşinile se opriră. Culiii începură să alerge ca nişte tigri ce adulmecă mirosul de carne proaspătă.

Cînd fu aproape de ieşire, Munu intră în hambarul plin de femei ce îşi purtau copiii în spate, sau îi țineau pe genunchi. Alți copii se tîrau pe jos, prin praf, țipînd, plîngînd, hohotind, mult prea aproape de ghiarele primejdioase ale maşinii ce scărmăna bumbacul cu vergele de oțel, cu pistoane şi cu aburi.

Munu se întreba cum de nu-şi sdrelesc brațele copiii aceştia, cum de nu-şi izbesc capetele şi nu sunt făcuți bucățele, de părțile maşinii ce ieşeau în afară, fără a fi izolate prin niciun mijloc de apărare.

Cînd sosi Munu, Lacşami plîngea. Plecară împreună şi Munu, deşi nu putea să plîngă, se simțea încurcat şi ne la locul lui.

Munu îşi dete seama, după ceasul aşezat deasupra capului lui Nadir Chan că trecuseră unsprezece ore de la intrarea lor în uzină. Soarele era jos şi amurgul întunecat se întindea ca o

rufă murdară deasupra căii robilor. Odată cu apăsarea norilor groşi ce treceau greoi pe cer, spre cîmpiile cele mai îndepărtate ale Indiei, se lăsă deasupra Bombay-ului o umezeală ciudată.

Sîmbăta după masă erau liberi chiar şi culiii. Hari trebuia să-şi ducă fiul la spital pentru a-i schimba pansamentul.

Lacşami voia să privească prăvăliile, iar Munu ardea de dorința de a vedea minunățiile civilizației.

Aşa că în după amiaza aceea porniră cu toții în oraş.

Mica ceată îşi croia drum prin mulțimea de culii, ce mergeau să dea o raită prin prăvălii sau să se plimbe pe strada mare. Din pămîntul posomorît şi pustiit, acoperit cu un strat gros de praf de culoarea chihlimbarului, se ridica în văzduh o zăpuşeală grea, densă. Nori uriaşi pluteau majestuos dinspre Sud către Nord.

Munu privea cerul, minunîndu-se. Plecă apoi capul, răsuflînd cu greu şi se uită de jur împrejur pentru a zări în toată întinderea de ceață un loc mai răcoros. Îi părea bine că pe căldura aceasta înnăbuşitoare nu avea cămaşă, care să i se lipească de trup.

Cînd ajunse la colțul spitalului, îl izbi o pală de vînt răcoros. Nu putu să-şi dea seama cine împlîntase acest cuțit în inima acalmiei.

Pînă să se ocupe cineva de copil, trebuiră să stea în sala de aşteptare a bolnavilor externi. Hari învățase însă de multă vreme să fie răbdător. Lacşami era cu desăvîrşire pierdută. Fetița nu-şi găsea locul, în timp ce băiatul pe care îl ținea tată-său în brațe, privea fix în jurul lui, cu un aer absent. Stînd deoparte, Munu simțea atmosfera apăsătoare a acestei camere îmbîcsite de mirosul puternic al medicamentelor. Infirmiere frumoase, trandafirii şi nespus de grațioase, păreau că merg asemenea unui curent electric şi că vorbesc ca nişte privighetori.

Munu se sculă de pe banca din fundul sălii, unde se aşezase, pe cînd Hari şi ai săi se ghemuiseră jos, pe ciment. Deasupra primei bănci fiind un ventilator, se gîndi că aerul e poate ceva mai puțin apăsător acolo. Se aşează pe marginea acestei bănci.

Un negustor bolnav, îmbrăcat în muselină, care şedea lîngă dînsul, se dete la o parte, trăgîndu-şi trupul său mare către

ceilalți pacienți, ce şedeau puțin mai departe.

Infirmiera care scria în linişte numele bolnavilor într'un registru, la o mescioară alăturată, se sculă, se apropie de Munu şi încruntînd atît de tare sprîncenele încît i se încreți toată fața, spuse pe un ton mustrător: „Giao"!

Munu se dete înapoi, roşind încurcat. Îi era ruşine să se uite către Hari şi ceilalți copii ce şedeau pe jos, cu toate că aceştia nici nu ascultau, nici nu le păsa dacă fusese insultat sau nu. Ieşi din sală prin poridorul învecinat.

La intrarea *bolnavilor externi* auzi plescăitul sonor al mării Arabiei pe care o simți în apropiere.

Alergă spre capătul străzii şi zări, dincolo de o plajă înclinată, valurile argintii ce săltau furioase ca nişte cai albi, albiți de spumă.

Puterea cu care se spărgeau pe prund şi se dădeau înapoi, rănite, îl înmărmuri. Rămase pe loc, nemişcat, privindu-le.

Deodată un tunet îndepărtat sfîşie cerul, svîrlind fulgere roşietice.

Pămîntul părea că se crapă. Elementele naturii erau răscolite de o frămîntare drăcească. Munu, pătruns deodată de frig, alergă la spital să se adăpostească.

Fetița, lui Hari îl primi cu o bucurie copilărească, arătîndu-i un vultur singuratic care rotea pe sub norii grei, bătînd din aripi de sus în jos şi luptîndu-se cu vîntul mult mai puternic ca el.

Dar Munu rămase turburat de înfățişarea cerului negru, de unde coborau una după alta, fîşii orbitoare de lumină, urmate cu o repeziciune înspăimîntătoare, de bubuiturile asurzitoare ale tunetului. Munu o duse pe fetiță înlăuntru şi se întîlni cu Lacşami şi Hari, care îşi țineau băiețelul în brațe.

Deabia trecură colțul, intrînd într'o stradă unde lămpile cu ulei răspîndeau o căldură îngrozitoare şi unde năpădeau aburi din tigăile unei barăci, că un bubuit îngrozitor răsună în aer. Părea că o ceată de lei se luaseră la luptă cu nişte elefanți îndrăciți. Urmă apoi o goană nebunească de cai înfuriați ale căror potcoave scăpărau pe cer, lovindu-se de pietre, în vreme ce călăreții le înfigeau pintenii în coaste, făcînd să curgă picături de ploaie, asemenea sîngelui ce se scurge din trupurile rănite ale animalelor puse pe goană.

Începu să plouă — o ploaie verticală, bruscă, biciuitoare, nestăvilită.

Adăpa pămîntul însetat, cu o putere înspăimîntătoare, măturînd tot ce întîlnea în cale. Nici oamenii, nici animalele nu i se puteau împotrivi.

Peste două ore, cînd se mai potoli vijelia, Hari şi ceata lui porniră pe ploaie spre „başi". Drumurile se prefăcuseră în pîraie, cîmpia era un lac şi mlaştina se revărsase înnecînd colibele acoperite cu paie.

Mica familie, udă pînă la piele, înfricoşată de sgomotul furios al ploii, de răbufnirile dese ale tunetului, de dîrele luminoase ale fulgerelor ce spintecau norii şi de pămîntul clisos şi trădător, se adăposti sub un pîlc de palmieri ce înconjurau templul de pe colina de lîngă mlaştină.

Sute de lucrători, ale căror case fuseseră deasemenea distruse de muson, se adunau prin întuneric.

„Ram, ram", murmură Hari cu vocea stinsă, arătîndu-le drumul. Munu îl urma fără grabă. Lacşami tresărea din cauza atmosferei apăsătoare. Copiii plîngeau şi gemeau.

— Ehe! Munu! Ehe! Munu! răsună deodată o voce aspră aproape de Munu, care mergea încovoiat de greutatea fetiței lui Hari. Era absorbit de amintirea potopului ce cădea peste satul său şi a plăcerilor ce îi urmau, căci mama lui avea obiceiul să facă prăjituri pentru a sărbători anotimpul ploilor. Dus pe gîndiri, Munu nu auzi că e strigat.

— Ei, Munu! vocea răsuna din nou, veselă şi familiară.

— Cine-o fi? se întrebă Munu, oprindu-se şi cercetînd întunericul.

— Opreşte-te, ibovnic al soră-ti, spuse chiar lîngă el, o voce prietenoasă. Stai, pot să te ajut dacă ți s'a dărîmat coliba şi dacă ai nevoie de locuință.

Munu îl recunoscu pe Ratan, luptătorul, vecinul lui de la filatură.

Îl aşteptă.

— Ehei, opreşte-te, aşteaptă! spuse cu veselie vocea guturală şi silueta lui Ratan se ivi lîngă el. Ratan rîdea şi părea că nu se ține bine pe picioare.

Hari era încovoiat de greutatea fiului său, Lacşami, nemişcată, frumoasă şi patetică, lupta să-şi mențină în

echilibru trupul plăpînd şi pe care încerca, modestă, să-l învelească cu veşmintele ce se lipeau de dînsa asemenea cutelor unei vechi sculpturi. Amîndoi erau înghețați şi prea nenorociți pentru a se putea opri la chemarea unei voci care răzbătea prin amurgul întunecat.

— Opreşte-te, frate Hari, strigă Munu întorcîndu-se deodată, e Ratan.

Uitîndu-se însă la Ratan, zări în ochii acestuia o privire sălbatică. Avea obrajii neobişnuit de roşii, şi gura îi duhnea a vin. Îi fu teamă ca omul acesta să nu le facă vreo şotie, căci Ratan era foarte vesel, şi la filatură îi plăcea să glumească.

Munu se mai linişti cînd Hari şi Lacşami se îndreptară spre dînsul în timp ce Ratan, văzînd cum dădeau din mîini cei doi soți pentru a nu cădea în noroi, se strîmba de rîs.

— Vino în locuința noastră, spuse luptătorul, cu o bunăvoință ce i se păru lui Munu primejdioasă. Vino, vino, ibovnic al soră-ti, vino, ticălosule, ştiu că nu ai unde să te adăposteşti.

— Dar sunt împreună cu Hari şi cu familia sa.

— Veniți cu toții, urlă Ratan cu generozitatea bețivului. Ştiu eu ce înseamnă să lupți în viața asta blestemată şi să nu ai unde să te adăposteşti. Ah, ah! Vino odată, porcule, o să am eu grije de voi. Aveți încredere în bătrînul Ratan! Rustum-ul din Hindustan se va ocupa de voi. Aveți încredere în cel mai puternic luptător din lume. Pentru a-şi întări vorbele se lovi puternic cu pumnii în piept, dar alunecă şi căzu, înjurînd.

— Oh! Ibovnic al soră-ti, ce ploaie! ce ploaie! Dumnezeu are nevoie să urineze, asta e!

Încercă de două sau trei ori să se ridice. Reuşi în sfîrşit şi îşi ceru iertare, între două sughițuri:

— Iertați-l... iertați-l pe sărmanul Ratan, e puțin beat, dar e puternic, puteți avea încredere în el, nu vă fie teamă. O să vă duc într'un loc foarte confortabil.

O luă înainte, alunecînd, poticnindu-se, pentru a le arăta drumul.

Munu îi făcu semn lui Hari care stătea nehotărît şi temător:

— Veniți, veniți cu toții, spuse Ratan cu glas mai cumpănit. Aveți încredere în Rustum-ul Indiilor care vă va ajuta în clipele grele!

Munu alergă spre Hari şi-l trase de mînă. Urmară silueta mare, comică, a luptătorului. Tînărul băiat avu încredere în natura sinceră şi deschisă a lui Ratan, în timp ce oamenii din Sud stăteau în cumpănă, plini de neîncredere.

— E adevărat că Ratan are loc pentru noi toţi în locuinţa sa? întrebă Hari, care, grăbindu-se să-i ajungă, mergea cu pas săltat.

— Veniţi, veniţi, sărmani nenorociţi, insista Ratan cu o sinceritate ce i se vădea în glas. Veniţi.

Procesiunea îl urmă alunecînd, poticnindu-se, sărind hîrtoapele cîmpului desfundat şi chinuitor de trist, prin întunericul ce se făcea din ce în ce mai complect. Se auzeau, cînd strigăte ascuţite, cînd sunetul halucinant al tam-tam-ului produs de ritmul ploii ce continua să cadă, şi fulgerele şi tunetele ce răsunau în cer.

Cădeau unul după altul. Odată căzură trei în acelaşi timp, dar se ridicară, ajutîndu-se între ei. Amuţiseră de frig şi de teamă. Doar Ratan, deşi mai tăcut acum, continua să fie înfocat şi îi îndemna să înainteze, pînă cînd ajunseră în faţa unei clădiri mari situată peste trei ulicioare dincolo de locul unde fusese coliba lor cu acoperiş de paie.

— Haideţi, sărmani nenorociţi, spuse Ratan, lovindu-l pe Munu pe umăr. Buna dispoziţie ce îi revenise lui Ratan, îl îmbărbătă pe sărmanul băiat, deşi nu putea să-i încălzească spatele îngheţat.

— Credeam că bietul meu copil o să se prăpădească în noaptea asta, spuse Hari, cu ochii în lacrămi. Dumnezeu să vă binecuvînteze pe amîndoi, Munu şi Ratan. Mi-aţi scăpat copilul. Nu voi muri fără un fiu care să îndeplinească riturile funerare.

— Hai, veniţi, urcaţi-vă, spuse Ratan. La ce bun ar fi un luptător, dacă nu v'ar putea ajuta? Cine mi-ar mai spune *Rustum Hindustani,* dacă în trupul meu mare nu aş avea o inimă bună?... Veniţi.

Munu îl admira fără margini pe Ratan. Îşi găsise eroul, va încerca să-i semene.

Clădirea în care îi adusese Ratan pe Munu, pe Hari şi familia acestuia, era o casă cu trei caturi, zidită, fără a ţine seama de proporţii, într'un fel de curte, grădină, cu drum şi

maidan pentru joacă, înconjurată de toate părțile de alte pavilioane, de care era despărțită prin uliţe de unul pînă la doi yarzi lățime. Camera de la al treilea se asemăna cu alte o sută de camere ale clădirii. Puteai să ajungi acolo pe o scară strîmtă de fier, lungă de cincisprezece picioare şi largă de zece.

Ratan îi conduse pe străini în odaia plină de fumul scos de soba cu lemne. Munu zări siluetele unui bărbat scheletic, care şchiopăta, a unei femei tinere, subțiri, ce stătea în genunchi, şi aceea a unei fetițe.

Această familie îi întîmpină cu o tăcere încordată şi puțin primitoare. Dar Munu era obişnuit cu oamenii reținuți din fabrici, care nu doresc să se cunoască unul pe altul, deşi trăiesc şi muncesc atît de aproape unul de altul.

Flacăra palidă a unei lămpi de cositor lupta împotriva melancoliei izvorîtă din singura fereastră, ce dădea înspre Nord, şi din norii întunecați, grămădiți pe cer. Din cînd în cînd, vîntul rece care sufla pe sub uşă şi pe la fereastra rău închisă, aprindea cărbunii din sobele de cărămidă ale odăii şi arunca umbrele celor din cameră, pe peretele dinspre Sud.

— Ei, Şibu, spuse Ratan din prag, aşteptînd ca mica ceată să urce scările, mi-ai spus că vrei să închiriezi jumătate din cameră. Ți-am adus o familie care locuia împreună cu băiatul acesta de prin părțile noastre. Coliba lor de paie din Sahib's Lane a fost măturată de ploaie.

— Aha, spuse Şibu, fumîndu-şi narghileaua făcută dintr'o nucă de cocos. Veniți, veniți, şi aşezați-vă, intrați, sunteți bine veniți. Din ce regiune din miazănoapte ai venit Munu?

— Din Kangra, frate, răspunse Munu, aşezînd fetița lui Hari pe pardoseala de ciment şi privind însufleţit în jur.

— Ah! din Kangra, din Kangra! Şi eu am fost în Kangra, începu bătrînul cu chef de vorbă. Bineînțeles, eram tînăr, un copil. Am fost în templul dintre munți, unde a apărut zeița Caii.

— Poftim, iată prăjitura ta, spuse soția lui Şibu, pentru a opri mărturisirile soțului ei.

— Oh! tată, spune-ne cine a venit, spuse fetița.

— Du-te de te culcă, strigă Şibu, care voia să vorbească despre afaceri cu oaspeții. Se aplecă înspre Ratan şi îi şopti ceva la ureche.

— Mîine odaia aceasta va fi prea caldă pentru dormit, se gîndi Munu, culcîndu-se pe pămînt. Acum însă mi-e frig. Fără îndoială va fi întotdeauna plină de fum, căci fumul nu are nicio ieşire în afară de fereastră. Totuşi e mai bine decît în colibă. Podeaua e solidă.

— Casa asta e mai bună decît coliba voastră acoperită cu paie, spuse Ratan lui Hari.

— Da, întrerupse Munu, îmi pare rău că nu am venit de-a dreptul aici. Nu ne-am fi pierdut toate bagajele. Era plin de înflăcărare văzînd că vecinii erau din Nord. Bătrînul flecar îi plăcea.

— Da, frate, răspunse Hari, dar Ciimta sahib va fi supărat că părăsim coliba şi ne va cere să-i plătim chiria pe luna întreagă.

— Ce chirie plăteaţi acolo? întrebă Ratan, mirat că-i trecuse beţia cu desăvîrşire.

— Trei rupii, spuse Hari.

— Ei bine, camera aceasta nu vă costă decît cu două rupii mai mult, spuse Ratan.

— Îi datorăm zece rupii pînă acum sahib-ului contramaistru. Acum trebue să ne împrumutăm din nou pentru a putea să ne cumpărăm mîncare şi de-ale casii. Poate voi mai găsi mîine cîteva lucruri în colibă. Dumnezeu pare să fie împotriva noastră.

— Fii sigur că ai cel puţin un prieten printre oameni, spuse Ratan, izbucnind în rîs şi bătîndu-se cu putere în piept.

— Ai fost foarte bun cu noi din pricina lui Munu, spuse Hari. Mi-a salvat ieri fiul, şi acum tu salvezi pentru dînsul viaţa tuturor. Îţi sunt foarte recunoscător, o să plătesc cît îmi vei cere.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse Şibu, care deveni foarte generos acum, cînd era sigur că îi scade chiria cu jumătate. Gustaţi din prăjiturile astea pe care le-a scos din cuptor chiar acum soţia mea. A pus orez la fiert pentru voi. Mîncaţi şi odihniţi-vă, trebue să fiţi obosiţi. Mîine, cînd va înceta ploaia, vom merge să găsim cîte ceva din lucrurile voastre rămase în colibă.

— Eşti foarte bun, spuse Hari cu umilinţă, n'ar trebui să ne dai de mîncare, ai familie...

— Lasă asta, frate, lasă asta, cu toate că suntem la Bombay şi că suntem săraci, tot nu ne-am pierdut obiceiurile din Nord. Iată o pînză de sac, o să o întindem pe jos şi dacă vă culcați unul lîngă altul; pot să vă pun şi o pătură pe picioare.

— Vă facem prea multă bătaie de cap, spuse Hari, cerîndu-şi iertare.

— Nu, deloc, nu aş fi fiul mamei mele, dacă nu v'aş oferi ospitalitate. Am trăit patruzeci de ani şi ştiu că dacă nu ai fost în stare să faci un serviciu care să rămînă întipărit în mintea acelui ajutat, înseamnă că nici nu ai trăit.

Munu se bucura că el e cauza acestei mari bunăvoințe. Nu mai fu însă în aceeaşi stare de spirit cînd, după ce dormise în curentul ce venea de pretutindeni, fu trezit dimineața de un miros desgustător.

— De unde vine mirosul acesta? îl întrebă el pe Ratan, care se sculase şi fuma un huah{58}.

— Nu ştiu, răspunse nepăsător Ratan, trebue să vină de undeva de pe stradă, de sub fereastră.

Munu alergă la fereastră, astupîndu-şi nasul cu mîna. Se ridică în vîrful picioarelor şi privi printr'o mică deschizătură. Zări, în lumina difuză a soarelui cu desăvîrşire ascuns, că un canal în care se scurgeau apele murdare era înfundat şi se revărsase în rigola străzii lipsită de aerisire, murdară şi rău mirositoare.

— Ei, Ratan, ulița asta e ca un pîrîu de băligar.

— Da, spuse luptătorul, cu o nepăsare desăvîrşită; jos sunt şapte latrine pentru două sute de oameni, şi nu e decît un singur om care să curețe murdăriile din timpul nopții.

— Dacă vrei să-ți faci nevoile, dă un anna omului care face curat şi spune-i să te lase să intri în latrinele speciale. De altfel... merg şi eu,... vino cu mine, o să-ți arăt...

Munu îşi urmă prietenul pe scară şi pe coridoarele pline de rămăşițe, de cîrpe, cufere, coşuri găurite şi jucării de-ale copiilor.

Ajunseră la zidurile transversale, în spatele cărora un lucrător rău îmbrăcat şedea fumînd. Munu trebui să-şi astupe nasul cu pulpana tunicii pentru a se feri de duhoarea infectă ce ieşea din latrine.

— Maetar, latrinele tale sunt curate? întrebă Ratan, făcînd

pe grozavul.

— Da, Pilvangi, răspunse măturătorul, făcînd o plecăciune adîncă.

— Ehei, Munu, du-te tu întîi, propuse Ratan, şi se întoarse înspre măturător: băiatul acesta e de prin părţile mele. Vei curăța în fiecare dimineață o latrină pentru dînsul.

— Bine, Palvangi, murmură măturătorul, arătîndu-i drumul lui Munu.

Acesta se bucură cîteva clipe la gîndul că va scăpa de latrinele publice, dar nu rămase decît cîteva momente în cea in care intrase, atît era de scîrbit.

— Eşti mulțumit? întrebă Ratan.

Munu dădu din cap şi scoase un mormăit nearticulat deoarece nasul şi gura îi erau înfundate în pulpana dhoti-ului său.

— Uite robinetul unde te poți spăla, îi spuse Ratan, arătîndu-i o pompă la care se înghesuiau femeile cu urcioare. E singurul robinet din toată clădirea, aşa că va trebui să-ți aştepți rîndul.

Munu nu îndrăzni să treacă spațiul plin de noroi ce înconjura pompa; se urcă înapoi în odaie şi îl întîlni pe Hari ce se ducea fără îndoială, să vadă dacă mai găseşte ceva în colibă.

— Viu şi eu cu tine, spuse Munu, o să mă scald în lac.

În ziua următoare Jimmie Thomas stătea ca un uriaş în curtea ce ducea la filatură, răsucindu-şi mustața pomădată. Fața lui roşie, brăzdată de linii întunecate, din cauza sprîncenelor încruntate, semăna cu o bucată de carne crudă ce începea să se învinețească.

Munu îl zări pe Ciimta sahib în clipa în care depăşise, împreună cu Ratan, valul de culii ce se îndreptau în grabă spre filatură, străbătînd terenul mocirlos. Se pregăti să spună: „Salaam huzur” cu toate că pînă la sahib mai erau o sută de yarzi. Trebuia să facă un efort special pentru a saluta pe bărbatul alb, dar nu ştia de ce.

Află însă foarte repede pricina, căci deabia juns în fața gratiilor porții şi îl zări pe Ciimta sahib, dînd din mîini, urlînd, lovindu-i pe unii dintre culii cu picioarele, ghiontindu-i pe alții

şi alergînd încoace şi încolo, înnebunit de furie.

Inima lui Munu începu să bată cu putere cînd zări în mijlocul victimelor pe Hari, care îşi împreuna mîinile, se apleca pînă la pămînt, se poticnea, cădea pe jos, cerînd iertare cu umilința cea mai abjectă.

— Dece nu mi-ați spus că părăsiți colibele? striga sahib-ul.

— Oh! huzur! oh, huzur! Culii nu erau în stare să spună altceva şi se dădeau înapoi, plîngînd şi gemînd ca nişte copii înspăimîntați. Munu îl auzi pe Hari adăugînd:

— Huzur, acoperişul colibei a fost dărîmat şi toată şoseaua era inundată.

Sîngele începu să curgă mai repede în vinele lui Munu, simțind tăria cu care protesta prietenul său.

— Minți, porcule, strigă contramaistrul, apropiindu-se amenințător de Hari. Am fost eu însumi ieri acolo, şi nu era niciun fel de apă.

— Huzur, era apă ieri şi numai cu mare greutate am putut să curăț coliba şi să mai găsesc cîteva din lucrurile mele.

— Şabaş, şabaş! Hari, şopti Munu, fremătînd. Îl interesa foarte mult apărarea lui Hari, pe care nu-l crezuse în stare de aşa ceva.

— Atunci înseamnă că eu mint, porcule? urlă contramaistrul, repezindu-se la Hari şi lovindu-l cu piciorul.

— Sahib, e adevărat, era apă în colibă, spuse Munu, fără a se apropia, am fost şi eu acolo să-l ajut să-şi caute lucrurile.

— Minți, îl aperi pentru că locueşti împreună cu el! spuse Ciimta sahib, apropiindu-se amenințător de copil.

Văzînd aceasta, soția lui Hari începu să țipe din mijlocul gloatei în care se afla împreună cu soțiile şi cu copiii celorlalți culii, speriați cu toții şi scoşi din sărite.

— Spun adevărul, sahib, zise Munu. Contramaistrul ridică mîna să-l lovească.

— Lasă-l în pace, sahib, spuse Ratan, care se apropie. Era calm, dar hotărît, ca şi cînd puterii lui uriaşe i-ar fi trebuit timp pentru a se pune în mişcare. Era demn şi stăpîn pe sine. Cînd i-am întîlnit sîmbătă seara, erau pe jumătate în- necați, continuă dînsul. Tot cîmpul dimprejur era sub apă. Ştiu că acoperişul colibei era dărîmat. L-am văzut. Să nu spui că sunt un mincinos, că îți dau o lecție pe care s'o ții minte toată viața.

Spunînd acestea, îşi umflă pieptul, scrîşni din dinţi şi ridică bărbia. Ochii îi scînteiau.

Contramaistrul văzu gestul ameninţător al lui Ratan şi se îndepărtă, zicînd:

— Du-te la lucru, du-te, şterge-o altfel te pedepsesc, tîmpitule. Lor le-am închiriat casa, nu ţie! Nu te priveşte pe tine treaba asta!

— Ba mă priveşte, urlă Ratan, du-te la tine în bungalow, că de nu îţi sparg capul.

— Ratan, Ratan, strigară ceilalţi culii, sahib...

— Îţi insulţi superiorul! strigă contramaistrul. Ai înnebunit?

— Poţi să fi sahib cît pofteşti, poţi să fii şi contramaistru, dar nu ai dreptul să baţi lucrătorii!

— O să vă opresc chiria pe toată luna, spuse contramaistrul, bătînd în retragere. Asta este... acum plecaţi cu toţii la lucru, aţi înţeles?

— O să ţi se plătească luna întreagă, dar dacă te atingi de oricare dintre ei, o să ai de furcă cu mine.

— Lăsaţi, lăsaţi, pilvan sahib, spuse Nadir Chan, păzitorul, dîndu-l la o parte pe luptător şi alungînd mulţimea culii-lor.

Ratan se depărtă înspre hambarul ţesătoriei. Culii alergară fiecare la locurile lor. Erau îngrozitor de înspăimîntaţi.

Munu îl ajunse din urmă pe Ratan, făcîndu-i semne de triumf, pe cînd ceilalţi lucrători îi priveau, holbînd speriaţi ochii.

— Bagă de seamă, spuse un culi tînăr, apropiindu-se de locul unde şedea Ratan. Se va răzbuna.

— Am mai văzut eu şi alţii ca el, spuse Ratan, zîmbind disprețuitor. Nu te teme de *Reginalbite.* Ai încredere în mine. Doar nu degeaba am fost luptător.

— Frate Ratan, e întradevăr îngrozitor ce s'a întîmplat, spuse Munu, cînd începură lucrul.

— Nu te îngrijora, răspunse nepăsător Ratan. Am văzut eu mulţi ca el pe vremea cînd lucram într'o oţelărie, la Giamşedpur. Erau cincizeci de mii de lucrători. Ne-am pus în grevă pentru că ne-au micşorat salariile. Cine altul, dacă nu eu, a convins Compania să primescă propunerile noastre? Şi se bătu peste piept satisfăcut şi voios.

— Atunci de ce ai plecat din Giamşedpur? întrebă Munu

înnodînd un fir care se rupsese.

— Oh! Ne-am pus din nou în grevă pentru a protesta împotriva orelor de muncă prea numeroase, contra răului tratament şi a condiţiilor grele de viaţă. Dar Compania i-a cîştigat de partea ei pe conducători, ameninţîndu-i şi promiţîndu-le că-i avansează. Am pus mîna pe unul dintre aceşti trădători şi i-am spus ceea ce gîndeam despre el. După asta am plecat. Greva n'a reuşit, pentru că niciodată nu trebue să porneşti o grevă după ce ai obţinut un avantaj. Oricum ar fi fost, tot nu-mi plăcea să lucrez acolo. Era o muncă grea şi era foarte cald.

— Aş fi vrut totuşi să lucrez într'o oţelărie, spuse cu vioiciune Munu. Acolo se fac traverse de oţel, ca traversele acelea solide de oţel ce se văd lîngă calea ferată? Trebue să fie foarte interesant să lucrezi la furnalele înalte. Mai interesant desigur decît să tragi fire şi să le înnozi cînd s'au rupt.

— Aveam optsprezece ani cînd lucram acolo, continuă Ratan, începînd să-şi depene amintirile. Mai lucrasem în căldură artificială, căci sunt de felul meu căldărar. Căldura furnalelor înalte nu era decît un vîntuleţ faţă de temperatura din Giamşedpur. Era o căldură îngrozitoare, neschimbată, de care nu puteai să scapi. Un acru întreg acoperit cu oţel topit. Uneori fumega, alteori nu, dar neîntrerupt ne jucau valurile mari în faţa ochilor. Te orbea lumina. Zi şi noapte era la fel. Iarna ca şi vara. De cîte ori ploua, se auzea un şuierat în locul unde cădea apa pe barele calde. Apoi se ridicau nori de aburi fierbinţi.

— Cum ai găsit de lucru acolo? întrebă Munu, nutrind dorinţa romantică de a se duce la Giamşedpur.

— Căutam de lucru, spuse Ratan. Cînd am întrebat la poartă, mi s'a spus să vorbesc cu contramaistrul din curtea jumătăţilor de cilindri. Mi s'a părut prea frumos pentru a fi adevărat. Dar era nu ştiu ce fel de război şi Compania făcea afaceri bune cu şinele de cale ferată. Uzina era foarte activă şi oameni se găseau foarte greu, căci cei mai mulţi dintre culi preferau să devină soldaţi, ştiind că se duc la moarte. Voiau cu toţii să aibă o moarte glorioasă.

— Lucrul în uzină era uşor?

— Uşor, zici? răspunse ironic Ratan. Dela ora şase pînă la

ora şase, de şapte ori pe săptămînă. Şapte zile lucram în faţa unui cuptor deschis, în care oţelul topit fierbea şi clocotea ca apa într'o oală. Deasupra mea, un om din echipă înlătura sgura fumegîndă de pe bara de oţel înroşită, susţinută de o macara. Îşi apăra faţa de căldura îngrozitoare cu mîna stîngă, în timp ce cobora lanţul cu o bucată de metal răsucit.

Dădea din mîini strigînd: „Atenţie, oţelul e fierbinte". Şi ce fierbinte era oţelul acela! Roţile de două zeci de incii[59], începeau de îndată să se învîrtească, roşii ca un răsărit de soare văzut printr'un nor de fum. Îi trebuia cîteodată o jumătate de oră ca să se înnegrească, şi atunci era şi mai primejdios. Cînd bara era roşie, ştiai că e fierbinte, dar cînd devenea neagră, puteai să pui mîna pe ea din nebăgare de seamă sau să pui piciorul pe cilindrul de jos. Imediat băgai de seamă că bara nu trebue să fie roşie ca să frigă. Am făcut ore suplimentare. Cîteodată treceam din echipa de zi în echipa de noapte. Lucram cîte douăzeci şi patru de ore întruna; odată cînd nu mi-a venit schimbul, am lucrat treizeci şi şase de ore în şir.

— Treizeci şi şase de ore? Şi nu-ţi era somn? întrebă Munu cu naivitate. Asta înseamnă să lucrezi zi şi noapte.

— Nu lucram chiar trezeci şi şase de ore, spuse Ratan, dar trebuia să fac treizeci şi două. Alte două le furam societăţii în timpul echipei de noapte. Dormeam cîte cincisprezece pînă la douăzeci de minute de fiecare dată. Aveam o scîndură drept pat şi sub cap îmi puneam o cărămidă. Lîngă producătorul de gaz se afla cabina supraveghetorului, dar supraveghetorul era fumător de opiu. Şi apoi ştia că e foarte greu să dormi într'o oţelărie. E prea mult sgomot. Şi întotdeauna sunt lucruri care cad. Un neîndemînatic poate să se poticnească de un maldăr de cilindri şi să răstoarne cabana. E mai sigur să rămîi treaz. Dar treizeci şi şase de ore e mult.

Munu îl privi pe Ratan cu admiraţie.

Luptătorul ghici gîndurile băiatului şi continuă:

— Nu, nu te gîndi să te duci la Giamşedpur. Rămîi aici şi lucrează la bobine. Acolo, dacă mă loveam de un cilindru ieşit în afară, mi se părea că mi-am rupt şalele. Apoi, mereu aveai deasupra capului tone de oţel ridicate de macarale: o duzină de cilindri la încărcătură, fiecare cîntărind un sfert de tonă.

Dac'ar fi căzut!... Dacă unul din ele ar fi căzut!... Şi se întîmpla să cadă. Din cînd în cînd, se rupea cîte un lanț şi alergai ca un apucat ca să scapi cu viață. Dar nici nu era nevoie să se rupă lanțul ca să ți se întîmple ceva. Putea să se rupă o verigă. Şi dacă se rupea, cădea încărcătura împrăştiindu-se în toate părțile. Era primejdios să fugi sau chiar să treci prin apropiere. Era atît de uşor să-ți rupi o glesnă lovindu-te de un stîlp de oțel... un....

— Nu flecăriți... Toată lumea la lucru! strigă contramaistrul apărînd la orizont.

— Se va răzbuna! murmură Munu, după ce Ciimta sahib, dispăru.

Contramaistrul se răzbună. Nu în ziua aceea, nici a doua zi, nici în cursul săptămînii, nici în cea următoare şi nici chiar în aceeaşi lună, ci după o lună şi jumătate, cînd se împărți lucrătorilor salariul care se plătea din şase în şase săptămîni.

Soarele arzător, care apăruse din nou după trecerea musonului, înnegrea trupurile aproape desgolite ale culiilor strînşi în curtea fără iarbă a filaturii şi înroşea obrazul lui Ciimta sahib, ce şedea la umbră în veranda biroului său, păzit de gardianul Nadur Chan.

— Harry! strigă Jimmie Thomas, iritat de muştele şi ploşnițele sburătoare care se părea că găsesc destul de plăcută pomăda mustății contramaistrului.

Hari, a cărui ureche nu era obişnuită cu pronunțarea englezească a numelui său, privea cu atenție pe Munu şi Ratan, care începuseră să joace şah cu nişte pietre, aşteptîndu-şi rîndul.

— Harry, urlă Jimmie Thomas, roşu la față şi furios, punînd mîna pe un apărător de muşte legat de un baston şi izbind cu el în birou.

Munu îi făcu semn cu cotul prietenului său:

— Hari, eşti strigat.

Niciun răspuns. Ceilalți culii se uitau unul la altul, vrînd să-l împingă pe Hari înainte, de teamă ca mînia bărbatului să nu se reverse asupra lor.

— Harry, urlă contramaistrul, gata să se ridice de pe scaun.

Hari tresări şi alergă de îndată spre biroul de paie, tî-

rîndu-şi picioarele strîmbe şi ridicîndu-şi tălpile late ce păreau lipite de pămînt din pricina oboselii, a grijilor şi a nenorocirilor.

— Hai, hai mai repede, spuse contramaistrul, cînd bătrînul se apropie. Nu sunt sluga tatălui tău, ca să aştept o zi întreagă plăcerea de a-ți înmîna banii. Degetul!

— *Mai bap,* spuse Hari, salutînd şi întinzînd degetul cel mare de la mîna dreaptă spre tamponul îmbibat cu cerneală şi privindu-l apoi pentru a vedea dacă s'a înnegrit cum trebue.

Contramaistrul îi apucă mîna tremurătoare, ca şi cînd ar fi atins un lepros, şi o apăsă pe un registru. Luă apoi două hîrtii de cinci rupii şi alte zece rupii de argint şi i le întinse, spunîndu-i cu asprime:

— Îmi datorezi zece rupii. O rupie dobîndă pentru împrumut, trei rupii chiria pe o lună pentru baracă. O rupie am scăzut-o pentru repararea colibei, cinci rupii pentru hainele stricate. Iată ce rămîne pentru tine, pentru Munu, pentru soția ta şi pentru copii.

Hari cunoştea de multă vreme, din experiență, aceste cuvinte: împrumut, reparații, dobînzi. Primi cele douăzeci de rupii, îl salută pe contramaistru şi se trase îndărăt.

Se apropie de Munu cu inima strînsă, cu ochii plini de lacrimi, cu fața palidă şi contractată.

— Ce s'a întîmplat? întrebă Munu.

— Nimic, răspunse Hari, cu răsuflarea întretăiată. Mi s'a scăzut cinci rupii pentru hainele stricate. După ce am plătit chiria, împrumutul şi dobînda, nu am mai primit decît douăzeci de rupii în total, din cele patruzeci şi cinci pe care trebuia să le primim. Uite partea ta de zece rupii.

— Nu! spuse Munu, păstrează-le Hari. Ți le datoresc pentru hrana şi chiria mea.

— Nu, frate, de ce să suferi din pricina noastră? Ia-ți partea, insistă Hari.

— Foarte bine, dă-i cinci rupii, ca să aibă de cheltuială, se amestecă Ratan în vorbă, pentru a pune capăt acestei întreceri de politeți.

— Ratan! strigă contramaistrul. Luptătorul se sculă, se apropie de biroul unde se făcea plata şi îl înfruntă cu privirea pe contramaistru.

— N'am niciun fel de reparații de plătit, sahib, şi nici

dobînzi, căci nu iau împrumut cu dobîndă compusă.

— Nouăsprezece rupii, spuse contramaistrul. Se scade o rupie pentru întîrziere.

— Douăzeci de rupii, strigă luptătorul, concentrînd toată forța staturei sale mărețe într'o atitudine de sfidare, voit moderată; niciun ban mai puțin.

Sahib-ul îl privi pe Ratan şi clipi din ochi întîlnind privirea aspră şi plină de foc a luptătorului. Era încurcat şi începu să-şi răsucească mustața. Obrazul i se înroşi, apoi păli ca spinarea cameleonului sub bătaia razelor de soare.

— Aha! răspunse dînsul, pentru a-şi salva demnitatea. Te iert de data asta. Pune degetul!

— Ştiu să scriu, răspunse sec Ratan.

Contramaistrul îi dete un toc, puse pe colțul mesei două bilete de cîte zece rupii şi aşteptă cu nerăbdare ca omul să plece.

Dar Ratan nu se grăbi deloc. Îşi scrise numele în hindustană, numără banii, spuse *„menbani sahib”,* şi îi întoarse spatele, contrar obiceiului culilor, care salutau umil şi se îndepărtau mergînd de-a'ndaratelea.

Nu-i mai găsi pe Hari şi pe Munu acolo unde îi lăsase. Crezînd că au plecat acasă, ieşi din filatură. Deabia trecu pîrîiaşul ce despărțea drumul pietruit de cîmpul umed, şi zări un pathan înalt, care îl apucase pe Hari de gît, în timp ce un mohametan bondoc îl înjura pe bătrînul culi, amenințîndu-l cu patul puştii. Nici urmă de Munu. Ratan îl auzi pe pathanul cel mare spunîndu-i lui Hari:

— Credeai că poți să ne scapi, fiu de măgar ce eşti! Păgînule! Credeai că nu vei fi văzut dacă te ascunzi printre picioarele celorlalți culii? Plăteşte pe loc datoria lui Nadir Ohan, cu toate că dînsul nu e aici să ți-o ceară.

Hari îşi deschise pulpana dhoti-ului şi îi întinse agresorului său o monetă. Acesta îl lovi cu piciorul şi îl strînse atît de tare de gulerul hainei, încît sărmanului om îi clănțăniră dinții şi i se bulbucară ochii.

— Asta nu e tot, spuse schingiuitorul. Numai dobînzile sunt cinci rupii. Mai ai bani în şorț, dă-mi-i!

— Mi i-au oprit, gemu Hari, strîngîndu-şi banii în pumni. Nu pot să vă plătesc luna aceasta. Dar luna viitoare desigur.

Pathan-ul cel scund apucă banii, iar cel înalt se pregăti să-i dea lui Hari o lovitură de picior. Ratan se apropie încetişor, îl apucă pe pathan-ul înalt de guler, spunîndu-i :

— Lăsați-l în pace, brutelor!

— Asta nu te priveşte, spuse micul pathan.

— Ba dimpotrivă, mă priveşte, strigă Ratan. Ți-a plătit. Ce mai vrei? De ce să-ți cheltuieşti puterea cu un bătrîn?... Vino de te bate cu mine, fanfaronule.

— Ah, ah! Palvan sahib, spuse pathanul cel mare, dîndu-i drumul lui Hari, căci simțea umbra lui Ratan în spatele lui şi încleştarea puternică a luptătorului.

— Ah, ah, repetă micul pathan, dînd nervos din cap. Restul sumei va fi adăugat la capital. O s'o trecem în registru. Du-te!

Hari o luă la fugă. Trupul lui plăpînd se clătina. Gîfîia şi avea ochii plini de lacrimi.

Ratan îl lăsă în pace pe pathan; cele două slugi se îndepărtară în direcția în care mergeau şi ceilalți culii, încercînd să-şi ascundă umilința ce o suferiseră. Ratan îl ajunse din urmă pe Hari.

Bietul om era atît de speriat, încît, bănuind că e urmărit de agresorii săi, se împiedică şi căzu la pămînt.

— Hari, Hari, nu te teme. Sunt eu, Ratan, spuse luptătorul ajutîndu-l să se ridice. Se întoarseră acasă fără să mai scoată o vorbă

Cînd se apropiară de clădire, înaintînd prin noroiul vîscos şi rău mirositor, îl zăriră pe ciovcidar împreună cu Munu, în capul scării.

— Cere chiria, spuse Munu, apropiindu-se de prietenii săi. Am spus că Şibu îi va plăti.

Hari întinse trei rupii, spunînd: „Plăteşte, frate, ne vom socoti noi mai tîrziu cu Şibu".

Munu plăti cele trei rupii.

— Iată partea mea din chirie, spuse Ratan, dînd două rupii ciovcidar-ului.

Hari urcă scările, cu fața descompusă, cu trupul greu şi inert, cu picioarele tremurînde. Ajungînd în cameră, se trînti, suspinînd, pe podea.

Lacşami se apropie de dînsul şi începu să-i frece genunchii, plină de respect. Ratan se aşeză să fumeze o biri{60}.

Munu, care pînă atunci nu gustase decît pe furiş plăcerile fumatului, întinse mîna spre Ratan, cerîndu-i o ţigară. Din nefericire însă, cum trase primul fum, începu să tuşească.

Rîse singur de păţania sa, dar Ratan se porni să hohotească, de parc'ar fi fost un copil.

— Mi-au scăzut cinci rupii pentru hainele pe care le-am stricat, spuse Şibu, intrînd pe uşă. Nu avem de ce ne bucura.

— N'au îndrăznit să-mi scadă nimic, spuse Ratan. Ar trebui să fiţi bărbaţi şi să vă apăraţi. Sau, mai bine, veniţi cu mine să aderaţi la Uniune. Prea sunteţi cu toţii ca nişte morţi.

— Voi adera la Uniune, spuse Munu. Spune-mi unde e!

— Să mergem, spuse Ratan, ne ducem acolo şi vă înscriem. Nu e timp de pierdut.

— Mulţumesc, Lacşami, spuse Hari, pe care îngrijirile soţiei sale îl refăcuseră puţin. Mă simt mai bine acum. Merg şi eu cu voi să mă înscriu la Uniune.

— Merg şi eu, spuse Şibu.

— Bravo! Haideţi! strigă Ratan. Vă fac cinste cu un pahar de vin la cîrciumă.

Prietenia dintre Munu şi Ratan crescu, aşa cum numai o prietenie dintre două firi naive, spontane şi afectuoase, din Pengiab, poate să crească. Crescu aşa de repede, încît cei doi tovarăşi ajunseseră să se numească „prieteni din leagăn”{61}.

Această legătură era întărită în chip deosebit de împrejurările în care îşi petreceau zilele. Numai un sentiment de frăţie putea compensa amărăciunea vieţii sbuciumate şi a înghesuielii nesănătoase în care locuiau.

După o zi de lucru de douăsprezece ore eşti frînt de oboseală şi e greu să te odihneşti într'o cameră lungă de cincisprezece picioare şi lată de zece, ghemuit pe jos, în miros de fum şi de bucătărie, lîngă raftul cu oale şi cu căldăruşe, printre paturile desfăcute şi printre copiii gălăgioşi; cu priveliştea pompei şi a latrinelor comune, în duhoarea grea a canalurilor ce se scurg în gropi; dar toate acestea fac prietenia mai strînsă.

Mai ales cele cîteva ceasuri petrecute în afara unui asemenea infern întărea dragostea lui Munu pentru Ratan.

Lui Munu îi era foarte greu să se scoale dimineaţa. La

filatură nu se putea merge decît pe jos. Drumul dura aproape o oră; pe cîmp isprăvea cu îmbrăcatul.

Trebuia, aşadar, să se scoale la patru şi jumătate sau la cinci. Deabia apuca să mănînce o bucată de pîine rece, să se ducă pînă la pod, să-şi îndeplinească spălatul ritual şi să meargă pînă la uzină, că se şi făcea ora şase.

Bineînțeles, Nadir Chan, paznicul, era la poartă şi supraveghea sosirea culii-lor. El avea dreptul să facă rețineri din salariul lor.

Seara, la ora şase, după ce se auzea şuieratul sirenei, mergeai din nou, pe jos, pînă acasă. Femeile, obosite de muncă, nu izbuteau să pregătească cina înainte de ora opt sau nouă. Pentru a putea dormi opt ore, însemna să te culci de îndată ce ai isprăvit masa. Nu era greu să adormi, oamenii nu aveau nevoie de veronal, cele douăsprezece ore de lucru serveau drept sedativ{62}.

Dar un băiat ca Munu nu voia să se culce la nouă. Îl atrăgeau cîmpiile, oraşul, prăvăliile, pe care i le arătase Ratan. De multe ori suna miezul nopții fără ca Munu să fi adormit.

Aceste ceasuri petrecute în mijlocul tovarăşilor săi, i se păreau cele mai frumoase, îi dădeau impresia că trăieşte cu adevărat.

Simțea că învață să fie întradevăr bărbat. Socotea că va fi în curînd bărbat împlinit; tot ce auzea, făcea sau spunea în timpul acestor ore, era de însemnătate deosebită.

Fremăta de bucurie în zilele de odihnă şi urma valul general al culii-lor ce se îndreptau spre oraş ca să vadă lucrurile minunate de acolo, să le mîngîe cu privirile, neputînd să le aibă. Credea cu tărie că va veni în cele din urmă ziua în care le va putea cumpăra.

Într'o sîmbătă, Munu şi Ratan porniseră împreună.

Drumul plin de praf ce ducea pînă în mahalalele Bom- bay-ului le părea scurt culii-lor, care aproape că fugeau de grăbiți ce erau. Mirosul pieilor tăbăcite, scheletele cîinilor şi pisicilor moarte, aruncate pe mormanele de gunoi, mirosul băligarului de pe cîmp şi de pe ulițe, făcea loc, mai apoi, străzilor largi, cu palmieri pe margini şi prăvăliilor cu fructe de tamarin, înconjurate de straturi de trandafiri şi măzăriche.

Vilele mari, înfrumusețate de parcuri verzi, dominau

tufişurile galbene de moheni care cresc pretutindeni ca nişte cununi strălucitoare.

Corpurile deformate ale culii-lor, cu obrajii scofîlciți, şi cu ochii în cearcăne, începeau să se amestece cu pietonii bogat învestmîntați din oraş. Circulația trăsurilor, a taximetrelor şi automobilelor particulare, creştea dintrodată. Oamenii filaturii se strecurau, asemenea amurgului, în bazarele înțesate de lume ale Bombay-ului.

— Astăzi am să-ți arăt un tamaşa, îi spuse Ratan lui Munu, care şedea într'un *toddy chop*[63]. Fața băiatului se lumină de un surîs ruşinat.

Ratan sorbi ultima picătură dintr'un pahar cu bere de dude ce-l avea în față, şi îl conduse pe Munu pe sub lumina lămpilor electrice din strada Abdul Rahman, dincolo de bazarul Bendi, luminat cu lămpi de gaz, într'o ulicioară întunecoasă, ce dădea în strada mare.

Munu, care băuse un pahar cu bere, îl urmă cu însufleţire pe Ratan prin ulicioara veche, strîmtă şi ciudată a cărei murdărie era ascunsă de întuneric şi mirosurile neplăcute se amestecau cu mireasma florăriilor. Aspectul urît al străduței era mult schimbat de femeile sulemenite, îmbrăcate în haine minunate şi împodobite cu bijuterii, care şedeau pe nişte scăunele de bar, printre perne umflate, la ferestre sau la balcoane, surîzînd ciudat şi făcînd cu ochiul bărbaților îmbrăcați în culori vesele, ce treceau încet, sugînd frunze sau nuci de betel, în căutarea unei proxenete.

— Nu-i aşa că-i încîntător? observă Ratan. Nu-ți pare bine c'ai venit cu mine? Hai, spune-mi, pe care din femeile acestea o vrei?

Munu surîse pentru a-şi ascunde încurcătura. Inima îi bătea, era turburat de dorințele pe care cuvintele lui Ratan le trezeau într'însul. Era vesel, plin de foc, şi îşi privea prietenul cu o lucire minunat de naivă în ochi, ca şi cînd ar fi fost fermecat de un vis plăcut.

— Vino, spuse Ratan. Ştiu eu unde să te duc. Mergem la Piari Gian.

Munu îşi urmă prietenul, încorporîndu-se valurilor de pasiuni omeneşti ce fremătau în toate părțile străzii; el se simți atras de mulțimea veselă, strălucitoare, care urma ritmul unui

cîntec tăcut, cîntecul dorinței, ce caută în muzică, în dans, în dragoste, o evadare, o moarte, un fel de nebunie, fie ea cît de trecătoare, pentru a scăpa de singurătatea sufletului. Munu nu-şi dădea seama cît era de necăjită, de chinuită, de adînc nenorocită, omenirea ce se îmbulzea în această uliță a plăcerii. Era înşelat, vrăjit de strălucirea mincinoasă şi se credea într'un carnaval, asemănător cu serbările din ținutul său, unde oamenii se duc pentru a-şi arăta cele mai frumoase veşminte. Munu nu avea nicio țintă, niciun plan stabilit, şi credea că şi ceilalți sunt ca el.

Dar, înainte de a-şi da seama unde se află, Ratan îl tîrî într'o alee cufundată în beznă, ce dădea într'o curte rău mirositoare. Urcară pe o scară strîmtă şi întunecată, pînă ajunseră într'un salon cu uşile larg deschise, orbitor luminată din tavan pînă la pereți, de candelabre împodobite cu lănțişoare şi flori de hîrtie. Fotografiile majestății sale regelui Eduard VII şi ale nepotului său, regele şi împăratul actual, atîrnau alături de litografiile ce înfățişau pe zeul maimuță Hanuman şi de fotografiile enorme ale unei femei (probabil ale lui Piari Gian, aşa cum era în timpul gloriei sale, cînd avea un salon în cel mai frumos loc de pe strada mare şi dansa pentru toți fabricanții din Bombay). Pe atunci, Piari Gian, nu era ființa obosită, ofilită şi bătrînă, care şade acum la fereastră, înfăşurată în stofe ieftine, împodobită cu pietre false la urechi, pe mîini şi la nas.

— Ah! bine ai venit, palvangi, unde ai fost atîta vreme? Mi-a pierit vederea privind drumul pe care trebuia să vii să-mi onorezi casa, spuse Piari Gian, încercînd să acopere cu un surîs, lipsa evidentă de sinceritate a vorbelor ei.

— Am muncit din greu, spuse Ratan, apoi contramaistrul mi-a reținut luna trecută o parte din salariu.

— Nădăjduesc că nu ți-a oprit nimic în luna aceasta, răspunse dînsa rîzînd.

— Nu, nu, nu-ți fie teamă, o să ai ce ți se cuvine, spuse Ratan, răspunzînd întrebării ei subtile, printr'o promisiune vagă. Schimbă apoi vorba spunînd cu veselie : „Priveşte ! Ți-am adus un îndrăgostit, tînăr şi frumos".

Piari Gian se apropie de Munu şi îi puse mîna pe creştet:

— Mai frumos chiar decît fiul lui dumnezeu. Ce băiat mare!

E fiul tău?

— Nu, răspunse Ratan, e ibovnicul tău, rivalul meu.

Munu se simți ruşinat în fața vălurilor străvezii şi a podoabelor strălucitoare. Mai mult, mirosul de praf răspîndit de trupul femeii, îl zăpăcea puțin. Era curios să cunoască, să simtă gustul dragostei şi rămase în fața ei mut, copleşit de emoție.

— Şezi, palvangi, spuse Piari Gian, tu glumeşti întotdeauna.

— Sunt foarte bun pentru rolul de clown al casei tale, spuse Ratan, continuînd convorbirea pentru a-şi ascunde uşoara jenă ce-l stăpînea. Se aşează pe podeaua văruită, alături de Munu.

— Tu eşti domnul şi stăpînul meu, zise Piari; cum aş putea să te socotesc în trupa mea? Eu sunt sluga ta.

Schimbă repede vorba, pentru a ajunge la cele ce le dorea oaspetele.

— Veți binevoi acum să gustați puțin şerbet şi să ascultați muzică ?

— Da! Da! consimți Ratan, care îşi dădea seama că plăcerea lui era pentru dînsa o chestiune de afaceri. Iată o sticlă cu un anumit şerbet, care cred că îți va plăcea, fără îndoială, adăugă Ratan, arătîndu-i o sticlă de porto{64}.

— E foarte drăguț din partea ta, palvangi, spuse dînsa, eşti tot atît de generos ca şi Hatam Tri. Mă duc după pahare. Se apropie de o firidă în care era un pat uriaş, sculptat şi pictat minunat, o specialitate a dulgherilor hinduşi din Nord.

Se întoarse aducînd patru ceşcuțe şi se apropie de hol strigînd: Ni{65} Giovchi, ni Gulab Gian, Voi Bude Chan!

— Aşa dar o să vedem şi dansuri, spuse Ratan. De ce te oboseşti aşa? Vino şi şezi o clipă lîngă mine.

— Viața mi-aş da-o pentru tine! spuse Piari, apropiindu-se cu un aer şăgalnic şi aşezîndu-i-se pe genunchi. Sunt roaba ta.

Munu surîse nervos în fața acestei demonstrații de dragoste. Nu văzuse niciodată un bărbat şi o femeie atît de apropiați unul de altul. Unchiul şi mătuşa sa dormiseră întotdeauna în paturi separate şi deşi Prabha se odihnea alături de Prabati, nu păreau totuşi să se atingă unul de altul.

Cît despre Hari şi Lacşami, aceştia păreau că fac parte din două lumi deosebite. Munu simţi un sentiment ciudat şi o apăsare ce părea că-i turbură gîndurile şi că-l otrăveşte mai abitir ca lichidul pe care îl gustase împreună cu Ratan.

Două apariţii strălucitoare se avîntară în cameră. Picioarele li se împiedicau în salbele strălucitoare prinse pe pantalonii bufanţi, făpturile lor svelte, drapate în faldurile bogate ale şorţurilor de mătase trandafirie, apretată, vărgată în felurite culori, şi surîsurile lor curajoase, abia reuşeau să le ascundă sufletul răvăşit.

Rămaseră cîteva clipe pe loc, destul de încurcate, cu capul întors spre hol, aşteptînd înlemnite, într'o atitudine teatrală, pe Buda Chan, care apăru de îndată. Acesta era o biată fiinţă neagră, ştirbă, cu privirile pierdute, îmbrăcată curat, care nu încerca să-şi ascundă spiritul negustoresc.

— Salaam! Salaam! Palvangi, spuse mijlocitorul, de mult n'aţi mai onorat salonul nostru cu prezenţa dumneavoastră. O să ne dăm toată silinţa să vă distrăm. Haideţi, fetelor!

Se aşeză, apăsînd pe clapele unui harmonium ce-l avea în faţă. Instrumentul scoase o notă plîngăreaţă, prelungă, creînd o atmosferă potrivită pentru dansatoare. Orice urmă de nervozitate pieri de pe faţa lor. Piari luă două tamburine şi începu să le lovească energic, cu mîinile ei grase. Harmonium-ul scoase apoi un sunet dulce şi trist, la care tamburinele răspunseră printr'un uruit asemănător cu sgomotul îndepărtat al unei cataracte. Dansatoarele începură să mişte mîinile, pe care le ţinuseră pînă atunci pe lîngă corp şi picioarele vopsite stacojiu, ca şi cum ar fi fost frămîntate de un foc nevăzut.

În timp ce muzica creştea, devenind un ritm hotărît şi palpitant care se acorda cu bătăile inimii lui Munu, Piari intona primele note ale unui cîntec cîmpenesc, iar dansatoarele înaintau cu mişcările ce aminteau de freamătul apei într'un bazin, lovind călcîile în aşa fel, încît clopoţeii sunau în ritmul cîntecului. Domnea în atmosfera camerei o forţă ce-i strîngea pe toţi într'o unitate ciudată.

Insistenţa cu care Piari răspica frazele amoroase ale cîntecului, focul înşelător al dansatoarelor, pierdute într'un labirint de mişcări, sunetele profunde ale harmoniumului, şi

cele piţigăiate al tamburinelor, pătrundeau în inimile gemene ale lui Munu şi Ratan, crescînd, pînă cînd muzica atinse sunete ascuţite iar dansatoarele începură să se învîrtească, închipuind cercuri de tandreţe, de bucurie şi de suferinţă, magice şi turburătoare, creînd o atmosferă de emoţie sălbatică, aproape isterică. Ratan îşi desfăcu colţul şorţului, scoase o rupie şi o aruncă pe harmonium strigînd :

— Ah! Aha! m'ai făcut fericit, Piari, dragostea mea, femeia mea !

Piari lăsă tamburinele şi se aruncă cu suplețe pe genunchii lui Ratan, spunîndu-i :

— Sunt fericită că te-am făcut fericit. Vreau să mă faci şi tu fericită.

— Nu sunt eu degeaba Rustum-ul Hindustanului, spuse Ratan, aşteaptă numai să te prind între picioare.

Buda Chan privi pe furiş în jurul lui.

Cele două fete, care căzuseră pe podea şi se ţineau îmbrăţişate într'un fel de extaz, pufniră în rîs, auzind gluma luptătorului.

Munu ardea de dorinţa de a se avînta spre dansatoare cum se avîntă un val spre prund, dar simţea că îl opreşte ceva.

Piari îi făcu semn din nou lui Buda Chan şi cîntă, cu mult farmec de cochetărie prefăcută, primele versuri ale unui cîntec. Îl vrăji pe Ratan, aruncîndu-i o privire drăgăstoasă şi mişcînd delicat capul, în timp ce acompaniatorul scotea sunete potrivite din harmonium. Piari se opri, nădăjduind că i se va dărui încă o rupie, pe care prostituatele o primesc, deobicei, după fiecare vers al cîntecului, cînd încep să fie sigure pe clientul lor.

— Cred că prietenului meu i-ar place să le mai vadă pe fete dansînd puţin, spuse Ratan, ocolind cu dibăcie plata.

Piari făcu semn dansatoarelor, rîzînd în nas lui Buda Chan, care o acuza că nu se îngrijeşte de afaceri.

Fetele se ridicară încet, mişcîndu-şi ochii migdalaţi. Se vedea acum fardul cu care erau înconjuraţi, între vopseaua vîscoasă a sprîncenelor groase şi genele lungi, negre.

Urmărind tactul cîntecului lui Piari cu vîrfurile degetelor şi ridicîndu-se în accentele galeşe ale muzicii, dansau cu o vioiciune neaşteptată, mimînd dragostea, pasiunea, avîntul

senzual al poemului, cu o artă rafinată, prin atitudinile sugestive ale corpului, prin mişcările suple ale braţelor, prin întorsături şerpuitoare sau violente, imitînd, rînd pe rînd, alunecatul unei vipere sau furişatul unei pantere, paşii insinuanţi ai ciutei, înceata înaintare a unei vrăjitoare ce aruncă farmece. Ţesuturile epidermei lor măslinii se transformaseră, şi sub masca fardului apărea acum, ca într'o oglindă, strania complexitate a sufletelor lor.

Ratan îşi manifestase sgomotos aprobarea la auzul pasajelor voluptoase ale cîntecului, care îl excitau:

— Ah! Aha! Şabaş! striga el, cum e obiceiul în India unde se socoteşte că publicul participă activ la spectacol şi nu rămîne o personificare exterioară şi rece a criticii. La sfîrşitul cîntecului, Ratan scoase o rupie din dhoti-ul său şi o puse pe tavă.

Dansatoarele dispărură. Buda Chan le urmă. Pe Munu îl magnetizase spectacolul. Acum era agitat, înflăcărat, aprins.

— Băiatul trebue să fie obosit, spuse Piari, cu intenţie.

— Întradevăr, frate Munu, întoarce-te acasă, zise Ratan. E tîrziu. Voi veni şi eu numaidecît.

Munu crezu că moare de supărare, era înnebunit, neştiind la urma urmei ce doreşte. Ştia că vrea ceva, dar ce?... Se sculă. Piari îi mîngîie părul. Băiatul plecă, plîngînd amar. Porni spre casă, tîrziu după miezul nopţii, trecînd prin străzile pline de viaţă ale Bombay-ului, unde culiii, veşnic fără adăpost, dormeau, gemeau sau pălăvrăgeau în faţa prăvăliilor închise, palizi şi desfiguraţi sub lumina slabă a lămpilor cu gaz.

În mahalale, drumurile păreau nişte linii albe, trase în obscuritatea tainică a nopţii fără lună. Dar viroagele adînci ale platoului dădeau, în depărtare, o impresie bizară, mai ales atunci cînd, din timp în timp, cîte un licurici îşi deschidea aripile strălucitoare — pe o grămadă de gunoi — sau cînd o bufniţă scotea, deodată, un strigăt izolat, din vîrful unui pîlc de palmieri.

Deprimarea ciudată pe care o simţise Munu la Piari Gian, după dans, îi lăsase o greutate în suflet. Mintea lui era turburată de dorinţe nedesluşite, ce-i apăreau în minte ca nişte fantome ale închipuirii.

— Ce doresc oare? se întreba dînsul, luptînd împotriva

oboselii şi a poverii necunoscute ce o purta în el. Negăsind răspuns la această întrebare, continuă să meargă, desgustat şi nepăsător. Picioarele sale începură apoi să se mişte ca cele ale unui demon. Acestui demon îi era frică, în ciuda staturii sale, de duhurile rele ale nopții, ce se lipeau strîns unele de altele, cu părul vîlvoi, cu dinții albi, strălucitori, cu labe mari şi ghiare lungi, gata să scoată ochii trecătorilor. Munu îşi închise pleoapele pentru a scăpa de această vedenie, dar se împiedică şi se lovi de o piatră.

Începu să fugă mai repede şi ajunse aproape de locuința sa. Vrăjitoarele nopții se îndepărtaseră şi punctul strălucitor al unei lămpi aprinse într'o baracă răspîndea o lumină încurajatoare. Se simți scăpat, dar teama de întunericul nopții rămase încă în el. Urcă etajele ca şi cînd fiecare răsuflare pe care o trăgea în piept ar fi fost ultima.

Soția lui Hari îl aştepta. La lumina palidă a lămpii de pămînt, sprijinită de zid, îndepărtată de locul unde ceilalți răsuflau, mormăiau, sau se întorceau de pe o parte pe cealaltă, în căldura obositoare a camerei, ea cîrpea nişte sdrențe. Îl privi cu o lucire mai drăgăstoasă în ochi şi spuse cu greu :

— Unde ai stat pînă acum ?

Munu o privi şi lacrimile care îi umpluseră ochii cînd Piari Gian îi aşezase mîna pe creştet, începură să curgă din nou. Întoarse capul şi se duse spre colțul camerei unde dormea deobicei. Cînd o privi din nou, Lacşami era aplecată asupra lui cu obrajii roşii şi o lumină aproape sălbatică în ochi. Munu lăsă capul în jos, pentru a se feri de atingerea pe care instinctul său o dorea. Ea îl apucă de bărbie cu un gest duios şi îl sărută pe frunte, cu toată dragostea, cu tot farmecul intuiției sale de mamă, murmurînd, cu un glas ce deabia se auzea, ca un descîntec:

— Trebue să suferim... suntem făcuți pentru suferință... pentru suferință... dragă...

Se aşează lîngă Munu şi îl luă în brațe, strîngîndu-l la piept într'o îmbrățişare caldă care îl chinui, făcînd să freamăte toată violența pasiunii sale de adolescent, pînă cînd găsi, odată cu lumina magică a zorilor, o scăpare în moarte, în moartea vremelnică a trupurilor lor, amestecate.

Lunea e întotdeauna greu să reiei contactul cu viața, e greu măi ales pentru culii care au fost aruncați, timp de o zi, în bucuria contactului cu oamenii şi îşi regăsiseră sufletul în acea zi.

Lunea se reîntorceau însă la muncă. Lunea se găseau din nou față'n față cu moartea. Culiii se îndreptau înspre uzine, cufundați într'un fel de somn, într'o stare de apatie şi de toropeală care le punea pe obraji o mască de groază sinistră şi de suferință tăcută, ca şi cînd fantoma morții ar fi fost o putere nevăzută ce îi strîngea de gît, cum se apucau de lucru.

— De ce sunt aşa de trişti? se întreba Munu, care avea încă rezervele de forță ale tinereții. Şi îi privea cu dispreț. Culiii, slabi, tremurînd, aduşi de spate, cu fețele urîte, sbîrcite, fără dinți, păşeau absenți. Unii murmurau nam, nam, sau alte nume ale dumnezeirii. Suspinau, ridicîndu-şi ochii spre cerul plin de aburi şi se salutau, fericindu-se pentru darurile atotputernicului.

Munu îşi aminti de cele ce îi spusese Prabha, anume că tot ceea ce venea de la dumnezeu era o binecuvîntare, chiar felul cum se purta Ganpat, bătăile de la poliție şi febra ce era aproape să-l coste viața, — că toate aceste suferințe erau pedeapsa păcatelor noastre.

Aceşti oameni credeau şi dînşii în Karma. Şi Hari spusese acelaş lucru adeseori şi nădăjduia că într'o zi norocul se va schimba, deoarece făcuse cîteva fapte bune în viață.

Ratan rîdea de toate aceste credințe şi înfrunta viața singur, curajos, mîndru şi fanfaron, în timp ce ceilalți culii se tîrau umiliți.

Munu admira în mod superstițios destinul lui Ratan. Cînd se gîndea la dînsul, un sentiment puternic al fatalitate se impunea minții sale. Munu se ferea de acest sentiment repetînd fraza hindusă : *„Nu trebue să mă gîndesc că Ratan e frumos şi că are noroc, căci gîndul meu ar putea să-i aducă nenoroc"*

Dar, ca şi cînd gîndurile sale ar fi fost o presimțire, surîsul luptătorului se stinse într'o dimineață.

Ciimta sahib avea obiceiul să stea în fiecare dimineață lîngă poarta hangarului prin care se intra în fabrică, pentru a le

impune culiilor să-l salute şi să-i aducă şi alte omagii. Un gest cu mîna, o înjurătură, era tot ce oferea în schimb.

Acest fel de a se purta era tot atît de necesar pentru menținerea liniştii în filatură, ca şi vederea corpului său mare, bovin, ce îi impresiona pe culii şi îi făcea să fie stăpîniți de o teamă „sfîntă". După aceasta, erau buni pentru muncă. Din cînd în cînd, Ciimta lovea cîte un culi cu piciorul, dar asta se întîmpla numai cînd bea dis de dimineață, ori cînd se certa cu Mrs. Thomas. Lucrul acesta se mai întîmpla şi atunci cînd citea în jurnalele de dimineață ştirea vreunei demonstrații naționaliste, a vreunui atentat terorist, sau a vreunei încercări de propagandă comunistă, pe care dînsul, membru al rasei engleze în India, îl socotea mai degrabă drept un afront personal decît o încercare a exploataților de a căuta un ideal de libertate. Uitase, de multă vreme, timpul cînd ducea un trai nenorocit în Lancashire.

Ratan avea o fire foarte independentă. Dînsul nu se înclina în fața contramaistrului. Era sigur de puterea lui şi de forța Uniunii, care îl susținea. Ştia că era un bun lucrător şi că la sfîrşitul lunii merita salariul întreg. Dacă nu i se plătea leafa în ziua fixată sau dacă era amenințat să i se scadă leafa pentru întîrzieri sau pentru haine stricate, Ratan discuta. Nu era nicio urmă de simpatie între Ciimta sahib şi Ratan.

— Salaam, sahib, spuse fără teamă luptătorul, trecînd prin fața lui Thomas.

— Vino aici, îi zise cu asprime Ciimta sahib.

— Bine, huzur, răspunse Ratan, cu o politeță batjocoritoare.

— Eşti concediat, spuse Jimmie Thomas.

— Cum? Dar ce am făcut?

— Giao! Eşti concediat.

La început Ratan îl privi pe eontramaistru cu calm, apoi se clătină ca şi cînd ar fi fost lovit drept în inimă. Fața lui se contractă de teamă, de orgoliu şi de voință. Ridică apoi bărbia şi scrîşni din dinți. Ochii îi fulgerau. Rămase nemişcat, arzînd de dorința de a spune cele ce simțea, durerea de care era cuprins, căci cunoştea sărăcia şi neputința celor din jurul său. Părea că lovitura dată demnității sale făcuse să se descarce în el scîntei electrice şi că înțelesul adînc al personalității sale îi

luminase ființa. Ridică brațul ca să lovească, dar Ciimta Sahib se apropiase de Nadir Chan şi Ratan nu putea nesocoti legea cavalerească a luptătorului care nu trebue niciodată să-şi lovească adversarul pe la spate.

Îşi ridică brațele slobozind astfel sarcina enormă a puterii pe care o adunase într'însul. Îşi destinse muşchii, îşi muşcă buzele şi simți că ochii injectați i se umplu de lacrimi.

— Se spune că nu trebue să treci niciodată pe la spatele unui cal sau prin fața unui ofițer, îi spuse Munu, în chip de mîngîiere. O să-l rog să te reprimească.

— Nu, spuse cu răceală Ratan. Am să-i arăt eu cum înțeleg lucrurile. Aşteaptă puțin.

Alergă la Federația Trade-Unionistă a Indiilor, la o depărtare de o jumătate de milă, convins că va putea să-şi încredințeze cauza în mîinile preşedintelui, lala Oucar Nath, care venea din Ținuturile-Înalte, şi care îi va lua, fără îndoială, apărarea.

— Vreau să înaintez preşedintelui o plîngere, spuse Ratan funcționarului care şedea pe veranda bungalow-ului Uniunii.

Funcționarul îl măsură cu privirea, de sus pînă jos, şi răspunse că sahib-ul era foarte ocupat.

Ratan îi puse în mînă o monetă de nichel de o jumătate de rupie.

Funcționarul intră în birou, dar ieşi îndată.

— Sahib ul e foarte ocupat. Spune să-i scrieți dacă vreți să-i adresați vreo plîngere. Pentru o rupie, vă scriu eu cererea.

Ratan era înnebunit de furie. Îi venea să strîngă de gît pe funcționar, dar îşi dete seama că acesta nu avea nicio vină şi se aşeză pentru a dicta o plîngere prin care cerea Uniunii să se îngrijească de despăgubirile ce i se cuveneau pentru nedreptatea suferită.

În seara aceea, în camera lui Ratan fu un du-te vino fără sfîrşit.

Ştirea că luptătorul fusese concediat se răspîndise, şi culiii veneau din toate colțurile filaturii pentru a-i spune cuvinte de simpatie şi pentru a se plînge de cele ce suferiseră ei înşişi.

Erau însă frînți, descurajați, supuşi şi neputincioşi. Se mulțumeau să vină şi să-l privească cu ochii lor căprui şi

nedesluşiți, sau să murmure o frază convențională, pe un ton dulceag şi cuvios: „Nu are nicio însemnătate, frate, e voia domnului!" sau: „E foarte trist, dar în lumea aceasta, celor răi le merge bine şi cei buni suferă".

Suferințele de care le era plină viața le răpiseră toată energia. Părea că sufletele lor au dispărut şi că pe fața lor se citeşte doar amintirea nedesluşită a suferințelor, cum se citeşte neputința pe membrele unui bolnav, drăgălăşenia pe fața unui copil ori slăbiciunea în ochii unui animal mut.

Totuşi, la ora opt, sosiră doi sahibi hinduşi, Savda şi Muzafar, împreună cu un englez, Stanley Jackson, pe care culiii îi văzuseră, adeseori, venind pe la filatură şi discutînd.

— Am auzit că ai fost concediat, Ratan, spuse Savda.

— Da, răspunse Ratan, surîzînd nepăsător.

— Contramaistrul ți-a spus care e pricina? întrebă englezul într'o indiană stricată.

— Nu, sahib, zise Ratan. Aştepta de multă vreme un prilej. Nu mă sinchisesc atît de mult de asta, cît de atitudinea obraznică a preşedintelui Uniunii voastre, care a refuzat să mă primească.

— De ce nu ai venit la noi? spuse Muzafar.

— Ai suferit pentru că te-ai alăturat nouă. Trebue să te apărăm. Nu te descuraja.

— Nădăjduiam să găsesc de lucru în altă parte, spuse Ratan şi mă gîndeam că dacă m'aş adresa vouă, lucrul s'ar afla în toată filatura şi mi-ar fi mai greu să găsesc.

— De ce nu te duci să vorbeşti cu Ciimta sahib, spuse Munu care asculta convorbirea cu un interes viu, fiind foarte impresionat de vizita dramatică a acestor persoane oficiale din Uniunea Drapelului Roşu.

— Ah, nici nu poate fi vorba de aşa ceva, spuse Savda, făcînd un gest cu mîna. Oare toate cîte le-ați îndurat cu toții nu v'au trezit încă? Toate mizeriile, toate înjosirile pe care le-ați suferit, nu au trezit încă indignarea voastră? Vă spun: v'au aruncat la pămînt, v'au speculat şi v'au chinuit pînă la sînge. Ați fost torturați îndeajuns.

— E foarte adevărat, spuse Hari, dînd din cap, dar încovoind şira spinării.

— Priviți camera în care locuiți, spuse Savda. E ea destul de

mare ca să încăpeți cu toții? Şi sute de alți culii se mulțumesc să locuiască în casele acestea, în colibe de paie, pe drumuri nepietruite, fără terenuri de sport, fără grădini. Cît timp o să mai trăiți astfel? Cel mult şase luni. După aceea vă veți întoarce acasă ca să muriți. Copiii voştri, care sunt bătuți şi nu vor ajunge niciodată mari, muncesc toată ziua pentru un anna. Cînd o să vă treziți? Cînd o să începeți să gîndiți ?

— Nu vă supărați de cele spuse de sahib, spuse Muzafar, înlăturînd cu grijă veninul asprelor imputări ale lui Savda. Sahib-ul vă iubeşte. Şi el a fost sărac. Ştie un mijloc care vă va scăpa de sărăcie, dacă o să vreți să-l folosiți.

— Va face şcoli pentru copiii voştri, spuse englezul.

— Mai mult decît de şcoli, aveți nevoie de hrană, spuse Savda. Țeseți bumbacul şi toarceți pînza cu aceste maşini. Acasă la voi, munciți pămîntul şi scoateți bumbac. Frații voştri seamănă grăunțe şi culeg recolta, în bătaia istovitoare a soarelui, construiesc drumuri, lucrează în uzine şi în plantații. Marele sahib antreprenor duce la Vilayat tot ce produceți şi vă dă un salariu nenorocit cu care deabia vă puteți plăti chiria şi cumpăra haine, cu care deabia vă puteți hrăni şi plăti datoriile. Veți mai lucra cîtva timp apoi vă veți întoarce în satul vostru să muriți şi alții vor veni să vă înlocuiască. O epidemie de holeră, şi v'ați curățat cu toții.

— Spuneți-mi, vă mai convine acum să-i lăsați pe stăpînii voştri să se poarte astfel ?

— Nu, spuse Ratan, nu, pe dumnezeul meu!

— Dar, ce putem face ? spuse unul dintre vizitatori. Dumneata eşti un bărbat îndemînatic şi aproape un sahib. Poți să vorbeşti cum trebue cu alți sahibi, dar ce suntem noi, ca să ne putem apăra?

— Sunteți ființe omeneşti, spuse Savda cu violență. Ați uitat ideea voastră despre izat? Ați lăsa pe cineva, ori cine ar fi el, să vă smulgă turbanul de pe cap?

— Nu, răspunse culi-ul.

— Ce-ați făcut că să vă apărați demnitatea? Oare nu mai sunteți bărbați?

— Eu sunt bărbat, spuse Ratan, cu vigoare, bătîndu-se în piept.

— Pentru asta ai fost concediat, spuse Munu cu răutate. Te

mîndreşti prea mult cu faptul că eşti luptător.

Toată lumea rîse şi atmosfera se uşură pentru cîteva clipe. Hari spuse apoi, cu tristeţe:

— Nu avem încotro, trebue să muncim pentru cineva, dacă nu pentru Ciimta Sahib, atunci pentru altcineva.

— Da, da, trebue să muncim, spuse Savda. Munca e un lucru bun, dar acum asudaţi unsprezece ore pe zi şi nu cîştigaţi mai nimic. Dacă mă ascultaţi, veţi munci mai puţine ore şi veţi primi o leafă mai mare.

— Ce trebue să fac, Sahib? întrebă Hari.

— Trebue să părăsiţi filatura şi să nu reluaţi lucrul pînă cînd orele voastre de lucru nu vor fi reduse, pînă ce salariul vostru nu va fi mărit, pînă ce nu veţi primi şcoli pentru copiii voştri şi case pentru voi.

— Faceţi grevă, spuse englezul liniştit.

— O voi face, strigă Ratan.

— Păi, tu eşti în grevă, glumi Munu.

Ceilalţi culii rămaseră tăcuţi. Ştiau că munciseră din greu, că erau exploataţi şi înfometaţi, dar se gîndeau că în timpul unei greve vor muri de foame, ei şi copiii lor. Le era frică. Plecau capul.

— Gîndiţi-vă la cele ce v'am spus, zise Muzafar liniştit. Între timp, frate Ratan, treci pe la noi să vedem ce e de făcut.

— Salaam, sahib, spuseră culii.

— Salaam, salaam, salaam, spuseră cei trei comunişti, coborînd scările.

Munu era înflăcărat şi plin de entuziasm.

Preşedintele Consiliului Trade-Unionului Indiilor fu convins de Savda, Muzafar şi Jackson să facă o reclamaţie la filatura lui sir George White, în legătură cu Ratan. Preşedintele cerea ca Ratan să fie reintegrat în serviciu şi să fie primit personal de director.

Scrisoarea ajunse împreună cu o sută de alte comunicări în legătură cu baloturile de bumbac brut, sosite în gară, cu comenzile de pînză, cu maşinile importate din Anglia, cu reparaţiile ce trebuiau făcute, cu probleme privitoare la preţul de cost şi, ceea ce era mai important decît orice, împreună cu telegramele lui sir George White.

Directorul, Mr. Little, nu ştia de unde să înceapă cu corespondența. Citea: *Dragă Domnule,* pe una din scrisori, şi *în posesiunea stimatei Dumneavoastră* pe alta, *în ce priveşte cele o sută de baloturi de bumbac ce nu au fost livrate* pe a treia scrisoare, iar pe a patra: *primiți expresia sentimentelor mele anticipate.* Era obosit şi ochii săi împăienjeniți treceau zăpăciți de la scrisul îngrijit al funcționarilor de la calea ferată, al căror indigo se deosebea cu greu pe hîrtia roză, la colile imaculate pe care era gravată coroana baronetului sir George White.

Mr. Little era iute din fire. Căldura umedă a Bombay-ului, care îi acoperea continuu obrazul de sudoare, nu-i îmbunătățea starea nervilor. Aruncă o privire înspre ventilatorul electric, atîrnat deasupra capului său, şi răsfoi hîrtiile. Gîtul îi era uscat. Ar fi vrut să bea un wisky tare. Dar îl chema datoria. Vocea severă a datoriei, fiica lui dumnezeu, avea de suferit de pe urma căldurii.

Se aplecă peste masă, trăgînd înspre dînsul tăvile pe care făcuse o primă alegere a scrisorilor. Ştia că, înainte de orice, trebuia să ia cunoştință de ordinele lui sir Reginald. „Screnwwallah!" strigă dînsul.

Apăru un tînăr funcționar hindus, îmbrăcat cu un costum englezesc de pînză albă. Pe cap avea o pălărie neagră, în formă de corabie, cu ajutorul căreia nădăjduia să contrabalanseze, prin prestigiul pămîntului natal, predilecția sa pentru hainele europene.

Obrazul lui întunecat era plin de groază, căci nu se simțea tocmai la largul său în fața albilor, de cînd unul din ei îl lovise cu piciorul într'o zi în colțul străzii Hornsby Road, deşi nu comisese altă crimă decît aceea de a fi privit plin de curiozitate şi admirație pe respectivul sahib.

Stătea nemişcat şi încordat.

— Şezi! Pentru numele lui dumnezeu! mi se face rău cînd te văd stînd aşa în picioare, strigă Mr. Little.

— Da, sir, murmură funcționarul. Buza de jos îi tremura şi ochii îi erau plini de bunătate şi de groază.

— Scrie ce-ți spun, zise cu o voce liniştită Mr. Little.

Funcționarul crezu că sahib-ul s'a liniştit şi se aşează pe un scaun de fier, lîngă biroul cel mare. Adierea de aer proaspăt, pus în mişcare de ventilator, îl înviora. Îşi plecă ochii asupra

caietului său de stenografie, pentru a ocoli privirea sahib-ului şi pentru a fi gata să scrie cînd va începe sahib-ul să-i dicteze.

— Ei hai, trezeşte-te! strigă deodată Mr. Little, aruncînd un nou val de groază asupra sărmanului funcţionar, care se dădu instinctiv înapoi, ca şi cînd ar fi primit o lovitură.

— Trezeşte-te, repetă sahib-ul, mai încet, văzînd că băgase groaza în secretarul său. Începe. Scrie sus: *Notă.* N. O. T. Ă.

În clipa aceasta o muscă se aşează pe nasul lui Mr. Little. Acesta încercă să o gonească, însă, cum deschise gura ca să dicteze, musca reveni.

— Lalcaho! strigă dînsul.

— Huzur? răspunse o voce ascultătoare, şi posesorul ei, intră prin perdeaua de bambus ce ferea, cu discreţie, biroul, de privirile publicului. Era un curier pars, îmbrăcat în cămaşă şi cu pantaloni scurţi. Părul, dat prea mult cu ulei, era despărţit la mijloc printr'o cărare ce îi dădea un aer demn, caraghios la o fiinţă atît de tînără.

— Ia nuiaua aceasta şi omoară muştele, cum se aşează pe ceva.

— Da, huzur, spuse Lalcaha şi ridică nuiaua ce avea în vîrf o bucată de piele în formă de inimă.

— Screwwallah! Scrie! spuse sahib-ul. Funcţionarul îl ascultă.

— Consecinţa scăderii afacerilor şi a crizei ce decurge, dictă Mr. Little, cu o voce lentă, limpede, umflîndu-şi obrajii şi închizînd ochii, pînă cînd cuvintele începură să curgă cu abundenţa unei retorici plină de avînt. Direcţia regretă că trebue să anunţe că pentru a putea continua exploatarea şi a putea micşora cheltuielile, activitatea filaturii va fi redusă, începînd de astăzi. Nu se va lucra în a patra săptămînă din fiecare lună, pînă la noi ordine. Niciun salariu nu va fi plătit în această săptămînă, dar direcţia, îngrijindu-se de lucrători, le acordă un ajutor însemnat. Această schimbare va avea loc începînd din ziua de zece mai.

Semnat: sir Reginald White, Bart.
Preşedinte al filaturii lui sir George White.

Cînd Mr. Little termină de ascultat cititul notelor luate de

secretarul său, o muscă i se aşează pe frunte. Îl privi pe Lalcaha, încruntînd din sprîncene. Acesta nu mai avu nicio îndoială în ceea ce priveşte necesitatea uciderii muştei. Izbi cu nuiaua în fruntea d-lui Little.

— Tîmpitule, brută idioată! fulgeră dl. Little, care se sculă cu violență, frecîndu-şi fruntea cu mîna dreaptă şi gesticulînd nebuneşte cu cea stîngă. L-ar fi gonit pe băiat cu lovituri de picior, dacă telefonul nu ar fi început să sune, declanşînd refrenul mecanic al cîntecului său de oțel: *Tur-tur-tur-tur.*

— Alo, alo, spuse dl. Little, smulgînd receptorul din mîinile funcționarului său. Da, aici filatura lui sir George White, confirmă dînsul, roşu la față din cauza furiei. Avea pe frunte o pată vînătă, în locul unde fusese izbit de apărătoarea de muşte... Da... sigur sir Reginald... bineînțeles... Tocmai dictam nota... O să-l chem pe Jimie Thomas şi o să i-o dau... La ce oră să aşteptăm?... Înainte de masă?... Bine, sir Reginald... la revedere, sir Reginald... nu tocmai, mulțumesc... foarte cald... înnăbuşitor! Vă aşteptăm atunci chiar acum... La revedere!

— Du-te şi chiamă-l pe Ciimta Sahib, porcule! spuse dînsul lui Lalcaha, care stătea lîngă uşă, paralizat de groază. Acesta ieşi în fugă, dar se întoarse imediat.

— Huzur, sahib-ul soseşte.

— Hello, Jimmie, bună ziua, filatura îşi va reduce activitatea începînd de săptămîna viitoare.

— Dumnezeu să-i bată pe toți negrii, spuse Jimmie. Bem un pahar?

— Găseşti unul pe bufet. Zău că mi-e sete şi mie. Pfui!

— Despre ce e vorba? întrebă Jimmie, ştergîndu-şi chelia de sudoare şi turnîndu-şi whisky în pahar.

— Screwwalah bate nota la maşină, spuse Mr. Little.

— Ei bine, în sănătatea ei! spuse Jimmie, oferind directorului un pahar plin pînă la jumătate cu whisky simplu.

— Reggie va veni aici înainte de masă, ar fi mai bine să-ți păstrezi capul limpede, băiatule.

— Pentru înmormîntarea ta! răspunse Jimmie. Dumneata ai socoteli de dat. Eu nu am nevoie să pun uzina în mişcare, merge singură.

— Fă în aşa fel încît culiii să nu afle de notă decît după sosirea lui Reggie, spuse Mr. Little. Sunt tot felul de fanatici

printre ei.

— Nu, pe singurul fanatic care era, l-am, dat afară, afirmă Jimmie. Un tip care a lucrat la Tota şi i s'a urcat la cap, graţie influenţei roşilor. Un lucrător bun, de altfel, dar nu putem lăsa să mişune revoluţionari pe aici.

— Ah! da, am primit azi dimineaţă o cerere de reintegrare din partea Federaţiei Trade-Unioniste. Tocmai vroiam să-ţi vorbesc de ea, spuse Little. Animalele acestea răspîndesc pretutindeni sămînţa revoltei. Nu înţeleg de ce guvernul nu se ocupă de toată afacerea asta.

— Acum sunt împărţiţi în două grupe, spuse Jimmie, mîngîindu-şi mustaţa. Vechea Federaţie a muncitorilor din India, fondată de Oukar Nath, şi Uniunea Drapelului Roşu, fondată, nu de mult, de un tip numit Jackson, din Manchester.

— Toţi nemernicii ăştia ar trebui puşi la zid şi împuşcaţi! spumegă Mr. Little.

Lătratul răguşit al unui claxon puse capăt acestei explozii. Little alergă spre automobil. Jimmie puse paharele la loc, împinse poarta de bambus şi apăru cu paşi nesiguri, în verandă.

— Bună ziua, Little, bună ziua Jimmie, spuse sir Reginald, în timp ce şoferul englez, îmbrăcat în livrea, îi deschise uşa. Sir Reginald era un bărbat de vîrstă mijlocie, scund, bondoc, cu faţa arsă de soare şi brăzdată de vine viorii.

— Ai dat şi ai explicat nota, Jimmie?

— Nu, sir, mă duc să o anunţ, făcu contramaistrul, simţind cum îl arde soarele pe craniul desgolit.

— Aş dori ca soţia dumitale să fie ceva mai îmbrăcată, spuse sir Reginald, privind spre bungalow-ul lui Thomas, unde soţia acestuia îmbrăcată într'un capot, urmărea, cu cel mai viu interes, fazele acestui eveniment rar: vizita lui sir Reginald la filatură.

Jimmie roşi, aruncînd o privire spre bungalow-ul său. Înnebunise de furie, dar îl privea cu umilinţă pe sir Reginald.

— Aşadar, Little, spuse sir Reginald, rînjind strîmb din cauza danturii sale false şi înaintînd spre biroul unde Lalcaha ridica perdeaua de bambus pentru a lăsa să intre muştele şi pe marele om, aşadar, după cum vezi, direcţia a primit ştiri

grave în legătură cu criza care amenință să se producă în Anglia. În interesul Companiei, pentru a feri pe acționari de orice pagubă, a trebuit să luăm această supărătoare hotărîre, nu numai în această filatură, dar şi în filatura de iută din Calcuta şi în minele din Madras. Aştept o telegramă din Anglia, din Clive Street, pentru a fi lămurit mai bine asupra acestei crize nenorocite, vedeți...

— Consilierii verifică acum conturile, îl întrerupse Mr. Little. Registrele nu sunt aici, dar cred că putem fi liniştiți. Am primit luna trecută comenzi însemnate. Dar, în afară, concurența...

— O să mă duc la vice-rege împreună cu o delegație ca să-l sfătuim să mărească tarifele pentru mărfurile străine, spuse sir Reginald, dar guvernul cunoaşte foarte bine situația noastră. Lordul Wolverhampton este un diplomat excelent, care continuă buna tradiție a lui Disraeli, înțelegeți, şi avem un om sigur la conducere, la Londra. Marea Britanie trebue să cunoască foarte bine înțelegerea de la Singapour şi să asigure libera trecere a vaselor noastre prin oceanul Indian. Neplăcut este că hinduşii devin din ce în ce mai nervoşi şi socialiştii de acolo, ştiți dumneavoastră... E foarte greu cu Quaquerii{66} şi cu Gandhiştii{67}... Ştiți că uzinele Stephenson au fost cumpărate de grupul Giarusetgi şi Gigiboy? Aceasta aruncă participarea hindusă la şaptezeci şi cinci la sută față de douăzeci şi cinci, cît avem noi. E destul de prost... dar, continuă dînsul, privindu-şi ceasul, totul depinde de... Bun, o să întîrzii la întîlnirea pe care o am. Ai vrea să-mi trimiți socotelile, Little? Foarte bine, foarte bine...

Se opri pentru a-l lăsa pe director să dea în lături perdeaua, apoi plecă, tîrîndu-şi picioarele şi spunînd: „Bună- ziua, bună-ziua" ca şi cînd un acces subit de amnezie l'ar fi făcut nesimțitor față de cele ce îl înconjurau.

După ce aflară despre schimbarea orarului, culiii se adunară în curte. Gesticulau în urma lui Ciimta sahib. Văzură cum porneşte Daimler-ul mare, strălucitor. Se repeziră înspre automobil, dîndu-şi seama, în chip nedesluşit, că stăpînul filaturii se îndepărtează după ce pronunțase sentința. S'ar fi aruncat la picioarele lui, împreunîndu-şi mîinile, dacă maşina nu s'ar fi îndepărtat. Alergară la Ciimta sahib, rugîndu-l să nu

scadă numărul orelor de lucru.

Ciimta sahib începu să ocărească şi să amenințe că va lovi pe primul „negru” ce se va apropia de dînsul sau care îl va atinge cu mîinile lui murdare.

Culiii se rugară, stăruiră, îşi împreunară mîinile şi se ploconiră pînă la pămînt în fața lui, fiind convinşi că Ciimta era dumnezeul, stăpînul care putea să-i piardă sau să-i scape. Ciimta sahib se retrase atunci în siguranță, în bungalow-ul său. Nadir Chan împrăştie mulțimea.

Munu, care nu ştia nimic despre directori şi despre acționari nici despre crizele amenințătoare, crezu că pricina tumultului era concedierea lui Ratan. Se hotărî să se ducă, în taină, la bungalow-ul sahib-ului şi să-l roage să-l reprimească pe Ratan.

Alergă spre magazia din spatele hangarului, unde se afla pompa. În capătul magaziei era un loc, pe unde se putea sări în grădina vilei.

Aruncă o privire înapoi pentru a vedea dacă nu este urmărit sau observat. Nu era. În fața lui nu se afla nicio piedică.

Apucă vîrfurile ascuțite de bambus ale gardului şi sări peste rugii trandafirilor care creşteau acolo.

Şovăi puțin, ajungînd pe drumul noroios ce ducea spre verandă, căci nu văzu pe nimeni în apropierea bungalow-ului şi nu ştia cumi să se apropie de Ciimta sahib.

Zări, în fine, în verandă, silueta greoaie a contramaistrului şi se hotărî să înainteze, dar în timp ce urca treptele, inima începu să-i bată cu putere.

Nellie Thomas, o femeie uscățivă, cu părul negru, cu fire albe pe alocuri şi cu un obraz viu şi plin de viață, tricota foarte atentă o vestă, dar stătea cu picioarele întinse pe un fotoliu, ceea ce nu se potrivea cu ideea pe care şi-o făcea Munu despre pudoare.

Munu se opri o clipă, apoi ridicîndu-şi mîna la frunte, spuse:

— Salaam.

— Salaam, răspunse dînsa, apoi se întoarse spre Jimmie, care tocmai îşi umplea un pahar, spunînd cu volubilitate: Oh! ce băiat frumos eşti, da, eşti frumos! dar băutura nu te prinde bine, iată unul dintre lucrătorii tăi care o să te vadă în ce hal

eşti!

Jimmie Thomas se întoarse şi aruncă spre Munu sticla de whisky pe care o avea în mînă, crezînd că acesta venise să-i dea o lovitură de cuțit, spre a se răzbuna şi pentru a-şi răzbuna tovarăşii pentru noul program ce intrase în vigoare.

— Poliția! Săriți că îl omoară! strigă Nellie, sărind din fotoliu. Jimmie îşi pierdu cu desăvîrşire cumpătul şi se aruncă, cu pumnul ridicat, asupra nevestei sale. Alunecă însă şi căzu cu un sgomot înspăimîntător, lovindu-şi pumnul de podea. Nellie puse mîna pe un ceainic ce se afla pe o tavă şi i-l aruncă lui Munu ca să se apere. Acesta însă, speriat, o luă la fugă.

Mr. Little auzind strigătele „săriți că-l omoară!" veni în grabă.

— Ce este? Ce s'a întîmplat?

Nellie se ridică repede, cam stînjenită, dar spuse cu o mare prezență de spirit:

— Iată ce s'a întîmplat, sir. Şedeam în fotoliu şi tricotam, cînd, cine soseşte? Dînsul, bineînțeles, şi ce îmi spovedeşte: că ar trebui să umblu mai îmbrăcată şi mai ştiu eu ce. Apoi se duce să-şi caute sticla. După aceasta, vine un băiat, probabil unul din lucrătorii săi, şi iată că omul meu, apucat de furii, îi trînteşte o sticlă în cap. Ar fi putut să-l omoare pe sărmanul negru. Eu am început să strig „săriți că-l omoară". El s'a repezit să-mi dea un pumn, dar a alunecat şi a căzut...

Mr. Little ridică din sprîncene şi Nellie, care se oprise pentru a răsufla, începu capitolul următor al povestirii sale:

— I-am spus întotdeauna că nu trebue să loveşti pe cineva cînd e la pămînt, sir. Băiatul nu a fost rănit. Sunt gata să las lucrurile baltă.

Obrazul lui Mr. Little păstră aceeaşi înfățişare, dar era amestecată acum cu o uşoară bănuială şi neîncredere. Îi privi pe amîndoi întrebător.

— L'am lovit ca să mă apăr, sir, mărturisi Nellie. Cînd sunt cu el, viața mea e în primejdie. Nu pot să mai rabd. Îl voi părăsi. Începu să plîngă, hohotind răguşit, desnădăjduit.

Culiii din filatura lui Sir George White se strecurară în ziua aceea ca stafiile prin cîmpiile vaste ce înconjurau

manufactura. Erau doborîți cu totul de lovitura primită, care le răpea singurul privilegiu ce le mai rămăsese: acela de a munci. Da, era întradevăr un privilegiu, căci le permitea să trăiască. Dacă l'ar pierde, ar ajunge pradă foametei! Doreau să muncească. Ardeau de dorința de a întinde şi curăța bumbacul în magazii, de a se ocupa de maşini, de a curăța deşeurile de pe jos şi de a ajuta să se transforme firul de bumbac în pînză. Doreau să facă orice, devreme ce primeau regulat leafa, chiar dacă li s'ar fi reținut cîte ceva pentru pînza stricată, ori pentru comisionul contramaistrului şi pentru dobînzile datoriilor, de vreme ce puteau plăti pe proprietar şi cumpăra orezul şi lintea pentru o lună. Şi acum erau lipsiți de lucru timp de o săptămînă!...

Li se părea că li se ia dintrodată viața, această mică scînteie de viață ce-i făcea să se poarte cu bunăvoință. Nu mai rămînea din ei decît o haită bizară de oameni secătuiți, sbîrciți, cu ochii înfundați, cu tălpile plate, cu pieptul scobit, cu obrajii scofîlciți. Mizeria lor întrecuse limita durerii, lăsîndu-i nepăsători şi resemnați.

— M'am dus la Ciimta sahib să vorbesc pentru tine, spuse Munu lui Ratan. Era însă furios şi mi-a aruncat cu sticla în cap. Trebue să fie foarte supărat pe tine, altfel nu ar fi dat un asemenea ordin!

— Nu supărarea lui Ciimta sahib e de vină de toate acestea, tîmpitule, ci lăcomia marelui sahib. Vino cu mine la *meeting* şi o să înțelegi. Vor fi acolo culii din toate uzinele şi Uniunea noastră va deslănțui greva.

— Oh! strigă Munu, dacă e aşa, însemnează că l'am defăimat pe nedrept pe Ciimta sahib.

— Nu, nu pe nedrept, strigă cu violență Ratan. Ciimta sahib e un pirat! Îi voi sparge capul, o să vezi! O să-i sparg capul şi lui Burra sahib care vine cu automobilul şi vă micşorează salariile.

Hari, adus de spate, mergea şchiopătînd în urma lor. Furia pe care o purta în suflet era arătată de cuvintele incendiare ale lui Ratan, dar înnăbuşită, în acelaş timp de nenorocirea care îl apăsa.

În vreme ce mulțimea se aduna pe cîmpul pustiit din apropierea bungalow-ului ce serveşte drept cartier general al

Federației Trade-Unioniste, soarele arunca văpăi furioase asupra coşurilor filaturii. Siluetele culiilor ce aşteptau oratorii se profilau pe pământ. Murmurul numeroaselor glasuri creştea ca un val.

Cuvintele rostite cu voce tare de către un reprezentant oficial, în mijlocul unui grup de culii, porniră ca un vultur sau ca un şoim ce-şi ia sborul, rotind în înaltul cerului. Lozinca: Jos noile regulamente! se ridică în văzduhul ce fremăta, avîntîndu-se deasupra orizontului, asemenea cîntecului unei păsări. Glasul, pe numeroase tonuri, a mii şi mii de oameni, deveni simbolul unic al sărăciei şi mizeriei lor, strigătul fecund al tuturor acestor desnădăjduiți cufundați în mocirlă, al pruncilor nou născuți, al copiilor goi, cu stomacul lipit de foame, al tinerilor desfigurați de vărsat şi de răni, al bărbaților îmbătrîniți fără să fi fost vreodată tineri, al femeilor cu pîntece întotdeauna umflate, al bătrînilor ce puțeau şi le curgeau balele din gură, încît erau batjocura copiilor şi a nepoților lor.

— Jos cu Union Jack. Trăiască Drapelul Roşu!

Strigătele acestea se ridicară şi încremeniră pentru o clipă mulțimea, asemenea şocului electric al lăcustelor care usucă dintrodată, pe înserate, vegetația fecundă a pământului tropical.

Ura şi răzbunarea din care țîşnise lozinca, treziră sentimentele adînci ale mulțimii. Obrajii culiilor se înroşiră şi ochii le scăpărau.

— Trăim vremuri grele, spuse un lucrător bătrîn şi sfrijit, scoțînd parcă vorbele din adîncul pieptului.

— Adevărat, îi răspunse un alt culi, cum să putem oare trăi în asemenea timpuri?

— Protestînd împotriva noului regulament, strigă un tînăr.

— Ehei, zise bătrînul, tineretul de astăzi nu mai respectă pe nimeni.

— Bunicule, continuă tînărul, îmi împreunez mîinile în fața ta în fiecare dimineață, nu-i aşa? Dar pentru nimic în lume nu m'aş ploconi în fața lui Burra sahib, care şade în automobilul său. El se lăfăieşte plimbîndu-se, iar eu trebue să umblu pe drumul plin de praf, în arşița soarelui. Pe lîngă toate acestea, ne mai scade şi orele de muncă!

— Da, e întradevăr un stăpîn rău, spuse al doilea culi,

copiii mei nu au ghete. Fetița mea a călcat deunăzi într'un ciob de sticlă şi doctorul spune că va trebui să-i taie piciorul. Englezii aceştia îşi închipue că noi putem trăi cu alocații, în timp ce dînşii vorbesc: *Git mit... git mit...* cu creditorii lor spuse tînărul pe un ton batjocoritor. Apoi, deveni serios şi strigă: Suntem membri ai Uniunii. Ce va face Uniunea?

Strigătul acesta fu repetat de cei mai însufleții dintre culii:

— Ce va face Uniunea?

— Linişte! spuse Ratan, ridicîndu-se în picioare. Oncar Nath, preşedintele Uniunii vă va vorbi... Va urma apoi Savda sahib, Mistha Muzafar şi Jackson sahib, din partea Uniunii Drapelului Roşu; vorbeşte-ne preşedinte. Se înroşi, terminînd cu un gest dramatic.

— Vorbeşte-ne preşedinte, strigă Munu, imitîndu-şi eroul.

— Vorbeşte-ne preşedinte, strigară mai multe voci din mulțime.

Lala Oncar Nath, un bărbat iute, foarte îngrijit, îmbrăcat într'o tunică de homespun şi cu un shoti de mătase, înaintă pînă sub baldachin. Avea vreo patruzeci de ani, dar încărunțise înainte de vreme şi avea multe sbîrcituri în jurul ochelarilor scumpi, de baga. Buza sa de jos se strîmba cu o expresie răutăcioasă pentru tot ce nu era propria-i persoană, dînd obrazului său, bine bărbierit, o înfățişare curioasă de înfumurare, semnificativă pentru cele ce i se întîmplaseră de la întoarcerea lui din Oxford încoace. Încercase să obțină glorie sub scutul unui program socialist, nădăjduind că Ghandi sau guvernul îi va răscumpăra rezultatele unei politici de compromis. Nu-şi atinsese însă scopul. Acum, se cufundase în sînul vechei şi cinstitei „Mame India". Părăsise modernismul pe care îl cultivase în Anglia, deşi declara că încearcă să împace cerințele Orientului şi ale Occidentului, unind vechile idei hinduse despre Muncă şi despre Capital.

— Fraților, spuse dînsul, cu o demnitate care nu produse însă niciun efect.

— Preşedinte, ce ar fi dacă am declara grevă, spuse Ratan, care stătea aproape de baldachin.

— Acesta este cel pe care voiai să-l vezi deunăzi, cînd nu ai fost primit? întrebă Munu, trăgîndu-l pe Ratan de tunică.

— Da, spuse Ratan, împingînd pe copil, fără să-l ia în

seamă. Ei bine, preşedinte, ce părere aveți?

— Frate Ratan, aşează-te, spuse Muzafar, ridicîndu-se în picioare în spatele baldachinului. Ascultă, ascultați-l cu toții pe preşedinte!

— Aha! spuse Ratan, aşezîndu-se.

— Fraților, începu din nou Oncar Nath, în toate vremurile munca organizată sau nu, calificată sau nu, era un factor necesar al producției. În Indiile antice, rolul deținut de muncă în economia națională ca şi problemele ce se năşteau cu prilejul relațiilor dintre întreprinzători şi muncitori erau cunoscute şi se găseşte mult adevăr în dictonul lui Radhana Cusud Mucherji: „Un cultivator dă tot atît de rar peste stăpîn priceput, cît de rar dă un antreprenor peste un lucrător credincios, inteligent şi cinstit”...

— Ce va face Uniunea cu privire la scăderea salariilor, întrerupse Ratan, pe care insulta primită de la preşedinte îl făcea foarte nerăbdător.

— Numai un stăpîn rău şi-ar obosi peste măsură lucrătorii, le-ar da speranțe deşarte, nu le-ar plăti salariile la timp, sau le-ar face rețineri pe nedrept, continuă preşedintele să vorbească în stilul academic al strămoşilor săi. — Numai un lucrător rău şi-ar cere salariul în timpul muncii şi numai un stăpîn rău nu ar plăti salariul datorit muncitorului său pentru munca săvîrşită.

— Un lucrător rău... murmură Ratan.

— Cum rămîne cu greva? strigă cineva din mulțime. Ce va face Uniunea față de scăderea salariilor?

Preşedintele se strîmbă, cu un dispreț şi mai mare:

— Federația Trade-Unionistă a Indiilor va începe tratative cu autoritățile competente, spuse dînsul.

— Aşa ați făcut şi anul trecut la Giamespur şi nu s’a ajuns la nimic, strigă Ratan, ridicînd capul.

— Stați jos, şi nu-l întrerupeți pe preşedinte. Cu proprietarii filaturii din Bombay se poate vorbi. Nu e de niciun folos să grăbim lucrurile şi să ajungem la un rezultat disperat din pricina unei acțiuni pripite. Sunt de părere să negociem. Pe străzile Bombay-ului mişună sute de muncitori fără lucru şi nu putem să pornim greva fără aprobarea Congresului Național Hindus, fără avizul Comitetului.

— Cu sau fără Congres, nu vom mai lucra în aceste condiţii, spuseră mai multe voci.

— Tăcere! strigă preşedintele. Am văzut metodele lucrătorilor din Vilajat. Ceea ce face puterea clasei muncitoare din Anglia, este organizarea. Nu exista nicio uniune a muncitorilor din India, înainte de sosirea mea aici. Nimeni nu auzise vorbindu-se despre aşa ceva. Am muncit pentru voi şi doresc să-mi ascultaţi sfaturile, ca să ieşiţi biruitori. Proprietarii filaturii vă dau de lucru, dar nu sunt duşmanii voştri. Dacă au redus numărul orelor de muncă, trebue să acţionaţi în chip raţional, organizat. Uniunea lucrează în interesul vostru. Lucrează în interesul comun al patronului şi al muncitorului. Trebue să aveţi încredere în Uniune şi în metodele prin care se înfăptueşte în industrie o colaborare între muncă şi capital. Trebue să aveţi încredere în mine şi trebue să aveţi încredere în Comitetul executiv.

— Fraţilor, spuse Savda urcîndu-se repede pe tribună şi înlăturîndu-l pe preşedinte. Membrii comitetului executiv sunt aici. Unul dintr'înşii sunt eu. Vom hotărî de îndată asupra acestei chestiuni. Lala Oncar Nath are o încredere prea mare în proprietarii filaturii. Preşedintele spune că aceşti proprietari nu sunt duşmanii voştri, voi ştiţi bine că nu sunt nici prietenii voştri. De fapt, din altă lume fac parte proprietarii filaturii, exploatatorii, şi din alta voi: exploataţii!

— Are dreptate! E adevărat, strigară cîţiva inşi.

— Ei sunt hoţii, tîlharii care locuesc în bungalow-uri ca în palate, pe care le plătesc din banii pe care îi cîştigă din munca voastră. Mănîncă de cinci ori pe zi şi apoi pleacă la plimbare în Rolls-Royce-urile lor mari. În schimb voi, voi ţesătorii şi torcătorii de bumbac, voi cei care măturaţi praful şi murdăria, sunteţi fără adăpost, fără hrană. Voi sunteţi lucrătorii, muncitorii, milioanele de necunoscuţi care vă tîrîţi în fiecare zi în fabrică şi în afara ei. Voi sunteţi culii, sărmani nenorociţi, care locuiţi cîte douăzeci într'o cameră, în colibe de paie dărăpănate sau în ferme infecte. Pe oasele voastre nu este nici urmă de carne. În sufletul vostru nu este viaţă, sunteţi îmbrăcaţi în sdrenţe. Şi cu toate acestea prietenul meu Oncar Nath spune că interesele voastre şi interesele proprietarilor sunt aceleaşi!

— Şabaş! Şabaş! Savda sahib! strigă Ratan.

Munu îşi simți sîngele curgînd mai repede în vine auzind discursul pasionat al lui Savda, care continuă:

— Lala Oncar Nath este un om foarte bogat. El nu l-a văzut niciodată pe demonul viclean al sărăciei care vă tîrăşte în apele mocirloase ale acestui iad unde vă muşcă scorpionii foamei, unde lipitorile vă sug sîngele, unde rechinii cei mari vă înghit.

— Cîți dintre voi nu sunt în ghiarele contramaistrului din filatura voastră? Cîți dintre voi n'au simțit răzbunarea acestor slugi ale capitalismului? Fratele nostru, Ratan, pe care îl vedeți aici, un muncitor excelent, a fost concediat nu de mult, ca şi alții, pentru singura vină de a fi refuzat să plătească un comision contramaistrului. Cîți dintre voi nu au fost în ghiarele lui pathan, acest paznic şi cămătar la intrarea fabricii sau poate chiar în afară de ea, în zilele cînd se plătea leafa? Cămătarul nu-şi cere capitalul, veți spune, şi e destul de bun că vă îngăduie să-i dați pe urmă dobînda. Dar nu vedeți că trece pe răboj fiecare plată întîrziată, astfel că o sumă mică, împrumutată, devine, în cîteva luni, o datorie atît de grea, încît trebue să-i dați tot cîştigul vostru şi nu vă mai rămîne din ce să trăiți?

Şi cînd vine vremea să nu mai puteți plăti nici capitalul nici dobînzile, pentru că nu mai cîştigați nimic, vă întoarceți acasă şi muriți de foame şi mizerie. Nu veți înțelege odată că de veacuri sunteți victimele celor ce se îmbogățesc pe spinarea voastră?

Munu îi sorbea din ochi pe Savda şi asculta, temîndu se să nu-i scape măcar o vorbă.

— Nu sunt pe lume decît două feluri de oameni: bogații şi săracii — între ei nu este nicio legătură. Cei bogați şi puternici, cei al căror belşug se sprijină pe furt, sunt onorați şi răsplătiți de lumea întreagă şi se răsfață ei înşişi. Voi, cei umili şi răbdători, sărmani nenorociți ce sunteți, trebue să vă obțineți drepturile prin şiretlic. Trupurile şi sufletele voastre sunt frînte. Nu sunteți respectați de nimeni, nici măcar de voi înşivă.

Munu îşi aduse aminte că la Sam Nagar gîndise acelaşi lucru despre săraci şi bogați, dar nu putuse să-şi exprime gîndurile ca Savda sahib.

— Ridicați-vă! Ridicați-vă pentru a vă apăra drepturile, bieți oameni lipsiți de adăpost, ridicați-vă şi cereți dreptate. Ridicați-vă sărmani fricoşi, lipsiți de minte, şi luptați! Fiți oamenii care ar fi trebuit să fiți şi nu vă tîrîți spre fabrici ca nişte viermi. Apărați-vă viața ori vă vor nimici cu desăvîrşire. Urmați-mă! Începînd de mîine, intrați în grevă, şi noi vă vom plăti ca să puteți să vă luptați cu stăpînii voştri. Acum sculați-vă şi repetați împreună cu mine Charta{68} plîngerilor voastre.

Se opri o clipă. Mulțimea încordată se ridică în picioare, fremătînd. Savda continuă: „Suntem ființe omeneşti, nu maşini fără suflet".

Mulțimea repetă aceste cuvinte după dînsul.

— Vrem să avem dreptul de a munci fără să plătim comisioane. Vrem case curate. Vrem şcoli pentru copiii noştri şi staule pentru vitele noastre. Vrem să fim lucrători pricepuți. Vrem să scăpăm din ghiarele cămătarilor. Vrem salarii cinstite, nu simple alocații, chiar dacă timpul de muncă trebue să fie redus. Vrem să lucrăm mai puține ore pe zi. Vrem să fim siguri că contramaistrul nostru nu ne va concedia fără preaviz! Vrem ca organizația noastră să fie recunoscută de lege!

Cuvintele Chartei se ridicau înspre cer. La început erau cuvinte simple, neîndemînatice, care se împleticeau, ca şi cînd ar fi fost cîntecul unor copii mici la şcoală. Mai apoi, gîtlejurile aspre ale muncitorilor se siliră să urmeze ritmul vorbelor lui Savda, ce răsunau ca un gong. Accentele acestea bizare se uniră într'un strigăt pasionat, ce se înfipse de-a dreptul în soare, ca o lovitură de cuțit.

Se auzi apoi un vuiet adînc şi un sunet prelungit, ieşit din piepturile ce-şi reluau răsuflarea; se zăriră zîmbete pe jumătate conştiente, jumătate fericite, ce izvorau din ochii cu apă adînci ai culiilor. Timp de cîteva clipe, se putu auzi murmurul dulce al zefirului ce adia în lanuri, în cîmpii şi în mlaştini.

Deodată, un strigăt plin de durere se înălță, crescînd. O voce desnădăjduită strigă aceste cuvinte:

— L-au răpit! L-au răpit! Mi-au răpit băiatul! Ce să mă fac! Bărbatul acesta îmi spune că fiul meu a fost răpit.

— Au răpit! Au răpit! Repetară cîteva glasuri din mulțimea atentă. L-au răpit, pathanii.

Se auzi un murmur:

— I-au răpit! Cîinii musulmani, bestiile astea au răpit copii hinduşi!

Se făcu apoi tăcere.

— Ce este, strigă Savda, ce s'a întîmplat?

Drept răspuns nu auzi decît plînsul unui culi, un plîns ciudat, asemănător cu urletul unei hiene.

— L-au răpit! L-au răpit! Un copil hindus a fost răpit de către musulmani, spuseră cîțiva dintre culii.

Se produse un freamăt de teamă şi ură.

— Duceți-vă acasă, duceți-vă acasă, e numai un svon răspîndit de către duşmanii noştri, strigă Savda. Să nu vă duceți mîine la lucru. Uniunea vă va da o alocație. Ne întîlnim mîine, aici pentru hotărîri.

— Dar a fost răpit un copil hindus, sahib, spuse din nou o voce.

— Nu numai unul! Mai mulți! adăugă o altă voce.

— I-au răpit! I-au răpit! Mahometanii aceştia păgîni, şi-au ridicat capetele pînă la cer. E o insultă adusă religiei noastre!

— ...Porcii! Corciturile! O să plătească!

Vuietul crescu.

— Hai plecați, plecați odată, gloată neştiutoare! strigă Savda. O să vedem noi ce e.

— Nu! Vrem răzbunare! Ne iau banii şi ne iau şi copiii. Să ne răzbunăm!

— Tăceți odată, tîmpiților, strigă Ratan, sărind pe tribună. Vă voi apăra, dacă întradevăr copiii voştri au fost răpiți, dar duceți-vă întîi acasă să vedeți de-i adevărat sau nu.

— Mîncători de linte ce sunteți, hinduşi puturoşi! O să vă învățăm noi să vă mai bateți joc de religia noastră. Strigătele cîtorva hinduşi mahometani se auzeau într'un colț îndepărtat al estradei, unde erau îngrămădiți şi unde începuseră să sară turbanele şi să curgă pumnii.

— Ratan! Ratan! strigă Munu, dar glasul îi fu acoperit de tărăboi.

Munu alergă după Ratan şi se agăță de tunica lui, tremurînd. Se întoarse şi văzu că mulțimea era frămîntată de mişcări asemănătoare valurilor şi că obrazurile se ridicau şi se coborau, cuprinse cu desăvîrşire de panică. Munu rămase

îngrozit şi nemişcat privind sutele de trupuri ce se ghionteau, se împingeau, ca un roi speriat. Era un adevărat tumult din care nu se putea auzi decît: „i-au răpit”. Munu uită deodată avîntul întăritor al cîntecului Chartei şi simți că e înghițit de atmosfera turbure, creată de frămînfarea brațelor, de strălucirea ochilor şi de tonul isteric a vocilor.

Mintea lui şovăia între amintirea discursului mişcător al lui Savda şi palidul spectru al fricei pe care vorbele „i-au răpit” îl înfățişa. În mintea sa acest conflict reamintea clipele arestării lui Prabha. Cele două scene i se părură asemănătoare mai ales cînd zări nişte polițişti în uniforme albastre, lovind cu bastoanele în primele rînduri ale mulțimii.

— I-au răpit! Ne-au răpit copiii! Ah! tîlharii — se poate una ca asta? strigă mulțimea,

— Tu du-te acasă, îi spuse Ratan lui Munu şi smulgîn- du-şi tunica din mîinile încleştate ale copilului, se aruncă în mulțime, cu capul înainte.

Munu rămase pe estradă, strigîndu-l pe Ratan, apoi încercă să pătrundă întunericul ce se lăsa, spre a-l zări pe Hari printre figurile arămii, cu dinți strălucitori.

— Eşti hindus sau mahometan ? răcni un pathan, înalt şi gras, învîrtind un baston în mînă. Munu amuți pentru cîteva clipe, înghețat de groaza unei morți sigure. Ar fi vrut să țipe, dar gura i se deschise fără să scoată vreun sunet. Ochii i se deschideau, şi se închideau la loc. Şovăi mai puțin de o clipă, apoi sări în lături, spre dreapta. Auzi bastonul pathanului sfărîmîndu-se de estradă.

Îşi făcu drum prin mulțime pînă fu luat de valul culilor ce fugeau.

— Pathanii au răpit copiii acestor sărmani oameni de acum cîteva luni de zile.

Munu auzi aceste cuvinte, spuse de un culi, în timp ce alergau.

— Proprietarii filaturii îi încurajează, iar sarcar-ul e înțeles cu ei! adăugă un altul.

— Da, Da! zise al treilea culi. Pathanii i-au răpit pe copii şi i-au adus cu automobilele, iar sarcar-ul nu face nimic pentru ca să pună capăt acestor lucruri. Cum putem să ne lăsăm copiii aici?

— Dar, spunea un funcționar trade-unionist, pathanii sunt dușmanii voștri. Două sute de pathani au fost întrebuințați anul trecut de către proprietarii uzinelor pentru a sparge greva lucrătorilor de la fabricile de uleiuri. Au plătit în ascuns pe grevişti. Trebue să le dăm acum o lecție.

— Să mergem să cerem socoteală lui Sidi Chan, cămătarul din Albert Road, spuse un tînăr culi. Ce îngîmfat mai e şi ăsta!

Munu avea poftă să-l însoțească pe acest culi, dar îşi aduse aminte de timpul în care îl văzuse pe Hari sub loviturile de baston ale unui cămătar pathan. Lăsă în urmă pe bărbații ce ocărau sau comentau răpirea copiilor.

La capătul străzii, zări nişte oameni ce se ghionteau şi se pălmuiau. O luă pe drumul spre oraş, tupilîndu-se pentru a nu i se zări umbra în noaptea luminoasă ce cobora din ceruri, ca o femeie cu şorțul împodobit cu stele, ca o pavăză ce apără pămîntul fierbinte şi crud.

Cunoştea un drum mai scurt spre Dhobi Talao, drum care trecea printr'o colonie de proscrişi{69}.

La colț, părăsi şoseaua, alunecînd prin noroiul şi huma şanțului. Era obosit şi descurajat. Se afundă în întuneric, nădăjduind că va putea găsi un loc unde să doarmă.

Cînd intră în oraş, cerul fără lună era tăcut. Pămîntul însă, pămîntul Bombay-ului, cu străzile sale înguste, cu casele şi templele sale, cu minaretele şi mausoleele, cu marile birouri, pămîntul contrastelor, unde fastul hibrid al celor bogați se împletea cu mirosul grăsimilor fripte în tigăile săracilor, pămîntul Bombay-ului, oraş de lux şi oraş de mizerie, cu înfățişarea decentă, ce ascunde sărăcia, munca excesivă, murdăria lăzilor de gunoi şi germenii bolilor, oraş în care minciunile patronilor se vădesc în lipsurile şi slutenia săracilor, pămîntul Bombay-ului era în seara aceea un adevărat haos.

Ce se întîmplase? Munu nu ştia. Se îndepărtase grăbit de turburările din uzine, vrînd să lase în urmă sgomotul bătăliei, dar întîlni aceeaşi larmă, încă şi mai puternică, căci era răsfrîntă de zidurile înalte din împrejurimi.

Părăsi străzile în care grupuri de oameni, neliniştiți, şuşuiau pe sub porți şi intră în Bhendi Bazar, unde valurile mulțimii se împingeau pînă într'o grădină.

Se amestecă şi el prin mulțime, stînd însă puțin mai la o parte, cu o ciudată nepăsare față de simițimintele acestor oameni, deşi era curios să ştie pricina pentru care se întruniseră în acest loc. O află numaidecît.

Un bărbat mic şi gras se ivi, pe o platformă, vorbind mulțimii.

— O! frați hinduşi, treziți-vă, dacă cinstiți cît de puțin pe mamele şi pe surorile voastre! Ieşiți din case înarmați cu bastoane, căci generosul nostru guvern nu ține seamă că femeile şi frații noştri au fost măcelăriți şi necinstiți de către musulmani. Mai mult, s'au dat porunci să se tragă asupra oricărui grup mai mare de cinci persoane. Trebue să fim gata să ne apărăm noi singuri, căci generosul nostru guvern ne ia nouă bastoanele, dar cuțitele şi bastoanele lor nu le ia. Ce însemnează toate acestea? Toate acestea însemnează că trebue să le arătăm acestor mahometani necredincioşi curajul nostru! Jos mahometanii! Jos mahometanii! Jos...

Munu se cățără pe scîndurile unei prăvălii închise pentru a-l vedea mai bine pe cel ce vorbea. Zări un băț care-l izbi pe orator peste gură. Se auziră strigăte: „Hai! Hai! Ucis! Asasinat!"

O clipă, mulțimea păru că scrîşneşte din dinți; urmă apoi un murmur nedesluşit. După aceea izbucniră strigăte de: Moarte musulmanilor! Să ne răzbunăm! Să dăm foc! Să prădăm!"

Gloata începu să se înghesue pentru a-şi face loc spre grădiniță, şi mai departe, spre strada Abdul Rahman.

Un tînăr ofițer englez, îmbrăcat în haină kaki, urmat de zece polițişti indieni, goni mulțimea cu lovituri de baston.

Munu zărindu-l pe ofițer, sări jos de pe dughiană, alunecînd în graba sa de a se adăposti în întuneric. Simțind că trebue să meargă în direcția opusă mulțimii, se îndepărtă spre Sandhurst Road. Tîmplele îi băteau. Imaginea bastonului care îl izbise pe bărbatul acela în obraz, i se înfipsese în minte ca un cui. Omul acela murise, fără îndoială. Vălul morții îşi desfăşura umbra în fața ochilor copilului. Munu vorbea singur, eu un glas plîngăreț, plin de milă pentru el însuşi. Umblînd într'un fel de delir, repeta:

— Ce-o fi? Ce s'a întîmplat?

Cerceta ulițele pentru a găsi o deslegare. Dar şi ulițele nu-i

ofereau, drept răspuns, decît fațadele caselor fantastice, înfipte ca nişte stînci de-a-lungul străzilor înguste, arătîndu-şi prin umbrele groase ale verandelor, ferestrele luminate ce păreau ochii unei lighioane uriaşe.

Munu se gîndi la dealurile din Kangra. Stîncile de pe tăpşanele lor îi răspundeau cu aceeaşi nepăsare brutală cînd îşi căuta o capră pierdută.

În adîncul negru al dughenelor şi al tindelor domnea aceeaşi tăcere vrăjită ca şi în umbra cea mai întunecată a munților. Ecoul tunetului îndepărtat făcea ca tăcerea să fie şi mai impresionantă.

Moartea umbla pe pămînt sub înfățişarea maselor de întuneric înşelătoare — ca într'un vis rău — care se apropiau cînd în cete şerpuitoare şi mlădioase, cînd pe neaşteptate ca nişte hoarde gîfîitoare, năpustindu-se în văzduh, isteric şi frămîntate ca nişte forme multiple ale lui satan, ce hăituesc oamenii, pînă la moarte.

Munu începu să păşească mai încet pentru a-şi dovedi că nu era pradă vedeniilor ce-l înfricoşau.

„Sunt născut în regiunea colinelor, sunt curajos şi am umblat de sute de ori singur prin noapte, am trecut chiar prin cimitire şi prin locurile unde se ard morții. De ce mi-ar fi teamă? Mă întreb, unde o fi Ratan şi ce o fi făcînd? Dar Hari? Lacşami şi copiii trebue să fie acasă. Poate dorm! Totuşi, nu-mi pare rău că sunt departe de ei. De ce nu simt oare dorința să mă reîntorc pe cîmpul filaturii, acum cînd sunt departe?"

Un strigăt se înfipse în bezna ce se întindea în fața lui, asemenea unui trup uriaş.

Nişte glasuri puternice strigau: *Allah oh Acbar.*

Începu să alerge. Trecînd pe lîngă un bazar, zări un bătrîn în sdrențe, cu picioarele subțiri, fugind cît îl țineau puterile, urmărit de un pathan uriaş. Munu rămase pe loc, privind cu nesaț în depărtare. Doi mahometani care veneau din direcția opusă, cu bastoanele în mîini, se aruncară asupra bătrînului, ce tremura de groază ca un animal încolțit şi bîlbîia:

— Ram! Ram! Sunt mort!

Uriaşul care îl urmărea pe acest nenorocit îl lovi în spate, strigînd:

— Păgînule! Fiu al lui Eolis!

Bătrînul țipă, gemu, şi căzu grămadă în mijlocul drumului.

Munu o luă în direcția opusă bazarului unde se desfăşurase drama, şi alergă cît îl țineau picioarele. În goana lui nebună, i se părea că sgomotul vîntului e murmurul conspiratorilor mahometani, care îl urmăresc, cu spada în mînă. Totuşi, simțind că nu este rănit, continuă să fugă, uşor şi sprinten, pînă cînd auzi o larmă grozavă şi zări o casă mare arzînd cu flăcări ce se înălțau pînă la cer şi luminau pămîntul într'o orgie strălucitoare de roşu, auriu şi liliachiu.

— E casa lui Mulgi Madhorgi, negustorul de dulciuri. Pathanii i-au dat foc. Nu te apropia, or să te omoare! zise un bătrîn gugerati ce stătea în pragul casei sale, ținînd mîna pe umărul unui prieten pe care voia să-l oprească.

Munu auzi observația. Privi, pentru a vedea dacă nu cumva găseşte în partea aceasta un loc unde să se poată odihni, nepedepsit, peste noapte.

Deabia îşi întoarse privirile şi auzi ridicîndu-se din cercul de foc strigătele mahometane: *Allah oh Acbar!* urmate de o goană nebună ce se îndrepta înspre dînsul.

Se ascunse într'o ulicioară ce ducea la Operă, dar fu întîmpinat de urletele unei femei, care se bătea cu pumnii în piept şi îşi smulgea părul, pe-o verandă, strigînd:

— Unde eşti, copilul meu? Unde eşti? Unde ai plecat?

Munu nu îndrăzni să se apropie de dînsa, de teamă să nu-şi închipue că vrea să o lovească. Se întoarse înapoi pentru a vedea dacă nu poate să se înapoieze pe unde venise. Pathanii porniți după pradă răspîndeau groaza pe uliți, strigînd:

— *Allah oh Acbar!* lovind cu patul puştii sau cu bastoanele în porțile caselor şi învîrtind cuțite în mînă.

Munu, cuprins de nelinişte, era sigur că fusese prins în valea morții. Dinspre partea înspre care voia Munu să se îndrepte, noi grupuri de polițişti sosiră, alergînd fără sgomot pentru a-i putea surprinde pe răsvrătiți.

Băiatul intră sub umbrarul de lemn al unei dugheni, temîndu-se acum de baionetele polițiştilor şi tot atît de sigur ca şi mai înainte că va întîlni moartea. Totuşi, bărbații în uniforme albastre trecură înainte fără să-l zărească. Chiar şi femeia se făcu nevăzută.

Munu se linişti şi răsuflă adînc. Continuă apoi să se tîrască

de-a lungul zidurilor, privind cu băgare de seamă în fața şi în spatele lui, pentru a fi sigur că nu e văzut.

Ajunse, cu paşi şovăitori, la capătul străzii şi avu curiozitatea să privească scena pe care o lăsase în urmă. Pathanii se băteau corp la corp cu poliţiştii.

Îngrijorat de gîndul că va vedea desigur morţii căzînd la pămînt, intră, fără să bage de seamă, în grădina Operei, unde se întîlniseră două cete de răsvrătiţi.

Pătrunsese chiar în mijlocul unui vîrtej de pasiuni.

Hinduşii şi mahometanii se luptau, strîngîndu-se ucigaş unii pe alţii şi strigînd: *Allah oh Acbar! Cali Mai Chi Giai! Civa Gi Chi Giai!*

— *Mar Mai hit and see*[70] spuse o voce provocătoare, oprită de o lovitură de pumnal. Vocea slăbi imediat pînă ajunse un murmur, apoi nu mai pronunţă decît un singur cuvînt: „Ucis!"

— Măgarule! Păgînule! urlă cît putu învingătorul în văzduhul fierbinte şi greu.

„De astă dată moartea e sigură, îşi spuse Munu, furişîndu-se pînă la un tramvai ce rămăsese în colţul grădinii. În clipa aceasta simţi deodată, în ceafă, apăsarea unor degete groase. Era întins la pămînt şi, privind din locul unde căzuse, zări un mahometan, profilîndu-se în lungul tramvaiului. Îşi închise ochii instinctiv, lăsîndu-se în voia sorţii, ca şi cînd ar fi fost mort. Pathanul îi dădu o lovitură de picior, murmurînd cu dispreţ: „Cîine!" şi se apropie de tovarăşii săi, care omorî- seră pe hinduşii care nu reuşiseră să fugă.

Grădina se goli repede, căci pathanii sălbatici şi plini de sînge se îndepărtară strigînd şi lovind cu picioarele. Timp de o clipă, fu tăcere.

Apoi, strigătele muribunzilor se ridicară în acelaş timp cu adierea mării, ce venea dinspre plaja din Ciaupatxi. Forme fugare se desprinseră, ivindu-se din cotloane nebănuite şi pieriră în umbră.

Munu deschise ochii pentru a cerceta cu privirea, dincolo de linia de tramvai, grădina în formă de triunghi, înconjurată de un gard de fier. Se hotărî să se ducă acolo, printre mărăcini.

Cînd se ridică, auzi un ţipăt de agonie şi sunetul metalic al unui baston ce bătea în pămînt. Ascultă, cuprins de o

nervozitate îngrozitoare ultimele convulsii ale muribundului. Părea cu neputință să poată scăpa din locul acela. Se întinse din nou pe pământ şi îşi opri răsuflarea pînă cînd auzi ultimul strigăt al nenorocitului. Şovăia între dorința de a se apropia de acest omi şi aceea de a se lăsa pradă desnădejdii. Dar trupul lui, îngreunat de groază, capul plin de vedenii, ochii săi pe jumătate închişi de oboseală şi de aşteptarea în întuneric, refuzau să-l mai servească. Rămase culcat, resemnîndu-se.

Deodată simți că cineva alerga în jurul lui.

„Mi-a sosit oare sfîrşitul?" se întrebă. Această întrebare era însă hărăzită să rămînă fără răspuns. Aştepta, gata să-şi dea ultima suflare. Nu mai avea timp să se gîndească la trecut şi focul dorințelor părea că l-a părăsit. Sfîrşitul lui nu se apropiase însă, căci doi bărbați din Liga Serviciului Social îl ridicară şi îl duseră pe veranda unei şcoli, la o sută de metri depărtare.

Munu îşi ținea dinadins ochii închişi, pentru a da impresia că are nevoie de îngrijiri. Totuşi, îşi dădea foarte bine seama de tot ce se întîmplă cu el. Ar fi de dorit să fie inconştient, rănit cu adevărat, mort sau leşinat. Nu putea îndura chinul lent la care îi era supus creierul. I se părea că simte în cap dogoarea unui cuptor ce pîlpîie consumînd, încetul cu încetul, toate elementele sensibile şi distruge orice resurse de energie nervoasă ce-i mai rămăsese după atîtea luni de muncă în filatură. Acum nu mai era decît un atom ce strălucea în întuneric, pe dărîmăturile acestei nopți de iad.

Voluntarii Ligii de Ajutor Social îl culcară pe o saltea, în veranda şcolii, unde lămpile luminau trupurile unei mulțimi de cerşetori, de săraci şi de culii, care fuseseră desigur adunați de pe străzile unde dormeau deobicei.

Un doctor, care îi aduse aminte lui Munu de fratele babului din Şam Nagar, căci purta o pălărie şi o haină de culoare închisă, îl întrebă unde e rănit. Munu dădu negativ din cap şi rămase înțepenit, într'o nemişcare desăvîrşită. După ce îl examina, doctorul scrise ceva pe o hîrtie şi plecă.

Un voluntar aduse un pahar de lapte. Munu, umil şi recunoscător, se ridică pentru a-l bea. Lichidul cald şi dulce îi puse sîngele în mişcare.

Dacă s'ar fi culcat la loc ar fi putut să adoarmă, şi s'ar fi

trezit a doua zi de dimineață, liniştit şi vesel. Deschise însă ochii şi privi în jurul său. Veranda întunecată era plină de o duhoare îngrozitoare. Murmurele sărmanilor oameni se ridicau în aerul otrăvit, ca nişte fîşii groase de bumbac.

Munu încercă să nu respire prea adînc, dar nu se putu opri de a privi cu scîrbă pe bolnavii din jurul său. Unii stăteau ghemuiți pe pîntecele lor umflat, alții se sprijineau pe piepturile lor scobite; cîțiva sforăiau sgomotos, alții îşi priveau rănile, cu ochii ficşi, stinşi, iar alții, în fine, erau cuprinşi de accese de tuse.

Copilul vru să deschidă gura, dar simți cum îl năpădeşte un miros de piper umed şi de excremente. Strînse buzele, mulțumindu-se să geamă. Fu din nou scîrbit de mirosul murdar şi se hotărî să plece din locul acesta unde era cu neputință de stat şi să se ducă să doarmă pe plajă. Erau acolo nişte barăci ce rămîneau goale toată noaptea. Le văzuse. Numai să nu fi avut şi altcineva gîndul acesta. De-ar găsi locul liber!

Se ridică şi începu să umble. Nimeni nu părea să se ocupe de dînsul. Poarta era chiar în față şi oamenii intrau şi ieşeau. Trecu dincolo de gardul cu zăbrele.

Îşi spuse deodată că va trebui să meargă cel puțin trei sute de yarzi pentru a ajunge la Ciaupatti. „O fi oare prudent?" dar înainte de a aştepta răspunsul, mormăi: „Oricum ar fi, aici nu mai pot să stau". Imaginile oamenilor pe care îi lăsa în urmă dansau, se amestecau în cap, cu ciudate amintiri personale: se vedea mergînd desculț pe drumul de la Şam Nagar, rătăcind fără țintă pe şoselele din Daulatpur sau pe străzile din Bombay. Alerga, şi mişcările trupului său transformau timpul şi spațiul într'un gol uriaş. Transformau amintirea omorurilor, al căror martor fusese în astă seară, într'o perioadă de nesiguranță, dominînd amestecul strigătelor, gălăgia urletelor, contactul aspru al mîinilor brutale, dominînd fluxul nenumăratelor valuri ce se frămîntau la marginea stîncilor îndepărtate, în fața ochilor săi.

Alerga ca şi cînd ar fi fost o rachetă ce dorea să se stingă în marea nemărginită. Nu-şi simțea trupul. Trecu ca un uragan devastator pe lîngă marile clădiri de pe partea cealaltă a podului din Ciaupatti.

Zări, în fine, o magherniță dărîmată, cu un umbrar de pînză. Ziua, se vindeau aici nuci de cocos. Statuia de marmură a lui Tilac era mică şi neînsemnată față de marea întindere de apă care se unduia ca un şarpe şi care îşi scuipa veninul de spumă albă pe malurile Indiei. Intră în magherniță şi privi în jur. Era loc destul. Se culcă pe jos şi se odihni.

Sgomotul răsvrătit al oceanului îl cufundă în somn.

Dimineața, tîrziu, cînd se trezi, nu ştia nici unde să meargă, nici ce vroia.

Prăvălia de cocos nu se deschidea decît după masă, aşa că nimeni nu veni să-l turbure.

Privi multă vreme soarele care umplea dughiana şi asculta mugetul neîntrerupt al mării, ce se auzea dincolo de perdeaua de iută.

Noaptea fusese rece, şi Munu tremurase mult timp în zori. Acum, însă îi era cald, ardea chiar. Şi era liniştit, cu tot golul din creierul şi stomacul său.

Încercă să se mîngîie, spunîndu-şi că după atîtea luni de zile în care fusese nevoit să se scoale în zori, i se cădea acest răgaz. Era ca pe vremea cînd hoinărea după amiezile în satul său, trăgînd cîte un somn, în timp ce vitele păşteau. Păşunile înverzite ale oceanului aminteau într'adevăr libertatea cîmpiilor.

Totuşi, obiceiul de a se duce la filatură în fiecare dimineață întipărise în el conştiința muncii pe care o avea de îndeplinit. Avea remuşcări. Simțea că ar fi trebuit să facă ceva... dar ce?

Ce trebuia să facă? Unde trebuia să se ducă? Ce dorea? Acestea erau întrebările pe care şi le punea şi răspunsul la ele era negativ. Nu găsea niciun răspuns.

I se părea că fusese întotdeauna în această stare de spirit, ori de cîte ori se simțea părăsit, ba chiar, cîteodată, şi cînd era ocupat şi se găsea printre oameni.

În zilele în care muncea şi venea acasă să mănînce, arareori suferise de singurătate, cu toate că era prăpădit de oboseală şi cu toate că îndura o mulțime de mizerii. Căci vorbea, şi îi auzea şi pe ceilalți vorbind, făcea pozne, dormea şi se trezea cu nădejdea zilei de mîine. Asta însemna „să trăieşti!"

Acum, îngrozitoarea singurătate a sufletului, izolarea pe

care reuşise s'o risipească prin zelul şi entuziasmul său, prin munca şi prin interesul pe care îl avea faţă de viaţa celorlalţi, prin dragostea spontană pe care le-o dăruia, singurătatea aceasta, ce se adăuga lipsei de lucru, de hrană, lipsei oricărui scop de atins, îl apăsa.

Îşi dădu deodată seamia că de cîteori începea să se mişte, să acţioneze, reuşea să înfăptuiască ceva. Cînd a fugit din Şam Negar, l-a întîlnit pe Prabha, cînd a vrut să părăsească Daulatpur, l-a întîlnit pe conducătorul de elefanţi. Hari şi Ratan nu ar fi fost prietenii lui, dacă nu ar fi venit la Bombay.

„Cu toate acestea, au fost luni şi ani de zile, îşi spuse el, cînd am lucrat, sau am rătăcit singur. Mă voi întoarce totuşi la filatură pentru a afla ce s'a întîmplat".

Se scutură, se întinse, căscă, se sculă şi ieşi afară din baracă.

Plaja era pustie. Nu se zăreau decît vreo cîţiva pescari ce-şi întindeau năvoadele. Se duse pînă la podul din Ciaupatti şi văzu priveliştea caselor verzi, albe şi roşii, înghesuite pe crestele joase, numite Malabar Hill.

În jur, viaţa părea că se scurge, liniştită şi naturală, fără nicio urmă a luptelor din ajun. Automobilele întreceau trăsurile şi bicicletele. Vedea firmele prăvăliilor. Pe una scria : *Automobile de lux.* Pe alta: *The American auto Part Co.,* pe a treia *Bhartija, maşini hidraulice,* pe a patra *Laboratorul medical al doctorului N. J. Madi, MB. BS. M. R. C. P. (London),* iar pe alta scria : *Bhorat Sivadeshi Stores.*

Cînd ajunse la locuinţele Parec, zări nişte culii, bărbaţi şi femei, ce cărau coşuri de la prăvălie pînă la o căruţă cu doi boi. La încrucişarea drumurilor stătea un poliţist.

Munu se opri şi privi boii, cu un aer absent. Vitele aveau coarnele răsucite şi mestecau paie, aşteptînd cu răbdare, fără conducător, fără să le pese de muştele ce li se aşezau pe coaste în locurile unde, din cauza frecării neîntrerupte a şleaurilor{71}, aveau răni.

Prăvăliile nu erau încă deschise, dar oamenii treceau grăbiţi pe caldarîm. Într'o mînă ţineau umbrelele, iar cu cealaltă îşi fluturau pulpana şorţului pentru a-şi răcori picioarele goale.

Munu îi privi pînă i se păru că nu mai vede decît picioare, picioare, pretutindeni picioare.

„Ce s'a întîmplat?" se întrebă dînsul, „afacerea de aseară s'a terminat oare?"

Desigur, totul părea în ordine, în dimineața aceasta. „Totuşi, îşi spunea Munu, e cu neputință". Se simți înşelat de această conspirație a tăcerii. Oamenii aceştia treceau, păstrînd cu gelozie taina răscoalei.

Ardea de dorința de a vorbi cu cineva pentru a afla noutăți. Nu zări însă decît un corb deasupra unei ferestre, aplecîndu-se pentru a vedea dacă nu poate să ciugulească ceva.

Munu privi în depărtare, cu mintea goală, pentru o clipă.

Îl văzu apoi pe polițistul care dirija circulația, vorbind cu un pars bogat.

Munu se apropie de ei şi, imitînd gesturile unui cerşetor, începu să strîngă frunzele căzute lîngă căruță.

— Părerea poliției, spunea polițistul către pars, este că svonurile despre răpiri erau lipsite de bază. Poliția a încercat să restabilească ordinea printr'o ordonanță. Dar au avut loc acte de violență pe teritoriul fabricilor, şi în tot oraşul, şi toate forțele polițieneşti, împreună cu poliția înarmată, au fost mobilizate, pentru a face față elementelor răsculate. Cu toate că s'au comis multe crime, Sarcar-ul nu a făcut apel la armată. Poliția a reuşit să fie stăpînă pe situație. În dimineața aceasta, oraşul e mai liniştit. Culii de la calea ferată şi din fabrici au reluat lucrul. După cum vedeți, circulația se face normal...

Munu suferi o criză de conştiință... Trebuia să se întoarcă la lucru. Filatura era deschisă, nu era grevă, Hari s'a dus desigur la lucru.

„Mă duc şi eu", îşi spuse, şi se îndepărtă.

Nu merse nici măcar două sute de yarzi, şi auzi doi voluntari ce discutau cu seriozitate cu un bărbat îmbrăcat în veston, care din timp în timp, scria într'un carnet, cîteva cuvinte.

Munu încetini pasul, şi începu să şchioapete ca şi cînd ar fi fost rănit. iSe aşează pentru a-şi freca piciorul şi a-l acoperi cu praf.

— La ora şapte, în dimineața aceasta, dicta unul dintre voluntari, Alva şi Chaş, conducători ai partidului muncitoresc, au adus pe un mahometan, numit Rahim, în ceainăria din

colțul străzii Suparibang pentru a ajunge la o înțelegere cu pathanii. Deodată, un pathan necunoscut îl lovi pe Alva în obraz. După o jumătate de oră, trei sute din cei patru sute de lucrători ai filaturii au venit în grupe, înarmați cu bastoane, atacînd tabăra pathanilor, drept represalii pentru atentatul săvîrşit împotriva lui Alva. Un cordon de poliţişti înarmați veniră să-i apere pe pathani, făcînd demonstrație evidentă de favoritism. Cea mai mare parte a cetei se răspîndi, dar un grup se opri la biroul Uniunii din Dowdar Thackersey Hall. Deputatul-comisar de poliție obținu ajutorul armatei. Cîteva plutoane ale regimentului Warwickshire fură trimise în oraş, cu mitraliere. Ministrul de Interne a telegrafiat brigăzii Bona pentru a cere noi forțe militare. Noi am cerut o întrunire a şefilor hinduşi şi musulmani, la d. Siria...

În clipa aceasta trecu o limuzină şi atenția congresiştilor fu atrasă de silueta înaltă şi spătoasă, îmbrăcată princiar, în țesături împodobite cu astrahan şi cu semilune roşii, care coborî din maşină.

„Bande matram".

Munu îi auzi pe membrii Congresului salutînd pe majestatea sa. Nu ştia despre ce e vorba, dar era curios şi impresionat.

— Ce fac leaderii noştri? exclamă demnitarul. Ce fac poliția şi guvernul? Ce fac noii membri aleşi de corporație? Ce fac şefii „Mişcării Tinerilor" ? O noapte întreagă pathanii au fost asasinați de către hinduşi şi Congresul nu a luat nicio măsură! Dacă Miss Mayo a venit în Indii şi a scris un capitol asupra răpirilor de copii pentru jertfe rituale, nu puteți nega că e o scriere primejdioasă.

Congresiştii tăcură. Ziaristul cu carnetul de note se apropie totuşi şi întrebă: „Situația pare că trebue să se transforme într'un conflict hinduso-musulman, care să cuprindă toată India, maulana Hasrat Ali?

— Fără îndoială, răspunse maulana, care adăugă cu o voce răsunătoare: vom organiza apărarea personală a mahometanilor.

— Dar Congresul vrea să alcătuiască un Comitet de Pace, spuse unul dintre congresiști.

— Da, voi vorbiți întotdeauna de pace, spuse maulana,

vorbiți de pace, dar vă gîndiți la război. În timpul acesta, hinduşii huligani din Kalbadevi au ucis trei musulmani şi cincizeci de lucrători din fabricile musulmane au fost arestați. Venim, tocmai acum din spitalul *King Edward.* Sunt mai mulți răniți musulmani decît hinduşi.

— Salaam, maulana, spuse ziaristul îndepărtîndu-se. „Nu publica interview-ul", strigă maulana, dar omul încălecase pe bicicletă şi se îndepărta repede.

Se mai opri un automobil. Munu văzu un alt demnitar coborînd şi salutînd pe leaderul mahometan: *Bande matram.* Dar maulana păru că nu-i dă nicio atenție şi intră în palat. Pandit Madan Mohar Malabari, noul demnitar, îmbrăcat într'un chadar imaculat, îi urmă. Voluntarii începură din nou să dirijeze circulația.

Copilul se simți atras spre poarta casei. Profită de plecarea voluntarilor şi se apropie pentru a arunca o privire în- lăuntru. Nu putu să zărească decît o scară foarte înaltă, cernită, care urca spre acoperişul clădirii.

— Şterge-o, cine eşti tu? strigă unul dintre voluntari care se întorsese la postul său.

Munu se dădu la oparte, roşi ca un vinovat, şi se îndepărtă sărind într'un picior.

Abia făcu doi paşi, că rămase ținut locului de sgomotul puternic al unei salve prelungi, ce venea din direcția Bazarului Bhendi. Privi în fața lui — nimic deosebit. Apoi deodată oamenii căzură unul peste altul răniți, urlînd. Lui Munu nu-i fu milă nici de dînşii nici de el.

Nu putea să-şi închipue că oamenii fuseseră ucişi de mitraliere. Mintea îi era goală. O altă rafală răsună în spatele său.

Munu se răsuci pe călcîie şi o luă la fugă spre alee în jos. Zări palmierii care se legănau pe crestele Malabar Hill-ului şi se îndreptă într'acolo, fiind atras către siguranța înălțimilor munților de o credință misterioasă, ce părea întărită de liniştea bungalow-urilor de acolo. Acum focurile de armă încetaseră, dar fură urmate de vuietul sinistru al bătăliei. Cînd ajunse la capătul drumului observă un urcuş uşor. Instinctul îi spunea că trebue s'o ia pe aici, căci, în locul acesta, sgomotul armelor părea că slăbeşte.

Soarele ardea şi drumul nu prea era umbrit. Munu, plin de năduşeală, era gata să leşine de foame şi de oboseală. Trupul părea că nu-i mai aparţine, căci nu se supunea dorinţei lui de a merge înainte.

„Ce-i cu mine?" se întrebă el. „Ce mi s'au făcut puterile?" Simţea că îi cuprinde o îndobitocire posomorîtă.

Gîndul lui se întoarse apoi la oamenii pe care îi văzuse căzînd adineaori: au fost loviţi, fără îndoială, de poliţie şi de soldaţi. Familiile şi prietenii lor îi plîng. Îi plîngea şi el." I se părea că simte suferinţa unui om, care se sbate în chinurile morţii. Cel puţin, i se părea că ştiuse ce înseamnă această suferinţă cînd fusese lovit sau rănit, şi îi apăru în minte amintirea geamătului unei capre jertfite de mahometanii din satul său, în ziua cînd sărbătoreau Id-ul. Dar, niciodată nu văzuse moartea atît de aproape ca astăzi. Pînă acum nu ştiuse ce este suferinţa.

Acum tot ce-l înconjura părea că e îmbibat cu durere. Înţelegea pentru întîia oară cît de grea este viaţa.

Nu-şi blestema însă soarta. Era născut pentru munci grele, şi vitalitatea sa tenace învinsese pînă acum greutăţile. Fusese fericit atît timp cît avusese ce să mănînce. Iubea viaţa şi gusta cu lăcomie toate bucuriile simţurilor. Pecetea civilizaţiei: ghetele negre, ceasurile, pălăriile de paie, şi vestmintele europene, îi apăruse întotdeauna încununată cu nimbul cu care o împodobise admiraţia sa romantică de copil.

Mergea, căutînd cu privirea vreo dugheană din acelea unde se vînd grăunţe prăjite şi bomboane servitorilor sahibi- lor, în cartierele europeneşti ale oraşelor hinduse, dar nu zări nimic. Îşi urmă dramul, înaintînd cu paşi obosiţi de-a-lungul unei imense alei de palmieri, cu crăcile rupte de vînt.

La stînga sa se întindea marea, la dreapta, pe promontoriile colinei Malabar, se înşiruiau ca nişte cetăţi de nepătruns bogatele bungalow-uri. Deasupra lui se zăreau grădinile suspendate, iar dedesubt se vedea panorama insulei şi rada portului Bombay.

Frumuseţea acestor locuri îl înmărmuri. Prin ceaţa nedesluşită a orizontului îndepărtat se întrezărea pădurea de catarge ce plutea pe apele mării, şi velele frămîntate de adierea nevăzută. Ceva mai aproape, masa lipsită de formă a clădirilor

oraşului se odihnea la umbra cocotierilor şi a palmierilor, în timp ce stîncile acoperite cu ferigi, apărau cu semeție golful ascuns ca un mărgăritar în scoica unei ceți străvezii. La picioarele sale, oraşul golful, marea, desvăluiau o frumusețe încîntătoare.

Uruitul sonor al unui automobil — şi înainte de a se fi putut feri, Munu căzu la pămînt. Se rostogoli pe povîrniş, împins de un instinct de conservare, dar roțile din față ale maşinii apucaseră să treacă peste dînsul.

— Ce noroc! exclamă Mrs. Mainwaring. Tocmai în ziua reîntoarcerii mele! Întîi răscoalele şi acum accidentul acesta! Nădăjduese că nu e mort!

Puse mîna pe inima lui Munu şi apoi pe frunte cu gesturile îndemînatice ale unei femei care posedă diplomele primei clase de infirmiere din Regent Street.

— Pulsul e bun, spuse ea, e numai lovit.

— Oh, mămico, ce putem face? strigă micuța Circé Mainwaring.

— Să-l luăm în automobil, căci dacă-l vede cineva, o să fim omorîte cu pietre. Habar n'ai de ce sunt în stare haimanalele astea! Şofer! Urcă-l în maşină. O să-l luăm cu noi la Simla. Tocmai aveam nevoie de un mic servitor.

Şoferul, un mahometan, văzu că Munu e hindus. Cu toată aparența sa rezervată, era foarte pornit. Din pricina sentimentelor religioase l-ar fi ucis pe Munu dacă l-ar fi întîlnit singur.

În situația de față, îl atacase întîmplător şi puțin îi păsa dacă va scăpa sau nu. L-ar fi lăsat cu plăcere acolo, dar îi era tare frică de memsahib; îl ridică deci pe păgîn şi îl aşează în automobil.

— Treci pe la Tai şi ia bagajele, spuse Mrs. Mainwaring. Să o luăm pe drumul cel mai scurt cu putință. Nu intra în oraş, ocoleşte prin Colaba Road şi vezi să ajungem la cină la Baroda!

Capitolul cinci

Munu îşi reveni înainte ca maşina cu care călătorea Mrs. Mainwaring să fi părăsit mahalalele din Bombay.

Cînd Chevrolet-ul pătrunse în localitatea de vilegiatură Baroda, la ora cinci, era în picioare.

În timpul celor două zile de călătorie liniştită, luxoasă, spre Colca, copilul îşi regăsi o parte din sănătatea pierdută.

Dar în capul şi în sufletul lui se rupsese parcă ceva.

Cînd se gîndea la împrejurările în care trăise, la intensitatea luptei şi la zădărnicia valurilor de revoltă ce se spărgeau, izbindu-se de stîncile dure ale privilegiilor şi ale posesiunii, cînd gîndea la Ratan, la Hari şi la Lacşami, la greve, se simţea trist, amărît şi învins, ca un bătrîn.

Totuşi, pentru Mrs. Mainwaring nu era bătrîn, altfel nu i-ar fi fost de niciun folos şi l-ar fi lăsat acolo unde îl doborîse maşina. Pentru Mrs. Mainwaring, nu era un bătrîn, dar nu era nici tînăr. Pentru dînsa, era un băiat cu trupul neted şi mlădios, cu un obraz delicat şi cu ochi de poet.

— Cîţi ani ai, micuţule? îl întrebase dînsa,

— Cincisprezece ani, memsahib, răspunsese Munu, şi femeia îl privise pînă în fundul ochilor lui negri, cu ochii ei, deasemenea negri; îl ciupise uşor de braţ, cu un gest băieţesc al mîinilor ei lungi şi fine, îi mîngîiase părul, şi, boţindu-şi într'o strîmbătură voluptoasă buzele subţiri şi faţa alb-măslinie de culoarea modiglianului, îi zîmbise, sporovăind verzi şi uscate. Căci tocmai un băiat de cincisprezece ani îi trebuia ei... Cît despre cele ce ar fi putut simţi bătrînul Munu în sinea lui, nu-i păsa în niciun fel şi nici n'ar fi putut să-l înţeleagă.

Pentru dînsa, Munu era tocmai micul servitor de care avea nevoie. Se va purta bine cu dînsul; era uşor, căci avea o inimă bună.

Mrs. Mainwaring se trăgea dintr'o veche familie anglo-indiană. Fuseseră patru fraţi care slujiseră ca ostaşi devotaţi ai

Companiei Indiene de Est, în timpul războaielor de cucerire a Indiei. Bunicul ei, singurul supraviețuitor, luptase în timpul revoltei alături de John Nicholson şi avusese un copil — Wiliam Smith — cu o spălătoreasă musulmană. Wiliam Smith ajunsese sergent de infanterie într'un regiment Monroe, companie particulară alcătuită din eurasieni.

Pe la 1890, cînd guvernul englez reorganiza armata Indiilor, această companie neregulată fu desființată şi sergentul Smith, care dăduse dovadă de fapte eroice, ceru ca răsplată pentru serviciile sale să fie trimis într'un sat condus de băştinaşi.

Ştiind că în armata nawab-ului din Zalimpar, pentru un alb, era uşor să obțină un grad mai înalt, chiar dacă avea o soldă mai mică, decît cel pe care l-ar fi primit în armata indo-britanică, unde fusese transferat, Smith plecă şi ajunse colonel la Zalimpar. Acolo se căsători cu fiica unui mecanic englez. May fu singurul lui copil din această căsătorie, căci soția îl părăsi la un an după naştere, fiind ademenită de un alt bărbat.

May fu crescută la început de soția unui misionar catolic, apoi fu trimisă la mănăstirea Sacre-Coeur din Simla. Trăind printre copiii funcționarilor oficiali englezi, care vorbeau mereu de „home"-ul lor, simți desvoltîndu-se într'însa un teribil complex de inferioritate în ceea ce priveşte naşterea sa. Ştia în chip nedesluşit că era englezoaică numai de patru generații, şi că avea sînge hindus de la bunica ei; dar trebuia să susțină că e şi ea *pucca*{72} pentru a satisface snobismul celorlalți copii.

Născoci o poveste minunată despre moşiile familiei sale din Irlanda Occidentală şi încercă să-şi ascundă culoarea de chihlimbar a pielei sub straturi groase de pudră de orez şi sub explicația unei origini celtice. Totuşi, cele mai elegante dintre tinerele fete rămaseră neîncrezătoare cu privire la arborele ei genealogic. May fu nefericită în şcoală. Fugi mai tîrziu la Singapour, stăpînită de gîndul ambițios de a pleca în Anglia şi de a-şi spăla acolo, de va fi cu putință, uşoara colorație a pielei. Bineînțeles, tatăl ei nu avea mijloace pentru a o trimite la „Colegiul tinerelor fete" din Cheltenham, ceea ce prilejui o scenă dramatică între dînşii. Dar ambiția tainică a fetei de-a deveni „Pucca white", ce se afla la baza dorinței ei de a merge în Europa, fu îndeplinită mult mai uşor. Un tînăr fotograf

german, Heinrich Ulmer, care făcea afaceri minunate la Zalimpar linguşind vanitatea părinților şi a curtenilor prin dăruirea de portrete „mărime naturală”, se îndrăgosti de culoarea aceasta măslinie a pielei, ce îi pricinuia copilei atîtea necazuri.

May se convinse că o alianță cu un german pur sînge era un mod tot atît de uşor de a-şi legitima pretențiile, ca şi acela de a pleca la Cheltenham şi, cu toate că educația pe care i-o dăduse soția pastorului şi cea pe care o primise la Sacre-Coeur o făcuse să aibă groază de bărbați, se căsători cu Heinrich Ulmer.

Din nenorocire, războiul izbucni după doi ani şi germanul fu internat într’un lagăr de concentrare. May avea o fiică ce purta pronumele romantic de Penelopa, şi un fiu, născut puțin după declararea războiului.

Cîtva timp îşi plînse soțul, dar nu-i aparținuse niciodată total, cu trup şi suflet. Deşi ea îi aparținuse trupeşte, groaza ei de păcat era atît de mare încît sufletul ei rămăsese nepătat.

Înfocarea, gingăşia, vioiciunea dorințelor ei, se datorau, fără îndoială sîngelui păgîn al străbunicei sale. Mintea însă ciudat de rece, şi curiosul ascetism ce o făcuse odată să sară într’un bazin cu apă rece ca ghiața pentru a-şi potoli trupul înfocat, erau rezultatul concepției creştine asupra păcatului. Contradicția acestor două tendințe potrivnice ale firei sale avu drept efect o anumită perversiune. May făcea în ascuns ceea ce condamna pe față. Păcătuia (sau cel puțin avea tendința să păcătuiască), şi, bineînțeles, după aceea îi părea întotdeauna rău.

Mulțumită legăturilor pe care le avu cu ministrul Educației din Zalimpar obținu un post într’o şcoală primară. Pentru a-şi păstra postul trebui să satisfacă şi alți bărbați. Fiind frumoasă şi totodată una dintre puținele femei emancipate într’o lume în care femeile nu se arată în fața bărbaților decît acoperite cu văluri, May deveni obiectul unei mari admirații din partea curtenilor bogați, a înalților funcționari englezi şi a magistraților mai de seamă englezi sau hinduşi. Dacă creierul ei nu ar fi reacționat împotriva credinței păminteşti a păcatului sexual, ar fi putut să-şi păstreze integritatea de caracter, care ar fi scăpat-o de asalturile tuturor acestor bărbați. Dar,

deoarece sta în cumpănă între convingerea că face rău şi între veşnicile şi violentele sale dorinţe, ajunse căţeaua tuturor cîinilor ce dădeau tîrcoale bungalow-ului ei.

Aga Raza Ali Sah, căpitan persan în armata Newab-ului, care avea o fire de poet, fu prins în laţul cîrlionţilor ei negri. O făcu să divorţeze de Heinrich Ulmer şi o luă de nevastă. O iubea într'adevăr şi ar fi putut-o face fericită, căci era cel mai bun dintre îndrăgostiţii pe care îi cunoscuse, mai cult decît Heinrich, decît toţi idioţii plini de înfumurare ai curţii, decît toţi cei ce se gudurau pe lîngă dînsa. Era înalt, frumos, plin de energie şi de vigoare. Dar, cuprinsă deodată de dorinţa de a-şi recăpăta naţionalitatea engleză, îşi bătu joc de sentimentele persanului, începînd să frecventeze clubul ofiţerilor britanici cantonaţi în Zalimpar.

Aga Raza Ali Sah fu cuprins de o criză de gelozie furioasă, o bătu şi o izgoni din bungalow, cu lovituri de picior.

May nu suferi cîtuşi de puţin, căci avea legături cu un tînăr ofiţer din Royal Fusilier, numit Guy Mainwaring, mai tînăr decît dînsa, deci mai uşor de condus decît un bărbat în vîrstă.

Îl minţi că va avea un copil de la dînsul. Guy Mainwaring era un englez prea corect şi cavaler pentru a nu cădea în capcană.

Un divorţ mahometan e uşor de obţinut. May se căsători cu Guy şi îi propuse să meargă să-şi petreacă luna de miere în Anglia, „at home". Guy ceru un concediu de şase luni şi o luă la Londra împreună cu copiii. Acolo May născu o fetiţă, cu pielea ceva mai întunecată decît nădăjduise Guy. Bănui că seamănă cu căpitanul Raza Ali Sah. Presupunerea îi fu adeverită de May, care fu cuprinsă într'o bună zi de o criză isterică de umilinţă şi mărturisi şiretenia.

Părinţii lui Guy, foarte mîndri de sîngele lor albastru de englezi din clasa de mijloc, auziseră de boroboaţa fiului lor şi refuzau să-l vadă. Guy era singur şi nenorocit. În desnădejdea sa cumplită, căută adăpost în braţele lui May, ca un copil în îmbrăţişarea mamei.

Guy moştenise, odată cu sîngele albastru, obiceiul englezesc tradiţional de a fugi de realitate. Îşi ascunse capul în nisip, ca struţul şi se hotărî să uite mizeriile vieţii, îndeplinindu-şi cu trup şi suflet datoria. Nu judecă niciodată

limpede faptele în legătură cu May, deşi era foarte raţional în celelalte împrejurări ale vieţii.

Cînd concediul lui Guy se isprăvi şi trebui să se întoarcă la regimentul său din Pashawar, pe coasta de răsărit a Indiei, May insistă să rămînă „at home" — raiul acesta în care ajunsese după atîţia ani de aşteptare. Găsi un pretext, spunînd că vrea să obţină o diplomă de infirmieră şi să-şi supravegheze copiii înainte ca aceştia să intre într'o şcoală secundară.

Guy, naiv, se lăsă înşelat a doua oară. Stăpînit de amintirea ceasurilor de voluptate pe care le cunoscuse în braţele lui May. deveni sclavul ei, îndeplinindu-i orice dorinţă, orice fantezie, orice capriciu.

Îi lăsă bucuros o jumătate din soldă şi transcrise pe numele ei jumătate din averea pe care o moştenise de la mama sa, care murise de supărare, văzînd cum îşi strică fiul său viaţa.

Din Peshawar unde se lupta împotriva triburilor lui Mohmand, apărînd graniţele Imperiului Englez, îi scria cele mai drăgăstoase, cele mai sentimentale scrisori.

May, datorită generozităţii soţului său, muncea cu sîrguinţă pentru a recîştiga moştenirea spirituală a rasei sale, ducîndu-se la cinematograf, la teatru, vizitînd barurile şi localurile de noapte. Locuia la Bayswater şi era în relaţii cu pensionarii anglo-indieni, care locuiau la unele familii din acest district. Fără să aibă vreun contact cu Indiile şi cu propria sa familie, se considera: „Pucca".

Odată această convingere deplin stabilită, sigură de naţionalitatea sa, May socoti necesar să ia contact cu adevărata cultură, căci aceşti anglo-indieni trăiesc într'o nepăsare totală, deoarece cîştigaseră lumea întreagă, pierzîndu-şi sufletul în tîrg făcut. Fu introdusă într'un cerc de literaţi, datorită unui tînăr poet, pe care insistenţa depusă pentru a obţine un autograf după una din conferinţele sale, îl îndemnase să şi-o ia de amantă. May credea că orice rînd ce se termină printr'o rimă e un mare poem şi fiecare fotografie o operă de artă. Ceda oricui împletitor de rime sau pictor care o lua în seamă. Cum însă pălăvrăgea fără întrerupere despre filmele lipsite de valoare din Hollywood şi era la fel de snoabă ca cea mai desăvîrşită burgheză, bărbaţilor li se ura repede de

dînsa şi o părăseau, socotind-o prea proastă.

Guy îi scria regulat, rugînd-o să se reîntoarcă în India. De fiecare dată refuza, spunînd că trebue să îngrijească de Penelopa, de Ralph şi de fetiță. Apoi, cînd argumentul acesta nu mai fu valabil, fu cuprinsă de remuşcări şi îşi dădu seama cît de bun fusese Guy cu dînsa. Consimți să se reîntoarcă pentru un an în Indii, cu cel mai mic dintre copii, primii doi rămînînd într'o şcoală. Era vară — May declară că nu poate îndura căldura de la şes, nici rămîne cu bărbatul ei la Peshawar. Închirie aşadar, pentru tot timpul verii, un apartament lîngă Simla, în apropiere de Anandale.

Şi în timp ce soțul se prăjea la şes, ea se găsea acum, împreună cu Munu şi cu copilaşul ei, pe drumul ce ducea spre capitala guvernămîntului Indiei.

Guy promise că poate îşi va putea face rost de vreo cincisprezece zile libere ca să stea împreună cu dînsa în ținutul dealurilor, dar ei puțin îi păsa de asta.

Munu o privea cu o mirare stăpînită şi cu o admirație ce îl făcea să se înfioare pînă în vîrful degetelor.

Nicio femeie albă, şi nicio femeie, în general, nu binevoise să-l privească în felul acesta. E adevărat că Munu simțise dorinți ciudate, inexplicabile, la San Nagar lîngă micuța Şeila, că fusese fericit să se aşeze pe genunchii soției lui Prabha şi că o iubise pe Lacşami, totuşi ceea ce simțea cînd îl mîngîia, îl ciupea, şi îi zîmbea cu cochetărie memsahib, era ceva cu totul deosebit.

Bineînțeles, sufletul lui aspru şi slugarnic nu îndrăznea să se gîndească la ceva precis. Rămase deci în această stare, pe jumătate înspăimîntat, aproape fericit, minunîndu-se de norocul ce-i ieşise în cale şi întrebîndu-se dacă atitudinea lui memsahib însemna altceva decît o simplă bunăvoință. Ajunseseră la Calca, la poalele Himalaiei. Mrs. Mainwaring se duse să ia dejunul în restaurantul gării. În timp ce aştepta în curte, împreună cu şoferul mahometan, care acum se purta cu el mai prietenos decît la început, Munu privea munții, cu dragostea adîncă pe care o avusese întotdeauna pentru înălțimi.

Dealurile abrupte, acoperite cu o vegetație bogată, fragedă şi verde, se ridicau, limpede şi lămurit în fața lui, răsfrîngînd

refrenul delicat al micilor căderi de apă. Aerul primăvăratic era tare şi soarele se ridica, întocmai ca pe dealurile arzătoare, incandescente din Kangra — pe cerul limpede doar cîţiva nori scămoşi treceau repede pe cer oprindu-se pe vîrful Himalaiei, ca nişte straturi groase de bumbac.

Memsahib sosi agitată, alergînd încoace şi încolo, încercînd să-şi strîngă micile lucruri femeieşti. Îşi pierdu geanta, apoi o găsi, îi scăpă un ac cu gămălie pe care-l căută şi nu-l mai găsi, încercă să se facă ascultată de mica Circé şi se înfuria văzînd că n'o scoate la capăt cu ea, cumpără fructe dintr'un loc şi bomboane dintr'altul, îi porunci lui Munu să facă o mulţime de treburi, învîrtindu-se mereu pe platforma unde soldaţii englezi, care aveau rolul de poliţişti, o acostau şi o fluierau.

May îşi dădea importanţă schimbînd amintiri cu bătrînul şef de gară pe care-l cunoştea, trecînd peste calea ferată, îngustă ca pentru păpuşi, înţesată de englezi, femei, copii, băştinaşi, prăvăliaşi, funcţionari şi ţărani cu cufere ce aşteptau să plece, şi poruncind şoferului să umple rezervorul cu benzină şi ulei pentru o călătorie de cincizeci de mile.

În fine, automobilul porni pe splendida şosea în spirală, înconjurată de drumuri şerpuitoare de munte şi de stînci de granit. Şoseaua i se păru minunată chiar şi lui Munu.

Era fericit că trăieşte, mai ales că memsahib îi dăruise, chiar cu mîna ei, mere, banane şi bomboane.

Acum sorbea cu ochii săi căprui, plini de o lăcomie de nesăturat, priveliştea în veşnică mişcare.

Fu uimit de trenul mic, ca pentru păpuşi, pe care îl văzuse în gara Calca şi care se căţăra pe înălţimile ameţitoare pufnind uşor „puff, puff" ca un copil ce abia începe să umble, tîrîndu-se prin tuneluri lungi şi întrecînd automobilul (oricît de încet ar fi părut că merge) după ocoluri repetate. Munu ar fi vrut să călătorească în trenul acesta. Inima lui de copil bătea în acelaş ritm cu cea a micuţei Circé, care arăta un deosebit interes pentru acest tren-jucărie.

Munu zări pe coastele dealurilor case cu acoperişul de paie. Îşi aduse aminte de copilărie şi i se păru că nu-şi părăsise satul său din vale decît în ajun.

Iluzia îi fu întărită de ruinele unei cetăţi ce se zărea pe un vîrf îndepărtat. Cetatea amintea ruinile templului din Durga,

în apropiere de Hamirpur, iar albiile pîraielor secate, ce se deosebeau de priveliştea minunată, măreau şi mai mult asemănarea. Munu îşi aduse aminte cum se căţăra pe coastele acoperite de iarbă şi cum se strecura de-a-lungul prăpăstiilor adînci.

Automobilul ajunsese însă la cele mai mari înălţimi şi aerul deveni mai rece şi mai tare. Deodarii şi cedrii ce creşteau pe povîrnişurile netede, risipiră iluzia. Solon Bazar, ciudat de modern, cu prăvăliile sale de haine, cu restaurantele şi cu hotelul unde coborîse Mrs. Mainwaring pentru ceai, îi dădu lui Munu de gîndit. Dacă în satul său natal ar fi fost un asemenea bazar el n'ar mai fi trebuit să colinde atîtea oraşe mari.

Întinderea nesfîrşită a munţilor, crestele îndepărtate, deasupra cărora se înălţau piscurile acoperite cu zăpadă ce atingeau cerul, forţa uriaşă a masivelor lipsite de formă, treziră în amintirea lui Munu impresia pe care o avusese întotdeauna, încă de copil; că dumnezeu fusese întradevăr stupid cînd, pentru a-şi satisface „marile sale nevoi" îngrămădise toţi aceşti munţi, iar pentru a-şi satisface pe cele „mici" dădu drumul apei rîurilor.

Însă nu voia să-şi rîdă de dumnezeu, deoarece zări mulţi culii şi ţărani ce se urcau spre Simla, copleşiţi de greutatea sacilor pe care-i cărau, în timp ce dînsul, din mila atotputernicului, şedea confortabil într'un automobil minunat. Era foarte plăcut să te vezi transportat, lăsînd în urmă casele, caii şi oamenii, înălţîndu-se tot mai sus, pînă la altitudini cereşti, deasupra norilor.

Cînd Chevrolet-ul trecu pe lîngă un castel uriaş, despre care Mrs. Mainwaring îi spuse fiicei sale că era reşedinţa viceregelui, intrînd în umbra unei lumi amestecate de birouri mari, de bungalow-uri şi de bărăci răsfirate pe un minunat platou, cînd stătu plin de mîndrie alături de Mrs. Mainwaring în vreme ce culii se certau între ei asupra dreptului de a-i căra cuferele, şi cînd fu dus la Anandale într'un ricşa{73}, tras de culii, Munu se simţi *întradevăr fericit.*

Munu descoperi apoi că faptul de a fi servitor la mem-sahib îl silea să se adapteze unui nou fel de viaţă. Sarcinile sale nu erau hotărîte precis. Trebuia să stea la dispoziţia stăpînei sale, să facă tot ceea ce dorea stăpîna, aşa cum dorea

şi chiar în clipa cînd dorea. Dar, cu toate obligațiile sale felurite, viața lui Munu la Bhugi-House, se menținea în cadrul unor obiceiuri regulate.

Era trezit în fiecare dimineață de Chansamah-ul Ala Dad, care îl scotea din ungherul unei odăițe, care servea drept bucătărie şi dormitor pentru ei amîndoi, şi care făcea parte din apartamentul servitorilor, ce se găsea la vreo douăzeci de paşi de bungalow. Trebuia să aprindă focul în căminul primitiv şi să pună la fiert apa pentru ceaiul lui memsahib. Înainte de a merge să-şi facă toaleta, Ala Dad îşi pieptăna barba albă şi îşi aprindea pipa.

Munu pregătea repede ceaiul, arăta tava lui Ala Dad, pentru a se asigura că nu lipseşte nimic, şi urca apoi în camera lui memsahib.

Mica Circé era sculată şi alerga în dreapta şi în stînga în pijama, cerînd de mîncare.

Mrs. Mainwaring, care se culca la două sau la trei dimineața, îşi blestema copila că-i strică somnul şi-o îmbrîncea să se spele pe dinți şi pe obraji. Circé era încăpățînată şi neascultătoare, aşa că trebuia supravegheată fără întrerupere. Mrs. Mainwaring o pălmuia şi o trimitea pentru cîteva clipe în bungalow-ul servitorilor. Îşi îmbrăca apoi, peste pijama, o fustă veche şi murdară şi o vestă roşie, de polo, şi îşi sorbea ceaiul cu „Pălăria verde" a lui Michael Arlen în mînă.

Munu începea apoi să curețe salonul şi veranda, respirînd îmbătat, parfumurile bogate şi dulci ale conurilor de brad şi ale răşinii, fericit că poate privi, la picioarele sale, frunzişul verde, şi muiat de ploaie al Anandalei.

Mrs. Mainwaring, privindu-l cum şterge mobilele, cum perie covoarele, şi spală podeaua, se întreba la ce se gîndea oare în timpul acesta şi dacă se gîndea în general la ceva. I-ar fi plăcut ca Munu să fi venit să-i vorbească. Dar nu era decît un servitor. Cum putea să se gîndească la aşa ceva?

Îşi spuse totuşi că, la fel ca Iris Stom din cartea lui Michael Arlen, ea era îngrozitor de neînțeleasă.

„De ce oare oamenii nu înțeleg" se întreba dînsa, „că o femeie poate să se dea din dragoste, din milă, din ură, din tandrețe, din sburdălnicie şi din pricina a o sută de felurite

stări de spirit? De ce nu m'aş da acestui tînăr?".

Formele desăvîrşite ale trupului din faţa sa, frumuseţea energică a mişcărilor lui, aveau o influenţă ciudat de turburătoare asupra simţurilor ei. Dar ea avea, mai mult decît Iris Storm, un trup păgîn şi un suflet format la Chislehurst. Şi arunca vina asupra aerului din Simla, care te îndemna la gînduri de dragoste.

Se sculă, se întinse, mergînd încoace şi încolo, prin cameră, îşi pieptănă părul lung şi negru, încărunţit înainte de vreme, se pudră şi îşi roşi buzele.

Munu, care era fireşte, interesat de tainele toaletei stăpînei, se strecură în dormitor, aranjînd felurite lucruri, ţinîndu-se însă mereu la oarecare depărtare de memsahib.

Inima lui Mrs. Mainwaring palpita de dorinţa pe care încercase s'o înnăbuşe, făcîndu-şi de lucru în faţa mesei de toaletă.

— Du-te şi adu-mi foarfecile de la Gol Camra, boy, îi porunci ea pe un ton aspru, voind să ascundă dorinţa ce o resimţea pentru dînsul.

— Da, memsahib, spuse Munu şi se supuse numaidecît.

Cînd se întoarse cu foarfecile, ea le luă, şi îi apucă hotărît mîinile, pe care le ştia murdare de munca făcută în gospodărie, şi strigă:

— Priveşte, copil rău ce eşti, ce mîini murdare ai! Priveşte şi unghile, care nu au fost tăiate de ani de zile! Du-te, spală-te pe mîini şi vino înapoi! O să-ţi tai eu unghiile!

Munu îi urmă bucuros porunca, deoarece o văzuse în ajun îngrijindu-şi mîinile cu nişte instrumente ciudate, pe care le punea într'o cutie de catifea.

May îi îngriji mîinile, cu mişcări drăgăstoase, îi surîse, îşi descoperi neglijent piciorul drept în faţa lui şi flutură încoace şi încolo batista sa parfumată de mătase. Apoi, privindu-l cu o lucire sensuală în ochi, isprăvi potrivitul unghiilor, cu mîngîieri prelungite, spunîndu-i:

— Frumos băiat, minunat băiat; cum îţi mai trebue o femeie.

Munu zîmbi. Tremura de atingerea mîinilor stăpînei sale, îl ardea focul trezit de cochetăria ei, lăsă capul în jos pentru a-şi ascunde turburarea, dar, ne mai putîndu-se stăpîni îi căzu la

picioare pe care i le sărută printre lacrimi, cuprins de o pornire sălbatică. May îl dădu la o parte strigînd:

— Ce neobrăzare! Ce îndrăzneală! Du-te la treabă! Pregăteşte masa!

Munu fugi spre bungalow-ul servitorilor. Se simțea vinovat şi se întreba dacă va îndrăzni să se mai arate în fața lui memsahib. Trebui să se arate la prînz. Cînd veni să pună masa, Circé îi îngreună şi mai mult situația întrebîndu-l: „De ce ai plîns? Te-a bătut marna?" Totuşi, în timpul mesei Munu îşi uită suferințele; căci breakfast-ul la Mrs. Mainwaring fusese întotdeauna un adevărat prînz. În aceşti trei ani din urmă, oriunde ar fi locuit, breakfast-ul începea la opt şi ținea pînă la douăsprezece, sau chiar pînă la douăsprezece şi jumătate. Acest obicei era o urmare a unei prescripții medicale, căci Mrs. Mainwaring fusese bolnavă, foarte bolnavă de piatră la rinichi. Medici din trei spitale din Londra o sfătuiseră să se opereze, dar dînsa nu voise. Dorea să-şi păstreze trupul neatins deşi nu vedea nimic rău să facă spălătura rituală doar pînă la mijloc, căci era scîrbită de scopul pentru care fusese creată.

Totuşi, socotindu-se bolnavă, şi nevrînd să se opereze, se duse să-l consulte pe doctorul Stephenson, specialist în regimul dietetic ; acesta îi spuse că toate pilulele şi prafurile ce i se dăduseră la spitale erau nefolositoare şi că dînsul putea să o vindece în douăzeci şi patru de ceasuri. „Mîncați mai multe fructe*', spunea dînsul, la fel ca afişele din Covent Garden, „mîncați mere, pere, struguri şi opt migdale curățite în fiecare dimineață. Nu sugeți portocale pentru nimic în lume. Urmați în fiecare dimineață sfaturile mele şi o să vă faceți bine".

May era foarte impresionabilă şi cînd avea o idee sau o dorință, o ridica repede la rangul de lege. Aşa că acest regim fu cu atît mai folositor, cu cît de luni întregi May fusese supraalimentată.

Urmă sfaturile doctorului Stephenson şi începu să mănînce fructe la micul dejun. Deoarece gustul poamelor îi plăcea, se simți vindecată — de altfel nici nu fusese vreodată bolnavă cu adevărat — se prefăcea pentru a trezi compătimirea prietenilor. Această nouă fantezie era plăcută: gusta deliciile unui dejun cu nenumărate fructe suculente, cu atît mai mult cu cît nu putea să-l termine îndată şi găsea în asta un mijloc de a trece

timpul. Curăța de coaje merele, perele şi chiar strugurii, încet, delicat, cu o grijă infinită, aruncînd cojile în farfurioare, în farfurii, pe masă sau chiar pe jos, pînă cînd camera căpăta un aspect desgustător.

Aşa cum şedea, îmbrăcată întotdeauna cu fusta ei neagră şi cu vesta roşie peste pijama, oferea imaginea cea mai desmățată ce se poate închipui.

După ce termina de mîncat fructele, o atrăgeau sticlele de coniac şi de şampanie, şi imediat după aceste aperitive se anunța lunch{74} -ul.

Căci Ala Dad era punctual în această privință, oricare ar fi fost celelalte calități sau lipsuri ale sale.

Pretindea că o face în interesul lui memsahib, dar vicleanul bătrîn lucra mai ales în interesul său, căci dacă tiffin{75}-ul n'ar fi fost servit la oră exactă, memsahib s'ar fi gîndit să facă ea cumpărăturile şi ar fi aflat, în felul acesta, prețurile ce se plăteau în bazar. Mai mult, bătrînul şi-ar fi pierdut toate comisioanele pe care le încasa de la diverşi negustori pentru cumpărăturile sale. Cele treizeci de rupii pe care i le dădea „Maining sahib" nu-i ajungeau pentru a-şi hrăni soția şi fiica, şi pentru a-l ține pe băiat la şcoală. Cum ar fi putut să strîngă bani pentru zilele de bătrînețe dacă n'ar fi cîştigat cîteva rupii la cumpărături?

Nu era niciun păcat să-i furi pe bogați. Toți aceşti sahibi aveau, multe parale, numai hinduşii erau săraci.

— Ce doreşte memsahib pentru cină? spuse Ala Dad, care stătea senin lîngă masă, purtînd o vestă albă, turban şi o centură roşie: „tumtum (roşii), soup machi (peşte) stickania (friptură şi ceapă), plumpud (budincă,) orright{76}?".

— Nu, Ala Dad, spuse Mrs. Mainwaring. Voi mînca în astă seară jos, împreună cu memsahib Stuart. Dar tu vei veni să ne serveşti.

— Orright, memsahib, spuse Ala Dad, destul de dezamăgit şi de supărat. Această memsahib ştia prea multe lucruri. Era o cali (neagră) Mem natu (localnică). Adevărații sahibi nu cunosc prețurile din tîrg. Dacă ar fi ştiut că maining sahib era o *mem* neagră, fără îndoială că nu ar fi primit această slujbă! Oricum, se va sili să stea cît mai mult timp lîngă dînsa spre a-şi da seama ce ştie întradevăr, căci chiar cei ce ştiu tot, nu ştiu atît

de mult ca dînsul.

— Spune-i băiatului să aducă un ricşav din staţie, porunci Mrs. Mainwaring. Să vie numai trei culi, băiatul va ţine locul celui de al patrulea.

— Bine, muzur, spuse Ala Dad, salutînd-o cu o lucire vicioasă în ochii săi uimitor de turburi.

Munu se întoarse cu ricşav-ul şi cu ceilalţi trei culi pe care îi angajase şi aştepta în alee, în timp ce Mrs. Mainwaring se îmbrăca.

Copilul ar fi dorit ca trăsura să aibă un motor, deoarece nu-i plăcea să o împingă, urcînd-o pe deal pînă la Mall.

Ricşav-ul era însă singurul vehicul admis la Simla. Numai marii potentaţi[77] ai muntelui, excelenţele lor vice-regele Indiilor, comandantul şef şi guvernatorul Pungiabului, călătoreau în automobile sau în trăsuri cu cai.

În afară de aceştia, toată lumea, maharagiah sau membru al parlamentului, trebuia să se mulţumească cu un ricşav tras de oameni.

Ricşav-ul este mai bun decît giampan-ul sau dandi-ul, care erau înainte singurele mijloace de locomoţie. Giampan-ul destul de asemănător cu o diligenţă cu perdele pentru a feri pe călători de soare şi de ploaie, este confortabil pentru cel ce călătoreşte, dar pricinueşte îngrozitoare dureri de şale celor ce-l trag. Dandi-ul, în care călătorul stă alungit, era poate şi mai rău, deoarece rodea umerii culilor, pînă le sfîşia pielea.

Totuşi, cum se întîmplă întotdeauna, preferinţele călătorilor dusese la părăsirea acestor vehicule.

A fi culcat într'un giampan tras de patru oameni, te făcea totdeauna să te gîndeşti că zaci într'un sicriu. Dacă poziţia scaunului unui dandi nu era bine calculată, puteai să te dai peste cap cînd intrai într'însul. Chiar dacă intrai fără greutate, rămînea întotdeauna impresia că ocupi o poziţie destul de puţin demnă.

Cucernicul G. Fordyce, preotul bisericii Saint Mark, era foarte preocupat de problemele grele ale morţii şi ale demnităţii, probleme ce interesau comunitatea sa religioasă, în epoca victoriană. Vrînd să asigure confortul enoriaşilor săi, se sili să găsească un mijloc de locomoţie mai bun, pentru a-i aduce de la bungalow-uri la biserică. Şi cucernicul G. Fordyce

inventă ricşav-ul.

Poporul din Simla îşi aminteşte şi acum de acest model împărătesc.

Acoperişul primului ricşav
Era pătrat, împodobit cu ciucuri
Ca partea de sus a unei sobe
Şi era vărgat.
În anul opt sute opt zeci
Cucernicul James Fordyce
Inventă ricşav-ul divin,
Pentru Simla, luna Mai înflori atunci.

Nu era greu să-i înveți pe culii să alerge ca nişte cai, giampan-urile şi dandi-urile fură părăsite de îndată şi ricşav-ul căpătă mare cinste. Deoarece geniul Occidentalului este înclinat spre perfecționări tehnice, modelul lui J. Fordyoe se îmbunătăți în cei zece ani ce urmară morții preotului. Primul ricşav avea roți de fier şi se scutura cu furie pe şosea. În nopțile în care erau mari baluri, sau duminicile, Simla nu putea să mai doarmă din pricina sgomotului continuu a sute de ricşav-uri.

În 1898 fu inaugurată roata de cauciuc. În 1904 municipalitatea nu mai admise decît asemenea roți, deoarece roțile de fier stricau drumurile. Mai tîrziu, fură introduse pneurile. După toate aceste progrese şi după îmbunătățiri privind pernele şi tapițeria, era acum o plăcere, pentru bogătaşi, să fie transportați într'un ricşav. Noaptea, cînd te întorceai de la Carnaval, nu se mai întîmpla să trezeşti Simla din somn.

Bătrînul Gandhi refuză să călătorească în ricşav deoarece sufletul său ar fi suferit dacă s'ar fi urcat într'o trăsură trasă de ființe omeneşti. Opinia locală îl considera în unanimitate cel mai mare nebun de pe pămînt.

Lungimea obişnuită a unui ricşav din Simla este de două picioare, cu hulube cu tot, iar lățimea de patru. Greutatea normală e de două sute şaizeci pînă la treisute de livre{78}, fără a socoti greutatea persoanelor ce se urcă într'însul.

Culii urăsc foarte mult ricşav-urile şi înjură cu jumătate de

glas cînd urca povîrnişurile şi în vehicule se află majestăți prea voluminoase. De altfel, călătorii nu aud nimic, deoarece şed, în vreme ce culii se chinuesc, trăgînd şi împingînd bara din spate.

În prima zi Munu nu se descurcă cu uşurință în această nouă meserie, pe care o găsi plină de greutăți, deşi Mrs. Mainwaring nu auzise niciodată că trebue să treci printr'o perioadă de ucenicie ca să înveți această muncă.

Mohan, un tînăr culi, îi spuse lui Munu, că, după experiența lui personală, trasul ricşav-ului este o artă ce nu se poate învăța decît practicînd-o fără întrerupere. Mohan spuse că trebue să-ți desvolți „avîntul" şi să înveți să ții ricşav-ul în echilibru, că trebue să te înveți să raționezi şi să ai piciorul sigur, calități necesare la cotituri şi urcuşuri rîpoase. Munu nu prea ascultase acest sfat, acum însă îşi dădea seama că Mohan avea dreptate.

În timp ce sufla şi gîfîia, culiii îl încurajau strigînd „şa- baş, şabaş!", iar cînd vedeau că urcuşul e prea mare, trăgeau şi împingeau cu mai multă putere, luînd asupra lor răspunderea pentru ricşav. Erau buni cu Munu.

Ricşav-ul urcă pe drumul circular pînă la birourile căii ferate şi o luă spre Mall, lăsînd în urmă barăcile militare în care garda personală a vice-regelui locuia pe timpul verii.

De aici era mai uşor pentru culii deoarece urcuşul spre Mall e lin. Iar după ce şirul de vehicule ajunseră la noul birou al poştei, acolo unde bazarul superior englez se desparte de bazarul inferior hindus, Munu fu încîntat de munca sa.

Căci mereu impresionat de frumusețile prăvăliilor englezeşti ajunsese, împingînd ricşav-ul, în mijlocul celor mai frumoase galantare din Whiteway.

Laidlaw, Lawrence şi Mayo, Sahib Singh şi Co. (farmacişti), Biblioteca modernă, Jones and Jones, silversmith şi jewelers{79}. Mohamad Gul (blănar), Ha Whong, cizmarul chinez şi alte magazine la modă, pe gustul europenilor.

După ce lăsă să fie plimbată pe Mal ca toată lumea să o poată vedea, Mrs. Mainwaring spuse culiilor să o ducă la restaurantul Davies unde o invitase pe Mrs. Stuart la ceai în după amiaza aceea. Culiii duseră ricşav-ul pînă la locul de staționare sub Y. M. C. A. şi aşteptară să fie chemați din nou.

Munu era foarte curios să ştie cum se purtau sahibii albi cînd erau între ei şi privea, din locul unde şedea, înlăuntrul restaurantului. Într'o cameră mică erau aşezate dulciurile, sub nişte clopote de sticlă, iar în alta se zăreau nişte mescioare, cu scaune de trestie.

— Ah! mamă, priveşte culiii noştri sunt acolo, strigă tare mica Circé, tocmai în clipa în care Mrs. Mainwaring era prezentată înaltei societăți.

Ființele acelea grosolane, prost îmbrăcate, dintre care unele şedeau pe vine în jurul unei narghilele, iar altele se culcaseră jos la marginea drumului sau pe acoperişul hangarului, contrastau vădit cu manierele rafinate ale lumii elegante ce-şi bea ceaiul la Davico. Însă bineînțeles, culiii, în afară de un nou venit ca Munu, nu dădeau nicio însemnătate acestui lucru şi erau bucuroşi că pot să se odihnească, sprinteni şi mlădioşi, într'o nemişcare ciudată, ca şi cînd ar fi fost cu desăvîrşire goliți de viață, morți.

După prima călătorie de c*uli la ricşav,* Munu avu febră. În tot timpul drumului spre casă simțea că picioarele îi erau frînte de oboseală. Cînd intră în cameră, nu-şi mai simți trupul. Glesnele îi tremurau. Le întinse, dar nu-i folosi la nimic. Gîtlejul îi era uscat. Bău o oală cu apă; mîinile îi rămăseseră încleştate şi picioarele se îndoiau sub el. Se simțea cu desăvîrşire inert şi tot trupul îi ardea.

Se culcă în bucătărie, aproape de foc zicîndu-şi că ceea ce simte nu era decît puțină oboseală. Totuşi, îi plesnea capul de durere şi trebuia să-l sprijine pe ceva. Se culcă pe pămînt, ghemuindu-se lîngă foc; tremura de frig. Cînd Ala Dad se întoarse din Bazar, se împiedică, în întuneric, de trupul copilului şi era gata-gata să cadă.

— Ce înseamnă asta? întrebă dînsul. Drept răspuns auzi plînsul încet al lui Munu. Înțelese că băiatul avea febră şi alergă la memsahib să-i spună nenorocirea. Mrs. Mainwaring fu foarte mîhnită. Era mamă şi în clipa aceea simți față de Munu aceleaşi sentimente pe care le simțise cînd fusese bolnav Ralph.

Îl aduse în bungalow şi-l culcă în patul copilului, cu toată împotrivirea lui Munu, care spunea că e servitor şi deci nu

poate dormi în camerele de sus.

Mrs. Mainwaring chemă un medic, chiar pe maiorul Marchant, şeful Serviciului Sănătăţii din Simla, care locuia la Anandale. Marchant veni, îi luă temperatura lui Munu, îi prescrise aspirină şi-l părăsi pe bolnav cu vorbe de îmbărbătare: „o să te însănătoşeşti în curînd". Apoi atenţia lui se îndreptă spre Mrs. Mainwaring, căci această femeie cu pielea bronzată, ce-şi culca boy-ul în bungalow, avea ceva ciudat într'însa.

Marchant era un tînăr hindus creştin şi ca cea mai mare parte a convertiţilor la creştinism din India, era fiul unui cîrpaci pe care un misionar englez îl crescuse şi îl educase. În timpul carierei sale aventuroase printre Părinţi, se simţise întotdeauna încîntat să aibă de a face cu englezii. După ce plecă în Anglia şi după ce se obişnui să stea de vorbă cu englezii ca de la egal la egal, începu să se socotească şi el englez. Această convingere îi era mărită de accentul fără cusur ce-l căpătase datorită unei coriste cu care se căsătorise şi desăvîrşitei sale adaptabilităţi la condiţii europene.

Îşi schimbase numele de Mechi (cîrpaci) în acela de Marchant. Uită că fusese un copil din clasa inferioară şi nu mai ţinu seamă decît de strălucitorul ofiţer I. N. S. ce devenise între timp. Singurul preţ pe care era dator să-l plătească pentru ascensiunea sa de paria pînă la calitatea de membru al unuia dintre serviciile imperiale din India, era jumătatea de soldă ce o dădea soţiei sale, rămasă în Anglia. Fiindcă fusese sărac în tinereţe, pierderea a 700 de rupii îl supăra. Era cîrpănos şi cheltuia foarte puţin pentru sine însuşi, folosind situaţia de Ofiţer al Sănătăţii, pentru a fi găzduit fără să scoată vreun ban din pungă.

Dar în afară de părerea de rău pentru cele şapte sute de rupii care îl rodeau ca un cancer, dîndu-i cîteodată ideea de a se despărţi de coristă şi aruncîndu-l în braţele altor femei, era foarte mulţumit de sine însăşi. Văzu că Mrs. Mainwaring avea aceeaşi culoare ca şi dînsul, sau mai degrabă culoarea pe care ar fi vrut s'o aibă, un ten cald ce putea fi făcut trandafiriu frecînd obrajii cu un şervet. „Trebue să fie eurasiană", îşi spuse dînsul ştiind că era mai uşor pentru un hindus creştin să-şi găsească afinităţi cu un eurasian decît cu „localnicii" sau

cu adevărații englezi.

— Cine e băiatul acesta, Mrs. Mainning? o întrebă dînsul pe Mrs. Mainwaring, intrînd în salon.

— E un servitor pe care l-am găsit la Bombay, răspunse dînsa. Numele meu nu e Mainning, ci Mainwaring.

— Oh! îmi cer iertare.... Chansamah-ul mi-a spus *Maina* sau ceva asemănător şi am crezut că vrea să spună Mainning.

— Nu! Mă chiamă Mainwaring, spuse dînsa, un nume destul de greu de reținut, nu-i aşa?

— Da, dar sunt fericit că e atît de uşor să-ți aminteşti de dumneata. Unii membri ai societății anglo-indiene sunt nesuferiți, credeți-mă.

— Da, spuse Mrs. Mainwaring, nevrînd să critice societatea engleză în care dorea să fie primită. E adevărat că nici maiorul Marchant nu ținea să se pună în afara societății engleze, dar încerca să lege o conversație.

— De cît timp sunteți aici? întrebă dînsul.

— Oh! N'am sosit de-acasă decît de cîteva zile.

— Întradevăr? spuse Marchant.

— Luați loc şi beți ceva, domnule doctor, propuse Mrs. Mainwaring, observînd în ochii medicului militar sclipiri de admirație.

— Vă mulțumesc de mii de ori, spuse Marchant, aşezîn- duse cu mult zel. Spuneți-mi ce se mai întîmplă pe la noi.

Vorbiră despre aceasta pînă sosi ora cînd Mrs. Mainwaring trebuia să plece să ia masa la Stuart, cu un etaj mai jos. Mai aveau atîtea să-şi spună încît Mrs. Mainwaring rugă medicul militar să vină a doua zi la ceai, pentru a-i povesti boala de care suferea. Medicul primi invitația foarte bucuros.

În timpul acesta Munu era culcat în bungalow, fericit de această favoare deosebită, cu toate că îi svîcneau tîmplele din cauza febrei. Bucuria nu ținu însă mult, căci fiorii oboselii i se urcară de-a-lungul picioarelor, odată cu sîngele ce alerga prin vine şi o sudoare cleioasă îl inundă, făcîndu-l să se svîrcolească în pat, oftînd şi gîndindu-se la ai lui.

Mrs. Mainwaring se întoarse de la masă şi frecă fruntea lui Munu cu apă de Colonie, îi făcu chiar un masaj: era, întradevăr, foarte bună cu dînsul.

După ce Munu transpiră bine, febra îi scăzu şi se simți

refăcut. Trebui aşa dar să se întoarcă la postul lui de boy şi să împingă din nou ricşav-ul. O făcu cu plăcere, căci deşi memsahib fusese atît de bună cu dînsul, sentimentul de inferioritate față de poporul superior ce locueşte în bungalow-uri şi poartă haine englezeşti, nu-l părăsise niciodată, fiind prea adînc înrădăcinat într'însul.

Zilnic o ducea pe Mrs. Mainwaring în societatea unde petrecea, în care intrase.

În afară de gospodărie, de bungalow şi de cumpărăturile pentru memsahib, trăgea ricşav-ul în locul celui de al patrulea culii de cîte ori se ducea stăpîna lui să facă cumpărături sau să se plimbe.

Mrs. Mainwaring descoperise că India e un adevărat rai pămîntesc pentru femeile albe. Nu-şi pierduse vremea cînd mersese în Anglia şi încercase să devină albă.

Descoperi deasemenea că avea mult timp de pierdut, căci India este singura țară de pe pămînt unde slugile te servesc într'adevăr. Poți să leneveşti dimineața şi să dormi liniştit după masă, fiind absolut sigur că bucătarul şi boy-ul se vor îngriji aşa cum trebue de breakfast, de prînz şi de cină.

India este singurul loc pe lume unde poți să vii acasă, să te desbraci şi să laşi hainele grămadă pe jos, ştiind că servitorii le vor strînge şi le vor pune la loc, că vor cîrpi cele mai mici găurele şi că vor coase ciorapii, cu îndemînare suprafirească.

Poți să închiriezi un poney ca să te plimbi dimineața pînă la Anandale, cu mai puțin de un shilling pe zi.

Poți să închiriezi un ricşav cu patru pence pe oră.

O duzină de ouă costă şase pence.

Rufele sunt spălate minunat cu un farthing bucata. Poți să cumperi în marile prăvălii ultimele modele din Paris, lin- gerie sau haine.

Sunt hoteluri minunate, săli de bal, cabarete de noapte şi cinematografe unde se rulează ultimele noutăți de la Hollywood, chiar înainte de a fi văzute la Londra.

Poți să faci parte din două sau trei cluburi şi să bei cock-tail-uri fără să te coste nimic, să fumezi zeci de țigări căci nu există nicio taxă pe tutun şi un pachet de „Players" nu costă decît o rupie. Se poate găsi tot luxul cu toate înlesnirile Occidentului, la prețurile cele mai mici din Orient, aşa încît

Golders Green şi Saling{80} duc aceeaşi viaţă ca şi Mayfair şi Piccadilly.

Nu e de mirare că toţi „Constructorii Imperiului” în retragere la Boyswater sau la Knigtsbridge au păreri proaste despre patria lor, deplîng lipsurile sărmanei Anglii şi suspină după „oala de supă” a Indiei.

E adevărat că Mrs. Mainwaring nu putea să se bucure chiar de toate înlesnirile acestei vieţi de desfătare. Îşi amintea de „umbra sa celtică”, cînd nu fusese primită în „Union Jack Club”. De altfel se vorbea mult despre dînsa. Dar, deşi o presimţire nedesluşită îi împovăra spiritul, Mrs. Mainwaring continua să iasă, dornică de orice distracţie ce se prezenta, înainte ca societatea anglo-hindusă să se fi hotărît să o primească sau să o respingă definitiv. La urma urmelor, viaţa era întradevăr veselă şi frumoasă.

În vremea aceasta Munu se obişnuise şi el cu viaţa pe care o ducea şi o găsea chiar plăcută.

Îi plăcea, de pildă, să împingă rişcav-ul pe Mall, în timp ce stăpîna lui, minunat gătită, înşira micuţei Circé numele diferitelor celebrităţi din mulţimea de englezi şi de hinduşi, îmbrăcaţi împărăteşte şi transportaţi în propriile lor ricşav-uri. „Generalul maior, sir Claud Harrington”, răspundea dînsa la o întrebare a fiicei sale. „Sir Jiji Bhey Ismail, preşedintele Camerei de Comerţ, sir Charles Reed, membru al Camerei Comunelor, lady Rafii, soţia lui sir M. Rafii, ataşat la Consiliul vice-regelui, Pandit Dwarcka Prashav, leader al Congresului, Maharana{81} din Landi!” dar Circé, era prea mică pentru a pricepe, Munu însă îşi amintea.

Era foarte bucuros cînd memsahib poruncea ca rişcav-ul să-şi încetinească mersul în faţa galantarelor, căci, în timp ce dînsa privea mătăsurile bogate din Benares, atîrnate în magazine, şiragurile minunate de perle din prăvăliile de curiozităţi şi serviciile de argint de la Mrs. Perkins, el admira minunatele obiecte aşezate în vitrine.

Ceilalţi culii păreau nesimţitori, şi această lipsă de interes pentru măreţia Europei, în mijlocul atmosferei atît de aţîţătoare pentru dînsul, îl enerva. Îi socotea pe toţi, în afară de el însuşi, drept nişte ţărani mijlocii. Sigur că, dacă nu ar fi fost orfan, după cum ştia să scrie şi să citească, ar fi putut

ajunge babu sau sahib. Se simțea superior lor. Era plin de invidie cînd stăpîna sa poruncea primului culi să se oprească în fața lui Singh et Co., şi îl saluta pe frumosul Sikh cu barba neagră, îmbrăcat într'un minunat costum englezesc şi cu un turban trandafiriu pe cap, surîzîndu-i şi vorbindu-i englezeşte: „git mit, git mit".

Ar fi vrut să fie ca Singh, aproape un englez. Ar fi fost chiar mai englez decît dînsul, deoarece, ca hindus ar fi fost bărbierit şi nu ar fi purtat turbanul şi barba ce stricau efectul hainelor englezeşti. Stăpîna lui l-ar fi iubit, desigur, mai mult, judeca el, gîndindu-se la purtarea ei față de dînsul înainte şi în timpul accesului de febră.

Dar e zadarnic să te gîndeşti la asemenea lucruri, cînd eşti doar o slugă, un culi. Sarcar-ul era fără îndoială foarte bogat, făcea parte din casta superioară, era poate un B. A., iar memsahib era o memsahib, cu toate că nu avea tocmai, tocmai culoarea celorlalte memsahib.

— Boy, vino să iei pachetele acestea! îl striga stăpîna, iar Munu alerga îndată pentru a primi pachetele farmacistului, fericit că poate atinge asemenea sticle frumoase, dar mai fericit că memsahib îi încredințează lui aceste obiecte prețioase, mai degrabă decît celorlalți culi.

Împingea ricşav-ul cu mîndrie, încurajîndu-şi chiar tovarăşii, cu un entuziasm fără margini, să întreacă celelalte cărucioare. Inima îi era atît de plină de mulțumire, încît îi îndemna pe ceilalți culii să cînte un cîntec din ținutul dealurilor, ceea ce îl încînta şi îl făcea să-şi simtă picioarele mai uşoare.

Seara însă, cînd se întoarcea de la plimbare, se simțea trist şi singur. Spatele îi era țeapăn şi nu putea nici să se aşeze, nici să se culce. Şi, ceea ce i se păru foarte curios, cîteodată cînd scuipa, scuipatul lui era roşu.

Nu se nelinişti din pricina asta ci îi ajuta lui Ala Dad să servească prînzul. Căci de cîtva timp, Mrs. Mainwaring îl avea la masă aproape în fiecare zi pe medicul militar Marchant.

A fost apoi o săptămînă palpitantă în care însuşi sahib-ul Mainwaring veni de la frontiera de Nord-Vest să petreacă un scurt concediu.

Munu îl iubea pe sahib, deoarece părea foarte tînăr.

Într'adevăr, căpitanul Mainwaring era un bărbat minunat. Blond, cu ochii albaştri, avea purtări simple şi modeste şi zîmbea întotdeuna binevoitor.

Pînă atunci, englezii cu care avusese de a face, îi apăruseră ca nişte arătări înspăimîntătoare, cu feţele strîmbate de furie. Bineînţeles îi văzuse pe unii zîmbind prin bazaruri, dar zîmbetele lor abia se ghiceau şi în orice caz erau îndreptate doar spre semenii lor. Lui nu-i zîmbise nimeni niciodată, căci se socotea că un culi sau un servitor nu poate fi băgat în seamă. Poate că aşa şi trebue, se gîndea Munu, stăpînit ca întotdeauna de sentimentul său de inferioritate. Dar Mainwaring sahib era bun. De ce nu erau toţi sahibii ca dînsul?

Desigur n'ar pierde nimic dacă le-ar zîmbi slugilor, căci nici căpitanul nu pierduse nimic surîzîndu-i. Ce n'ar face pentru dînsul? Şi nu doar pentru că îi poruncise lui Ala Dad să-i dea jumătate dintr'unul din cei trei pepeni uriaşi pe care îi adusese de la Peshawar, dar fiindcă i se citea bunătatea pe faţă.

Lui Munu i-ar fi plăcut să împingă ricşav-ul dacă sahib-ul ar fi binevoit să se urce într'însul, dar acesta nu se urca niciodată în el. Totuşi Munu încercă să-şi arate bunăvoinţa faţă de sahib muncind cu trup şi suflet în gospodăria bungalow-ului. Dar nu putu să şi-o arate îndestul, căci sahib-ul plecă peste o săptămînă.

Munu se întreba dacă reuşise să arate sahib-ului cît de mult îi preţuia bunătatea sau dacă sahib-ul îşi dăduse seama cîtă silinţă îşi dăduse de a-l servi. Căci obrazul sahib-ului deveni palid şi împietrit în ultimele trei zile ale şederii sale. Totuşi, cînd sahib-ul îi dădu la gară, înainte de a pleca, o monetă de cincii rupii, Munu ştiu că sahib-ul îl iubeşte.

În comparaţie cu Mainwaring-sahib, doctorul militar Marchant îi păru lui Munu meschin şi puţin amabil, căci lua masa în fiecare seară cu memsahib, dar nu aducea niciodată flori sau fructe şi, bineînţeles, cu atît mai puţin nici lor, servitorilor, nu le aducea nimic. Acest sahib nu se gîndea decît la propria sa persoană. Munu începu să-l urască, mai ales cînd îl trimitea afară dacă-l prindea jucîndu-se cu mica sahib. Apoi, o sfătui pe memsahib să o trimită pe fetiţă la şcoală. Mai mult încă, o îndemnă pe memsahib să ceară slugilor să facă lucruri

grele; de pildă, îl punea pe Munu să alerge în urma poney-lor pe şoseaua spre Giacbu pentru ca să aibă cine ţine hăţurile cailor atunci cînd memsahib se ducea cu el la văgăune să vadă căderile de apă. Acum îi ceru să comande un ricşav ca să meargă duminica viitoare la Maşobra. Munu se mîngîia spunîndu-şi că şi dînsul doreşte să vadă Maşobra, dar Maşobra era la zece mile depărtare de Simla şi Munu trebuia să ţină locul celui de al patrulea culi, dacă nu chiar al celui de al cincilea.

Duminică, Munu ajută cu însufleţire la pregătirile de plecare, în răcoarea zorilor. Memsahib închiriase patru culii pentru a împinge ricşav-ul, păstrîndu-l pe Munu numai pentru schimb, aşa încît băiatul se simţea odihnit şi bine dispus, ca şi cînd ar fi plecat în vacanţă.

Era întradevăr încîntat de diferitele privelişti ce i se înfăţişau pe măsură ce ricşav-ul înainta.

Trecură prin faţa Bisericii lui Cristos, traversară Laccar, celebru pentru jucăriile sale şi pentru bastoanele lucrate din lemn de Himalaia, lăsară în urmă Snovdon, reşedinţa Comandantului Şef, şi Şcoala Orfelinatului, trecură prin Sangiauli Bazar, unde giuvaergii lucrau inele pe care le purtau atîrnate de buze femeile din ţinutul deluros şi unde babu-şii din cartierul general se întrunesc în Comitet secret pentru a combate pe sarcar angrezi, trecură de-a-lungul tunelurilor întunecate ale grajdurilor de catîri, cu faţade sculptate, unde clopoţeii atîrnaţi în coliere de perle albastre, sună, trezind ecourile unui cîntec ciudat care te urmăreşte mereu. Trecură prin faţa Reşedinţei Nababului din Malerkotla, prin faţa căderilor de apă şi prin frunzişul bogat al pădurilor dese de molift ce umbresc drumul cotit spre Navreba, golful vice-regelui, izvoarele calde din Statul Bhigi de pe malurile rîului Sutlegi şi se întind departe, pînă spre Tibet.

Munu mergea, tîrîş-grăpiş, în urma celorlalţi culii şi aerul proaspăt de munte îi răcorea trupul fierbinte, ca o apă limpede. Vlăstarele tinere şi umede ale arborilor răspîndeau o mireasmă plăcută.

Cum maior sahib vroia să meargă cu calul în trap, ricşa-vul trebuia să-l urmeze. Sosind la Maşobra, Munu băgă de seamă că gîfîie mai tare decît toţi culiii. Dar memsahib era

prea preocupată de convorbirea cu medicul militar, aşa că nu coborî din trăsură chiar cînd ajunseră la ţintă. Munu trebui să servească masa pentru sahib şi memsahib.

Ceilalţi culii fură lăsaţi să se odihnească în timpul tiffinului. Lui Munu i se strînse inima, dar se sili să-şi înnăbuşe această nemulţumire, pentru a nu părea mohorît şi supărăcios.

Se simţea, la urma urmei, servitorul personal al lui memsahib şi deci, oarecum superior celorlalţi culii.

Acest sentiment îi fu întărit cînd primi un picior de pui, pîine cu unt şi alte rămăşiţe de la ospăţ.

Mîncă lîngă pompă, apoi se îndreptă spre ricşav pentru a-i aştepta pe sahib şi pe memsahib.

Fu întîmpinat cu vorbe de batjocură.

— Memsahib a ta nu este o adevărată memsahib, spuse unul dintre culii, niciun mem şi niciun sahib din Simla nu i-ar trimite cartea de vizită.

— Asta nu mă priveşte, spuse Munu. Vorbiţi aşa numai pentru că în tot timpul drumului nu s'a coborît niciodată din ricşav.

— Nix, spunem asta în propriul tău interes, spuse un culi din faţă, ar trebui să pleci de la ea. Te pune să faci treburile casei şi în acelaş timp să tragi şi ricşav-ul.

Munu tăcu.

— De ce să nu se facă şi el culi la un ricşav? spuse unul dintre bărbaţi, n'ar mai trebui să se ocupe de treburile casei.

— Pentru că se prăpădeşte pe încetul de ftizie, zise Mohan, priveşte obrajii şi ochii săi înfundaţi.

— Lasă-mă să-ţi pipăi pulsul, Munu, rîse un alt culi.

— Mă plictisiţi cu glumele voastre, răspunse Munu, daţi-mi o ţigară.

Tuşi toată noaptea şi nu-l lăsă pe Ala Dad să doarmă.

— E din pricina acelor biris pe care le-am fumat la Moşobra, spuse dînsul, cerînd iertare bătrînului.

Totuşi, a doua zi, cînd se spălă pe dinţi şi îşi clăti gura, observă că scuipă sînge.

Aruncă repede un pumn de cenuşe peste scuipat pentru ca Ala Dad să nu-l vadă şi pentru ca să nu-l mai vadă nici el. Dar cu toate că munci, încercînd să uite, se simţi întristat şi

speriat de surpriza acestei prime hemoragii.

— Dacă am să mor într'adevăr, aşa cum spunea Mohan? Nu ştia ce înseamnă cuvîntul „ftizie", dar această congestie a bronhiilor pe care o simțea de mai mult timp şi sîngele pe care îl scuipase... Asta trebue să fie. Fără îndoială asta e. Nu, numai amigdalele îmi sunt bolnave. Dorise de multe ori să moară în timpul acestor trei ani din urmă, acum însă, cînd moartea i se arăta în față, nu mai voia.

Pentru a-şi potoli neliniştea şi pentru a da un răspuns îndoielilor ce-l frămîntau, se hotărî să-i scrie lui Ratan, cerîndu-i părerea. Se simțea singur şi îi venea să facă ceva neobişnuit. I se părea că e o faptă desnădăjduită să-i scrie vechiului său prieten pe care îl socotea mort, căci dacă Ratan fusese ucis, nu i-ar mai fi fost frică de moarte, iar dacă trăia, luptătorul n'ar fi pregetat să-l ajute.

Din fericire memsahib, care era foarte agitată în dimineața asta — Kansamah-ul spunea că din pricina pregătirilor pentru *Lat Sahib's natch* (balul vice-regelui) îl trimise pe Munu la croitor, la Ro Vang, cizmarul chinez şi la maiorul Marchant. Mergînd spre Mall, Munu se opri la micul ghişeu poştal din fața Biroului căii ferate şi îi scrise lui Ratan, spunîndu-i că intrase în serviciul unei memsahib la Şimla, că era forte nefericit şi că dorea ca Ratan să vie să-l vadă, ori, dacă asta nu se putea, dorea să se întoarcă dînsul la Bombay.

Doctorul Marchant trimise pe Munu să ducă o scrisoare lui Mr. Das, un funcționar hindus de la Departamentul Afacerilor Străine. I se spuse că Mr. Das se întorsese acasă la Tara Devi, ca să ia prînzul.

Munu mai merse încă două mile şi reuşi să ajungă la sahib acasă tocmai cînd acesta stătea la masă.

— Ce este? întrebă Mrs. Das. Acest sarcar n'o să ne lase nici să mîncăm liniştiți?

— Oh! nu e sarcar-ul, răspunse Babu, sunt curtezanii lui. Am primit azi dimineață douăsprezece cereri pentru invitații particulare la balul vice-regelui. Aceasta e a treisprezecea, vine de la maiorul Marchant, şeful Sănătății, care îmi cere două locuri pentru el şi pentru femeia aceea eurasiană, pe care o duce peste tot.

— I-a îngrijit pe copiii noştri. Cred că trebue să-i facem pe

plac. Bine boy, transmite salutările mele sahibului.

Munu se întoarse, în timp ce norii aduşi de musson se îngrămădeau pe crestele cele mai înalte ale munților din Şimla. Cînd ajunse la vreo sută de metri de bungalov, la păşunile cereşti din Anandale, auzi primele bubuituri ale tunetului şi cerul deveni negru şi înfricoşător. Abia intră în bungalov şi începu să toarne. Ploaia ținu patru ore încheiate, cu trăznete intermitente care făceau munții înalți să răsune. Fulgerele aruncau prin ceață o splendoare nepămîntească peste vegetația luxuriantă. Un vîntuleț uşor alungă apoi norii înspre cîmpie, unde apele ieşite din albie ale rîului Sutlegi luceau ca o mare de argint.

Vremea aceasta ținu trei zile, cu răgazuri de cîteva ore. Munu începea să se simtă foarte obosit, avea gînduri negre şi nu scăpa de ele decît cînd stăpîna sa îl trimetea cu drumuri urgente la cismar sau la croitoreasă.

Într'o seară se duse la barăcile băieților ce trăgeau ric- şavurile, pentru a găsi mîngîiere lîngă Mohan.

Pe drumul mare, mai jos de Lover Bazar, erau o mulțime de barăci de lemn. Munu nu putea şti în care din aceste colibe locueşte Mohan, căci în fiecare din ele şedeau mai mulți culii, fumînd narghilele, în lumina slabă a lămpilor de pămînt cu feştile, ce fumegau.

Munu se simțea stingherit printre oamenii aceştia, căci, deşi cei mai miulți erau țărani din Şimla şi din Iangra, se deosebeau mult unii de alții.

Într'o baracă, o mulțime de culii cîntau cîntece din ținutul colinelor, însoțiți de sunetele unui dholchi. Munu se simți atras spre ei. Se apropie, dar aerul din baracă era înnăbuşitor din pricina fumului unui foc la care un culii prăjea nişte pancakes{82}. Nori groşi de fum atîrnau deasupra capetelor culiilor, ca nişte şerpi lungi agățați de tavan, căci nu era niciun ventilator în cameră. În timp ce asculta muzica, fumul pătrundea în plămînii lui Munu. Se îndepărtă numai cînd începu să tuşească, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de gît.

Îl descoperi în fine pe Mohan, care tocmai mînca în tinda unei barăci, ceva mai departe de un grup de vreo douăzeci de oameni aşezați de-a-dreptul pe pămînt.

— Fii binevenit, strigară doi dintre ei, care îl cunoşteau pe

Munu.

Mohan îi aduse, în tăcere, lui Munu un covor de iută pe care să se aşeze. Bătrînii îl priveau. Munu simți că-l criticau, socotindu-l prea neştiutor.

— De ce toată lumea mănîncă astăzi pancakes? întrebă băiatul.

— Ai uitat sărbătorile noastre, de cînd eşti în serviciul unei memsahib? spuse un culi, apoi, înainte ca Mohan să poată răspunde, adaugă: sărbătorim „ploile".

— Nu-i băga în seamă, spuse Mohan. Vin aici în fiecare vară şi nu-şi cunosc sărbătorile mai bine decît tine. Se laudă doar cu experiența lor. Sunt nişte tîmpiți. Se grăbesc să vină aici înainte de începutul verii, pentru că vor să ajungă din vreme, să capete ricşav-uri frumoase. Sunt neînvățați şi grosolani şi tot trăgînd ricşav-ul de sus în jos şi de jos în sus pe dealuri, ajung cu desăvîrşire sterpi, şi nu le mai rămîne decît plăcerea de a-şi rîde de alții.

— Lasă, învățatule, nu trebue să te superi pentru o glumă, spuse acelaş culi. Trezeşte-mă mîine dimineață înainte de răsăritul soarelui, trebue să mă duc la Sangiauli.

— Bine, spuse Mohan, aprinzîndu-şi o țigară.

— Şi nu uita împrumutul de la Ciandri, pentru nunta mea, adăugă tînărul.

— Asta am s'o uit, spuse Mohan. O să ajungi sclavul marelui cămătar ciupit de vărsat. Şi-apoi, la ce bun să te însori dacă după căsătorie o să vii aici în fiecare an? Acum ai inima slăbită, şi poți să cazi jos mort dintr'o clipă într'alta.

— Chiar aşa, spuse un alt culi, de ce vrea să-şi ia o nevastă dacă a rămas fără măruntaie ?

Începură să rîdă cu toții.

— Ce trebue să fac atunci? întrebă omul.

— Întoarce-te la pămînt, spuse Mohan, ăsta e sfatul meu. Întoarce-te la pămîntul tău.

— Pămîntul meu e ipotecat.

— Atunci hai cu mine, vom merge într'una din zile să-l ucidem, pe proprietar şi-ți vei recăpăta pămîntul. Ceea ce vreau să vă fac să înțelegeți este că dacă munciți, trebue să vă bucurați şi voi de o parte din lucrurile pe care le produceți cu sudoarea frunții voastre.

— Oh! n'ai decît să-ți păstrezi ideile astea ciudate pentru alții. Eu vreau să trăiesc aici, să muncesc, să fumez din bucah, să joc din cînd în cînd cărți şi să nu fiu prea obosit ca să pot pune mîna pe o cursă, cînd se prezintă vreuna.

— Da, sunteți nişte nebuni. Îi lăsați să vă ucidă. Sunteți nişte slugi proaste cu toții. Ce să fac ca să vă băgați mințile în cap?

— Foarte bine. Începem lecția mîine, spuse culi-ul, glumind şi trăgîndu-şi pătura peste cap, se făcu că doarme.

— Mă întorc într'o clipă, îi spuse Mohan lui Munu şi dispăru pe şosea.

Munu se simți deodată străin printre oamenii din baraca aceasta. Părea că s'ar fi stins deodată o lumină, atît de mare era simpatia tăcută ce exista între Mohan şi dînsul.

Cel care se învelise ca să doarmă, înălță capul spunînd:

— Spune-mi ustad Mohan... apoi băgînd de seamă că Mohan nu mai era acolo: Oh! a plecat. E un om ciudat. Nu pot să-l pricep. Dacă a fost la Vilayat şi dacă e întradevăr om cu carte, de ce oare trage Ia ricşav-uri şi trăieşte împreună cu noi?

— Se trage dintr'o familie din clasa superioară, spuse un culi bătrîn, tuşind de fumul din hucah. A avut în copilărie şi în tinerețe o viață uşoară şi acum îşi ispăşeşte păcatele. Mi-a spus că se simțea foarte singur, nu putea să stea împreună cu alții. A vrut să învețe să fie om printre oameni.

— Întradevăr? spuse Munu. E grozav.

— E tăcut, spuse cel culcat.

— Trebue să fie tăcut, altfel ar fi ajuns la închisoare, zise bătrînul culi, căci sarcar-ul are spioni care prind pe toți care fac treaba ce-o face el. Nu ți-a spus încă nimic?

— Nu, răspunse mirat şi speriat, tînărul.

— Ei bine, o să-ți spună într'una din zilele viitoare.

— Uite, Munu, fructe pentru tine. Nu putem să-ți oferim mare lucru aici. Nici în prăvălii nu se găseşte nimic de seamă. Bomboanele-s nişte otrăvuri. Trebue să mănînci multe fructe şi să bei zilnic o jumătate de seer de lapte. Eşti atît de slab! Acum, du-te. Ploaia a încetat. Culcă-te devreme.

Munu spuse: „Giai deva" tuturor culilor şi se îndepărtă, căci îi era teamă de Mohan, dar îi era şi recunoscător.

Convorbirea dintre cei doi culii îl interesase şi îşi amintise de acela din Bombay cînd, după concedierea lui Ratan, cei trei sahibi veniseră să vorbească culiilor. „Oare Mohan e unul dintre aceşti sahibi?", se întrebă dînsul. Se întoarse la bungalow, stăpînit de căldura pe care o simţise lîngă Mohan.

Vineri, în ziua balului, fu cuprins de entuziasmul stăpînei sale şi i se părea că pluteşte în razele soarelui ce strălucea după musson. Respira mirosul umed, răspîndit de deodari în aerul uşor şi asculta sunetul căderilor de apă de pe coastele muntelui.

Munu fu foarte bucuros şi mîndru cînd stăpîna lui, după ce se găti îndelung, ieşi în sfîrşit şi luă loc în ricşav, spre a se întîlni cu maiorul Marchant cu care trebuia să cineze la hotelul Cecil, înainte de bal; mai ales că, în entuziasmul ei naiv, îl întrebase dacă o socotea frumoasă şi îl ciupise, rîzînd, de obraz. Iar el îi răspunse:

— Da, memsahib, minunată!

Împinse la ricşav cu puteri reînnoite şi aşteptă răbdător în timpul cinei, împreună cu ceilalţi culii, uscîndu-şi hainele ude de sudoare, ce i se lipeau de trup. Drumul de la hotelul Cecil pînă la palatul vice-regelui nu i se păru destul de lung, atît de fericit se simţea de strălucirea lui memsahib, în timp ce alerga printre luminile tremurătoare de pe colină.

Se aşeză lîngă ceilalţi culii şi fu cuprins de un mare neastîmpăr cînd îi văzu trecînd pe toţi bogătaşii din Simla care soseau în ricşav-urile lor şi defilau în sala lungă a tronului, ale cărei porţi, rămase larg deschise, reflectau lumina candelabrelor grele pînă pe pajiştile ce înconjurau clădirea.

Toate memsahib-ele purtau rochii lungi, de mătase, care măturau podeaua. Blănurile şi eşarfele lor deabia le fereau gîtul şi umerii de frig şi de privirile lacome ale culiilor de la ricşav-uri.

Dimpotrivă, sahibii, cu gulerele tari şi cu lungile lor cordoane cu decoraţii, îi părură lui Munu mult prea îmbrăcaţi.

Unii purtau haine atît de curioase încît Munu nu înţelegea cum au putut să le îmbrace, atît de lipiţi de picioare păreau pantalonii şi atît de înalte şi tari erau gulerele vestelor scurte, brodate cu aur.

Din cînd în cînd, soseau maharagiahi hinduşi, în

minunatele lor haine de ceremonie, împodobite cu pietre scumpe. Munu îi învidia pe tinerii lor fii care intrau în sala de bal, împreună cu dînşii, îmbrăcaţi în veste mici, minunate şi cu pantaloni albi, lipiţi de pulpe.

Sosirea cîtorva padres îi înveseli pe culii, căci nu-şi închipuiseră niciodată că preoţii aceştia, în rochii lungi, cu bărbi albe, ar avea poftă să danseze.

Orchestra cîntă: *God save the King*[83], în timp ce invitaţii mai soseau.

— Balurile astea-s o privelişte frumoasă, spuse unul dintre culii.

— Da, răspunse altul, costă o mulţime de parale. Sahib-ul meu a cheltuit două mii de rupii pentru mantaua sa stacojie şi pentru costumul său de atlas.

— Pe stăpîna mea a costat-o rochia trei sute de rupii, spuse Munu cu mîndrie.

— Şi cîtă bătaie de cap pentru ca să-şi facă rost de o invitaţie, adăugă Mohan batjocoritor.

— Mi se pare că nu-ţi prea place spectacolul ăsta? spuse întîiul culi.

— Cred şi eu, după cele ce le-am văzut, răspunse Mohan. E întradevăr ciudat că aceşti oameni găsesc că are haz să cheltuiască atîţia bani pentru a se întîlni cu persoane pe care de fapt nu au niciun chef să le vadă. Căci, ei au un sistem de caste mult mai straşnic decît al nostru. Oricare femeie angrezi al cărei soţ cîştigă o mie două sute de rupii pe lună, nu va vizita o femeie al cărei soţ nu cîştigă decît cinci sute de rupii. Iar aceasta va dispreţui pe femeia al cărei bărbat aduce doar trei sute de rupii.

Bogaţii nu se iubesc unii pe alţii. În realitate nu doresc să se întîlnească. Această seară e o paradă trebuitoare sarcarului pentru a-şi arăta gloria. Femeile transpiră în rochiile lor strîmte şi bărbaţii sunt stingheriţi de pantalonii strînşi pe pulpe, cînd flirtează cu soţiile vecinilor. Îşi povestesc ce minunat e să mergi să bei ceai la Davico, în timp ce voi crăpaţi de foame...

— Cum poţi să vorbeşti aşa? întrebă primul culi. Ce ştii tu despre viaţa sahibi-lor?

— Ce ştiu eu despre viaţa sahibi-lor? Am cunoscut pe unul

din servitorii soției unui colonel din cartierul general, care locuia pe colina Giachu. Era o femeie frumoasă, de vreo douăzeci şi cinci de ani. Soțul ei avea cincizeci şi cinci. După cîte se părea, se căsătorise cu dînsul pentru situație şi pentru bani. Ghulan, servitorul ei o văzuse de mai multe ori îndepărtîndu-se cu violență, ori de cîte ori soțul ei încerca să se apropie de dînsa. Era un bărbat puternic, cu fața lată, fără trăsături precise, cu înfățişare destul de plăcută, dar care totuşi o scîrbea într'un anumit fel.

Ei bine, era nenorocită şi începu să bea, dimineața, de îndată ce el pleca la birou. Venea apoi să-l pîndească pe Ghulan care trebăluia în salon. Nu făcea altceva decît să-l privească şi asta îl stingherea pe servitor, căci femeia nu purta decît un halat pe trupul gol. Îi punea tot felul de întrebări care îl zăpăceau. Îl întreba dacă e căsătorit, dacă îi plac femeile şi altele de felul ăsta.

El îi spuse că iubea o fată din satul său, că părinții îl împiedicaseră s'o ia de nevastă, dar că nădăjduia să se poată întoarce acasă si să trăiască împreună.

Într'una din zile, memsahib, cu desăvîrşire beată, intră şi sări deodată asupra lui Ghulan, spunîndu-i: „Eu sunt mai bună decît fata aceea din satul tău. Priveşte-mă, sunt albă şi sunt soția unui colonel. Am iubit odinioară un poet. Mă iubea şi el, dar nu m'am căsătorit cu dînsul pentru că avea prea puțini bani. Acum îmi pare rău, dar pe tine te vreau".

— Nu-mi pasă că eşti soția unui colonel, memsahib, spusese Ghulan, îmi pare foarte rău de dumneata, dar nu te iubesc. Şi o dăduse la o parte.

Fugise apoi, fiindu-i teamă că-l va învinui pe nedrept şi-l va băga la închisoare, dacă nu-i va îndeplini dorința. Ea se ținuse de dînsul, plîngînd si rugîndu-l să nu plece.

Servitorul era mîhnit într'adevăr. deoarece o iubea şi ar fi vrut să o aibă. Îl ura pe colonel, care era pricina nenorocirii sale, totuşi fugise.

Începînd din ziua aceea, Ghulan nu a mai crezut niciodată în fericirea acestor oameni care nu-şi dau decît aere. Chiar eu, cînd am fost în Europa, am văzut că cei bogați caută numai distracții şi emoții.

— Dansează aşa de caraghios! spuse primul culi care,

îndemnat de povestirea lui Mohan, îndrăznea acum să-i bîrfească pe sahibi si pe ragiah. Ce rost are să'mpingi o femeie încoace şi'ncolo atît de îmbăţoşat.

— Era la început un fel de dans de iubire destul de graţios, spuse Mohan, dar a devenit un joc la fel cu toate ale lor. Nimeni nu se mai gîndeşte la iubire, în afară de cazul cînd firea rece a acestor oameni se înfierbîntă puţin. Atunci se duc prin colţuri ca să se 'mbrăţişeze şi să vorbească, tîrguindu-se dacă să se căsătorească sau să se culce împreună. Voi, în schimib, nu aveţi nevoie să dansaţi mai întîi ca să vă culcaţi cu soţiile voastre, brute ce sunteţi! Voi sunteţi superiori tuturor acestor colonei, generali şi maharagiahi, dar continuaţi să le împingeţi ricşav-urile.

— Dar tu, tu nu faci la fel? spuse unul dintre culi.

— Da, dar o fac pentru că aşa am prilejul să vorbesc cu oameni ca voi.

— Priveşte cum se plimbă perechile prin grădină! spuse Munu.

— Da! zise Mohan. Nu cerceta prea departe grădina, ai putea să vezi ceva care să nu-ţi placă!

— Nu mă priveşte ce face dînsa, spuse cu naivitate Munu. Eu nu sunt decît servitorul ei. Şi privi în vale luminile din solon ce străluceau în noaptea limpede. Se aşeză apoi, ascultînd ciudatele zig-zag-uri ale orchestrei vice-regelui. Muzica îl neliniştea puţin. Era obosit, căscă. Mohan îl înveli cu mantaua sa de bumbac, spunîndu-i:

— Pari bolnav. Ar trebui să te culci.

— Nu, nu, se împotrivi Munu. Mă simt foarte bine. Îl apucă apoi o tuse lungă, răguşită, aspră şi începu să scuipe sînge.

— Idiotule, idiotule! îl înjură Mohan. Am avut dreptate cînd ţi-am spus, la Maşobra, că eşti bolnav. Fără îndoială că ai mai scuipat sînge?

Munu făcu din cap semn că da.

— Atunci de ce nu i-ai spus lui memsahib a ta că nu poţi să tragi ricşav-ul? I-ai spus că scuipi sînge?

Munu rămase nemişcat, fără să răspundă.

Auzind glasul neliniştit al lui Mohan, ceilalţi culii se strînreră în jurul băiatului.

Sentinela, care era de pază lîngă gardul vice-regelui,

simțind că se petrece ceva neobişnuit, se apropie mergînd ca la paradă (stîngul-dreptul, stîngul-dreptul) şi întrebă cu o voce aspră:

— Ce s'a întîmplat?

— Unul dintre boy e bolnav, sarcar, îi răspunse un culii.

— Duceți-l de aici înainte ca Aidi Cong sahib (adjutantul) să bage de seamă.

Mohan îl luă repede pe Munu în spate, spunîndu-le tovarăşilor săi:

— Drumul pînă la bungalow e în coborîş. Nu aveți nevoie de noi. Şi plecă ducînd copilul.

Mrs. Mainwaring fu foarte impresionată, la plecarea de la bal, cînd află că Munu scuipa sînge. Eforturile ei de ascensiune socială nu fuseseră încununate de succes. Fusese lăsată tot timpul la o parte, împreună cu o mulțime de hinduşi şi numai un singur ofițer englez de cavalerie dansase cu dînsa. Se gîndise să-l cheme pe maior acasă la ea şi să uite dezamăgirile balului în fața unei sticle de coniac şi a cinei pe care o comandase, dar se simțea acum foarte nenorocită. Începu să plîngă după ce doctorul militar îl cercetă pe Munu şi spuse că boala e gravă.

Potrivit poruncilor şefului Sănătății, Munu fu transportat, a doua zi, într'o baracă de izolare, aşezată pe coasta Ciata Simla, unde se mai găseau alți doi tuberculoşi. Mohan îl însoți ca să-l îngrijească.

I se recomandă o odihnă desăvîrşită şi, după o criză destul de gravă de tuse şi o nouă, hemoragie, începu să se simtă mai bine. Singurul necaz era că nu putea face nimic, nici să meargă, nici măcar să stea în picioare. Rămase deci culcat toată ziua în tinda barăcii, într'un pat scund, acoperit cu o pătură groasă.

Primele zile, Mrs. Mainwaring veni să-l vadă şi îi aduse fructe şi flori. Îl mîngîia chiar cu o bunăvoință ipocrită, spunîndu-i vorbe de încurajare: „o să te însănătoşeşti curînd: nu eşti bolnav, eşti numai foarte obosit", vorbe ce alungau tristețea copilului.

Era întradevăr foarte bună, îi părea rău că nu se purtase mai bine cu „sărmanul băiat". Dar nu i se dădea voie să fie

bună.

Doctorul militar îi spuse că dacă nu încetează de a-l vizita pe bolnav la baracă, va fi „izolată” şi ea. Trebui să se supună şi să sufere în tăcere.

În ultima vreme, Munu începuse să o condamne pentru prietenia ei cu doctorul, iar după ce scuipase sînge o urîse chiar, cîtva timp. Acum, de cînd era în pat, hărțuit între teama nedesluşită a morții şi nădejdea că totuşi va trăi, se produse o schimbare întrînsul. Se simți mai ascultător, mai bun față de dînsa şi față de toți ceilalți. Ca şi cînd, odată cu pierderea puterilor, el primea toate umilirile pe care nu le recunoscuse niciodată pe deplin cînd era sănătos.

Părea ciudat de drăgăstos: cu fața palidă şi răvăşită, cu ochii strălucitori, înfundați în orbitele negre, privind dealurile îndepărtate. Simțea cum se scurge nisipul prin geamul de sticlă al ceasurilor de moarte.

Dorea să se însănătoşească. Îşi făcuse planuri. Ratan îi scrisese să vină la Bombay, într’o slujbă oarecare, plătită de Trade Union, care organiza lupta împotriva cămătarilor pathani, împotriva contramaistrului şi conducătorilor filaturii. Munu dorea să se ducă acolo. Căldura continua, dar muştele şi țînțarii nu-l supărau prea mult. Se simțea, în fiecare zi, puțin mai însdrăvenit şi aştepta cu nerăbdare clipa în care puterile îi vor permite să facă o plimbare, înainte de călătoria la Bombay. Avu însă o nouă hemoragie, de astă dată, fără nădejdea de a se mai scula din pat. Era chinuit de îndoială şi de teamă. Cea mai uşoară tuse îi sleia, puterile. Acum lupta să nu-şi piardă puterile.

Stările schimbătoare continuară în acelaş fel, dar cu mai puțină tărie. Un ceas de soare era o binecuvîntare.

Vizitele pe care i le făcea doctorul, în fiecare săptămînă, nu-l linişteau. Îşi dădea seama de părerea doctorului Marchant, ascunsă sub o mască autoritară.

De acum încolo, i se păru că nu mai există nimic altceva în afară de dînsul şi de amintirile sale de călătorie. Mohan era o mîngîiere pentru Munu, căci venea şi se aşeza la picioarele patului. Dar ploaia se pornise şi norii amenințau dealurile cele mai apropiate.

Veni apoi o uşoară îmbunătățire.

Privea în fiecare zi, salviile{84} şi ovăsul de pe povîrnişurile văii din faţa lui. Simţea bătaia vîntului şi contempla imaginile ce-i apăreau în amintire, imagini fără legătură una cu alta, ciudate, ca cele ale unui vis.

Vîntul dulce de seară se schimbă în furtună. Congestia plămînilor devenea din ce în ce mai mare. Apoi se simţi mai însdrăvenit. Cîteva zile de linişte îl făcură să spună: „La urma urmei, poate că nu o să mor”.

La fiecare rupere de nori se întreba iarăşi dacă se va însănătoşi vreodată. Se simţea sleit de puteri, decăzut, desgustat. Îl privea pe Mohan cu ochii săi sinceri şi neputincioşi, agăţîndu-se de dînsul, ca şi cînd simpla atingere cu trupul prietenului său i-ar fi putut reda viaţa.

— Ei haide, frate Munu, doar eşti un băiat curajos, îi spunea Mohan.

Munu strînse mîna lui Mohan şi simţi cum, sîngele cald i se scurge prin vine ca un val către ţinuturile îndepărtate.

Dar, la sfîrşitul unei nopţi de o limpezime nefirească, îşi dădu sufletul — valul vieţii sale atinsese adîncurile.

Dată în lucru: 15.VIII.950;
Bun de tipar: 27.IX.950
Tiraj: 6.300; Format: 61X86/16;
Clasificarea zecimală : 891.4—31 =R;
Tipografia: Imprimeria Centrală: Nr. 4020/950.

{1} 1 anna: 15 cenți, aproape un franc.

{2} Titlu dat băştinaşilor care au oarecare avere sau ocupă un serviciu în administrația imperială engleză a Indiilor; aceştia formează burghezia locală.

{3} Măsură de suprafață valorînd cam vreo 40 de ari.

{4} Domn; titlu dat numai albilor şl mahometanilor din castele superioare.

{5} Servitor de birou.

{6} Nume dat de populația indiană colonialiştilor englezi.

{7}Măsură de lungime, a cărei mărime diferă după țări; milă engleză = 1609 m.

{8} Măsură de lungime mai mică decît o jumătate de metru (0,304 m).

{9} Măsură de lungime, puțin mai mică decît metrul.

{10} Haină mai lungă ce se îmbracă pe deasupra.

{11} Pace; salut obişnuit în cea mai mare parte a Asiei.

{12} În sanscrită: mare rege - azi acest titlu se dă tuturor prinților indieni.

{13} Haină lungă ce înfăşură trupul ca un şal.

{14} Tîrg, dar şi magazin cu tot felul de obiecte.

{15} Ciota: medicul.

{16} Stăpînul soare, titlu dat femeilor albe.

{17} Obiect care se crede că are o putere magică.

{18} Ei, bine!

{19} Sectă religioasă din India, se închină zeului Vişnu.

{20} Pînză uşoară de mătase.

{21} Plăcinte cu fructe.

{22} Bucătarul.

{23} Pilaf.

{24} „Blestemul lui Swami“.

{25} Regulă impusă de religie.

{26} Cămin.

{27} Cîntec

{28} Brahman, cel care face parte din casta brahmilor.

{29} Preot mahometan.

{30} Ulicioara omorîtorului de pisici.

{31} Rogojină sau pătură ce se întinde pe jos şi serveşte drept pat pentru cei săraci.

{32} Hachim: medic; dugheana hachim: Farmacie.

{33} Urdu - zeban — vechi nume al limbii indiene.

{34} Valet, servitor.

{35} Şarpe uriaş.

{36} Stăpîn, şef, director.
{37} Monetă divizionară, introdusă de englezi.
{38} Monetă locală.
{39} Un anna valorează cam 15 cenți.
{40} Cea mai mică monedă divizionară.
{41} Sfînt, ascet, care socoate că va găsi adevărul în meditație.
{42} Frază rituală.
{43} Pavilionul.
{44} Trăsură pe două roate, împinsă de oameni.
{45} Om disprețuit nebăgat în seamă.
{46} Doamnă; nume întrebuințat pentrru femeile albe. În traducere ar însemna: femeie ce străluceşte ca soarele.
{47} Tamasa: sărbătoare, spectacol.
{48} Grădină.
{49} Vechi poem indian, în sanscrită, al cărui erou principal este Rama.
{50} Înfloriturî în stil arab.
{51} Locuitori din ținutul Caşmirului.
{52} Locuitor din Pathan, vechi oraș indian.
{53} Ulicioara Sahib-ului.
{54} „Pămîntul morii".
{55} Cel care face parte din secta religioasă a lui Zaratustra.
{56} Gustare.
{57} Aliment preparat din năut.
{58} Pipă turcească la care fumul trece printr'un vas cu apă: narghilea.
{59} Incie; a douăzecea parte dintr'un picior, cam 2,7 cm.
{60} Țigară.
{61} Cel mai înalt grad de prietenie.
{62} Medicament care alină durerea şi aduce somnul: veronalul e un sedativ.
{63} Cîrciumă.
{64} Vin negru, foarte dulce, care se prepară în oraşul Porto din Portugalia.
{65} Vino.
{66} şi
{67} Mişcări de impotrivire față de dominația engleză din India, dar împotrivirea lor era pasivă, deaceea nu a avut alt rezultat, decît doar că au ajutat la trezirea conştiinței naționale a Indienilor.

{68} Actul.
{69} Surghiuniți, izgoniți.
{70} Loveşte şi uită-te.
{71} Hamurilor; în India boii se înhamă asemenea cailor la noi.

{72} Pucca: albă.

{73} Mic vehicul cu două roate tras de indigeni.

{74} Dejunul.

{75} Gustarea.

{76} Acest limbaj a fost creat prin contaminare din limbile engleză şi franceză.

{77} Stăpînitor atotputernic.

{78} Măsură de greutate corespunzînd aproximativ unei jumătăți de kilogram.

{79} Argintari și bijutieri.

{80} Cartiere din Simla.

{81} Soția domnitorului.

{82} Un fel de clătite.

{83} Imnul național al Angliei.

{84} Plantă ierboasă cu miros tare, numită popular jales-de-cîmp.